ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM EKONOMİSİ VE PLANLAMASI PROGRAMI

DOKTORA SONRASI ARAŞTIRMA UYGULAMALARINA İLİŞKİN DENEYİMLERE VE YANSIMALARINA DAYALI BİR MODEL ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

ARTUN KEREM CANAZ

ANKARA
ŞUBAT, 2021

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
1946

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM YÖNETİMİ VE POLİTİKASI ANABİLİM DALI
EĞİTİM EKONOMİSİ VE PLANLAMASI PROGRAMI

DOKTORA SONRASI ARAŞTIRMA UYGULAMALARINA İLİŞKİN DENEYİMLERE VE YANSIMALARINA DAYALI BİR MODEL ÖNERİSİ

DOKTORA TEZİ

ARTUN KEREM CANAZ

DANIŞMAN: PROF. DR. KASIM KARAKÜTÜK

ANKARA
ŞUBAT, 2021

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Artun Kerem CANAZ adlı öğrencinin hazırladığı "Doktora Sonrası Araştırma Uygulamalarına İlişkin Deneyimlere ve Yansımalarına Dayalı Bir Model Önerisi" başlıklı bu çalışma Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı/Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Programı'nda jüri üyelerince oy birliği ile **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	Jüri Üyeleri	İmza
Başkan	Prof. Dr. Ali BALCI	……..
Üye	Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK (Danışman)	……..
Üye	Prof. Dr. Hasan Hüseyin AKSOY	…….....
Üye	Prof. Dr. Cennet ENGİN DEMİR	……..
Üye	Prof. Dr. Sadegül AKBABA ALTUN	……...

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca, jüri üyeleri tarafından …/…/2021 tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulu tarafından ise …/…/2021 tarihinde kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yasemin KEPENEKÇİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunların etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollardan ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Artun Kerem CANAZ

ÖZET

DOKTORA SONRASI ARAŞTIRMA UYGULAMALARINA İLİŞKİN DENEYİMLERE VE YANSIMALARINA DAYALI BİR MODEL ÖNERİSİ

CANAZ, Artun Kerem
Doktora Tezi, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK
Şubat 2021, xiii + 239 sayfa

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilimlerdeki doktora sonrası araştırma alanının Türkiye'deki durumunu ortaya koymaktır. Ayrıca, doktora sonrası araştırma yapmış kişilerin, doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütülen üniversitelerin yetkililerinin ve bilim kuruluşları yetkililerinin deneyimleri ile Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki doktora sonrası araştırma işleyişine ilişkin örnek alınabilecek iyi örneklere dayanarak Türkiye'de sosyal bilimler alanındaki doktora sonrası araştırmaların kurumsallaştırılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik bir model önermek amaçlanmaktadır. Araştırma bir durum (örnek olay) çalışmasıdır. Araştırmada, üç ayrı çalışma grubu bulunmaktadır. Birinci çalışma grubu, sosyal bilimlerin çeşitli dallarında Türkiye'de veya yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmüş 23 kişiden, ikinci çalışma grubu Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesinden birer yetkiliden, üçüncü çalışma grubu ise TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerinden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme, ikinci ve üçüncü çalışma grupları da yine amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi temel alınarak oluşturulmuştur. Verilerin toplanmasında görüşme ve belge incelemesi yöntemleri kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel çözümleme yöntemi, yazılı belgeler ise belge inceleme yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda Türkiye'de geçmişten bugüne, çeşitli üniversitelerde ve bilim kuruluşlarında sosyal bilimler, fen doğa bilimleri, mühendislik ve tıbbın çeşitli dallarında, doktora sonrası araştırmanın farklı türlerinde araştırmalar yürütülmekte olduğu görülmüştür. Türkiye'de doktora sonrası araştırma alanının planlanması,

finansmanı ve işleyişinde bilim kuruluşları, üniversiteler, öğretim üyeleri ve bilim insanlarından kaynaklanan sorunlar olduğu gibi, iyi işleyen boyutlar da bulunmaktadır. Türkiye'de sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmaların yaygınlaşması ve kurumsallaşması için doktora sonrası araştırmaların planlanması ve yürütülmesine ilişkin bilim örgütlerinin elinde bulunan finansal ve yönetsel yetkiler, belirli sınırlar içerisinde doktora sonrası araştırma yürütebilecek kurumsal kapasiteye sahip olan üniversitelere devredilmelidir. Bu üniversitelerin merkeze alındığı bir yapılanma içerisinde, doktora sonrası araştırma alanındaki tüm örgütler eşgüdümlü biçimde hareket etmelidir.

Anahtar Sözcükler: Doktora sonrası araştırma, lisansüstü öğretim, sosyal bilimler, bilim insanı eğitimi

ABSTRACT

A CONCEPTUAL MODAL PROPOSAL ON POSTDOCTORAL RESEARCH BASED ON EXPERIENCES AND THEIR REFLECTIONS

CANAZ, Artun Kerem

Ph. D. Dissertation, Department of Educational Administration and Policy

Advisor: Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK

February 2021, xiii + 239 pages

This study aimed to reveal situation of postdoctoral researches in social studies in Turkey and propose a modal based on experinces of prior postdoctoral researchers, officers from universities conducting postdoctoral programs and science organizations and good practices on postdoctoral research from The United States and Germany. The study was designed a case study. There were three study groups. The first one consisted of 23 participiants with postdoctoral research experince in Turkey or abroad. The second study group involved one officer each from Bilkent University and Koç University. The third one consisted of one officer each from TÜBA and TÜBİTAK. The first study group was formed using convenience sampling and the other two were formed using criterion sampling, out of purposive sampling methods. Data of the study was collected using interview and document analysis methods. The data collected from interviews was analyzed using descriptive analysis and the data collected from documents was analyzed using document analysis. Results of the study revealed that in Turkey various types of postdoctoral researches in various branches of science, social science, engineering and medicine have been conducted throughout the years in universities and science organizations and the postdoctoral research system has both problems related to planning, financing and process, deriving from science organizations, universities, academic staff and scientists and well-functioning elements. To institutionalise and extend the postdoctoral research in social studies in Turkey, science organizations' financial and executive authority on postdoctoral research should be delivered to universities with institutional capacity of conducting postdoctoral researches. All institutions related postdoctoral research should act coordinately on a base that is centered on these universities.

Keywords: Postdoctoral research, postgraduate education, social science, science education.

ÖNSÖZ

Bir baba, eş ve öğretmen olma sorumluluklarımın üzerine, 2012 yılında sekiz yıllık bir aranın ardından tekrar öğrenci olmayı da ekledim. Doktora tezimi tamamlamamla sonuna geldiğim bu süreç, ailecek çıktığımız bir yolculuktu. Yollardayken, ders çalışırken ve tez yazarken yanlarında olamadığım sevgili kızım ve eşimin desteği olmadan bugüne erişmem olanaksızdı. Onlara sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Gece gündüz, hafta sonu demeden her ihtiyaç duyduğumda kendisine rahatlıkla ulaşabildiğim, tezimin her aşamasında bana destek olan ve önümü açan, büyük birikimi ve deneyimiyle yanımda olan tez danışmanım Prof. Dr. Kasım KARAKÜTÜK'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tez izleme kurulumda yer alan Prof. Dr. Hasan Hüseyin AKSOY'a ve Prof. Cennet ENGİN DEMİR'e, tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Ali BALCI'ya ve Prof. Dr. Sadegül AKBABA ALTUN'a değerli dönütleri için teşekkür ederim. TÜBA eski Başkanı Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR'a, Prof. Dr. Ece GÖZTEPE ÇELEBİ'ye, TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerine ve çalışanlarına, Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesi yetkililerine tezimde veri toplarken sundukları katkılar için teşekkür ederim.

Eşime…

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
ÖNSÖZ vii
İÇİNDEKİLER ix
TABLOLAR DİZİNİ xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ xiii
BÖLÜM I 1
GİRİŞ 1
Problem 1
Araştırmanın Amacı 12
Araştırmanın Önemi 13
Araştırmanın Sınırlılıkları 14
Tanımlar 14
BÖLÜM II 17
KURAMSAL ÇERÇEVE 17
Lisansüstü Öğretim ve Doktora Sonrası Araştırmanın Lisansüstü Öğretimle İlişkisi 17
Doktora Sonrası Araştırma Kavramı ve Tanımı 20
Bir İsim Olarak Doktora Sonrası Araştırma 20
Doktora Sonrası Araştırmanın Tanımı 23
Doktora Sonrası Araştırmanın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 25
Amerika Birleşik Devletleri 25
Almanya 29
Türkiye 32
Doktora Sonrası Araştırmanın Türleri 33
Fellowship Türü Doktora Sonrası Araştırmalar 33
Postdoctoral Associateship Türü Doktora Sonrası Araştırmalar 34
Akademik Ziyaret Türü Doktora Sonrası Araştırmalar 36
Staj/Uzmanlık Sonrası Araştırmalar 37

Doktora Sonrası Araştırmaların Finansmanı 38
Doktora Sonrası Araştırmaların Finansman Kalemleri 39
Doktora Sonrası Araştırmada Danışmanın Rolü 43
Doktora Sonrası Araştırmaların İçerik ve Etkinlikleri 44
Doktora Sonrası Araştırmalarda Seçilme Ölçütleri 45
Aday Araştırmacının Doktora ve Dengi Derecelere Sahip Olması 47
Aday Araştırmacının Yayınları ve Araştırma Deneyimi 47
Aday Araştırmacının Bir Ev Sahibi Örgüt ve Danışman Bulması (Akademik Ziyaret ve Uzmanlık Sonrası Bireysel Staj İçin) 49
Araştırma Önerisi (Akademik Ziyaret ve Uzmanlık Sonrası Bireysel Staj İçin) 49
Dil Becerileri 50
Doktora Sonrası Araştırmanın İşlevleri 50
Doktora Sonrası Araştırmanın Araştırmacının Bilim İnsanı Kişiliğine Katkısı 50
Doktora Sonrası Araştırmanın Bilimsel ve Teknolojik Gelişime Katkısı 52
Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'da Doktora Sonrası Araştırma Alanına İlişkin Durum 52
Amerika Birleşik Devletleri 53
Almanya 56
İlgili Araştırmalar 58
Yurt Dışındaki Araştırmalar 59
Türkiye'deki Araştırmalar 60
BÖLÜM III 63
YÖNTEM 63
Araştırma Modeli 63
Çalışma Grubu 64
Veri Toplama Araçları 69
Verilerin Toplanması 71
Verilerin Çözümlenmesi 75
Geçerlik ve Güvenirlik 76
BÖLÜM IV 81
BULGULAR VE YORUMLAR 81
Türkiye'de Devlet ve Vakıf Üniversiteleri ile Bilim ve Özel Sektör Örgütlerindeki Doktora Sonrası Araştırma Etkinliklerine İlişkin Bulgular ve Yorum 81

Doktora Sonrası Araştırma Etkinliklerinin Türkiye'deki Finansmanına İlişkin Bulgular ve Yorum 87

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırma Deneyimleri ve Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması Konusundaki Görüşleri..... 94

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırma Yapma Amacı Konusundaki Görüşleri..... 95

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora sonrası Araştırma Başvuru Süreçleri Konusundaki Görüşleri..... 101

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırmanın Yapıldığı Ülkeye/Şehre Yerleşme ve Örgüte Uyum Sürecindeki Deneyimleri.... 105

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırmada Burslar Ücretler Özlük Hakları ve İş Güvencesi Konusundaki Görüşleri 109

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Araştırma Sürecine Etki Eden Etmenler Konusundaki Görüşleri..... 114

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Sosyal Bilimlerde Araştırma Olanakları ve Kültürü Konusundaki Görüşleri 119

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması ve Kurumsallaştırılması için Getirdikleri Öneriler..... 129

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Doktora Sonrası Araştırma Deneyimleri ve Türkiye'de Sosyal Bilimler Alanında Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması Konusundaki Önerileri..... 139

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırma Yürütme Amaçları Konusundaki Görüşleri 140

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerindeki Doktora Sonrası Araştırma Yapıları Konusundaki Görüşleri 143

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırma Yürütme Süreçleri Konusundaki Görüşleri..... 148

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması ve Kurumsallaştırılması için Getirdikleri Öneriler 157

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Doktora Sonrası Araştırma Deneyimleri ve Türkiye'de Sosyal Bilimler Alanında Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması Konusundaki Görüşleri..... 160

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırma Alanındaki İşlev ve Amaçları Konusundaki Görüşleri 161

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Sağladığı Doktora Sonrası Araştırma Burslarının Yapıları Konusundaki Görüşleri 165

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırmaların İşleyişindeki Rolleri Konusundaki Görüşleri 171
Bilim Örgütleri Yetkililerinin Türkiye'de Sosyal Bilimler Alanında Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması ve Kurumsallaştırılmasına İlişkin Önerileri 174
Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırma Alanı için Bir Model Önerisi 177
BÖLÜM V 185
SONUÇLAR VE ÖNERİLER 185
Sonuçlar 185
Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Kavramı Türleri ve Doktora Sonrası Araştırmanın Yükseköğretim Sistemi İçerisindeki Yeri ile Bilimsel ve Teknolojik Gelişimdeki Payına İlişkin Sonuçlar 185
Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Yürütmekte Olan Örgütler Araştırmacılar Araştırmaların Bilim Dalları ile Finansmanına İlişkin Sonuçlar .. 187
Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Yürütülen Doktora Sonrası Araştırmalardaki Olumlu İşleyişler ve Sorunlu Yönlere İlişkin Sonuçlar 189
Öneriler 192
Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler 192
Araştırmacılara Yönelik Öneriler 194
KAYNAKÇA 195
EKLER 209
EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları ve Bilgi Formunun İlk Biçimi 210
EK 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları ve Bilgi Formundan Çıkarılan Maddeler ile Formlarda Değişiklik Yapılan Soru Maddeleri 216
EK 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları ve Bilgi Formunun Son Biçimi 219
EK 4. Ankara Üniversitesi Etik Kurul Onayı 225
EK 5. Çalışma Grubundaki Örgütlerden Veri Toplamak Amacıyla İzin İstemek İçin Gönderilen Belgeler 226
EK 6. Çalışma Grubundaki Örgütlerin Veri Toplama İstemine Yanıt Olarak Gelen Belgeler 228
EK 7. Gönüllü Onam Formu 233
EK 8. Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Yürütülen Doktora Sonrası Araştırmaya İlişkin Hukuksal Metinler veya Akademik Birimleri Olan Örgütler ve 2020 Yılında Bu Örgütlerdeki Doktora Sonrası Araştırmacı Sayıları 234
BENZERLİK BİLDİRİMİ 237
ÖZGEÇMİŞ 239

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Doktora Sonrası Araştırma Kavramı Doktora Sonrası Araştırmacılar ve Danışmanlar İçin Kullanılan Kavramlar .. 21

Tablo 2. Doktor Sonrası Araştırma Çağrı Duyuruları ve İş İlanları İncelenen Örgütler 46

Tablo 3. National Postdoctoral Association Temel Yeterlikler Listesi 51

Tablo 4. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Doktora Sonrası Araştırmacıların Bilim Dallarına Göre Dağılımı (2017 Yılı) 54

Tablo 5. Birinci Çalışma Grubundaki Katılımcıların Özellikleri 65

Tablo 6. İkinci ve Üçüncü Çalışma Grubundaki Örgütler..... 72

Tablo 7. 2009-2017 Yılları Arasında Bilim İnsanı Destek Programları Araştırmacı Sayısı ve Gerçekleşen Gider Miktarları (2017 Sabit Fiyatlarıyla TL) 89

Tablo 8. 2009 ile 2017 Yılları Arasındaki 3501-Kariyer Geliştirme Programı Kapsamında Desteklenen Araştırmacı Sayısı Gerçekleşen Gider Miktarları (2017Yılı Sabit Fiyatlarıyla TL)..... 91

Tablo 9. 2010 ile 2018 Yılları Arasındaki TÜBA GEBİP Ödülleri TÜBA Araştırma Desteği ve TÜBA'nın Gerçekleşen Bütçeleri ile GEBİP Ödülü ve TÜBA Araştırma Desteğinin Gerçekleşen Bütçelerinin TÜBA Gerçekleşen Bütçeleri İçerisindeki Payı (2019 Yılı Sabit Fiyatlarıyla TL)..... 92

Tablo 10. Görüşme Yapılan Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerden Elde Edilen Bulguların Temalandırılması 94

Tablo 11. Görüşme Yapılan Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinden Elde Edilen Bulguların Temalandırılması 140

Tablo 12. Görüşme Yapılan Bilim Örgütleri Yetkililerinden Elde Edilen Bulguların Temalandırılması 161

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1. Doktora Sonrası Araştırma Modeli 178

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları üzerinde durulmuştur.

Problem

Avrupa Birliği'nin eğitim ve ekonomi politikaları, Program for International Student Assessment (PISA) ve Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) gibi standart sınavlara giderek daha fazla önem verilmesi, teknolojideki hızlı gelişim ve değişim, mesleklerin çeşitlenmesi ve yeniden tanımlanması, iş güvencesinin giderek zayıflaması ve işsizliğin artması gibi nedenler, eğitimi insan yaşamının hemen her evresinde ve daha yoğun bir biçimde var olan bir olgu durumuna getirmiştir. Bu etmenler eğitimin içeriğini de etkilemekte, örgün, yaygın ve hizmet-içi eğitim çeşitlenmekte, birbiriyle daha fazla iç içe geçmekte ve eğitim programları farklı yaş gruplarında daha çok insanı kapsamaktadır. Örneğin örgün eğitimin insan yaşamında kapladığı dönem, pek çok ülkede, okulöncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınması veya ortaöğretimin süresinin uzatılması gibi değişikliklerle artmaktadır.

Yükseköğretim de yukarıda sözü edilen etmenlerden etkilenmektedir. Belki de bu etki, bilimsel ve teknolojik gelişim ve meslek edindirmeyle daha doğrudan bir ilişki içerisinde olduğu için yükseköğretimde, diğer örgün eğitim kademelerinden fazladır. Yükseköğretim ve onun bir parçası olan lisansüstü öğretimde programlar çeşitlenmekte, bazı programlarda eğitim etkinlikleri üniversiteler, kamu örgütleri ve özel sektör sanayi örgütleri arasında işbirlikli biçimde yürütülebilmektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişimin eğitim ile iç içe olduğu doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasında da buraya kadar sözü edilen gelişim ve dönüşümün etkisinin olduğu söylenebilir. Doktora sonrası araştırma (fellowship/postdoctoral research), doktora veya eşdeğer dereceleri almış araştırmacıların kabul edildiği, araştırmacıların belirli bir süre boyunca özgür bir kariyer seçimi için hazırlık yaptığı akademik çalışmadır. Doktora sonrası araştırmayı, doktora mezunlarının bilimsel bir birikim edinerek, öğretim

üyeliğine bir adım daha yaklaştıkları bir öğretim basamağı olarak tanımlamak da olanaklıdır (Bravo ve Olsen, 2007; Akt. Cantwell, 2011).

Doktora sonrası araştırma genellikle doktorasını tamamladıktan sonra, yurt içi veya yurt dışında herhangi bir üniversitede öğretim elemanı olarak atanmış, bir kamu veya özel sektör örgütünde görev yapan ya da bir işte çalışmayan bir araştırmacının geçici sürelerle ilgili üniversitede görevlendirilmesi ve orada bir öğretim üyesinin gözetiminde doktora sonrası araştırma yapması ilkesine dayanır. Amacı, öğretim elemanları ve araştırmacılar arasındaki bilimsel etkileşimi artırmak olan doktora sonrası araştırma, genç öğretim elemanlarının ve araştırmacıların konularında uzmanlaşmış öğretim üyeleri ile ortak araştırmalar yapmasını özendirmektedir (Orta Doğu Teknik Üniversitesi [ODTÜ], 2010).

Doktora sonrası araştırma, lisansüstü öğretimdeki gibi doğa ve fen bilimleri, matematik, sosyal bilimler veya tıp alanlarında olabilmektedir. Doktora sonrası araştırma yürüten araştırmacılar doktora derecesine sahip oldukları için öğrenci olarak kabul edilmezler. Ancak öğretim üyesi de değildirler. Onlardan araştırmalar yürüterek bilgi üretmeleri beklenir (Cantwell, 2011). Doktora sonrası araştırmacılar, genellikle doktora tezini tamamlayarak doktora derecesini yeni almış genç bilim insanlarıdır. Bunlar en üst düzey araştırmacı unvanını almış ancak, genellikle doktora tez danışmanlarının başka üniversitelerdeki çalışma arkadaşları ya da çalışmalarını yakından izledikleri başka deneyimli profesörlerle daha ileri düzeyde araştırmalar yapmak istemektedirler. Doktora sonrası araştırmacıların bir bölümü, farklı üniversitelerin sunduğu olanaklardan yararlanmak için gelen öğretim üyeleridir. Tıp alanında yapılan doktora sonrası çalışmalar ise, daha çok yeni bir alanda uzmanlaşma içindir (National Research Council, 1969, 37).

Doktora sonrası araştırmacıların büyük çoğunluğu üniversitelerde olsalar da, kamuya ait araştırma laboratuvarlarında, vakıf ve derneklere ait araştırma enstitülerinde, hastanelerde, arkeolojik kazı alanlarında ve özel şirketlerin Ar-Ge birimlerinde çalışabilmektedirler (National Research Council, 1969, 41). Ancak üniversite dışında da doktora sonrası araştırma olanaklarının bulunması ve bunların yaygınlığı, doğrudan söz konusu ülkenin sanayileşme düzeyi ve üniversite dışındaki bilimsel araştırma alanlarının ne şekilde yapılandığıyla ilişkilidir. Doktora sonrası araştırmanın bilimsel ve teknolojik gelişimdeki rolü ile lisansüstü öğretimi tamamlayıcılığı ve nitelikli öğretim üyesi yetiştirmedeki önemi Batıda kabul görmüştür. Bugün artık doktora sonrası araştırma, bir araştırmacının öğrenci olmaktan çıkıp öğretim üyesine dönüştüğü,

lisansüstü öğretimin devamı olan bir süreçtir (Gallagher, 2013). Doktora sonrası araştırma, Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle doğa bilimlerinde, öğretim üyesi olabilmenin resmi olmayan önkoşulu şeklinde değerlendirilmektedir (Grinstein ve Treister, 2017). Almanya'da doktora sonrası araştırma pek çok eyalette öğretim üyeliğinin ilk yıllarında doktorasını bitirmiş araştırmacılara verilen, araştırma ve öğretim etkinliklerini nitelikli bir biçimde gerçekleştirme becerilerinin kazandırıldığı, öğretim üyesi olma eğitimi biçiminde yapılandırılmıştır (Enders, 2001).

Türkiye'de ise doktora sonrası araştırmanın gelişim kıvılcımları görülmekte, yaygın olmasa da çeşitli üniversitelerde doktora sonrası araştırma programları kapsamında ve üniversitelerin araştırma merkezleri ile kimi kamu bilim örgütlerinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu örgütlerde Türkiye ve yurt dışındaki üniversitelerde görev yapan Türk ve yabancı uyruklu öğretim üyeleri ile araştırmacılar bilimsel etkinlikler yürütmektedirler (Boğaziçi Üniversitesi, 2019a; Düzce Üniversitesi, 2019; Koç Üniversitesi, 2019a). Ancak Türkiye'deki üniversitelerde ve bilim örgütlerinde doktora sonrası araştırma yaygınlaşmamış ve henüz kurumsallaşmamıştır. "Doktora sonrası araştırma" denildiğinde akla ilk gelen halen yurt dışına giderek araştırma yapmaktır. Ülkede tüm bilim dalları için doktora sonrası araştırma yurt dışı araştırmalarla neredeyse özdeş tutulmakta, doktora sonrası araştırma yapmak isteyen öğretim üyeleri ve araştırmacıların büyük bölümü Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı ülkelere gitmektedirler (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 2019a). Bu algının Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın üniversitelerde ve özel sektör örgütlerinde yaygınlaşması önünde önemli bir engel oluşturduğu düşünülmektedir. Türkiye Bilimler Akademisinin (TÜBA), "TÜBA Doktora Sonrası Araştırma Programının" esaslarını ortaya koyan belgede (TÜBA, 2009) Türkiye'de doktora sonra araştırmanın durumuna ilişkin şu saptama yer almıştır:

> Doktora sonrası eğitim ve araştırma sürecinin ülkemizde henüz yeterince kurumsallaşamamış olması bu programla başlatılacak uygulamanın en önemli gerekçesidir. Bu yöndeki etkinlikleri düzenleyen kural ve yönetmelikler olmadığı gibi bu etkinlikleri mümkün kılacak bir altyapı da mevcut değildir. En önemlisi doktora sonrası eğitim evresi bir kavram olarak ülkenin yükseköğretim sisteminde yer etmiş değildir. Doktoralarını tamamlayan genç araştırıcılar çoğu zaman yeterli olgunluk düzeyine gelmeden bir öğretim üyesinin tüm yükümlülüklerini üstlenmek durumunda kalabilmektedir. Bu tür bir zorunluluğun, üniversitelerde öğretim üyesi gereksiniminden doğduğu söylense bile yeterli deneyimi olmayan genç bilim insanlarınca üstlenilen bu görevler, onların gelişim sürecini büyük ölçüde sonlandırdığı gibi, eğitim düzeyini de olumsuz etkilemektedir.

TÜBA'ca 2009 yılında yapılan durum değerlendirmesinin, bugün de büyük oranda geçerliğini koruduğu görülmektedir. Genel olarak doktora sonrası araştırmalara verilen önem bilim insanı ve öğretim üyesi yetiştirmedeki işlevi bakımından yetersizdir. Araştırmacının iş ve özel yaşamında, önemli değişiklikler yapmasını ve maddi manevi birtakım özverilerde bulunmasını, danışmanın da taşıdığı akademik ve (varsa) yönetsel sorumlulukların üzerine araştırmacıyı kabul ederek fazladan işyükü yüklenmesini gerektiren doktora sonrası araştırmanın, araştırmacıya ve danışmanına getirileri akademik yükselmedeki önemi bağlamında yetersizdir. Yükseköğretim örgütlerinde yüksek lisans diplomasının maddi/akademik getirileri ile doktora diplomasının getirileri arasında açık farklılıklar bulunmaktadır. Üniversitelerde yüksek lisans mezunları öğretim görevlisi kadrolarına atanırken, doktora mezunları öğretim üyesi kadrolarına atanmaktadır. Ne var ki, yüksek lisans eğitimi ile doktora eğitimi arasındaki bu açık fark, doktora eğitimi ile doktora sonrası araştırma arasında hiç görülmemektedir. Doktora eğitimi örgün eğitimin doruk noktasıdır ve içeriği, süreçleri ile süresi bakımından karşılaştırıldığında bilim insanı olmaya giden yolda doktora sonrası araştırmadan çok daha temel ve gerekli bir eğitimdir. Ancak, bilim insanı kişiliğine katkıda bulunan ve öğretim üyesinin yeterliklerini pekiştiren bir süreç olarak doktora sonrası araştırma, ciddi düzeyde adanmışlık gerektiren ve doktoradan daha ileriye atılmış bir adımdır. Burada anlatılmak istenen, doktora sonrası araştırmanın akademik olarak tanınır kılınmasının anlamlı olacağıdır. Doktora sonrası araştırmaya ilişkin benzer bir önermeye, geçmişte ulusal yükseköğretim politikalarına yön veren belgelerde de yer verildiği görülmektedir. "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporunda" doktora sonrası araştırmanın doçentlik ölçütleri arasında yer almasının gerektiği dile getirilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2000).

Doktora sonrası araştırmaların çıktıları olan makale ve proje çalışmaları, üniversitelerin öğretim üyeliğine yükseltilme ve atama ek koşullarında kullandıkları bilimsel araştırma puan cetvellerinde, "doktora sonrası araştırma" biçiminde ayrı bir başlık olarak geçmemektedir (Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2016). "Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğinde" de durum aynıdır. Yönetmeliğin üçüncü maddesi uyarınca doktora sonrası araştırmalar, eğer bir proje kapsamında yürütülmüş ise proje, bir yayına dönüştürülmüş ise de yayın olarak değerlendirilmektedir (YÖK, 2018).

Doktora sonrası araştırmaya ilişkin ikinci önemli sorunun da, yurt dışına bağımlılık olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de doktora sonrası araştırma yürütmek

isteyen bilim insanlarının çoğu, bu planlarını yurt dışında gerçekleştirmektedirler. Doktora sonrası araştırmada yurt dışına bağımlılığın altında yatan, birbirleriyle ilişkili ve birbirlerini besleyen çeşitli nedenler bulunmaktadır. Doktora sonrası araştırma yürütmek isteyen bilim insanlarının tutum ve beklentileri bunlardan ilkidir. Bir araştırmacının ya da öğrencinin lisansüstü öğretim için kamu kaynaklarıyla yurt dışına gönderilmesi her ne kadar yüksek maliyetliyse de alınan eğitimin veya yapılan araştırmanın yapıldığı bilim dalı ve niteliği gereği ya da ulusal yarar sağlama amacı gibi nedenlerle yurt dışında yürütülmesi anlamlıdır ve bilimsel bir bakış açısının göstergesi, hatta gereğidir (Doğan, 1998). Bunun doktora sonrası araştırma için de geçerli olduğu söylenebilir. Özellikle fen doğa bilimleri, mühendislik ve tıp alanlarında zengin laboratuvar ya da teknolojik altyapı ve uygulama olanaklarının bulunduğu Batılı ülkelerde doktora sonrası araştırma yürütmek, araştırmanın amacına ulaşması ve araştırmacının önceki bölümlerde belirtilen doktora sonrası araştırma kazanımlarını elde etmesi için gerekli olabilir. Sosyal bilimler içerisinde tarih gibi yabancı arşivlere erişim gerektirebilen, arkeoloji, coğrafya veya yabancı dil gibi belirli bir bölgede veri toplamayı zorunlu kılan alanlar için de aynı durumun söz konusu olduğu söylenebilir. Ancak sosyal bilimlerin her alanında çok sayıda doktora sonrası araştırmanın yurt dışında yürütüldüğü görülmektedir (TÜBiTAK, 2019a). Dahası, doktora sonrası araştırmanın öncelikli amaçlarından sayılamayacak yabancı dil öğrenmek, yabancı bir ülkede yaşama deneyimi elde etmek, yeni bir kültürü tanımak, Türkiye'de çalışılan kurumdaki sorumluluklardan uzak biçimde boş zamana sahip olarak yayın yapmak gibi yurt dışında akademik çalışmalar yürütmenin ancak dışsallıkları olabilecek türden amaçlara sahip, hatta burs başvurusu yapan herkese olumlu yanıt verilmesini gerekçe gösteren araştırmacılar ve öğretim elemanlarının kamu kaynaklarından sağlanan bursları kullanarak yurt dışında doktora sonrası araştırma dahil olmak üzere araştırmalar yürüttükleri anlaşılmaktadır (Atila ve diğerleri, 2015).

Türk bilim insanlarının doktora sonrası araştırmalarını ağırlıklı olarak yurt dışında yürütmelerinin bir diğer nedeni doktora derecesine sahip işsiz kişilerin Türkiye'de doktora sonrası araştırma yapma olanaklarının kısıtlılığıdır. Türkiye'de üniversitelerin lisansüstü program yürüten enstitülerinden her yıl belirli sayıda kişi doktora derecesini alarak mezun olmaktadır. Türkiye'de 2018 yılında vakıf ve devlet üniversitelerinden toplam 7.689 kişi doktora derecesi almıştır (YÖK, 2020a) ve bu kişilerle birlikte doktora derecesine sahip kişi sayısı aynı yıl toplam 211.500 olmuştur

(https://www.drdatastats.com). Ayrıca Türkiye'de 2018-2019 öğretim yılında 96.199 kayıtlı doktora öğrencisi bulunmaktadır (YÖK, 2020b).

Farklı bakış açılarıyla yapılacak farklı karşılaştırmalar sonucu bu sayılar Türkiye için yeterli ya da yetersiz olarak değerlendirilebilir. Ancak bazı istihdam göstergeleri, açık bulgulara işaret etmektedir. Türkiye'de 2020 yılının Mart ayında İş ve İşçi Bulma Kurumu'na (İŞKUR) kayıtlı 3.675.116 işsizden 795'i doktora derecesine sahiptir. Bu sayı belirtilen tarihten bir yıl önce ise 789'dur (İŞKUR, 2020). İŞKUR'a kayıt yaptırmamış ve bir işte çalışmayan doktora derecesine sahip kişilerin de olabileceği hesaba katıldığında, Türkiye'de doktora derecesine sahip kişiler arasında işsizlik görüldüğü anlaşılmaktadır. Burada tanımlanan tablo, Batılı ülkelerdeki duruma benzetilebilir. Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora derecesine sahip kişilerin çok azı üniversitelerdeki sürekli statüdeki öğretim üyesi kadrolarına atanabilmektedirler (Fischer, 2013; Lam, 2007; Wöhrer, 2014). Ancak Türkiye ile bu ülkeler arasında, söz konusu durumdaki kişilerin sahip olduğu öğretim üyeliği dışındaki olanaklar bakımından önemli bir fark bulunmaktadır.

Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde üniversitelerdeki sürekli öğretim üyesi kadrolarına henüz atanamayan doktora derecesine sahip kişiler, ağırlıklı olarak kendi ülkelerindeki üniversitelerde, kamu bilim örgütlerinde ya da özel sektör örgütlerinde doktora sonrası araştırmacı olarak çalışarak bilimsel araştırma alanı içerisinde kalma, öğretim üyeliği kadroları için yeterliklerini geliştirme, özgeçmişlerini güçlendirme ve eğitimini aldıkları işi yaparak yaşamlarını kazanma olanağına sahiptirler. Bu iki ülkedeki doktora sonrası araştırma alanı, araştırmanın sonraki bölümlerinde aylık ve özlük hakları, diğer çalışma koşulları, iş güvencesi ve öğretim üyeliğine giden yolda öğretim üyesi adaylarının bilimsel üretkenliğinden yararlanma bahanesiyle ucuz işgücü olarak kullanılmaya elverişli durumu nedeniyle eleştirilmektedir. Öte yandan Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde coğrafya, edebiyat ve tarih gibi teknoloji temelli Ar-Ge araştırmalarına doğrudan katkı sunmayan ve bilim alanı dışında özel sektörde iş olanağı fen doğa ve mühendislik alanlarına göre daha az olan bilim dallarında dahi doktora sonrası araştırma olanakları olduğu görülmektedir (Federal Ministry of Education and Research, 2019a; National Academy of Sciences, 2014, 28-30).

Türkiye'de ise bu olanağın son derece kısıtlı olduğu gerçeği çok açıktır. Ülkede sosyal bilim alanlarında doktora derecesine sahip, öğretim üyeliği kadrolarına henüz atanamamış ve bir işte çalışmayan kişilere burslu veya ücret karşılığında araştırma

yapma olanağı sunan yerlerin sayısı bir elin parmağını geçmemektedir. Türkiye'den yurt dışına göçe ilişkin istatistikler incelendiğinde, bu sınırlılığın pek çok yüksek nitelikli insan gücü gibi sosyal bilim alanlarında doktora dercesine sahip kişileri de yurt dışındaki olanakları araştırmaya ve değerlendirmeye yönlendiren nedenler arasında olduğu söylenebilir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistiklerine göre 2016 ile 2018 yılları arasında 136.740 Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı yurt dışına göç etmiştir. Bu kişilerin hangi yaş aralığında oldukları ve eğitim düzeylerinin ne olduğu bilgisine söz konusu veriler üzerinden ulaşılamamaktadır. Ancak bu veriler Türkiye'den yurt dışı göçe ilişkin diğer bazı TÜİK istatistikleriyle birlikte değerlendirildiğinde, bu sayının içerisinde kayda değer oranda genç ve eğitimli nüfusun olduğu tahmin edilebilmektedir (TÜİK, 2020). Beyin göçü, yani nitelikli insan gücünün ülkeyi terk etmesi, bilimsel ve teknolojik gelişimin yavaşlaması ya da duraksaması anlamına gelebileceği için kalkınmayı yavaşlatan büyük bir olumsuzluktur (Tansel ve Güngör, 2004). Bu sorunun bir ülkeye maliyetini doğrudan hesaplamak oldukça zordur. Ancak Türkiye'de beyin göçünün telafisi, yani araştırmalarını yurt dışında yürüten Türkiye veya Türk kökenli (yurt dışında yaşayan başka bir ülkenin yurttaşlığına geçmiş veya Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan Türkler) öğretim üyeleri ve bilim insanlarının Türkiye'ye dönerek araştırmalarını Türkiye'de yürütmelerini sağlamak için kamu kaynaklarıyla çeşitli burs ve destekler oluşturulmuştur. Türkiye'den ayrılmış bilim insanlarını ülkeye dönmeye ikna etmek için bu burs ve desteklerle yapılan harcamaların miktarları üzerinden, söz konusu maliyetin en azından bir bölümü görünür kılınabilir.

Söz konusu burs ve destekler TÜBA ve TÜBİTAK programları doğrultusunda sağlanmaktadır. TÜBİTAK 2232-Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı, bunlar arasında en geniş kapsamlı olanıdır. Program kapsamında "stratejik değer taşıyan alanlar" olarak belirlenen bilim dallarında yürüttükleri araştırmalarla ön plana çıkmış yurt dışındaki Türk kökenli bilim insanlarına, Türkiye'deki üniversite ve diğer örgütlerde araştırma yapmaları için destek verilmektedir (TÜBİTAK, 2017a). Bu programla benzer işleve sahip destek programlarının bilimsel ve teknolojik gelişimin merkezi konumundaki Batılı ülkelerde de bulunduğu görülmektedir (TÜBİTAK, 2019b) ve burada eleştirilen, tersine beyin göçünü sağlayan bir burs/destek programının Türkiye'deki varlığı değildir. Ancak bir tür doktora sonrası araştırma programı olan TÜBİTAK'ın 2232 kodlu programının, özellikle TÜBİTAK kapsamında yurt içi doktora sonrası araştırma etkinlikleri için verilen TÜBİTAK 2218 Yurt İçi Doktora sonrası Araştırma Burs Programı ile karşılaştırıldığında çok daha maliyetli olduğu

anlaşılmaktadır. 2017 yılında TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programı kapsamında bir araştırmacı 21.428 TL maliyetle desteklenirken, aynı yıl TÜBİTAK'ın 2232 kodlu programı ile desteklenen bir araştırmacı için 137.777 TL harcanmıştır (TÜBİTAK, 2020a). Yüksek maliyetli yurda dönüş programları yerine, yurt içi doktora sonrası araştırma yürütülen örgütlerin sayısını artıracak ulusal ölçekte düzenlemeler yaşama geçirilerek ve hem söz konusu örgütler hem de burada araştırma yapacak bilim insanları daha fazla desteklenerek, Türkiye'de doktora sonrası araştırma yapmak daha çekici duruma getirilebilir ve beyin göçü belirli ölçüde baştan engellenebilir.

Türkiye'de doktora sonrası araştırma yapma olanaklarını artırmak için atılan bazı adımlar olduğu görülmektedir. "Üretim Reformu Paketi" olarak adlandırılan ve 2017'de yürürlüğe giren, "Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile (Ek md. 34), öğretim elemanı kadrolarında çalışmayan, doktora ile tıpta, diş hekimliğinde, eczacılıkta ve veteriner hekimlikte uzmanlık veya sanatta yeterlik eğitimini tamamlamış araştırmacıların, devlet yükseköğretim örgütlerinin uygulama ve araştırma merkezlerinde veya enstitülerinde Ar-Ge etkinliklerinde bulunmak veya öğretim üyelerinin yürüttükleri Ar-Ge kapsamındaki projelere yardımcı olmak üzere, sözleşmeli statüde doktora sonrası araştırmacı olarak istihdam edilmeleri olanaklı duruma gelmiştir. Söz konusu düzenleme, Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın yürütüleceği akademik birimlerin belirlenmesi ve doktora sonrası araştırma ve araştırmacıların tanımlarının yapılması amacıyla atılan önemli bir adımdır. Ne var ki söz konusu yasa, araştırmacılara sağlanan parasal ve sosyal haklar ile iş güvencesi bakımından incelendiğinde çeşitli eksiklikler ve sorunlu noktalar göze çarpmaktadır. Bu yasayla açılan doktora sonrası araştırmacı kadrolarının, araştırmacılara yürütülen araştırma/proje sonunda ilgili üniversitede bir öğretim üyesi kadrosu sunmadığı ve araştırmacıların en çok üç yıllık sözleşmelerle çalıştırılacağı anlaşılmaktadır. Araştırmacıların ücretlerinin ve yan haklarının, doğrudan bu amaçla ayrılmış kamu kaynaklarıyla karşılanmayacağı, üniversitelerden kendi yağıyla kavrulmaları istenerek döner sermaye gelirlerinden bilimsel araştırma projeleri için ayrılan kaynağı kullanmalarının beklendiği görülmektedir. Yani söz konusu yasa, üniversitelere doktora sonrası araştırmacı için kaynak sağlamamaktadır.

Ayrıca istihdam edilecek araştırmacı sayısı için üniversitelere "üniversitenin dolu öğretim elemanı kadrosu sayısının %5'i" oranında bir sınırlama getirilmektedir (Ek md.34). Her üniversitenin bilimsel üretkenlik potansiyeli aynı değildir ancak söz konusu

yasa bunu kesin bir ölçüte bağlar niteliktedir. Doktora sonrası araştırmacı pozisyonları, doktoralı genç araştırmacının öğretim üyesi kadrolarına geçmeden önce deneyim kazanırken geçimini de sağlayabileceği bir eğitim/araştırma süreci biçiminde algılanır ve buna göre kurgulanırsa verimli ve yararlı olur. Ancak araştırmacıya yeterli maddi ve sosyal haklar sağlanmıyor, doldurduğu bu kadro ve yürüteceği araştırma sürekli statüdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanmada onun önünü açmıyorsa, bu bilim emekçilerinin ucuz iş gücü olarak kullanılmasına dönüşebilir.

Üniversitelerin öğretim üyeliğine atama ve yükseltme ölçütleri ile "ulaslararasılaşma politikalarının" da Türkiye'de bilim insanlarını yurt dışı doktora sonrası araştırmalara yönelttiği anlaşılmaktadır. Üniversitelerin öğretim üyesi atama ve yükseltme ölçütlerinin, öğretim üyelerini ve öğretim üyesi kadrolarına atanmak isteyen doktora mezunlarını yurt dışında doktora sonrası araştırmaya yönelttiğini söylemek olanaklıdır. Türkiye'deki köklü üniversitelerin ve görece daha yeni ancak coğrafi konum olarak Batıda olan kimi üniversitelerin öğretim üyesi atama yönetmelikleri, doktor öğretim üyesi ve doçent kadrolarına atanmak isteyen kişilere, lisans öğrenimlerini tamamladıkları tarihten sonra üç ay ile bir yıl arasında değişen sürelerde yurt dışında akademik çalışma yürütmüş olma zorunluluğu getirmektedir (Akdeniz Üniversitesi, 2019; Ankara Üniversitesi, 2019; Ege Üniversitesi, 2018; Hacettepe Üniversitesi, 2018; İstanbul Teknik Üniversitesi, 2018; Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2018; ODTÜ, 2019; Sakarya Üniversitesi, 2018). Söz konusu zorunluluk doktor öğretim üyesi veya doçent kadrolarına atanmak isteyen kişiler için, eğer yüksek lisans veya doktora eğitimlerinin bir bölümünü ya da tamamını yurt dışında almamışlarsa, TÜBİTAK 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programını birinci seçenek olarak ön plana çıkarmaktadır.

Ancak bu durum (yurt dışında olsa da) doktora sonrası araştırmaya önem verildiğinin ve yaygınlaştırılmak istendiğinin bir göstergesi biçiminde görülemez çünkü yurt dışında doktora sonrası araştırma, yurt dışında yüksek lisans ve doktora öğrenimi görmeyenlerin bir atanma koşulunu yerine getirebilmelerinin aracı konumundadır. Üniversiteler arasında giderek yaygınlaştığı görülen bu uygulamanın doktora sonrası araştırma gibi araştırmacıların ve öğretim üyelerinin bilimsel birikimlerine büyük katkı sağlayan ve baştan sona ciddi planlama gerektiren uzun soluklu bir sürecin, kadro bulma endişesiyle özellikle araştırma görevlisi kadrosunda bulunan kişilerce aceleye getirilmesine neden olduğu ileri sürülebilir.

Öğretim üyesi atama ve yükseltme ölçütleri, üniversitelerin öğretim üyelerinin ve öğretim üyesi kadrolarına atanmak isteyen kişilerin yurt dışında doktora sonrası araştırma yapmaya yönlendirilmelerinin tek yolu değildir. Üniversite yönetimleri, benimsedikleri bazı politikalarla da öğretim üyelerini dolaylı olarak yurt dışı doktora sonrası araştırmalara yönlendirmektedirler. Uluslararasılaşma politikası, bunlar arasında en etkili olanıdır. YÖK, 2019 yılında amacını "üniversiteler arasında adalet temelli rekabeti oluşturmak" biçiminde tanımladığı "Üniversite Yıllık İzleme ve Değerlendirme Raporu" adlı ölçüt temelli bir üniversite edim (performans) değerlendirme uygulamasını başlatmıştır. Bu uygulamada, üniversiteler beş ana alanda ve bunların altındaki 45 alt ölçütle değerlendirilmektedir. Söz konusu ana alanların içerisinde uluslararasılaşma da yer almaktadır (YÖK, 2019).

Bu bağlamda, yabancı öğretim üyeleriyle birlikte Science Citation Index (SCI) ve Social Science Citation Index (SSCI) dizinlerinde listelenen dergilerde yayın yapmak, yurt dışındaki üniversitelerle öğrenci ve öğretim elemanı değişim protokolleri imzalamak gibi uluslararasılaşma ölçütünün göstergeleri olan etkinlikleri gerçekleştirme olanağı sağlayabileceği düşünülen yurt dışı etkinliklerinin, üniversite yönetimlerince yurt içi etkinlere tercih edildiği ve bunlardan daha çok desteklendiği söylenebilir. Yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmek de söz konusu uluslararası etkinlikler için bağlantı kurma anlamında, potansiyeli yüksek etkinliklerdir.

Türkiye'de yurt içi ve yurt dışı doktora sonrası araştırma etkinliklerinin finansmanı ve maliyetleri üzerinde, araştırmanın sonraki bölümlerinde ayrıntılı biçimde durulmuştur. Ancak üniversitelerce ön plana çıkarılan yurt dışı doktora sonrası araştırmanın maliyeti ile yurt içi doktora sonrası araştırmanın maliyetlerini bu bölümde karşılaştırmanın, araştırmanın çıkış noktasını belirginleştireceği düşünülmektedir. TÜBİTAK istatistiklerine göre, 2006 ile 2011 yılları arasında TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programı ile desteklenen bilim insanı sayısı 204, TÜBİTAK'ın bu araştırmacılara verdiği toplam burs miktarı 2.730.000 TL'dir. TÜBİTAK'ın aynı yıllar arasında 2219 kodlu program kapsamında desteklediği yurt dışında araştırma yürüten araştırmacı sayısı 1.305, bu araştırmacılara sağlanan burs miktarı ise 27.160.00 TL'dir (TÜBİTAK, 2012). Bu programa aktarılan kaynağın, 2218 kodlu programdan yaklaşık olarak 10 kat fazla olmasının tek nedeni, desteklenen araştırmacı sayısının daha fazla olması değildir. İki programın araştırmacı başına verdiği burs miktarı arasında da büyük fark bulunmaktadır. 2019 yılında, 2218 kodlu program bir araştırmacıyı en çok 24 ay boyunca azami 4.500 TL desteklerken, 2219 kodlu programı kapsamında yurt dışında

doktora sonrası araştırma yürüten araştırmacılar/öğretim elemanları 12 aya varan sürede azami 2.100 Avro ya da 2.500 ABD Doları burs almaktadırlar (TÜBİTAK, 2020b; TÜBİTAK, 2020c). Söz konusu karşılaştırmalar, bir araştırmacının yurt içi doktora sonrası araştırma için desteklenmesinin, yurt dışına göre dikkate değer oranda daha düşük maliyetli olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de doktora sonrası araştırma alanının finansmanını neredeyse tek başına yüklenen TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırma burs programlarının başvuru koşullarının da Türk bilim insanlarını yurt dışında doktora sonrası araştırma yapmaya yönelttiği düşünülmektedir. TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programı ile 2219 kodlu programları arasındaki araştırmacı sayısı, araştırmacı başına yapılan harcama ve yapılan toplam harcamadaki fark, araştırmacıların/öğretim elemanlarının başvuru sayılarında da görülmektedir. 2006 ile 2011 yılları arasında yurt içi doktora sonrası araştırma bursu için 269 başvuru varken, yurt dışı doktora sonrası araştırma bursu için 2.416 araştırmacı/öğretim elemanı başvuruda bulunmuştur. Bunun nedenlerinin, TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programının başvuru koşullarında yattığı düşünülmektedir. Bursun başvuru koşulları arasında, araştırma yürütülecek ev sahibi örgütün yerine ilişkin katı ve Türkiye koşulları düşünüldüğünde ancak az sayıda kişinin durumuna uyabilecek türden koşullar yer aldığı görülmektedir. Aday araştırmacı doktora sonrası araştırmasını, doktora derecesini aldığı üniversitenin bulunduğu ildeki başka bir üniversitede yürütememektedir. Türkiye'de doktora programı yürüten üniversitelerin çoğunluğunun ülkedeki birkaç büyük şehirde bulunduğu bilinmektedir. Doktora derecesini büyük olasılıkla bu üniversitelerden birinden almış olan kişinin, doktora sonrası araştırma yürütebileceği üniversiteler de bu illerde olacaktır. Örneğin, doktora derecesini Ankara Üniversitesinden almış olan bir kişi bu bursla, sadece aynı ilde bulunduğu için ODTÜ'de veya Hacettepe Üniversitesinde doktora sonrası araştırma yapamamaktadır. Başvuru koşulları arasında durumu daha da zorlaştıran başka bir madde bulunmaktadır. Aday bursiyer eğer ücretli bir işte çalışıyorsa, doktora sonrası araştırmasını görev yaptığı örgütün bulunduğu ildeki bir üniversitede ya da örgütte de yapamamaktadır. Buradan anlaşılan, araştırmacının araştırma süresince oturduğu ilden başka bir ilde yaşamasının zorunlu olduğudur. TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programı başvuru koşulları arasındaki sorunlu olduğu düşünülen bir diğer madde de araştırmacıya parasal destek sağlanma biçimiyle ilgilidir. Bir işte çalışıp çalışmamasına bağlı olarak araştırmacıya tam ya da kısmi burs sağlanmaktadır (TÜBİTAK, 2017b). Araştırmacının, araştırma boyunca başka bir ilde yaşamasının zorunlu olduğu ve barınmayla ilgili yeni harcamalar

yapmak zorunda kalacağı da göz önünde bulundurulduğunda bu koşulların zorlayıcılığı ortadadır. TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programı kapsamında ise araştırmacının bir işte çalışıp çalışmadığına bakılmaksızın farklı ülkeler için belirlenen miktardaki burs tüm araştırmacılara tam olarak verilmektedir (TÜBİTAK, 2020d).

Buraya kadar ortaya konulduğu üzere Türkiye'de doktora sonrası araştırma, ontolojik ve yöntemsel sorunlar içerisinde gelişememekte ve kurumsallaşamamaktadır. Ulusal ölçekte bir yapılanma gerçekleştirmek üzere atılan bazı adımlar vardır ancak bunlar yükseköğretim işleyişi içerisinde nitelikli insan gücünün uzun dönemde ve güvenceli statülerde istihdam edilmesini sağlayacak türde değildir. Türkiye'de yürütülen doktora sonrası araştırma etkinlikleri az sayıda üniversitede ve genellikle birbirinden kopuk akademik örgütlenmeler içerisinde yürütülmektedir. Özel sektördeki araştırma olanakları ise kısıtlıdır ve özel sektör üniversite işbirliği daha çok ilgili özel sektör örgütleri ile bunların kendi akademik uzantıları arasında söz konusudur. Bu araştırmalar, mühendislik ve fen doğa bilimlerinde yığılmış durumdadır ve sosyal bilimler doktora sonrası araştırmada kendisine sınırlı yer bulabilmektedir. Türkiye'de önleri açılmayan genç doktora mezunları, yurt dışındaki olanakları değerlendirerek ülkeyi terk etmeyi seçebilmektedir. Doktora sonrası araştırmaya ilişkin YÖK, burs sağlayan örgütler ve doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürüten örgütler arasında güçlü bir eşgüdüm bulunmamaktadır. Örneğin YÖK'ün elinde doktora sonrası araştırma yapmış öğretim üyelerine ilişkin veri bulunmamaktadır. Doktora sonrası araştırma, bilim insanı ve öğretim üyesi yetiştirme bakımından doğru zemine oturtulmamıştır. Üniversitelerde, öğretim üyelerini maliyeti yurt içi doktora sonrası araştırmalardan çok daha yüksek olan yurt dışı doktora sonrası araştırmalara yönelmek zorunda bırakan öğretim üyeliğine atama ve yükseltme yönetmelikleri uygulanmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın problemi, doktora sonrası araştırma alanının Türkiye'de çeşitli nedenlerden yaygınlaşmamış ve kurumsallaşmamış olması biçiminde belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada öncelikle doktora sonrası araştırma alanının Türkiye'deki durumu konmak istenmektedir. Ardından Türkiye ile yurt dışında sosyal bilimler alanında doktora sonrası araştırma yapmış kişilerin, Türkiye'de yürütülen doktora sonrası araştırmaların planlanmasında ve finansmanında rol alan örgüt yetkililerinin/çalışanlarının ve doktora sonrası araştırma yürütülen üniversitelerin

yetkililerinin deneyimleri üzerinden Türkiye'de sosyal bilimlerdeki doktora sonrası araştırma alanı için uygulanabilecek bir model önerisi sunmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır.

1. Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'de doktora sonrası araştırma kavramı nasıldır, türleri nelerdir ve doktora sonrası araştırmanın yükseköğretim sistemi içerisindeki yeri ve bilimsel ve teknolojik gelişimdeki payı nedir?

2. Türkiye'de doktora sonrası araştırma yürütülen örgütler hangileridir? Bu örgütlerde kaç araştırmacı, hangi bilim dallarında doktora sonrası araştırma yürütmektedir? Bu araştırmalar nasıl finanse edilmektedir?

3. Doktora sonrası araştırmalarını sosyal bilimler alanında Türkiye'de tamamlayanlarla yurt dışında tamamlayanların yaşadıkları sorunlar nelerdir? Doktora sonrası araştırma yürütmüş kişilerin ve örgüt yetkililerinin Türkiye'de sosyal bilimlerde araştırma alanındaki olumlu işleyişler ve sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?

4. Türkiye'de sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmanın yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması için nasıl bir model önerilebilir?

Araştırmanın Önemi

Alanyazın taraması sonucu, Türkiye'de doktora sonrası araştırmayı bir bütün olarak ya da amaç, işlev, program, doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yürütüldüğü akademik yapılanma, finansman ve planlama gibi boyutlarından herhangi biri üzerinden ele alan bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürüten örgütler, bu örgütlerde araştırma yapan araştırmacıların sayıları ve araştırma yaptıkları bilim dallarına ilişkin bir rapor ya da diğer türden yayına da erişilememiştir. Bu nedenle Türkiye'deki sosyal bilim alanlarında yürütülen doktora sonrası araştırmalara ilişkin yapılmış ilk araştırma olan bu araştırma, aynı zamanda doktora sonrası araştırmaları ele alan Türkçe alanyazındaki ilk araştırmadır. Araştırmada yalnızca Türkiye'deki doktora sonrası araştırma etkinlikleri ele alınmamış, bunun öncesinde tanımı, Batılı ülkelerde ve Türkiye'de ortaya çıkışı ile gelişimi üzerinden doktora sonrası araştırma olgusu betimlenmiştir. Araştırmada yapılan çözümlemeler ve getirilen model önerisinin, bilim örgütleri ile doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinler oluşturup akademik örgütlenmeye giderek doktora sonrası araştırma etkinlikleri başlatmak veya yürütülen etkinliklere ilişkin yorumlar ve

çözümlemeler görmek isteyen üniversiteler için yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırma, doktora sonrası araştırma üzerine çalışacak araştırmacılara doktora sonrası araştırmanın boyutları ve sorunları konusunda fikir verebilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, birinci çalışma grubundaki doktora sonrası araştırmalarını sosyal bilimler alanında, 2012 ile 2020 yılları arasında, Türkiye'de ve yurt dışındaki üniversitelerde yürütmüş kişiler, ikinci çalışma grubunda iki üniversitenin yetkilileri ve üçüncü çalışma grubunda TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerinin görüşleri ile sınırlıdır. İkinci çalışma grubundaki üniversitelerden Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesine ilişkin veriler, gerçekleştirilen görüşmeler ve belgelerden, ODTÜ'ye ilişkin veriler ise yalnızca toplanan belgelerden elde edilmiştir. Türkiye'deki üniversitelerde ve bilim örgütlerinde araştırma yürütmekte olan doktora sonrası araştırmacılara ilişkin veriler-sayılar, üniversite ve bilim örgütleri yetkilileri ile yapılan görüşmeler ve belgelere dayanılarak tahmini olarak verilmiştir. Bu araştırmada, sosyal bilimlerin bilimleşme sürecindeki zorluklar merkeze alınarak bu alandaki doktora sonrası araştırmalar için bir model önerisi getirilmiştir.

Tanımlar

Bu araştırmada yer alan bazı temel kavramlara ait tanımlar aşağıda verilmektedir**.**

Doktora Sonrası (Eğitim) Araştırma

Sosyal bilimler, fen doğa bilimleri ve mühendislikteki doktora eğitimi ile tıpta, diş hekimliğinde, eczacılıkta ve veteriner hekimlikte uzmanlık veya sanatta yeterlik eğitimini tamamlamış araştırmacıların ve genç öğretim elemanlarının, kıdemli bir öğretim üyesi/baş araştırmacı danışmanlığında, bireysel olarak ya da bir araştırma grubu ile birlikte genellikle bir ile beş yıl arasında değişen sürelerde, ücret karşılığında ya da burslu olarak yurt içinde ya da yurt dışında, üniversitelerde, bilim örgütlerinde veya özel sektör örgütlerinde araştırma yaptığı ve sonunda patent, model, endüstriyel tasarım,

sektörel bilgi birikimi, model, kuram gibi fikri hak ve ürünler ile kitap ve makalelerin ortaya çıkabildiği eğitim ve araştırma sürecidir.

Doktora Sonrası Araştırmacı

Sosyal bilimler, fen doğa bilimleri ve mühendislikteki doktora eğitimi ile tıpta, diş hekimliğinde, eczacılıkta ve veteriner hekimlikte uzmanlık veya sanatta yeterlik eğitimini tamamladığı tarihin üzerinden (araştırma bursu/araştırmacı kadrosu için özel koşullara göre değişiklik göstermekle birlikte) genellikle en çok dokuz yıl geçmiş, kıdemli bir öğretim üyesi/baş araştırmacı danışmanlığında, bireysel olarak ya da bir araştırma grubu ile birlikte genellikle bir ile beş yıl arasında değişen sürelerde, ücret karşılığında ya da burslu olarak yurt içinde ya da yurt dışında, üniversitelerde, bilim örgütlerinde veya özel sektör örgütlerinde araştırma yapan araştırmacılar ve öğretim elemanlarıdır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde doktora sonrası araştırma ve ilgili olduğu diğer kavramlar ile doktora sonrası araştırmanın Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'de tarihi süreçte ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiş, ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Lisansüstü Öğretim ve Doktora Sonrası Araştırmanın Lisansüstü Öğretimle İlişkisi

Doktora sonrası araştırma, lisansüstü öğretim sınırlarından taşar bir durumda, çeşitli yönleriyle ondan farklı ancak yine de lisansüstü öğretimle ilişkilidir. Doktora sonrası araştırmanın eğitim dizgesi içerisindeki yerinin, benzerlikleri nedeniyle lisansüstü öğretimin içinde ya da farklılıkları yüzünden onun üstünde olduğunu söylemek olanaklıdır (Gallagher, 2013; National Research Council, 1969, 4-5). Bu nedenle her iki durumda da doktora sonrası araştırmayı ortaya çıkaran ve yaygınlaşmasını sağlayan etmenleri anlamak için lisansüstü öğretimin tanımını, işlevlerini, gelişimini, yaygınlaşmasını ve araştırma-öğretim özgörevlerini (misyon) hangi bağlamda birleştirdiğini kısaca incelemek önemlidir.

Lisansüstü öğretim, bireylere lisans öğreniminin üzerinde bir uzmanlaşma olanağı sunarak toplumun gereksinim duyduğu bilim insanı, araştırmacı ve öğretim elemanlarını yani yüksek nitelikli insan gücünü yetiştirmek amacıyla tasarlanmış yükseköğretim basamağıdır. Fakültelerdeki ortaöğretime dayalı, en az sekiz yarıyıllık bir programı kapsayan lisans eğitimini tamamlayarak lisans derecesi ve diploması alanlar, lisansüstü öğretimde lisans çalışmalarında eğitimini aldıkları ya da ilgi duydukları başka bir alanda (bilim dalında) yüksek lisans (bilim uzmanlığı) veya doktora öğrenimi görürler (Karaman ve Bakırcı, 2010).

Lisansüstü öğretimin, bireye araştırma becerilerinin ve alan hakimiyetinin üst düzeyde kazandırıldığı, mesleki ve akademik kültürle mesleki ve akademik etik değerlerin derinlemesine işlendiği bir deneyim süreci olduğunu söylemek olanaklıdır

(İnce ve Korkusuz, 2006). Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinde, doktora programını şu şekilde tanımlamaktadır: "Doktora programı, öğrenciye bağımsız araştırma yapma, bilimsel problemleri, verileri geniş ve derin bir bakış açısı ile irdeleyerek yorum yapma, analiz etme ve yeni sentezlere ulaşmak için gerekli becerileri kazandırır" (md.15).

Söz konusu programları tamamlayarak yukarıda belirtilen beceri ve donanımı kazanmış kişiler "entelektüel sermaye", "beşeri sermaye" ve "ihtisas gücü" olarak da isimlendirilen yüksek nitelikli insan gücü, beyin gücüdür (Karakütük, 2002, 6). Eğitim yoluyla kazanılan bilgi, beceri ve tutumun; ekonomide verimliliği yükselterek, bireyin ve ülkenin gelirini artırdığı araştırmalarla da ortaya konulmuştur (Karakütük, 2002, 3). İnsan Sermayesi kuramı, diğer üretim etmenleri (doğa, sermaye, girişimci) yanında insan sermayesinin sonuç olarak eğitim ve yetiştirmenin önemini vurgulamıştır (Schultz, 1971; Akt. Ünal, 1996). Yüksek nitelikli insan gücünü oluşturan lisansüstü öğretim düzeyinde eğitim almış bireyin de ülke sorunlarının çözümlenmesine yönelik yaptıkları araştırmalar, ülkenin kalkınmasında önemli bir yer tutar. Bugün bilim ve teknolojide önde olan ülkelerin, yüksek nitelikli insan gücüne sahip oldukları görülmektedir (Karakütük, 2002, 6).

Nitelikli insan gücünün oluşmasında lokomotif görevi gören lisansüstü eğitimin üniversitelerin başlıca etkinliklerinden biri durumuna gelmesinin 200 yılı aşan bir geçmişi vardır. Berlin Üniversitesini 1810 yılında uygulamalarıyla yeniden yapılandıran Wilhelm von Humboldt'un çalışmaları ve araştırma etkinliklerinin üniversitelerin işlevleri arasına girmesi, üniversitelerde bilimsel araştırmalar ile öğretimin birbirinden ayrılamayacağı gerçeğini açık biçimde ortaya koymuştur (Karakütük, 2002, 19). Humboldt'un görüşleri Amerika Birleşik Devletleri'nde büyük dikkat çekmiş, Harvard, Yale, Princeton, Massachusettes Institute of Technology (MIT), John Hopkins, Cornell, Berkeley, Clark, Chicago ve Stanford üniversiteleri kısa aralıklarla art arda kurulmuştur. Böylelikle bilimsel araştırma, üniversitelerin işlevleri arasına girerek kurumsallaşmış, "araştırma üniversiteleri" olarak adlandırılan yeni bir üniversite türü ortaya çıkmış (Gürüz ve diğerleri, 1994, 63) ve o dönemden beri lisansüstü öğretim üniversitelerin öncelikli amacı durumuna gelmiştir (Türker, 1997, 21). Bu üniversiteler lisansüstü öğretimi örgün programlara dönüştürmüş, lisansüstü dereceleri öznel ölçütlerle saptanan yeterlik düzeyleri olmaktan kurtarmış, belirli bir programın tamamlanmasıyla kazanılan bir derece durumuna getirmiştir (Varış, 1984, 52). Lisansüstü öğretimdeki bu

dönüşümü, hızlı bir yaygınlaşma ve kurumsallaşma süreci izlemiştir. Bu yaygınlaşma ve kurumsallaşmayı sağlayan etmenler aşağıda belirtilmiştir (Karakütük, 2002, 19-20).

- Araştırma etkinlikleri,
- Bilimsel ve teknolojik gelişmeler,
- Yeni uzmanlık alanlarının doğması,
- Yüksek nitelikli insan gücü istemi,
- Yükseköğretimde okullaşmanın artması,
- Mezuniyet sonrası eğitimin önemi (bilgide hızlı değişim),
- Piyasada diplomaya ücret ödenmesi.

Bu etmenlerin aynı zamanda doktora sonrası araştırmanın da ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Ancak doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkması ve yaygınlaşması başka olay ve olguların etkisiyle de olmuştur. Batılı ülkeler arasındaki bilimsel ve teknolojik rekabet (Assmus, 1993) ve eğitim istihdam ilişkisinde yaşanan değişikliklerin de doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında payı vardır (National Academy of Sciences, 2000, 53).

Lisansüstü öğretimi ve doktora sonrası araştırmayı biçimlendiren kavram ve olgular büyük oranda benzerlik gösterse de bu iki akademik etkinlik belirgin farklılıklar göstermektedirler. Bu farklılıklar, eğitim ve öğretim kavramları arasındaki farklılık ele alınarak ortaya konabilir. Karakütük'e göre (2001, 11), belirli programlar uygulayan, derece ve diplomalar veren ve örgün eğitimin bir kademesi içerisinde ayrı bir düzey olarak yer alan eğitim süreçleri öğretim olarak adlandırılmalıdır ki, yüksek lisans ve doktora programları bu kapsamda ele alınmaktadır. Doktora sonrası araştırma ise, lisansüstü programlar gibi örgün bir yapıda değildir. Doktora sonrası araştırmada, program/projelere giriş ve bunların yürütülme koşulları, sürecin aşamaları ve söz konusu süreçlerin farklı bilim ve anabilim dallarında ne kadar süreceğinin ulusal çapta hukuksal metinlerle belirlenmesi söz konusu değildir. Doktora sonrası araştırmayı tamamlayan kişilere ilköğretim veya ortaöğretim mezunu gibi bir mezuniyet derecesi ile bilim uzmanı ya da doktor gibi unvanlar verilmemektedir (National Academy of Sciences, 2014, 18). Tüm bu nedenlerden dolayı, doktora sonrası araştırma bir öğretim kademesi olarak nitelendirilmemelidir. Ayrıca doktora sonrası araştırmanın bir eğitim olmanın dışında, türüne göre bir istihdam biçimi olma özelliği de bulunmaktadır (Koç Üniversitesi, 2012; National Research Council, 1981, 136).

Lisansüstü öğretim ve doktora sonrası araştırma, bilimsel ve teknolojik gelişime farklı şekillerde katkı sağlar. Baştan şekillendirilmiş hedeflere ulaşmak için yapılan çalışmalar olan doktora sonrası araştırmalar, önceden yapılandırılmış araştırma etkinlikleridir. Bu tür bir araştırmanın gerekleri ile lisansüstü öğretimin gereklerinin tam olarak örtüşmediği görülür. Yüksek lisans ve doktora tezleri, kendi akışı içerisinde daha serbest ve baştan öngörülememiş hedeflere yönelebilme özelliği taşırken doktora sonrası araştırma belirli vaat ve öngörülerle yola çıkan, genellikle daha belirgin sınırlar içerisinde gerçekleştirilen ve daha doğrudan ve hızlı sonuç alma beklentisiyle yürütülen çalışmalardır (Öztürk, 2013).

Doktora sonrası araştırma, lisansüstü öğretimle benzerlik ve farklılıklar taşımaktadır ve onunla birlikte araştırmacı ve öğretim üyesi yetiştirmeyle iç içe bir durumda, yükseköğretimin işleyişinde belirli bir yere sahiptir. Bugün doktora sonrası araştırma, yüksek lisans ve doktora programları gibi derece ve unvanlara karşılık gelmemektedir (National Academy of Sciences, 2014, 18). Ancak söz konusu tablo yalnızca bugünkü durumu yansıtmaktadır. Dünyada 2. Dünya Savaşı sonu, Türkiye'de de 1970'lerin ilk yıllarına kadar örgütlenmesini ve kurumsallaşmasını tam olarak tamamlamayan lisansüstü öğretim, bugün yükseköğretimin bir parçasıdır. Yakın gelecekte doktora sonrası araştırmanın doktora eğitiminin üzerinde, ulusal ve uluslararası ölçekte kabul gören yeni bir lisansüstü öğretim basamağı durumuna gelmesi ve doktora araştırma yapmış kişilere üniversitelerde doktor unvanından farklı bir akademik derece/unvan verilmesi söz konusu olabilir.

Doktora Sonrası Araştırma Kavramı ve Tanımı

Bu bölümde İngilizce ve Türkçe alanyazında doktora sonrası araştırma kavramına karşılık gelen ifadeler ve çeşitli doktora sonrası araştırma tanımları incelenmiştir.

Bir İsim Olarak Doktora Sonrası Araştırma

Doktora sonrası araştırma ve doktora sonrası araştırmacılar, doktora sonrası araştırmanın ilk örneklerinin görüldüğü ve en yaygın olduğu ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde çeşitli isimlerle anılmaktadır. Bu isimlerin bazılarının anlamlı bir farklılık olmaksızın birbirinin yerine kullanılabildiği, bazılarının da belirli finansman ve

araştırmacı istihdam koşulları ile belirli bilim dallarında yürütülen araştırmalara ve bunların araştırmacılarına karşılık gelen isimler olduğu görülmektedir. Tablo 1'de söz konusu kavramlar görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1

Amerika Birleşik Devletleri'nde Doktora Sonrası Araştırma Kavramı Doktora Sonrası Araştırmacılar ve Danışmanlar İçin Kullanılan Kavramlar

Doktora Sonrası Araştırmayı Niteleyen İsimler	Araştırmacıları Niteleyen İsimler
Postdoctoral education/ study	Postdoc
Postdoctoral training/ traineeship	Postdoctoral trainee
Postdoctoral appointment	Postdoctoral appointee
Postdoctoral (research) fellowship	Postdoctoral fellow/scholar
Visiting fellowship/Academic Visitor	Academic visitor
Postdoctoral research	Postdoctoral researcher
Postdoctoral associateship/Research associateship	Postdoctoral associate
Postdoctoral residency fellowship	Postdoctoral residency fellow
Postdoctoral/Postdoc Positions	Postdoc

Kaynak. National Academy of Sciences, 2000; National Academy of Sciences, 2014; National Research Council, 1969; National Research Council, 1981.

İngilizce alanyazın taramasında, doktora sonrası araştırmayı ve doktora sonrası araştırmacıları tanımlayan dokuzar farklı kavramla karşılaşılmıştır (Tablo 1). National Science Foundation (NSF) ve bu konseyin üyesi olan bilim örgütlerine ait araştırma raporlarında doktora sonrası araştırmadan bir eğitim etkinliği olarak ve genel özellikleriyle söz edilirken, "postdoctoral education" (doktora sonrası eğitim), "postdoctoral study" (doktora sonrası çalışma), "postdoctoral research" (doktora sonrası araştırma) ve "postdoctoral training" (doktora sonrası öğretim) kavramlarının, doktora sonrası araştırmayı anlattığı ve anlam bakımından bir fark olmaksızın birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir (National Academy of Sciences, 2000; National Academy of Sciences, 2014; National Research Council, 1969; National Research Council, 1981). Üniversiteler yürüttükleri doktora sonrası araştırma etkinliklerinden bir bütün olarak söz ederken de durum aynıdır (University of Missouri, 2019). "Postdoctoral appointment" (doktora sonrası görevlendirme/atama), bilim örgütleri ve üniversitelerin, bir ayrım yapmadan doktora sonrası araştırma sürecinden söz ederken kullandıkları bir kavramdır (National Academy of Sciences, 2000; National Academy of Sciences, 2014; National Research Council, 1969; National Research Council, 1981).

"Postdoctoral associateship/research associateship" ya da diğer adlarıyla "postdoctoral (research) scholarship" ve "postdoctoral/postdoc positions" ile "visiting fellowship", finansman kaynakları, araştırmacının örgütte bulunuş amacı ve statüsü

bakımından farklılık gösteren ve araştırmanın sonraki bölümlerinde ele alınmış olan iki ayrı doktora sonrası araştırma türünü belirten özel anlamlı kavramlardır (Columbia University, 2019a; National Academy of Sciences, 2000, 26; The British Academy, 2019). "Postdoctoral residency fellowship", tıp, diş hekimliği ve çene cerrahi uzmanlığını almış tıp doktorlarının ve diş hekimlerinin mesleklerine başlamadan önce fazladan deneyim kazanmak amacıyla katıldıkları bir yıla kadar süren programları tanımlamaktadır (Columbia University, 2019a).

Türkiye'de ise yurt içinde ve yurt dışında, tüm bilim dallarında ve farklı finansman türlerinde yürütülen doktora sonrası araştırma etkinliklerine aralarında herhangi bir fark gözetilmeden, "doktora sonrası araştırma", bu araştırmaları yürüten bilim insanlarına da "doktora sonrası araştırmacı" denildiği anlaşılmaktadır (Boğaziçi Üniversitesi, 2019a; TÜBA, 2009; TÜBİTAK, 2020e). İstisnai birkaç durumdan söz edilebilir. Koç Üniversitesi'nin "Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi Destek Programı Prosedüründe", doktora sonrası araştırmacılardan postdoctoral associate ve fellow kavramlarının yanı sıra "doktora sonrası araştırma görevlisi" şeklinde de söz edilmektedir (Koç Üniversitesi, 2012). Sabancı Üniversitesinde ise, doktora sonrası araştırmacılar "doktora üstü araştırmacı" olarak da isimlendirilmektedir (Sabancı Üniversitesi, 2019).

Tablo 1 incelendiğinde, doktora sonrası araştırmacıları niteleyen kavramların doktora sonrası araştırma programlarının isimlerinden türediği yani programların taşıdığı benzerlik ve farklılıkların araştırmacılara verilen isimlere yansıdığı görülmektedir. "Postdoctoral" sözcüğünün kısaltılmış biçimi "postdoc", aslında Amerika Birleşik Devletleri'nde, araştırmanın sonraki bölümlerinde incelenen doktora sonrası araştırma türlerinden birinin ve bu türde araştırma yürüten araştırmacıların ismi olarak geçse de, bu ismin son 20 yıldır açık bir ayrım olmadan her türden doktora sonrası araştırmacıyı anlatan genel bir isim şeklinde kullanılabildiği görülmektedir (Fischer, 2013; Jahn, 2013; National Academy of Sciences, 2000; National Academy of Sciences, 2014).

Bazı fellowship programları "senior/experinced fellowship" şeklinde isimlendirilmektedir. Bu programlara başvuru koşulları incelendiğinde söz konusu programlara, alanında uluslararası tanınırlığa ve uzun yıllara dayanan deneyime sahip emekli ya da çalışan öğretim üyelerinin başvuru yapabildiği anlaşılmaktadır. Bu programların bazılarında ise amacın söz konusu deneyimli bilim insanlarının finansman desteği alarak bir örgütte araştırma yürütmeleri değil, söz konusu örgütte görev yapan

genç öğretim üyelerine/araştırmacılara ders öğretimi ve tez danışmanlığı yürütmede deneyimlerini aktarmaları ve ev sahibi örgütte yürütülen araştırmalara danışmanlık yapmaları olduğu görülmektedir (European University Institute, 2019a; Humboldt Foundation, 2019a).

"Fellowship" ismi, bir bilim kavramı olarak bazen yalnızca bir doktora sonrası araştırma türünü tanımlamamaktadır. Bazı burs programları doktora derecesine sahip olma ya da öğretim üyesi olma koşulları gerektirmeden Avrupa Birliği politikaları, uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi alanlarında etkinlik gösteren (programın koşullarına uyan) çalışanların başvurularına açıktır. Bu programlara da "fellowship" denilebilmektedir (European University Institute, 2019b).

Doktora Sonrası Araştırmanın Tanımı

İngilizce alanyazında henüz isimlendirilirken çeşitlilik gösteren doktora sonrası araştırma, benzer bir çeşitliliği tanımlanırken de göstermektedir. Alanyazın incelendiğinde doktora sonrası araştırmaya ilişkin yapılan tanımların farklılık gösterebildiği, doktora sonrası araştırmanın bu programları yürüten farklı örgütlerce yapılan farklı operasyonel tanımlara sahip olabildiği görülmektedir. Bu çeşitliliğin nedeni olarak doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkış şekli, yapısı ile algılanış ve uygulanış biçimlerindeki bazı farklılıklar gösterilebilir. Doktora sonrası araştırmalar ilk örneklerinin görüldüğü Amerika Birleşik Devletleri'nde, araştırmanın bir sonraki bölümünde ele alındığı gibi bilim örgütlerinde, birkaç üniversitenin belirli akademik birimlerinde ve üniversite dışındaki araştırma ortamlarında, başlangıçta doğrudan ulusal yükseköğretim politikaları içinde olmadan ve gereksinim sonucu neredeyse kendiliğinden ortaya çıkmıştır (National Research Council, 1969, 39).

Doktora sonrası araştırma, tüm eğitim-öğretim ve akademik kariyer gelişim etkinlikleri arasında, bir dereceyi veya unvanı değil süreci anlatan belki de tek etkinliktir. Çünkü doktora sonrası araştırmasına devam eden araştırmacılara "doktora sonrası araştırmacı" denirken, araştırmasını tamamlamış araştırmacılara bir unvan ya da derece verilmemektedir. Doktora sonrası araştırma bir tür stajyer öğretim üyeliği, doktora eğitiminin derinlemesine ve genişletilmiş biçimdeki devamı ve genç doktora mezunları için çeşitli olanaklar içeren ve iş deneyimi kazanabileceği bir süreç şeklinde ele alınabilmektedir (National Acedemy of Sciences, 2014, 18). Ayrıca doktora sonrası araştırmanın bağımsız ve özgün bir yapıda olması gerektiğini, onu bir kalıba sokmanın

doktora sonrası araştırmayı doğasına ters biçimde örgünleştireceğini savunan görüşler de vardır (Gallagher, 2013). Ancak tüm tanımlarda bulunan bazı ortak kavramlar ve vurgulamalar, doktora sonrası araştırmanın işlevleri ve bir bilim insanının kariyerindeki yeri bakımından önemini gözler önüne sermektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkmasında ve gelişiminde büyük katkıya sahip, ayrıca ülkede doktora sonrası araştırmalara ilişkin geniş kapsamlı araştırmalar yürütmüş olan National Academies of Sciences doktora sonrası araştırmayı şöyle tanımlamıştır:

> Doktora sonrası araştırma, araştırmacıların ya da öğretim üyelerinin tam zamanlı olarak ancak bir ya da birkaç yıl gibi geçici sürelerle araştırma deneyimlerini artırmak ve akademik kariyerleri için çeşitli kazamınlar elde etmek amacıyla yürüttükleri çalışmalardır (National Academy of Sciences, 2000, 4).

National Academy of Sciences'ı oluşturan bilim örgütlerinden biri olan ve tıp alanında doktora sonrası araştırmaların yürütüldüğü National Institutes of Health'ın (NIH) doktora sonrası araştırma tanımı da şu şekildedir:

> Doktora sonrası araştırma, doktora ve eşdeğer derecelere sahip kişilerin seçeceği kariyer yolunda ilerlemek için gerekli profesyonel becerileri ve bağımsız araştırma yürütebilme yeterliğini artırmak için önceden belirlenmiş sürelerle bir danışman (mentor) rehberliğinde aldığı ileri düzeydeki eğitimdir **(**National Academy of Sciences, 2014, 21).

Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırmacılar arasında bir sosyal ağ oluşturmak ve ülkede doktora sonrası araştırmaya ilişkin politikalara doktora sonrası araştırmacıların olanaklarını iyileştirmek için etki etmek amacıyla kurulmuş olan National Postdoctoral Association'ın yaptığı doktora sonrası araştırmacı tanımı ise aşağıdaki gibidir:

> Doktora sonrası araştırmacı doktora derecesine sahip, seçtiği kariyer yolunda ilerlemek için gerekli profesyonel berecileri elde etmek amacıyla, önceden belirlenmiş sürelerle bir danışman rehberliğinde eğitim araştırma veya akademik ağırlıklı eğitim alan bireydir (National Postdoctoral Association, 2018).

Tanımlar incelendiğinde üçünde de doktora sonrası araştırmanın "bilim kariyeri için gerekli becerilerin kazanıldığı ve geliştirildiği ileri düzeyde bir öğrenme süreci" şeklinde betimlendiği görülmektedir. Doktora sonrası araştırmanın özneleri ve süreçleri de tanımlarda yer alan diğer ortak kavramlardır. Farklı bilim dalları, akademik örgütlenmeler ve finansman sistemlerinde yürütülen doktora sonrası araştırma etkinliklerinin başka ortak yanlarından da söz etmek olanaklıdır. Tüm doktora sonrası araştırmacılar, doktora ve dengi dereceleri aldıktan sonra bir araştırma veya bilim örgütünde araştırma odaklı bir uygulamalı eğitimden geçerler. Usta çırak ilişkisi

çerçevesinde yürütülen bu eğitim, genellikle danışman rolündeki deneyimli bir araştırmacının gözetiminde sürer. Üniversitelerde yürütülen doktora sonrası araştırmalarda araştırmacılar öğretim üyeliği görevi üstlenip derslere girerek, çeşitli araştırmalar yürüterek ve fakülte işleyişini gözlemleyebilecekleri görevler yerine getirerek kariyer gelişimi için büyük önem taşıyan deneyimleri yaşarlar (Association of American Medical Colleges, 2017).

Doktora Sonrası Araştırmanın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Bilim insanlarının yöntemlerini ve yeterliklerini geliştirme çabaları yeni değildir. National Reseach Council'ın raporunda (National Resarch Council, 1969, 3-7), bilim insanlarının bu çabasının üniversitenin tarihinin başlangıcına kadar götürülebileceği, onların bilgi, yeterlik ve yöntemlerini daha iyiye taşıma arayışı içerisinde bugünün doktora sonrası araştırmalarına benzer şekillerde çalışmalar yaptıkları belirtilerek buna ilişkin bazı örnekler verilmektedir. İtalyan felsefeci Thomas Aquinas, 13. yüzyılda Paris ve Cologne'da Albertus Magnus'un danışmanlığında araştırma yapmak için Napoli Üniversitesinden ayrılmıştır. Andreas Vesalius, 16. yüzyılda o günün en ileri tıp eğitimini almak amacıyla Louvain'den Padua'ya, kendi deyimiyle "dünyanın en ünlü üniversitesine" gitmiştir. Araştırma, doktora sonrası araştırmayı bugünkü anlamıyla ele aldığından, doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkışı ve gelişimi, ilk örneklerinin görüldüğü Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki durum üzerinden ve 19. yüzyıl sonlarından başlanarak incelenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nde fen doğa bilimleri, tıp ve sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkış ve gelişiminde birbirinden farklı etmenler rol oynamıştır. Bu nedenle bu araştırmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkışı ve gelişimi, bu bilim dalları için ayrı başlıklar biçiminde incelenmiştir.

Fen ve Doğa Bilimlerinde Doktora Sonrası Araştırmaların Başlaması. Amerika Birleşik Devletleri'nde modern anlamda doktora sonrası araştırma, John Hopkins Üniversitesinin 1876 yılında başlattığı "University Fellowship Program for New Science PhDs"e (Fen Doğa Bilimleri Alanındaki Genç Doktora Mezunları

Üniversite Stajı) kadar geriye götürülebilir. Dönemin John Hopkins Üniversitesi rektörü Daniel Coit Gilman, mühendislik ve diğer fen bilimlerinde araştırma etkinliklerinin nicelik ve nitelik olarak artırılması ve genç bilim insanlarıyla kendini geliştirmek konusunda istekli öğretim üyelerinin desteklenmesi amacıyla söz konusu programı başlatmıştır. Yıllık 20 kişilik bir kontenjana sahip programa ilk yılında dördü doktora derecesine sahip, diğerleri doktora çalışmalarını tamamlamak üzere olan araştırmacılar katılmıştır. John Hopkins Üniversitesinde psikoloji alanında çalışan Profesör Doktor G. Stanley Hall, 1889 yılında Clark Üniversitesinin kurucu rektörü olarak görev başlamış ve aynı yıl doktora sonrası araştırma programları başlatmıştır. Clark Üniversitesini Chicago Üniversitesi izlemiş, üniversitenin 1890 yılında kurulmasıyla birlikte doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütülmeye başlanmıştır.

Görüldüğü üzere Amerika Birleşik Devletleri'nde fen doğa ve mühendislik alanlarındaki doktora sonrası araştırmalar, var olan üniversitelerin başlattıkları yeni bir program şeklinde başlamamış, öğretimden daha çok araştırma yönüyle ön plana çıkan üniversitelerin kurulmasıyla ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. On dokuzuncu yüzyıl sonları, bir öğretim üyesinin işinin araştırma yapmak mı yoksa öğretim mi olduğu şeklindeki felsefi sorgulamalara sahne olmuş, bu tartışmalar araştırma üniversitelerinin açılmasında ve doktora sonrası araştırmanın gelişiminde rol oynamıştır. Yukarıda adı geçen üniversiteler doktora sonrası araştırmalara kaynak ayırmış ve buna göre yapılanmış, öğretim üyesinin asıl işinin bilimsel bilgi ve teknoloji üretmek olduğu düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1876 yılından başlayarak yaklaşık 20 yıl boyunca doktora sonrası araştırma yürütülen üniversite, fakülte ve enstitü ile doktora sonrası araştırmacıların sayısı büyük bir hızla artış göstermiştir (National Resarch Council, 1969, 7-8)

Bilim örgütleri ve vakıflar Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle fen doğa ve mühendislik bilimlerinde doktora sonrası araştırma etkinliklerinin başlamasında büyük pay sahibidir. National Research Council'ce Rockefeller Vakfı desteğiyle yürütülen "National Research Fellowship Program", 1919 yılında başlayarak 30 yıl boyunca devam etmiştir. Program kapsamında, fizik, matematik, biyoloji ve tıp alanında toplam 1.300 araştırmacı burslu olarak doktora sonrası araştırmalar yürütmüşlerdir. Öncül bilimsel çalışmalara imza atmaları için seçilen bu bilim insanları, üniversiteler başta olmak üzere eğitim örgütlerinde ve devlet laboratuvarlarında pek çok keşif yapmış ve buluş gerçekleştirmişlerdir (National Research Council, 1969, v).

Amerika Birleşik Devletleri'nin fizik ve kimya başta olmak üzere fen doğa bilimleri alanında diğer gelişmiş ülkelerle (özellikle Almanya) rekabet gücünü artırmak amacıyla başlatılan bu program, ülkede bugün fen doğa bilimlerinde yürütülen doktora sonrası araştırma sisteminin temelini oluşturmuş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin teknolojideki öncü konumuna büyük katkı sağlamıştır (Assmus, 1993).

Tıp Alanında Doktora Sonrası Araştırmaların Başlaması. Amerika Birleşik Devletleri'nde tıp alanında doktora sonrası araştırmaların başlaması, fen doğa bilimlerinde olduğu gibi araştırma üniversitelerinin kurulmasıyla lisans, yüksek lisans ve doktora eğitiminden bağımsız olarak bunlardan bir üst düzeydeki yeni bir öğretim basamağının şekillenmesiyle olmamıştır. Tıp alanındaki doktora sonrası araştırmalar 20. yüzyıl başlarında temel tıp eğitimi, intörnlük ve uzmanlık süreçlerinde gerçekleştirilen değişikliklerle birlikte başlamış ve gelişim göstermiştir. Yirminci yüzyıl başlarında Amerika Birleşik Devletleri'ndeki temel tıp eğitiminin yetersiz olduğu ve öğrencilerin klinik olaylar (vakalar) üzerinde çok az çalışma fırsatı bulduğu yönünde bulgular ortaya koyan çeşitli ulusal araştırma raporları yayınlanmıştır (Flexner, 1910; The Commonwealth Fund, 1938; Akt. National Research Council, 1969, 10-11). Aynı dönemde intörnlük eğitiminin, bir tıp doktorunun uzmanlaşması için yeterli olmadığı konusunda tartışmalar da yaşanmıştır. Bu tartışmalar, vücudun farklı yerlerindeki farklı türdeki hastalıkların teşhis ve tedavilerinin daha sağlıklı yapılabilmesi için intörnlük bitiren tıp mezunlarının daha fazla uygulama ve araştırma yapabilecekleri, birkaç yıla yayılan uzman doktorluk veya uzman cerrahlık eğitimi almalarının gerekli olduğu yönündeki görüşlerin ortaya atılmasına ön ayak olmuştur (H. Schwatt, 1914).

Ülkede tıp eğitimine ilişkin ortaya atılan görüşler ve sürdürülen tartışmalar, tıpta uzmanlık eğitiminin temel tıp eğitiminden ayrı bir süreç durumuna gelmeye başlamasıyla sonuçlanmıştır. Minnesota Üniversitesi 1914 yılında, fen doğa bilimleri alanında yürüttüğü doktora sonrası araştırma programlarıyla süreç ve işleyiş bakımından aynı ancak süre bakımından doktora sonrası araştırmalardan daha uzun olan (en az üç yıllık) tıpta uzmanlık programları açmıştır. Bu programlardaki araştırmacıların bir kısmı intörnlük eğitimini tamamlayarak tıpta uzmanlık eğitimi alırken bir kısmı da uzmanlığı bitirerek orada bulunmuşlardır. Bu araştırmacıların yaptıkları araştırmalar, Amerika Birleşik Devletleri'nde tıp alanındaki ilk doktora sonrası araştırmalar olarak gösterilebilir. Doktora sonrası araştırmalar zamanla uzmanlıktan tamamen ayrışmış, "hastanelerde değil de üniversitelerde yürütülen, uzmanlıkta olduğu gibi tıbbın özel alanlarındaki tanı ve tedavi çalışmalarından çok temel tıp bilimleri üzerinde yapılan

araştırmaya dayalı bir çıraklık eğitimi" olarak kabul görmeye başlamıştır (National Research Council, 1969, 14).

Sosyal Bilimler ile Sanatta Doktora Sonrası Araştırmaların Başlaması. Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal bilimler ile sanatta doktora sonrası araştırmalar yürütülmesi, iş adamı ve siyasetçi John Simon Guggenheim ve eşinin ölen oğulları Simon Guggenheim anısına 1925 yılında bir vakıf kurmaları (John Simon Guggenheim Memorial Foundation) ve doktora sonrası araştırma bursları (John Simon Guggenheim Memorial Fellowships) vermeleriyle başlamıştır. Bursun başlatılmasında etkili olan etmenlerin başında, bilim insanlarının düşük ücretler karşılığında çalıştıkları bir ortamda sosyal bilimler ile sanat dallarındaki bilim insanlarının öğretim etkinliklerine daha az zaman ayırarak, araştırma yapabilmelerine katkı sunacak bir desteğin bulunmaması gösterilmektedir. Çoğu profesörün yedinci yıl izni (sabbatical) süresinde aldığı ücreti yetersiz bulduğu ve yarım aylıkla yurtdışına çıkarak orada araştırma yapmak istemediği belirtilmektedir. Vakfın sağladığı bu destek, sosyal bilimler ile sanat dallarındaki bilim insanlarına sunulmuş ilk doktora sonrası araştırma bursu olmuştur (Outline of Purposes of the John Simon Guggenheim Memorial Foundation, 1925; Akt. National Research Council, 1969, 22). John Simon Guggenheim bursunu kullanarak, 11 yıl içerisinde 334'ü akademisyen, 191'i araştırmacı veya sanatçı olmak üzere toplam 525 bilim insanı ve sanatçı doktora sonrası araştırma yürütmüştür. Bunların 38'i sosyal bilimler, 186'sı tarih, edebiyat, felsefe ve dilbilim alanlarında yapılmıştır (Reports of the Secretary and Treasurer; Akt. National Research Council, 1969, 23).

John Simon Guggenheim bursunun verilmeye başlanmasından kısa bir süre sonra, yine 1925 yılında Social Science Research Council, doktora sonrası araştırma bursu vermeye başlamıştır. Örgüt 14 yıl içerisinde, antropoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, siyasal bilimler, psikoloji, sosyoloji alanlarında 246 bilim insanını desteklemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırma bursu veren ilk örgütlerden bir diğeri de The American Council of Learned Societies'dir. Örgüt, 1930 yılında Rockefeller Vakfı desteğiyle sosyal bilim alanlarında doktora sonrası araştırma yapmak isteyen araştırmacıları desteklemiştir. Örgütün kullandırdığı burslarda dikkati çeken bir nokta bursların alışılageldiği şekilde araştırmacılara doktora çalışmalarını yaptığı alanda verilmesinin yanı sıra, kendi alanlarının yan alanları niteliğinde olan disiplinlerde de verilmiş olmasıdır. Antropoloji alanında çalışan kimi bilim insanları, The American Council of Learned Societies bursunu sosyoloji alanında yürüttükleri araştırmalar için kullanmıştır. Sosyoloji alanında çalışan bazı bilim

insanları da bu bursu kullanarak istatistik alanında araştırmalar yürütmüştür (Social Science Research Council, New York, 1939; Akt. National Research Council, 1969, 23).

Almanya

Almanya'da doktora sonrası araştırmanın ortaya çıkışı ve gelişiminin, ülkedeki bilim örgütlerinin ortaya çıkışı ve gelişimine koşut olduğu söylenebilir. Humboldt-Stiftung Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD), Deutsche Forschungsgemeinschaft ve Max-Planck (Kaiser Wilhelm) Gesellschaft, Alman ve diğer ülkelerden doktora sonrası araştırmacılara verdiği burslarla doktora sonrası araştırma etkinliklerini Almanya'da başlatan bilim örgütleridir. Her biri diğerinin kuruluşuna öncülük etmiş ve etkinliklerini belirli alanlarda eşgüdümlü olarak sürdüren bu bilim örgütlerinin kurulmaya ve burs vermeye başlamasıyla birlikte ülkede fen doğa bilimleri, tıp ve sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmalar yürütülmeye başlanmıştır (Humboldt Foundation, 2020; DAAD, 2019; Deutsche Forschungsgemeinschaft, 2018; Max-Planck-Gesellschaft, 2019). Söz konusu bilim örgütlerinin kuruluş ve gelişimleri ele alınarak, doktora sonrası araştırmanın Almanya'daki gelişimi incelenmiştir.

Humboldt-Stiftung. Almanya'da yükseköğretimin yeniden yapılandırılarak araştırma ağırlıklı bir lisansüstü öğretim modelinin kurulmasında büyük payı olan Alexander von Humboldt'un ölümünden kısa bir süre sonra 1862 yılında, amacı yurt dışında bilimsel çalışmalar yürütmek isteyen Alman araştırmacıları desteklemek olan "Alexander von Humboldt-Stiftung für Naturforschung und Reisen" kuruldu. Örgütün verdiği burstan yararlanan doğa bilimlerinin çeşitli dallarında çalışmalar yapan Alman öğretim üyeleri ve lisansüstü öğretim mezunlarının, yurt dışında yaptıkları araştırmaları doktora sonrası araştırma etkinlikleri şeklinde değerlendirmek olanaklıdır.

Vakıf, ülkede yaşanan ekonomik bunalım (kriz) nedeniyle bağışlardan oluşan gelirlerini kaybettiği yıl olan 1923'e kadar yalnızca yurt dışı doktora sonrası araştırma etkinliklerini desteklemiştir. Söz konusu ekonomik bunalımla birlikte iki yıl işlevsiz kalan Humboldt Vakfı, 1925 yılında Alman İmparatorluğu'nca yeniden etkinliğe geçirildiğinde ise, yurt dışından gelen yabancı bilim insanlarını Almanya'da yürüttükleri bilimsel çalışmalar için desteklemeye başlamıştır. Vakıf 2. Dünya Savaşı'nın 1945 yılında sona ermesiyle etkinliklerini yeniden durdurmuş ancak 1953

yılında Federal Almanya Cumhuriyeti'nce yeniden kurularak işlerlik kazanmıştır (Humboldt Foundation, 2020**).**

Max Planck (Kaiser Wilhelm) Gesselschaft. On dokuzuncu yüzyıl başlarında Almanya'da Alexander Von Humboldt'un önünü açtığı, Amerika Birleşik Devletleri'nde de bilim alanını etkileyen ve biçimlendiren akademik ve bilimsel reform dizisinin, 19. yüzyıl sonlarından başlayarak ters yönlü işlediğini söylemek olanaklıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, özel sektör sanayi örgütleriyle işbirliği içerisinde, üniversitelerin katılımı ve desteğiyle ama yapı olarak onların dışında kurulan ve işleyen bilim örgütleri sayesinde, ülkede yapılan bilimsel araştırmalar nicelik ve nitelik olarak üst düzeye taşınmıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişimi ve büyümeyi beraberinde getiren bu ilerlemede, bu yeni kurulan bilim örgütlerinin çeşitli finansman modelleriyle üniversitelerde ve diğer örgütlerde desteklediği doktora sonrası araştırma etkinliklerinin büyük payı vardır. Söz konusu ilerleme sanayileşmiş diğer Avrupa ülkeleri gibi Almanya'nın da dikkatini çekmiştir. Alman bilim insanları ve sanayiciler hükümet görevlisi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversiteler ve çeşitli sanayi örgütlerinde gözlem ziyaretlerinde bulunmuşlar ve Almanya'daki bilimsel araştırma sisteminin Amerikan modeli temel alınarak yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulayan raporlar yazmışlardır. Bu raporların en önemlilerinden biri de Berlin Üniversitesinde din bilimi alanında öğretim üyesi ve Almanya ve Prusya imparatoru 2. Wilhelm'in danışmanlarından olan Adolf Harnack'ın 1909 yılında Almanya'da ülkede bilim alanında gördüğü sorun ve eksiklikler ile bunlara getirdiği çözüm önerilerini içeren bildirisidir (Max-Planck-Institut für Bildungsforschung, 1983, 8-10).

Adolf Harnack bildirisinde, üniversitelerin yanı sıra etkinlik gösterecek bağımsız bilim örgütlerinde, fizik, kimya, biyoloji başta olmak üzere ağırlıklı olarak fen doğa bilimlerinde ve tıp alanında araştırmalar yürütülmesinin gerekliliğini vurguluyor, buralarda yürütülecek araştırmaların Almanya'ya bilim, teknoloji ve sanayide uluslararası rekabet gücü kazandıracağını belirtiyordu. Harnack'ın fikirleri, Alman bilimsel araştırma alanının bugün de geçerli olan ana hatlarını belirlemiş ve 1911 yılında Max-Planck (Kaiser Wilhelm) Gesellschaft'ın, Adolf Harnack başkanlığında ve imparator Kaiser Wilhelm himayesinde kurulmasında önemli rol oynamıştır.

Kaiser Wilhelm Topluluğu kuruluşundan hemen sonra art arda Kimya Enstitüsü, Biyoloji Enstitüsü, Fiziksel ve Elektrokimya Enstitüsü ile Deneysel Terapi Enstitüsü kurulmuş ve öğretim üyeleri ile araştırmacılar buralarda araştırmalar yürütmüşlerdir. Topluluğun kuruluş amacı, tıp ve fen doğa bilimlerinin özellikle sanayi üretimine ivme

kazandırabilecek alanlarında yürütülen doktora sonrası ve diğer türden araştırmaları desteklemektir. Ancak örgütün bağış gelirleri arasında kitap, kütüphane gibi ayni bağışların da bulunması, Max-Planck (Kaiser Wilhelm) Gesellschaft'ın araştırma olanaklarının genişlemesini ve sosyal bilimlerde yürütülen araştırmaları da desteklemesini sağlamıştır (Max-Planck-Gesellschaft, 2019).

Deutscher Akademischer Austauschdienst. Almanya'daki Heidelberg Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesinde öğrenim gören Carl Joachim Friedrich adlı öğrenci, 1922 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiş ve orada kaldığı bir yılda New York'ta bulunan International Institute of Education ile iletişim kurarak 13 Alman siyasal bilimler öğrencisinin New York'ta öğrenim görmesi için bu örgütten burs sağlamıştır. Bu girişim 1925 yılında Deutscher Akademischer Austauschdienst'nın kurulmasına temel oluşturmuştur. Örgüt ilk yıllarında yalnızca siyasal bilimler öğrencilerine yurt dışı eğitim ve araştırma bursu verirken, ilerleyen yıllarda tıp, fen doğa bilimleri ve mühendislik ile sosyal bilimlerin her alanında yurt dışı eğitim bursu vermeye başlamıştır. Örgüt, Londra ve Paris'te temsilcilikler açmış, farklı bilim dallarında çalışan İngiliz ve Fransız öğrenciler bir öğretim yılını kapsayan burslar alarak Almanya'da öğrenim görmeye başlamışlardır (Deutscher Akademischer Austauschdienst, 2019).

Deutsche Forschungsgemeinschaft. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeniden yapılandırılarak Bonn şehrinde Deutsche Forschungsgemeinschaft adıyla yeniden hizmet vermeye başlayan örgüt, 1920'de "Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft" adıyla kuruldu. Max-Planck (Kaiser Wilhelm) Gesellschaft'ın kurucusu Adolf von Harnack ve dönemin önde gelen bilim insanları Friedrich Schmidt-Ott ve Fritz Haber Deutsche Forschungsgemeinschaft'ın kurulmasında öncülük etmiştir. Kuruluşuyla birlikte 2.000 burs başvurusu alan Deutsche Forschungsgemeinschaft, 1921 yılından başlayarak Alman öğretim üyeleri ve aralarında doktora derecesine sahip olan araştırmacılara Almanya'da yürütecekleri araştırmalar için kamu kaynaklı burslar sağlamaya başlamıştır. Deutsche Forschungsgemeinschaft'ın doktora sonrası araştırma bursları ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında araştırmalar yürütmek isteyen araştırmacı ve öğretim üyelerine verilmiştir. Sosyal bilimlerin daha çok desteklenmesinin temel nedeni olarak, o dönemde yaygın olan sosyal alanlardaki çalışmaların Alman kültürünün tanınırlığı ve prestijini artıracağı yönündeki düşüncenin yaygın olması gösterilebilir. Ne var ki 1920'lerin sonuna doğru Humboldt-Stiftung, Deutscher Akademischer Austauschdienst ve Max-Planck (Kaiser Wilhelm)

Gesellschaft gibi, Deutsche Forschungsgemeinschaft'ın ilgisi de ülkedeki sanayi örgütlerinin nitelikli araştırmacı bulmada zorluk yaşadıkları yönündeki yakınmaları ve bu eksikliğin giderilmesi istemiyle bilim örgütlerine bağışta bulunmaları üzerine fen doğa ve mühendislik bilimlerine kaymıştır (Deutsche Forschungsgemeinschaft, 2018).

Türkiye

Türkiye'de de doktora sonrası araştırma kavramının Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya ile karşılaştırıldığında oldukça yeni olduğu söylenebilir. TÜBA Araştırma Desteği Esasları Yönetmeliğinin 1994 yılında yürürlüğe girmesiyle, TÜBA üyelerinin Türkiye'de yürüttükleri doktora sonrası araştırmalar için kaynak sağlanmaya başladığı görülmektedir (md. 6/a). Türkiye'de ilk doktora sonrası araştırmaların yürütüldüğü üniversite ise ODTÜ'dür. ODTÜ 2000 yılında doktorasını yeni bitirmiş genç araştırmacıların Fen Bilimleri Enstitüsünde enstitü ana bilim dallarında yürütülmekte olan projelere katılmaları amacıyla "Doktora Sonrası Araştırmacı Destek Programı" adıyla bir program başlatmıştır. 2003 yılında "Doktora Sonrası Araştırma programı" (DOSAP) olarak devam eden program, o dönemde "Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı" (ÖYP) kapsamındaki 16 üniversite arasında imzalanan protokolle başlamış, bu üniversitelerden gelen araştırmacılar ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsünde kimya, biyoteknoloji ve çevre mühendisliği anabilim dallarında bu program kapsamında doktora sonrası araştırmalar yürütmüşlerdir (ODTÜ, 2018).

Ülkede doktora sonrası araştırmaların ilk örneklerini ortaya koyan örgütlerden bir diğeri Koç Üniversitesidir. Koç Üniversitesi 2000'li yılların başlarında, araştırma merkezlerinde ve ağırlıklı olarak mühendislik alanlarında üniversitenin öğretim üyelerinin yürüttüğü araştırma projelerinde doktora sonrası araştırmacı çalıştırmaya başlamıştır (Koç Üniversitesi yetkilisi ile 06.08.2019 tarihinde yapılan görüşmeden alınmıştır).

Boğaziçi Üniversitesi de 2000'li yılların başından başlayarak doktora sonrası araştırma yürüten ilk üniversiteler arasında yer almaktadır (Boğaziçi Üniversitesi, 2019b). Başka üniversiteler de özellikle TÜBİTAK'ın yurt içi doktora sonrası araştırmalarını destekleyen 2218 ve 3501 kodlu programlarının 2005 yılında, 2232 kodlu programının da 2010 yılında (TÜBİTAK, 2011) başlatılmasıyla doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütmeye başlamış, kimileri de bu araştırmaların yürütülebilmesi için yönergeler hazırlayarak akademik yapılanmalarını ve yürütme esaslarını

belirlemişlerdir (Atılım Üniversitesi, 2017; Fırat Üniversitesi, 2014; Gazi Üniversitesi, 2016; Gebze Teknik Üniversitesi, 2012). Üniversitelerin TÜBİTAK ve diğer dış kaynaklar olmaksızın (eğer varsa) döner sermaye gelirlerini kullanarak doktora sonrası araştırmacı istihdam edebilmelerinin önünü açan ve 2017 yılında yürürlüğe giren Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile doktora sonrası araştırmanın Türkiye'deki üniversitelerde daha tanınır duruma geldiği söylenebilir.

Doktora Sonrası Araştırmanın Türleri

Doktora sonrası araştırma, tek bir araştırma türüne ya da biçimine karşılık gelmemektedir. Bu araştırmalar, araştırmacının bilim insanı kişiliğine sunduğu katkı ve bilimsel ve teknolojik gelişime sağladığı destek bakımından farklılık göstermez. Ancak araştırmanın yapıldığı bilim dalı, araştırmacının söz konusu üniversite ya da bilim örgütünde çalıştırılma biçimi, finansman desteğinin araştırmacıya sağlanma şekli (burs/ücret), araştırmacının yürüttüğü araştırmadaki görev ve sorumlulukları gibi ölçütlerin en azından birkaçı bakımından birbirlerinden ayrılan dört farklı türde doktora sonrası araştırma türünden söz etmek olanaklıdır. Bunlar "fellowship", "postdoctoral associateship" (bu iki doktora sonrası araştırma türü anlaşılırlığı ve ayırt edilebilirliği sağlamak için araştırmada İngilizce biçimleriyle kullanılmıştır), "academic visit" (akademik ziyaret), "postdoctoral residency fellowship/traineeship"dir (staj/uzmanlık sonrası araştırma). Araştırmada bu dört doktora sonrası araştırma türü incelenerek benzerlik ve farklılık gösterdikleri noktalar ortaya konulmuştur.

Fellowship Türü Doktora Sonrası Araştırmalar

Doktora sonrası araştırma denildiğinde akla ilk gelen tür olan fellowship, genç doktora mezunlarının bir danışman kılavuzluğunda ya da danışman olmadan bilim insanı ve öğretim üyesi olarak yetişmelerine katkı sunan ve yeni fikirlerin, bakış açılarının ortaya çıkması üzerine odaklanan doktora sonrası araştırma türüdür. Fellowship, genç araştırmacıların istedikleri konular üzerinde çalışmalarına olanak sağlayan, kendilerini ileride yürütecekleri öğretim etkinlikleri ile araştırmalar için güdüleyen ve kendilerine ilham veren bir öğrenme sürecidir (National Research Council, 1969, 27). Bu türde doktora sonrası araştırma yürüten kişiler, genellikle

üniversitelerdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanmak isteyen ve bir işte çalışmayan doktora derecesine sahip genç araştırmacılardır. Bu nedenle fellowship türündeki doktora sonrası araştırmaların, doktora mezunlarının öğretim üyeliği kadrosu bulana kadarki sürede bilimsel araştırmalara devam etmesine ve geçimini sağlayabilmesine olanak sağladığı söylenebilir. Üniversiteler doğrudan araştırmacı ilanına çıkarak araştırmacı istihdam edebilmektedir ya da araştırmacılar kendi burs ya da finansman kaynağını dışardan bularak (TÜBİTAK, Humboldt Vakfı, yabancı hükümet bursları vb.) yurt içinde ya da yurt dışında doktora sonrası araştırma yapabilmektedirler (National Research Council, 1969, 86; National Acedemies of Science, 2014, 22-24).

Postdoctoral Associateship Türü Doktora Sonrası Araştırmalar

Postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmalarda bir öğretim üyesi ya da "baş/yetkili araştırmacı", belirli bir araştırma projesinde görev yapacak araştırmacıları çeşitli ölçütlere göre seçer. Söz konusu proje araştırmasında baş araştırmacı doğrudan bir ya da birkaç doktora sonrası araştırmacıyla birlikte çalışabileceği gibi, işe aldığı doktora sonrası araştırmacılardan araştırma grubunda bulunan yüksek lisans ve doktora öğrencilerine kılavuzluk etmesini de isteyebilir.

Bir postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmada görevli bir doktora sonrası araştırmacı, öğretim üyesi değildir ve söz konusu araştırmada görev yapan tam zamanlı bir çalışan olarak kabul edilir. Yani postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmaları bilim alanında işgücü piyasasında bir çalışma şekli, araştırmacıları da birer çalışandır. Hatta Amerika Birleşik Devletleri ve İsveç gibi bazı Batılı ülkelerde, sendika işlevi gören dernek statüsündeki örgütlenmeler üzerinden bu araştırmacıların ücretlerinin ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusunda çalışmalar yürütüldüğü anlaşılmaktadır (Karolinska Intitutet, 2019; National Postdoctoral Association, 2019a).

Postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmalar, kamu bilim örgütleri ya da devlet üniversitelerinde gerçekleştirilebildiği gibi (National Research Council, 1981, 136), özellikle teknoloji alanında etkinlik gösteren şirketler de bu tür doktora sonrası araştırmaları Ar-Ge etkinlikleri içerisinde yürütmektedirler (IBM, 2019). Bu nedenle postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmaların sosyal bilimlerde daha az, biyomedikal ve biyokimya başta olmak üzere fen doğa bilimlerinde ve mühendislik gibi çıktıları doğrudan pazarlanabilir ve sanayi üretiminde karşılığı olan

bilim dallarında daha yoğun yürütüldüğü görülmektedir. postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmalarda temel amaç söz konusu araştırmada elde edilmesi hedeflenen ürünleri ortaya koymak olduğu için, doktora sonrası araştırmacıdan deneysel araştırmalar yapmaktan çok araştırmalarını danışman rolündeki baş araştırmacının beklentileri doğrultusunda yürütmesi beklenmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde, kamu bilimsel araştırma örgütlerinde ve özel sektör örgütlerinde postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırma yürüten araştırmacıların büyük çoğunluğu üniversitelerdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanmayı hedeflemektedirler. Ancak üniversiteler, proje tamamlandığında ve araştırmacıların sözleşmeleri sona erdiğinde çoğunlukla araştırmacıların bu beklentilerini karşılayamamaktadırlar. Özel sektör örgütleri ve kamu bilimsel araştırma örgütleri ise postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmalara, daha uzun süreli sözleşmelerle çalıştırabilecekleri potansiyel çalışanlarını gözlemledikleri bir süreç olarak bakabilmektedirler (National Academies of Sciences, 2014, 22).

Postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmalar, daha uzun veya daha kısa sürenleri olmakla birlikte ortalama bir yıl ile beş yıl arasında sürmektedir. Ancak bir araştırmacı bilim kariyeri boyunca birden fazla postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmada görev alabilir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde biyomedikal alanında birkaç araştırmada beş yılını veya daha fazla zamanını geçirmiş çok sayıda bilim insanına rastlamak olanaklıdır (Kahn, 2011). Bir araştırmacının (özellikle üniversitelerdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanmak isteyenler için), doktora sonrası araştırmasının ne kadar süreceği ve hangi sayıda doktora sonrası araştırma yürüteceği ise, bazı dışsal nedenlere de bağlı olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırmacı sayısı hızla artarken, üniversitelerdeki öğretim üyeliği kadrolarının sayısında aynı oranda artış söz konusu olmamaktadır. Bu durum, başka bir iş bulamamış olan ve geçimini buradan sağlayan doktora sonrası araştırmacıların eğer olanaklıysa yürütmekte oldukları araştırmanın süresini uzatmalarına veya ikinci ya da üçüncü bir postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmaya başlamasına neden olabilmektedir (National Academies of Sciences, 2014, 31).

Akademik Ziyaret Türü Doktora Sonrası Araştırmalar

Bu türdeki doktora sonrası araştırmaların ağırlıklı olarak araştırma görevlileri, öğretim görevlileri ve genç öğretim üyelerince yürütüldüğünü söylemek olanaklıdır. Burs veren örgütlerce desteklenen araştırmacılar, ücretli ya da ücretsiz izinli olarak bir danışman kılavuzluğunda yurt içinde ya da yurt dışındaki bir üniversitede ya da kamu bilim örgütünde genellikle bir yıllık sürelerde araştırmalarını yürütürler. Araştırmacıların kendi istedikleri konular üzerine çalışabilme ve (danışman kabul ederse) danışman ve üniversite seçebilme esnekliğine sahip olmaları, burs ve burs kaynağının üniversite dışından olması, bu türdeki doktora sonrası araştırmaların fellowship ile taşıdığı benzerliklerdir. Ancak akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmanın fellowship ve postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmadan en temel farkı, bir istihdam türü biçiminde değerlendirilemeyecek olmasıdır. Bu tür doktora sonrası araştırmada araştırmacılar çoğunlukla üniversitelerde görev yapan öğretim elemanları olduğundan, araştırmacının asıl odağının araştırma süreci ve araştırma çıktıları olduğu söylenebilir. Kişi genellikle araştırmasını yürüttüğü örgüte değil yalnızca burs aldığı örgüte karşı sorumluluk taşır ve araştırma önerisindeki araştırmayı tamamlamak dışında gittiği üniversitede etkin (aktif) bir görevi söz konusu değildir. Akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmalarda araştırmacı öncelikle kendisine danışmanlık yapma konusunda istekli bir öğretim üyesi ve ev sahibi örgüt (üniversite, araştırma enstitüsü, kâr amacı gütmeyen bilim örgütleri) bulur. Ev sahibi örgüt, araştırmacının burs için başvuracağı örgütün koşullarına göre, burs sağlayan örgütün bulunduğu ülkede ya da yine bu örgütün belirlediği başka ülkelerde olabilir (Federal Ministry of Education and Research, 2019b; NSF, 2017a; Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2013). Bazı örgütler de yalnızca kendinin belirlediği ev sahibi örgütlerde yürütülecek araştırmalara destek sağlamayı tercih edebilmektedir (Japan Society for the Promotion of Science, 2018b; Humboldt Foundation, 2018a). Burs veren örgüt doktora sonrası araştırmacıyla danışmanın söz konusu araştırmada birlikte çalışacaklarını bildirdikleri bir yazılı güvence ile ev sahibi örgütün söz konusu araştırmanın yürütülmesi için gerekli fiziksel olanaklara ve kurumsal kapasiteye sahip olduğunu kanıtlayan resmi belgeler isteyebilmektedir (Federal Ministry of Education and Research, 2019b). Araştırmacılar burs başvurusu için araştırma yapacakları konuyu, araştırma etkinliklerini ve araştırma bütçesini içeren danışmanın da onayladığı bir

araştırma önerisi de (research proposal) hazırlamak zorundadır (European University Institute, 2018a; Japan Society for the Promotion of Science, 2018a).

Staj/Uzmanlık Sonrası Araştırmalar

Araştırmaya konu olan dördüncü doktora sonrası araştırma türü staj/uzmanlık sonrası araştırmalardır. Bu doktora sonrası araştırma türü neredeyse tamamen tıp, diş hekimliği, veterinerlik, biyoloji ve klinik psikoloji alanlarına özgüdür (National Academy of Sciences, 2000, 133). Staj/uzmanlık sonrası araştırmalarda, söz konusu alanlarda uzmanlığını alan araştırmacı ve bilim insanları ile bu alanlarda yeni kadro almış genç öğretim üyelerinin mesleki uzmanlıklarını derinleştirmeleri ve yenilikçi araştırmalar yürütmeleri beklenmektedir. Staj/uzmanlık sonrası araştırmalar, öğretim üyelerinin/araştırmacıların akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmada olduğu gibi yurt dışında kendisiyle çalışmayı kabul eden bir danışman ve ev sahibi üniversite bularak araştırmalarını yurt dışında yürütmeleri ya da bir fakülte/akademik birimin kendi öğretim üyesi/araştırmacı grubu ile kurumsal bir araştırma yapması biçiminde olmaktadır (Türk Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği, 2016; NIH, 2019a, 2019b).

Bireysel staj şeklinde yürütülen uzmanlık sonrası araştırmaların başvuru biçimi akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırma ile aynıdır. Ancak kurumsal bir araştırmada, Amerika Birleşik Devletleri'nden örnek verilecek olursa, bu araştırmaları yürütmek isteyen fakülteler öncelikle gerekçeleriyle birlikte hangi alanlarda araştırma yapmak istediklerini NIH yetkililerine bildirerek başvuruda bulunurlar. Söz konusu başvuruda, üniversitenin ilgili bölümünün altyapı olanakları, öğretim üyesi ve araştırmacı kadrosu, yürütülmüş/yürütülmekte olan araştırmalara ilişkin bilgiler verilir ve yürütülmek istenen staj/uzmanlık sonrası araştırmalar için araştırmacı bursu, araç gereç ile diğer giderlerin ayrıntılı maliyetlendirilmesi yapılarak ödenek talebinde bulunulur. NIH ödenek verirken, yürütülmek istenen araştırmanın Amerika Birleşik Devletleri'nin bilimsel araştırma gereksinimlerine uygun olup olmadığını göz önünde bulundurmaktadır. Staj/uzmanlık sonrası araştırmacıları, genellikle fakültenin doktora/uzmanlık mezunları arasından seçilmektedir ve fellowship türü doktorası eğitim/araştırmalarla benzer şekilde seçim sürecinde adayın özgeçmişi, yayınları ve diğer bilimsel araştırmaları göz önünde bulundurulmaktadır (National Research Council, 1969, 86; National Research Council, 1981, 136). Ödenek başvurusu sırasında,

üzerinde araştırma yapılacak konu açık biçimde belirtilmektedir ancak seçilen araştırmacının araştırma geçmişi ve ilgi alanlarına göre konu seçiminde sınırlı da olsa değişikliğe gidilebilir (National Academies of Science, 2014, 24).

Doktora Sonrası Araştırmaların Finansmanı

Doktora sonrası araştırmanın bilimsel ve teknolojik gelişime, bilimsel ve teknolojik gelişimin de sanayi ve hizmet üretimi başta olmak üzere kalkınma ve büyümenin çeşitli boyutları üzerine doğrudan etkisi vardır (Max-Planck-Institut für Bildungsforschung, 1983, 8-10). Bu ilişkinin, hükümetlerin doktora sonrası araştırmanın finansmanında rol oynamalarında payı olduğu söylenebilir. Öte yandan, doktora sonrası araştırmanın maliyeti çeşitli bilim dalları arasında farklılıklar gösterse de en düşük maliyetli araştırmaların bile seçenek (alternatif) maliyetleriyle birlikte değerlendirildiğinde öğretim üyelerinin ya da araştırmacıların karşılayabileceği büyüklükte olmadığı ortadadır.

Yükseköğretimin, tüm kademeleriyle birlikte ağırlıklı olarak özel finansmana dayalı olduğu Amerika Birleşik Devletleri'nde (OECD, 2018, 267), doktora sonrası araştırmanın finansmanında kamu kaynaklarının payı, diğer finansman kaynaklarından daha büyüktür. 2012 yılı verilerine göre, ülkede yürütülmekte olan doktora sonrası araştırmaların %64'ü kamu kaynaklarıyla desteklenmiştir. NSF ve NIH ülkede doktora sonrası araştırmalara en büyük desteği sağlayan kamu örgütleridir. National Aeronautics and Space Administration (NASA), Savunma Bakanlığı, Enerji Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı da federal düzeydeki diğer önemli finansman kaynaklarıdır. Ülkede yürütülen doktora sonrası araştırma etkinliklerinin %36'sı ise sanayi örgütlerinin desteklediği vakıf/dernek gibi sivil toplum örgütleri ile yabancı kaynaklı hükümet ve vakıf/dernek burslarıyla yürütülmektedir (National Academy of Sciences, 2014, 27).

Ar-Ge ve doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yoğun olarak yürütüldüğü diğer bir ülke olan Almanya, tüm kademeleriyle birlikte yükseköğretimin ağırlıklı olarak kamu kaynaklarıyla finanse edildiği bir ülkedir (OECD, 2018, 267). Doktora sonrası araştırma dahil olmak üzere ülkedeki Ar-Ge etkinlikleriyse bir dizi farklı finansman kaynağına dayalı olarak yürütülmektedir. Bunlar kamu, özel sektör örgütleri, vakıf ve dernekler ile Avrupa Birliği'dir. Almanya'da 2016 yılında doktora sonrası araştırma dahil olmak üzere ülkedeki Ar-Ge etkinliklerinin giderlerinin %30'u kamu kaynakları, %68'i özel sektör örgütleri, geri kalan %2'si ise vakıf ve derneklerin

destekleri ile Avrupa Birliği fonları üzerinden karşılanmıştır (Federal Ministry of Education and Research, 2019c). DAAD, Deutsche Forschungsgemeinschaft, Humboldt-Stiftung ve Max-Planck Gesellschaft, doktora sonrası araştırmayı finanse eden kamu örgütleriyken, Arbeitsgemeinschaft Industrieller Forschungsvereinigungen ise ülkede doktora sonrası araştırmayı destekleyen en önemli vakıfların, Volkswagen ise en önemli özel sektör örgütlerinin başında gelmektedir (Federal Ministry of Education and Research, 2018).

Doktora Sonrası Araştırmaların Finansman Kalemleri

Doktora sonrası araştırma, genellikle insan etmeninin ön planda olduğu emek yoğun bir etkinliktir. Bilim dalına, doktora sonrası araştırmanın türüne ve araştırmanın niteliğine göre değişse de doktora sonrası araştırmanın finansmanı ağırlıklı olarak araştırmacı giderleri üzerinedir. Doktora sonrası araştırmacıların aylık/burs miktarları, sosyal güvenceleri, sağlık sigortalarının olup olmaması ve kapsamı, ücretli izinleri olup olmaması ve diğer özlük hakları doktora sonrası araştırmanın türüne, nerede yapıldığına (yurt içi veya yurt dışı), ev sahibi örgüte (devlet üniversitesi, vakıf üniversitesi, kamu bilim örgütü ya da özel sektör örgütü), burs veren örgüte ve araştırmacı ile işveren konumundaki üniversite/bilim örgütü/şirket arasındaki sözleşmeye göre farklılıklar gösterebilmektedir (National Academy of Sciences, 2000, 26). Araştırmanın bu bölümünde, farklı türdeki doktora sonrası araştırmaların finansman biçimleri ve kalemleri ile araştırmacıların çeşitli özlük hakları incelenmiştir.

Akademik Ziyaret Türü Doktora Sonrası Araştırmaların Finansmanı ve Finansman Kalemleri. Akademik ziyaret türünde araştırma yürüten doktora sonrası araştırmacılar, genellikle bir üniversitede ya da bilim örgütünde görev yapan ve görevli oldukları örgütten aylıklı/aylıksız izinli şekilde gelerek doktora sonrası araştırma yürüten araştırma görevlileri ya da genç öğretim üyeleridir. Yani akademik ziyaret türünde bir doktora sonrası araştırma çoğunlukla bir iş, istihdam biçimi değildir. Bu nedenle araştırmacılara sağlanan finansman desteği aylık, ikramiye gibi bir mal veya hizmet üretimi karşılığında ödenen bir ücret değil, araştırmacının araştırması boyunca kaldığı şehirde/ülkede yaşamını sürdürmesi için kendisine verilen bir burs ya da araştırma desteği şeklinde nitelendirilebilir (National Academy of Sciences, 2014, 31). Çoğu durumda araştırmacının burs aldığı örgüt ile araştırma yaptığı (ev sahibi) örgüt faklıdır ve ev sahibi örgüt araştırmacıya herhangi bir ödeme yapmaz. Hatta Amerika

Birleşik Devletleri ve İngiltere'deki bazı üniversiteler akademik ziyaretçi olarak araştırma yapacak araştırmacılardan ücret isteyebilmektedir (https://career-advice.jobs.ac.uk/career-development/how-to-apply-for-visiting-fellowships-in-the-usa/).

Akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırma etkinliklerinde araştırmacıya sağlanan finansman desteği genellikle (araştırma yurt dışındaysa) gidiş-dönüş uçak biletleri, sosyal güvenlik ve diğer özlük haklarına ilişkin giderler ve araştırmacının araştırma boyunca barınma ve diğer günlük giderlerini kapsayan geçim ödeneğinden oluşur (Japan Society for the Promotion of Science, 2018a). Akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmalara finansman sağlayan örgütlerin bazıları, belirli koşullar içinde araştırmacıların aileleri (eşi) için de ödenek verirken, bazıları da gidiş-dönüş uçak biletini karşılamaktadır. Bu doktora sonrası araştırma türünde araştırmacıya yapılan burs ödemeleri genellikle, burs veren örgütce aylık veya üçer aylık dönemlerde araştırmacının banka hesabına yatırılması şeklinde olmaktadır. Akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmalarda araştırmacıların burslarının kesintiye uğratılmadığı ücretli izin biçiminde değerlendirilebilecek türde izinleri de olabilmektedir. Araştırmacıların, ev sahibi örgütün bulunduğu şehirden belirli sürelere kadar ayrılarak yaşadıkları ülkede bulunmaları burslarına kesinti şeklinde yansıtılmamaktadır (European University Institute, 2019c; TÜBİTAK, 2020c).

Akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmalar için verilen destekler burs niteliğinde, yani geri ödemesizdir. Ancak tamamen karşılıksız olduğunu söylemek doğru değildir. Burs veren örgütler doktora sonrası araştırmacılardan, yurt dışında ya da yurt içinde yürütecekleri araştırmalarını tamamladıktan sonraki dönem için, çeşitli yazılı güvenceler vermelerini beklemekte ve bursu çeşitli koşullar doğrultusunda vermektedirler. Eğer araştırma yurt dışında yapılıyorsa araştırma tamamlandıktan sonra yurda dönmek ve çeşitli kamu örgütlerinde belirli sürelerle zorunlu hizmet yapmak söz konusu koşullardandır (National Research Council, 1981, 139; TÜBİTAK, 2020d).

Araştırmanın yürütüldüğü yer genellikle bir devlet üniversitesi ya da kamu bilim örgütüdür ve laboratuvar ya da klinik araştırma ortamlarının oluşturulması ile bilim dalına göre değişen gerekli diğer cihaz, teknik donanım ve sarf malzemeleri genellikle araştırmaya ev sahipliği yapan üniversite/bilim örgütünün olanaklarına göre sağlanabilmektedir. Burs/destek sağlayan örgütlerin bazıları, doktora sonrası araştırmacıyı desteklemenin yanı sıra, söz konusu araştırmada kullanılmak üzere araç gereç ve sarf malzemeleri satın alınması için ev sahibi örgüte ödenek verebilmektedir

ancak söz konusu ödenek genellikle küçük miktarlardadır (Japan Society for the Promotion of Science, 2018a).

Postdoctoral Associateship ve Fellowship Türü Doktora Sonrası Araştırmaların Finansmanı ve Finansman Kalemleri. Postdoctoral associateship ve fellowship türü doktora sonrası araştırmalar bilimsel bir öğrenme ve üretim süreci olmasının yanı sıra, araştırmacılar için bir istihdam biçimi, geçimini sağlama yoludur. Bu nedenle, bu iki türdeki doktora sonrası araştırmalarda görev yapan araştırmacıların, yaptıkları iş karşılığında bir çalışan gibi aylık/dönemlik ödemeler aldığı, sosyal güvence ve diğer özlük haklarına sahip olduğu söylenebilir. Bu araştırmacıların çalışan mı, öğrenci mi yoksa stajyer olarak mı değerlendirilmesi ve bu bağlamda hangi miktarda ücrete ve hangi özlük haklarına sahip olmaları gerektiği, Amerika Birleşik Devletleri'nde uzun süredir tartışılan ve üzerinde uzlaşılamayan çok sayıda nokta bulunan bir konudur. Bu araştırmada uygulamalar incelenmiş, postdoctoral associateship ve fellowship türü doktora sonrası araştırmalarda görev yapan araştırmacıların gelir durumu ve hangi özlük haklarına sahip olduğu ortaya konulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde bir postdoctoral associateship araştırmacısının/fellow'un aylık geliri, kıdemine göre (0-1 yıl 50,004 ABD Doları, 1 yıl 50,376 ABD Doları, 2 yıl 50,760 ABD Doları, 3 yıl 52,896 ABD Doları, 4 yıl 54,756 ABD Doları, 5 yıl 56,880 ABD Doları, 6 yıl 59,100 ABD Doları, 7 yıl 61,308 ABD Dolarıdır) 4.167 ile 5.109 ABD Doları arasında değişmektedir (National Postdoctoral Association, 2019b). Almanya'da ise bir postdoctoral associateship araştırmacısı/fellow deneyimine göre aylık 3.438 Avro ile 5.517 Avro arasında kazanabilmektedir (https://academicpositions.com/career-advice/phd-postdoc-and-professor-salaries-in-germany). Türkiye'de bir postdoctoral associateship araştırmacısının/fellow'un aylık geliri de 6.400 TL'dir (Sözü geçen kadrolar Koç Üniversitesinin araştırma merkezlerindedir. Araştırmacıya verilen aylık ücret 1000 ABD Dolarıdır ve her ay 300 TL yemek yardımı yapılmaktadır. Ayrıca araştırmanın ilk ayında araştırmacıya bir defaya özel, materyal alımı ya da bilimsel toplantılara katılım için 800 ABD Doları araştırma ödeneği verilmiştir. Türkiye'de bir postdoctoral associateship araştırmacısının/fellow'un aylık geliri hesaplanırken ABD Doları üzerinden verilmiş rakamlar, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın 31.10.2019 tarihli döviz kurlarına göre Türk Lirasına çevrilmiştir). Bir karşılaştırma yapmak gerekirse bir postdoctoral associateship araştırmacısı, Türkiye'de yaklaşık olarak (ek ders gelirleri dışarda tutularak) Kamu Görevlilerinin Geneline ve Hizmet Kollarına Yönelik Mali ve Sosyal

Haklara İlişkin 2018 ve 2019 Yıllarını Kapsayan 4. Dönem Toplu Sözleşmesinde yer alan doktor öğretim üyesi ücreti kadar, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir doktor öğretim üyesinden ortalama 1000 ABD Doları daha az (https://academicpositions.com/career-advice/phd-professor-and-postdoc-salaries-in-the-united-states), Almanya'da ise (deneyimli bir araştırmacıysa) bir doktor öğretim üyesi kadar gelir elde edebilmektedir (https://academicpositions.com/career-advice/phd-postdoc-and-professor-salaries-in germany). Postdoctoral associateship araştırmacısının diğer özlük hakları, çalıştığı yer ve sözleşmesine göre farklılık gösterebilmektedir ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Almanya'daki araştırmacıların neredeyse tamamının kendilerinin ve ailelerinin sağlık sigortaları olduğu, çocuk ödeneği gibi belirli durumlarda verilen ödeneklerin aylıklarına yansıtıldığı anlaşılmaktadır (https://academicpositions.com/career-advice/phd-postdoc-and-professor-salaries-in-germany; National Postdoctoral Association, 2019b).

Staj/Uzmanlık Sonrası Araştırmaların Finansmanı ve Finansman Kalemleri. Staj/uzmanlık sonrası araştırmaların finansman biçimi ve kalemleri araştırmanın bireysel bir yurt dışı uzmanlık stajı şeklinde mi, yoksa yurt içinde bir araştırma ekibince söz konusu araştırmacıların görev yaptığı fakültede mi yürütüleceğine göre değişiklik göstermektedir. Staj/uzmanlık sonrası araştırmalar, araştırmacı eğer bireysel başvurusu sonucunda yurt dışına gönderilecekse akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmalarla aynı gider kalemlerine sahiptir (NIH, 2019a; Türk Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği, 2016). Verilen burs, ev sahibi örgüt araç gereç, deney hayvanları, deney ve sarf malzemelerini sağladığından, araştırmacının yaşam giderleri ve seyahat giderleri ağırlıklıdır. Ancak staj/uzmanlık sonrası araştırma, araştırmacının öğretim üyesi/araştırmacı olarak görev yaptığı üniversitenin ilgili birimlerinde gerçekleştirilecekse, yani burs/ödenek için kurumsal bir başvuru yapılmışsa, verilen burs/ödenek araştırmacıların akademik unvanlarına göre araştırma süresince aylıkları yerine alacakları araştırmacı giderlerini ve araştırmaya ilişkin yukarıda adı geçen giderlerle tanıtım, yaygınlaştırma ve yönetsel giderleri kapsamaktadır (NIH, 2019b). Ancak yurt içinde kurumsal başvurularla verilen bazı staj/uzmanlık sonrası araştırma burslarının araştırmacılara, araştırma giderleri dışında bir kalemde ödenek vermeyebildiği anlaşılmaktadır (Türk Kalp ve Damar Cerrahisi Derneği, 2009).

Doktora Sonrası Araştırmada Danışmanın Rolü

Doktora sonrası araştırma, bilim kariyerinin başındaki genç öğretim üyeleri, öğretim üyesi adayları ve bilim insanları için büyük önem taşımaktadır. Bu önemli sürecin planlandığı biçimde ve verimli geçmesinde en önemli etkenlerden biri de danışmanlardır. Danışmanlar, farklı türdeki doktora sonrası araştırmalarda araştırmaya ve araştırmacıya büyük katkı sağlamaktadırlar. Doktora sonrası araştırmacılar bir danışmanın doğrudan kontrolü ve denetimi altındaki öğrenciler, stajyerler veya çalışanlar olarak değil, deneyimli bir öğretim üyesinin veya araştırmacının önerileri ve kılavuzluğu doğrultusunda nitelikli bir bilim insanı ve öğretim üyesi olma yolunda yürüyen çalışma arkadaşları olarak değerlendirilirler. Doktora sonrası araştırmacı, danışmanıyla birlikte araştırma önerisinde/projesinde yer alan araştırmayı yapmak üzere ilgili üniversitede/bilim örgütünde ya da bir özel sektör örgütünde bulunmaktadır ancak danışman doktora sonrası araştırmacıya, kendi yol ve yöntemlerini geliştirmesine ve yeni araştırma konularına yönelmesine olanak tanır. Danışman bir yandan araştırma süreçlerinin istendik biçimde sürmesi ve sonuç vermesi için çalışırken diğer yandan da doktora sonrası araştırmacıya araştırma becerilerini ve bilim veya akademik kariyeriyle ilgili yeterliğini artırmada yardımcı olma, ona kılavuzluk etme ve bir tür işbaşı eğitimi vermekle sorumludur. Bilimsel etiğe uygun davranma konusunda araştırmacıya örnek olmak, grup çalışması ve işbölümünü öğretmek, laboratuvar yönetimini öğretmek, yüksek nitelikli ve özgün bilimsel yayınlar yapmak ve araştırma projeleri ile yurt içi/yurt dışı akademik toplantılara katılabilmek için burs veya destek (sponsor) bulma konularında araştırmacıya yol göstermek söz konusu beceri ve yeterliklere örnek olarak verilebilir. Bu sorumlulukların yanı sıra, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve İngiltere gibi, tüm ülkelerden doktora sonrası araştırmacıların uğrak noktaları olan ülkelerdeki danışmanların, birlikte çalışacakları doktora sonrası araştırmacılara vize işlemleri başta olmak üzere barınma ve günlük yaşama ilişkin diğer konularda yardımcı olmaları da gerekebilmektedir (Burroughs Wellcome Fund and Howard Hughes Medical Institute, 2006, 101-104; National Academy of Sciences, 2014, 76; National Postdoctoral Association, 2019c).

Eğer doktora sonrası araştırmacı yürüttüğü araştırma dışında bir işte çalışmıyorsa ya da yeni iş olanakları arıyorsa, danışmanı ona üniversitelerdeki öğretim üyesi kadroları, bilim örgütlerindeki iş olanakları ve özel sektör ya da kamuda bilim alanındaki iş gücü piyasalarına ilişkin bilgilendirici ve yönlendiricidir. Danışman etkili

iş başvuruları yapmanın ince noktalarını doktora sonrası araştırmacıya öğretir, kendi ad ve bilimsel tanınırlığını kullanarak bağlantılar kurmasına izin verir, sahip olduğu akademik ve sektörel ağ sayesinde ona doğrudan hedefler göstererek onun yolunu açar.

Öte yandan doktora sonrası araştırma, yalnızca araştırmacının kendisine yarar sağladığı bir süreç değildir. Bir doktora sonrası araştırmacıya danışmanlık yapmak öğretim üyesine/baş araştırmacıya, yüksek nitelikli genç bilim insanlarının aynı özellikte öğretim üyelerine ve öncü bilim insanlarına dönüşmelerinde önemli bir paya sahip olma gururunu yaşatmaktadır. Danışmanın yürüttüğü araştırmalar ve yaptığı yayınlar doktora sonrası araştırmacı üzerinden daha geniş kitlelere yayılmakta böylelikle danışmanın tanınırlığı artmaktadır (Burroughs Wellcome Fund and Howard Hughes Medical Institute, 2006, 97-104).

Doktora sonrası araştırmanın giderek yaygınlaşması ve bilimsel ve teknolojik gelişimdeki öneminin artmasıyla, tüm boyutları daha ayrıntılı ele alınmaya başlamıştır. Danışman ve araştırmacı ilişkileri de bu boyutlardan biridir. Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapacak öğretim üyeleri ve diğer bilim insanlarının eğitim programları ve elemelerden geçmeleri söz konusu olmaya başlamıştır. Hatta bazı araştırmalarda araştırma süresince doktora sonrası araştırmacılarla danışmanlar arasındaki ilişki ile karşılıklı görev ve sorumluluklar sözleşmelerle belirlenebilmektedir (National Academy of Sciences, 2014, 41-42).

Doktora Sonrası Araştırmaların İçerik ve Etkinlikleri

Doktora sonrası araştırmada lisansüstü öğretimde olduğu gibi araştırmacıların almaları gereken dersler, tamamlanması gereken bir ders kredisi, öğretim üyeleriyle bir program doğrultusunda ders işlenmesi ve tez yazma söz konusu değildir. Doktora sonrası araştırmada amaç, yürütülmesi planlanan araştırmanın hatasız biçimde yürütülmesi ve planlanan çıktıların elde edilerek araştırmanın sonuçlandırılmasıdır. Bunların dışında doktora sonrası araştırmacıların etkinlikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Seminer ve konferanslar vermek,
- (Araştırma bir üniversitede yapılıyorsa) yüksek lisans veya doktora öğrencilerine danışmanlık yapmak,
- (Bir araştırma ekibiyle çalışılıyorsa) araştırma ekibinde lisans, yüksek lisans ya da doktora öğrencileri varsa bunların çalışmalarını denetlemek, dönüt vermek ve gelişimlerine katkı sağlamak,
- Önde gelen dergilerde makaleler yayımlamak,

- (Araştırma bir üniversitede yapılıyorsa) lisans ve lisansüstü dersler vermek,
- Ev sahibi örgütte yürütülmesi planlanan başka araştırmalar için burs/destek olanaklarını araştırarak bunlara başvuruda bulunmak,
- Alanındaki etkin öğretim üyeleriyle ilişki içerisinde olmak ve bilim alanındaki iş olanaklarını izlemek,
- İngilizcede ve (alanı için gerekliyse) diğer yabancı dillerde alanına özgü kavramlarda yetkin duruma gelecek çalışmalar yapmak ve farklı türden akademik kitlelerle iletişim içerisine girmek,
- Burs veren örgüte önceden belirlenen aralıklarla etkinlik raporu sunmak,
- Ev sahibi örgütteki diğer bilimsel etkinliklere katılmak (European University Institute, 2018b; Humboldt Foundation, 2014).

Doktora Sonrası Araştırmalarda Seçilme Ölçütleri

Bu araştırmada Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İsrail, Japonya, Türkiye ve Avrupa Birliği'nden doktora sonrası araştırmanın farklı türlerinde burs veren veya iş olanağı sunan üniversiteler, kamu bilim örgütleri, vakıflar ve özel sektör örgütlerinin başvuru koşulları incelenmiştir. Bu örgütlerin, başvuru sahibi araştırmacının doktorasını tamamladıktan sonra bursa/işe başvurana kadar geçen süre, doktora mezuniyet ortalaması, yayınları, iş veya önceki doktora sonrası araştırma deneyimi, İngilizce ve eğer gerekliyse başka dillerdeki yeterlik düzeyi ile referansları gibi ölçütleri göz önünde bulundurdukları görülmektedir.

Benzer özellikteki genel koşulların yanı sıra, burs veren/işveren örgütler kendi yapılarına, programa/projeye ilişkin özel amaçlara, araştırmanın finansman ilkelerine veya diğer özelliklerine göre farklılık gösterebilen özel koşullar da öne sürebilmektedirler (Fulbright United States-Israel Educational Foundation, 2018; Japan Society for the Promotion of Science, 2018a; Humboldt Foundation, 2019b; Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, 2018). Örneğin bazı örgütler öğretim üyesi kadrolarında çalışan araştırmacılara burs vermezken (Fulbright United States-Israel Educational Foundation, 2018) bazıları verebilmektedir (European University Institute, 2019c; European University Institute, 2019d; Humboldt Foundation, 2019b; Japan Society for the Promotion of Science, 2018a; Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, 2018). Ayrıca burs veren örgütler, doktora sonrası araştırmanın niteliğine göre farklı burs

programlarında, araştırmacıların farklı niteliklere sahip olmasını da isteyebilmektedir (European University Institute, 2019a; European University Institute, 2019d).

Araştırmada akademik ziyaret, fellowship, staj/uzmanlık sonrası araştırma ve postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırmalar için burs veren ve araştırmacı istihdam eden çeşitli yerli ve yabancı örgütlerin çağrı duyuruları ve iş ilanları incelenerek farklı türdeki doktora sonrası araştırmalar için aynı olan ve farklılık gösteren genel koşullar ele alınmıştır. Tablo 2, araştırmada başvuru ve kabul koşulları incelenen örgütleri göstermektedir.

Tablo 2

Doktor Sonrası Araştırma Çağrı Duyuruları ve İş İlanları İncelenen Örgütler

Ülke Adı	Örgüt Adı
Almanya	Alexander von Humboldt Vakfı
Almanya	Leibniz Institute for Natural Product Research and Infection Biology – Hans Knöll Institute
Amerika Birleşik Devletleri	NSF
Amerika Birleşik Devletleri/İsrail	Amerika Birleşik Devletleri-İsrail Eğitim Vakfı (Fulbright United States-Israel Educational Foundation)
Amerika Birleşik Devletleri/Türkiye	Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu Doktora Sonrası Araştırma Programı
Amerika Birleşik Devletleri/İsviçre	IBM Research
Amerika Birleşik Devletleri	NIH NINDS Ruth L. Kirschstein National Research Service Award
Amerika Birleşik Devletleri	NIH Paul Calabresi Career Development Award for Clinical Oncology
Danimarka	Kopenhag Üniversitesi
Japonya	Japan Society for the Promotion of Science
İtalya	European Universities Institute, Max Weber
İtalya	European Universities Institute, Jean Monnet
Türkiye	TÜBİTAK 2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma Bursu Programı
Türkiye	TÜBİTAK 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma
Türkiye	TÜBA-Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülleri
Türkiye	TÜBİTAK 2216 Research Fellowship Program for International Researchers
Türkiye	Türk Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği
Türkiye	Türk Kalp ve Damar Cerrahisi Derneği
Türkiye	Koç Üniversitesi
Türkiye	Sabancı Üniversitesi

Kaynak. European University Institute, 2019c; European University Institute, 2019d; Fulbright United States-Israel Educational Foundation, 2018; Humboldt Foundation, 2018a; IBM, 2019; Japan Society for the Promotion of Science, 2018b; Koç Üniversitesi, 2016; NIH, 2019a; NSF, 2016; TÜBİTAK, 2017b; TÜBİTAK, 2018a; TÜBİTAK, 2020d; Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, 2018.

Aday Araştırmacının Doktora ve Dengi Derecelere Sahip Olması

Doktora sonrası araştırma yapmanın ilk koşulu bir önceki öğretim basamağını, yani doktorayı tamamlamış olmaktır. Alınan doktora derecesinin, doktora sonrası araştırma yürütülecek bilim dalına uygun ve/veya burs veren/işveren örgütün istediği alanda olması gerekmektedir. Burs veren/işveren örgütlerin ve/veya bunların belirli programlarının genellikle doktora derecesinin alındığı ülke ve üniversiteye ilişkin herhangi bir koşul belirtmediği, tüm doktora/uzmanlık derecelerini başvuru sırasında kabul ettiği görülmektedir (Fulbright United States-Israel Educational Foundation, 2018; Humboldt Foundation, 2018a; IBM, 2019; NIH, 2019a; TÜBİTAK, 2018a). Ancak bazı akademik ziyaret bursları, yalnızca örgütün bulunduğu ülkenin yurttaşlarına verilmektedir ve bu durumda aday araştırmacının doktorasını tamamladığı ülkeye ya da üniversiteye ilişkin özel koşullar ortaya konulabilir. Örneğin TÜBİTAK'ın 2218 ve 2219 kodlu programlarına başvuru yapacak araştırmacıların Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olmaları ve eğer doktora derecesi yurt dışındaki bir üniversiteden alınmışsa bu üniversitenin denkliğinin YÖK'ce tanınmış olması istenmektedir (TÜBİTAK, 2017b: TÜBİTAK, 2020d). Akademik ziyaret ve staj/uzmanlık sonrası araştırma türündeki doktora sonrası araştırmalarda burs veren bazı örgütlerin doktora mezuniyet tarihinin üzerinden geçen süreye bir üst sınır koydukları görülmektedir. Bu süre çoğunlukla üç ile beş yıl arasındadır (European University Institute, 2019d; Humboldt Foundation, 2018a; NIH, 2019a).

Öte yandan bazı akademik ziyaret bursları da doktorasını yeni tamamlayan araştırmacılar için değil daha deneyimli araştırmacılar içindir ve bu burslarda doktora mezuniyet tarihi üzerinden geçen süre beş yıldan daha uzun olabilmektedir (Humboldt Foundation, 2019a). Doktora mezuniyet tarihinin üzerinden geçen süreye ilişkin doğrudan yıl belirtmeyen, ama başvuru için bir yaş sınırı koyan örgütler veya bazı burs programları bulunmaktadır. Bu yaş sınırının 35-39 arasında olduğu görülmektedir (TÜBA, 2018; TÜBİTAK, 2018a).

Aday Araştırmacının Yayınları ve Araştırma Deneyimi

Alanyazın incelendiğinde, deneyim kavramının farklı türdeki doktora sonrası araştırma etkinlikleri için birbirinden farklı anlamlar taşıdığı görülmektedir. Akademik ziyaret ve staj/uzmanlık sonrası türü doktora sonrası araştırmada "deneyim" denildiğinde anlaşılan, bursa başvuran aday araştırmacının o güne kadar yaptığı

yayınlardır. Akademik ziyaret ve staj/uzmanlık sonrası bursu veren örgütlerin adayın akademik yayınları konusundaki başvuru koşulları incelendiğinde, bazı örgütlerin bu konudaki koşullarını açık şekilde belirtirken bazılarının adayın akademik yayınlarına ilişkin genel ya da özel bir koşul belirtmediği görülmektedir. Örneğin TÜBA SCI ve SSCI atıf dizinlerinde listelenen dergilerde adayların belirli sayılarda ve başlıca yazar olarak yayın yapmış olmaları koşulunu getirmekte, Alexander von Humboldt Vakfı ise adayların makalelerinin ve kitaplarının ulusal veya uluslararası görünürlüğü olan bilimsel dergilerde veya yayınevlerinde yayınlanmış olmasını istemektedir (Humboldt Foundation, 2018a; TÜBA, 2018). Benzer şekilde Türk Kalp ve Damar Cerrahisi Derneği, aday araştırmacının son üç yılda Science Core Collection (SCI-CORE) veya Science Citation Index-Expanded (SCI-EXPANDED) kapsamına giren dergilerde, makaleler çok yazarlı ise, bunlardan en az birinde baş yazar olmasını ve uluslararası yayınevlerince basılan bilimsel kitaplarda en az bir bölüm yazmış olmasını istemektedir (2009). NSF'nin, Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu'nun ve European University Institute'in Max Weber ile Jean Monnet doktora sonrası araştırma bursları için adaylardan çeşitli akademik yayınlar yapmış olmalarının beklendiği ancak yayın sayısı ve makalelerin/kitapların yayınlandığı yerler konusunda özel bir koşul getirilmediği anlaşılmaktadır (European University Institute, 2019c; European University Institute, 2019d; NSF, 2016; Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, 2018) .

Postdoctoral associateship ve fellowship türü doktora sonrası araştırmalarda ise deneyim, aday araştırmacının niteliklerinin söz konusu araştırma projesini yürütmeye uygun ve yeterli olmasıdır. Bu doktora sonrası araştırma türlerinde araştırmacının araştırma konusu üzerinde kuramsal bilgiye sahip olmasının yanı sıra uygulama yeterliğinin olması (belirli bilgisayar programlarını ya da deney araç gereçlerini kullanabilme vb.), araştırmacının araştırma konusuyla ilgili benzer başka konularda yeterli olması ve çeşitli yayınlar yapmış olması beklenmektedir. Bu iki tür doktora sonrası araştırmalarda, doğrudan araştırmaya ilişkin bu niteliklerin yanında aday araştırmacılardan güçlü iletişim becerilerine sahip olmaları gibi iş gücü piyasasındaki herhangi bir iş başvurusunda istenebilecek türden özelliklerin de aranabildiği görülmektedir (IBM, 2019; Koç Üniversitesi, 2016; Science Careers, 2019).

Aday Araştırmacının Bir Ev Sahibi Örgüt ve Danışman Bulması (Akademik Ziyaret ve Uzmanlık Sonrası Bireysel Staj İçin)

Akademik ziyaret ve uzmanlık sonrası bireysel staj türü doktora sonrası araştırmalarda araştırmacı, araştırmasını "ev sahibi örgüt" şeklinde isimlendirilen bir üniversite ya da bilim örgütünde, hastanede/sağlık örgütünde araştırması boyunca kendisine danışmanlık etmekle görevli bir danışmanla birlikte yürütmektedir. Aday araştırmacının burs başvurusu öncesinde kendisine danışmanlık yapmayı kabul eden bir öğretim üyesi bir ev sahibi örgüt bulması, araştırma sürecine ilişkin tüm koşulları danışmanıyla birlikte planlaması gerekmektedir. Burs veren örgütler, ev sahibi örgütün doktora sonrası araştırmacının araştırmasını planlandığı biçimde yürütebilmesi ve gelecekteki bağımsız bilim kariyeri için yeni yeterlik ve beceriler kazanmasına yardımcı olacak fiziki koşullara ve kurumsal kapasiteye, danışmanın da gerekli donanım ve yeterliğe sahip olduğunun belgelendirilmesini isteyebilmektedir. Ayrıca başvuru sırasında adaydan çalışma alanları bakımından danışmanı ile uyumluluğunu, danışmanın söz konusu araştırmaya danışmanlık yaparak hangi kazanımları elde edeceğini, danışmanının ve kendisinin araştırmadaki rollerini ve danışmanın kendisine hangi araştırma/öğretim etkinliklerini yaptıracağını takvimlendirilmiş biçimde tüm ayrıntılarıyla ortaya koyan bir "danışmanlık planı" sunması da istenebilmektedir. Burs veren örgütlerin bazıları araştırmacıların araştırmalarını yürütecekleri ev sahibi örgütleri kendileri belirlerler. Bu durumda adaylardan yalnızca bu ev sahibi örgütlerden kendi araştırmalarına uygun olanlarını bulmaları istenmektedir (European University Institute, 2019c; Japan Society for the Promotion of Science, 2018b; NSF, 2016; TÜBİTAK, 2020d).

Araştırma Önerisi (Akademik Ziyaret ve Uzmanlık Sonrası Bireysel Staj İçin)

Bursa başvuran doktora sonrası araştırmacı adayları, yürütmek istedikleri araştırmayı, tüm süreçleri ve sonuçta elde edilmesi beklenen çıktı ve ürünler ile birlikte açık ve ayrıntılı olarak ortaya koyan bir araştırma önerisi hazırlarlar. Araştırma önerisinde araştırmanın amaçları, yöntemi ve ilgili bilim dalına sunacağı katkı belirtilir. Amaçlar, araştırma süresi içinde ulaşılabilecek türde, gerçekçi, araştırmacının o zamana kadar yürüttüğü çalışmalarla veya çalışma alanıyla ilişkili ve kariyer planlarına uygun şekilde belirlenmelidir (NSF, 2016; Türk Kalp ve Damar Cerrahisi Derneği, 2009).

Dil Becerileri

Genellikle uluslararası dolaşımı veya (bazen araştırma yurt içinde yapılıyorsa bile) çokuluslu iletişimi gerektiren bir akademik etkinlik olan doktora sonrası araştırma, araştırmacıların iyi derecede İngilizce bilmelerini gerektirmektedir. Doktora sonrası araştırma bursu veren örgütler başvuru sırasında doktora sonrası araştırmacılardan, İngilizce yeterliklerini uluslararası geçerliği olan sınavlarla ortaya koymalarını istemektedirler (European University Institute, 2019d; Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, 2018; TÜBİTAK, 2020). Ancak söz konusu doktora sonrası araştırma bursu, burs veren örgütün bulunduğu ülkede ve sadece o ülkenin yurttaşları için veriliyorsa, yabancı dil yeterliğine ilişkin bir koşul içermeyebilir (TÜBİTAK, 2017b). İstenen dil becerileri bursun verildiği bilim veya anabilim dalı ile bursu veren örgüte göre de değişebilmektedir. Örneğin Humboldt Vakfı, sosyal bilimler alanında verdiği doktora sonrası araştırma burslarında araştırmacının İngilizce bilmesini yeterli görürken, fen doğa bilimleri ve mühendislik alanlarında çalışacak araştırmaların Almanca bilmesini de istemektedir (Humboldt Foundation, 2018a).

Doktora Sonrası Araştırmanın İşlevleri

Doktora sonrası araştırma, araştırmacının bilim insanı kişiliğinin gelişimi ile bilimsel ve teknolojik gelişime büyük katkılar sunmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde bu iki işlev incelenmiştir.

Doktora Sonrası Araştırmanın Araştırmacının Bilim İnsanı Kişiliğine Katkısı

The Association of American Universities, 1937 yılında doktora sonrası araştırma türü olarak kabul gören çeşitli araştırmaları içerikleri, yararlanıcı kitlesi ve yönetsel sorunları bakımından elen alan bir rapor yayınlamıştır. Raporda, doktora sonrası araştırmaların desteklenmesini gerekli kılan üç temel dayanak noktası yer almaktadır; derinlemesine bilimsel araştırmalar yürütülebilmesi, öğretim etkinliklerinin daha nitelikli biçimde yapılabilmesi ve mesleki uzmanlığın geliştirilmesi (National Research Council, 1969, 27). Söz konusu amaçlar doğrultusunda kurgulanan doktora sonrası araştırma, doktora sonrası araştırmacıların yeterliklerini geliştirirken yeni beceriler elde edebildiği, bilim insanı kişiliklerinin geliştiği bir bilimsel olgunlaşma, üretim, kuramsal ve uygulamalı bilim eğitimi sürecidir. National Postdoctoral

Association, bu sürecin doktora sonrası araştırmacılara hangi becerileri kazandırarak onların bilim insanı kişiliğinin gelişmesine katkı sunması gerektiğine ilişkin, altı başlık altında toplanmış bir yeterlikler listesi (National Postdoctoral Association Core Competencies Self-Assessment Checklist) yayımlamıştır (National Postdoctoral Association, 2009). Söz konusu liste Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3

National Postdoctoral Association Temel Yeterlikler Listesi

Yeterlik Başlıkları	Yeterlikler
Alana özgü kavramsal bilgiye sahip olma	Bilimsel soruları yanıtlamada çözümsel yaklaşımı bilmek Bilimsel olarak sınanabilir (denenceler) hipotezler üretmek Geniş ölçekli alan bilgisi edinmek
Araştırma becerilerinin gelişmesi	Verileri çözümleyebilmek ve yorumlayabilmek Alanyazın tarama ve yorumlama yöntemlerini bilmek Deneysel tasarımlar ortaya koymak İstatistiksel çözümleme Laboratuvar yönetimi ve güvenliği Meslektaş değerlendirme sürecinin ilkelerini bilmek
İletişim becerileri	Yazma becerilerine sahip olmak Konuşma becerilerine sahip olmak Öğretme yöntemlerine hakim olmak Kişiler arası iletişim kurabilmek Özel durumlara karşı duyarlı ve hazırlıklı olmak
Profesyonelliğin boyutları	Araştırmada profesyonellik Kurumsal profesyonellik Meslektaş ilişkilerinde profesyonellik Evrensel profesyonellik
Liderlik ve yönetim becerileri	Liderlik stratejilerine hakim olmak Çevredekileri güdülemek ve onlara ilham vermek Proje yönetimi becerilerine sahip olmak Kaynak yönetimi becerilerine sahip olmak Personel yönetimi becerilerine sahip olmak Çıkar çatışmalarında uzlaşma sağlamak
Araştırmanın yürütülmesinde sorumluluk yüklenme ve sorun çözme	Verilerin sahipliği ve paylaşımı Yayın yapma ve sorumlu yazarlık ilkelerini bilmek Etik ihlallerini fark edebilmek ve düzeltebilmek İnsan araştırmaları yürütme ilkelerini bilmek Hayvan araştırmaları yürütme ilkelerini bilmek

Kaynak. National Postdoctoral Association, 2009.

Tablo 3'te doktora sonrası araştırmacının araştırma süreçlerinde kazandığı/geliştirdiği/pekiştirdiği çeşitli davranışlar görülmektedir. Bunlara ek olarak bilimsel alanında sosyal bir ağa dahil olmak, bilimsel paradigmaları bilerek dogmatizmden sakınmak, yaptığı araştırmaların ve çalıştığı bilim dalının sınırlarını bilerek otorite transferinden kaçınarak başka alanların katkılarına açık olmak, araştırmaları için burs ve diğer finansal kaynaklara ulaşmanın yollarını öğrenmek de doktora sonrası araştırmanın araştırmacılara kazandırdığı yeterlikler arasında, gösterilebilir (National Academy of Sciences, 2014, 1; TÜBİTAK, 1975, 112-115).

Doktora Sonrası Araştırmanın Bilimsel ve Teknolojik Gelişime Katkısı

Çıktıları yeni teknolojiler, ilaçlar, tedavi ve tanı yöntemleri, yeni modeller, kuramlar ya da bunlara altyapı sağlayacak bilgi birikimi olan doktora sonrası araştırmalar, ortaya çıkışından bu yana bilimsel ve teknolojik gelişmelerin oldukça önemli bir kaynağıdır. Bu önermeyi destekleyen çeşitli örnekler verilebilir. Fizik alanında çalışmalar yapmak üzere İngiltere'ye J. J. Thomson'sın yanına giden Yeni Zelandalı bilim insanı Ernest Rutherford, 1908'de Nobel Kimya ödülünü almıştır. DNA'nın ikili sarmal yapısını Francis Crick ile ortaya koyarak, 1954'te Fizyoloji ve tıp alanında Nobel Ödülü alan James Dewey Watson, o dönemde bir doktora sonrası araştırmacıdır. Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'nü 1965'te alan Fransız bilim insanı Jacques Monod, California Institute of Technology'de doktora sonrası araştırma yapmıştır. Doktora sonrası araştırmaların dünyada en yoğun olarak yapıldığı ülkelerin başında gelen Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya gibi ülkelerin durumu da doktora sonrası araştırmalarla bilimsel ve teknolojik gelişimin, sonuç olarak da ekonomik sistemin büyümesinin doğrudan ilişkili olduğu yönünde güçlü kanıtlar ortaya koymaktadır (National Research Council, 1969, 3).

Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'da Doktora Sonrası Araştırma Alanına İlişkin Durum

Araştırmanın bu bölümünde, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki doktora sonrası araştırma alanına ilişkin durum, alanyazın taraması yapılarak sunulmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri'nin doktora sonrası araştırmaların ilk başladığı ülke olduğunu söylemek olanaklıdır. Ülkeye dünyanın dört bir yanından gelen bilim insanları, doktora sonrası araştırmanın farklı türlerinde araştırmalar yürütmektedirler (National Academy of Sciences, 2014 population). Ülkede, akademik ziyaret türünde doktora sonrası araştırmaları diğer türlerden ayırarak incelemek gerekmektedir. Dünyanın çeşitli ülkelerinden Amerika Birleşik Devletleri'ne her yıl çok sayıda bilim insanı akademik ziyaretçi olarak gelmektedir. Ülkede pek çok üniversite, araştırmacıları kendi buldukları Amerika Birleşik Devletleri dışından bursları/destekleri kullanarak ülkeye gelmelerini özendirmektedirler (Columbia University, 2019b; New York University, 2019; University of Pittsburgh, 2019; University of San Diego, 2019; www.j1visa.state.gov). National Research Council raporları ile ülkede doktora sonrası araştırmaya ilişkin yayımlanmış bazı tez ve makaleler incelendiğinde, Amerika Birleşik Devletleri'nde akademik ziyaretçi olarak bulunan araştırmacıların, ülkedeki doktora sonrası araştırmacı nüfusu içinde sayılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmaların yapısı ve işleyişinden kaynaklanmaktadır. Bu tür doktora sonrası araştırma yürüten araştırmacılar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelere, kendi ülkelerinden sağladıkları finansman kaynaklarıyla ve kendi araştırma konularıyla gelmektedirler. Araştırmacıların ev sahibi üniversiteye karşı doğrudan sorumlulukları bulunmadığı gibi, üniversiteler de araştırmacıya herhangi bir sorumluluk yüklememektedir. Ev sahibi üniversite, kadrosunda bulunan öğretim üyesiyle birlikte yürüttüğü araştırma için araştırmacıya, çalışma odası vermek ve bilgisayar sağlamak gibi fiziki altyapıya ilişkin destek sunmaktadır. Araştırmacıların büyük çoğunluğu üniversitede ve söz konusu ülkede en çok bir yıllık süreyle bulunmakta, ardından ülkeden ayrılmaktadır. Burada tanımlanan ve akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmaların doğasından kaynaklanan üniversite ve araştırmacı arasındaki sınırlı etkileşim, Amerika Birleşik Devletleri'nde de farklı değildir. Burada tanımlanan işleyiş ve durumun, akademik ziyaret türünde doktora sonrası araştırma yürüten kişilerin, ülkede doktora sonrası araştırmacı nüfusu içinde değerlendirilmemesine neden olduğu söylenebilir.

Ülkedeki doktora sonrası araştırmacılara ilişkin erişilebilen en güncel istatistiksel veriler NSF'in 2017 yılı raporunda bulunmaktadır. Rapora göre Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde, özel sektör örgütlerinde, eyalet hükümetlerine

veya federal hükümete bağlı araştırma laboratuvarlarında ve hastanelerde çalışan toplam 64.733 fellow, postdoctoral associateship araştırmacısı ve staj/uzmanlık sonrası araştırmacı olduğu kestirilmektedir. Tablo 4, ülkedeki doktora sonrası araştırmacıların bilim dallarına göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 4

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Doktora Sonrası Araştırmacıların Bilim Dallarına Göre Dağılımı (2017 Yılı)

Bilim Dalları		Doktora Sonrası Araştırmacı Sayısı
Fen Doğa Bilimleri	Zirai Bilimler	1.024
	Biyoloji ve Biyomedikal	21.781
	Bilişim Teknolojileri	854
	Yer, Atmosfer ve Okyanus Bilimleri	2.089
	Matematik ve İstatistik	991
	Çok disiplinli ve Disiplinler Arası Bilimler	1.131
	Doğal Kaynaklar ve Korunması	731
	Fizik	7.211
Klinik Tıp		16.100
Mühendislik		7.839
Sağlık Bilimleri		21.206
Sosyal Bilimler		2.429
Toplam		64.733

Kaynak. National Science Foundation (NSF), 2017a.

Ülkede doktora sonrası araştırmacıların bilim dallarına göre dağılımına bakıldığında, fen doğa bilimlerinin başı çektiği görülür. Fen doğa bilimleri içerisinde birinci sırada bulunan biyoloji ve biyomedikal alanlarındaki doktora sonrası araştırmacı sayısının diğer tüm alanlara göre kayda değer şekilde fazla olduğu, sağlık bilimlerinin fen doğa bilimlerinden sonra ikinci sırada yer aldığı, tıbbın üçüncü, mühendislik alanlarının dördüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Sıralamada sonuncu olan sosyal bilimler alanında çalışan doktora sonrası araştırmacılar, ülkedeki toplam doktora sonrası araştırmacı sayısının %16'sı kadardır (Tablo 4). Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırmacı nüfusun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında, araştırmacıların %60'ının erkek, %40'ının kadın olduğu görülmektedir. Ayrıca Ülkedeki doktora sonrası araştırmacıların yaklaşık olarak %50'si Amerika Birleşik Devletleri yurttaşıdır ya da oturma iznine sahiptir (NSF, 2017b).

Amerika Birleşik Devletleri'nde bilim alanı, kayda değer büyüklükte bir iş gücü piyasası oluşturmaktadır ve doktora sonrası araştırmacılar da bunun önemli bir

parçasıdır. Ancak doktora sonrası araştırmacıların ücret düzeylerinin, istisnai durumlar dışarıda tutularak, görece düşük olduğu görülmektedir. Bilim alanı dışındaki iş gücü piyasalarında çalışan doktora derecesine sahip çalışanların işe başlangıç ücretleri, doktora sonrası araştırmacıların aldığı ücretten çalıştığı sektöre göre %40 ile %200 arasında değişen oranlarda daha yüksektir. Ülkede doktora sonrası araştırmacıların ücretlerinin genel olarak düşük olduğunu ortaya koyan diğer bir örnek de farklı eğitim düzeyine sahip kişilerin gelirleri arasında görülmesi beklenen farkın, doktora sonrası araştırmacılar söz konusu olduğunda ters şekilde işlemesidir. 2012 yılı verilerine göre doktora sonrası araştırmacıların başlangıç ücreti yılda 39.264 ABD Dolarıyken, otuzlu yaşların başında bir lisans mezunu yılda ortalama 49.911 ABD Doları kazanmaktadır (National Academy of Sciences, 2014, 62).

Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırmacıların ücretlerinin bu durumda olmasının iki temel nedeni olduğu ileri sürülebilir. İlki, ülkedeki bilim alanındaki iş gücü piyasasında doktora sonrası araştırmacı sunumunun hep yüksek düzeyde olmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora programları her yıl çok sayıda mezun vermekte, bu mezunların çoğunluğu üniversitelerdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanmak istemektedirler. Ancak bunun (sonrasında hiçbir güvencesi olmasa da) doktora sonrası araştırma deneyimi olmadan gerçekleşmesi neredeyse olanaksızdır. İkinci neden de geçici vizelerle ülkede bulunan yabancı uyruklu doktora sonrası araştırmacıların varlığının, Federal Hükümetçe kötüye kullanılabilmesidir. Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırmacıların taban (başlangıç) ücretleri ve bunlara uygulanan artışlar Federal Hükümetçe belirlenmektedir. Ülkedeki en büyük doktora sonrası araştırmacı nüfusunu biyomedikal ve sağlık alanındaki doktora sonrası araştırmacılar oluşturduğundan bu görevi yerine getiren kamu örgütü NIH'dir. NIH'in doktora sonrası araştırmacıların ücretlerini belirlerken, geçici vize sahibi yabancı uyruklu doktora sonrası araştırmacıların içinde bulundukları durum nedeniyle Amerikan yurttaşı doktora sonrası araştırmacılardan daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmalarını, doktora sonrası araştırmacı ücretlerini baskılayan bir öğe olarak kullanabildiği anlaşılmaktadır (National Academy of Sciences, 2014, 63-64).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırmacıların ücret dışındaki diğer çalışma koşullarına göz atıldığında, araştırmacılara çoğu zaman ancak güvencesiz ve geçici istihdam olanaklarının sağlandığı anlaşılmaktadır. Üniversitelere ve diğer araştırma örgütlerine bilimsel araştırmalar için verilen finansman kaynakları, bu örgütlere sürekli ödenekler biçiminde değil proje temelli ve kısa dönemli biçimde

verilmektedir. Bu durum doğrudan doktora sonrası araştırmacıların iş sözleşmelerine yansımakta ve doktora araştırmacılar sınırlı sağlık güvencesi ve özlük haklarıyla çalıştırılmaktadır (Lam, 2007; Wöhrer, 2014).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırmacıların çoğunluğunun amacı, bir üniversitede sürekli statüdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanabilmektir (Camacho, 2017). Ancak doktora sonrası araştırmacılar, yürüttükleri araştırmaları tamamladıktan sonra üniversitelerde yeterli sayıda kadro açılmaması nedeniyle bu hedeflerine ulaşmakta güçlük çekmektedirler. Doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmış olmak, ülkedeki söz konusu kadrolara ulaşabilmenin yazılı bir kural olmasa da önemli ölçütlerinden biridir ancak bu koşulu yerine getirmiş olmak, kişinin kesinlikle öğretim üyesi olabileceği anlamına gelmemektedir. Biyomedikal alanındaki doktora derecesini Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir üniversiteden almış kişilerin %70'i doktora sonrası araştırma yapmakta ancak bunların yalnızca %21'i ülkedeki bir fakültede öğretim üyesi kadrolarına atanabilmektedir (Lambert, 2018). Ülkede öğretim üyesi kadrolarına atanabilme olasılığının düşük olmasının, giderek daha çok sayıda doktora sonrası araştırmacının farklı alanlarda kariyer planları yapmaya başlamasına neden olduğu söylenebilir. Bulguları, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 351 örgütte görev yapan toplam 7.603 doktora sonrası araştırmacıya uygulanan ankete dayanan bir araştırmaya göre (McConnell, Westerman, Pierre, Heckler ve Schwartz, 2018), doktora sonrası araştırmacıların yaklaşık %35'inin doktora sonrası araştırma yapmaktaki amacı öğretim üyesi kadrolarına atanmak değil, özel sektör örgütlerinde, eyalet hükümetlerine veya federal hükümete bağlı araştırma laboratuvarlarında bir işe girmek ve diğer başka amaçlardır. Burada dikkati çeken nokta, öğretim üyeliği kadrolarına atanmayı amaçlamayan doktora sonrası araştırmacıların da yeni doktora sonrası araştırmalar yürütmeyi değil, kadrolu statüdeki işlerde çalışmak istemeleridir.

Almanya

Almanya, Amerika Birleşik Devletleri gibi sanayileşmiş, Ar-Ge etkinliklerine ağırlık verilen ve doktora sonrası araştırmanın da bu etkinlikler içerisinde önemli yer tuttuğu bir ülkedir. Ülkede, Alman yurttaşlarına olduğu kadar yabancı araştırmacılara da kamu kaynaklarıyla finanse edilen bilim örgütleri üzerinden doktora sonrası araştırma bursları verilmekte, her yıl çok sayıda öğretim üyesi ve araştırmacı çeşitli ülkelerden Almanya'ya gelmektedir. 2017 yılında, toplam 16.154 araştırmacı Deutsche

Forschungsgemeinschaft, Deutscher Akademischer Austauschdienst ve Alexander von Humboldt Vakfı bursları ile akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırma yürütmüş veya konuk öğretim üyesi olarak Almanya'daki üniversitelerde çeşitli sürelerle bulunmuştur (DAAD, 2018). Ayrıca sayıları yüzlerle ifade edilen kamu bilim örgütlerinde hem Alman yurttaşı hem de yabancı uyruklu doktora sonrası araştırmacılar yerel ve federal hükümet kaynaklarıyla istihdam edilmektedir. Ülkede 2015 yılı verilerine göre doktora sonrası araştırmanın farklı türlerinde 37.590 bilim insanı bu örgütlerde çalışmışlardır (Krempkow, 2016). Bu örgütlerin en önde gelen dördü Fraunhofer-Gesellschaft, Helmholtz Association, The Leibniz Association ve Max-Planck-Gesellschaft'dır. Almanya'da sanayi üretimi alanındaki özel sektör örgütleri de mühendislik ve fen doğa bilimleri alanında doktora sonrası araştırmacı istihdam etmektedirler.

Alman yükseköğretim sisteminde doktora sonrası araştırma, Almanya'daki bir üniversitede öğretim üyeliği kadrosuna atanmak isteyen genç doktora mezunun geçirmesi gereken resmi bir çıraklık ve bilimsel olgunlaşma süreci olarak değerlendirilen yeterlik eğitimi (habilitation) eşdeğer niteliktedir. Özel sektördeki bir sanayi örgütünün ya da bir kamu bilim örgütünde doktora sonrası araştırma yapmış bir kişiden, yeterlik eğitimini yeniden alması istenmez. Ülkede, özellikle mühendislik alanında ve uygulamalı bilimlerde öğretim üyesi kadrolarına atanmayı hedefleyen doktora derecesine sahip kişilerin, özel sektördeki sanayi örgütlerinde doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmaları oldukça yaygındır (Federal Ministry of Education and Research, 2019a).

Almanya'da doktora sonrası araştırmacıların büyük çoğunluğu devlet üniversitelerinde veya kamu bilim örgütlerinde istihdam edilmektedir ve bu nedenle ülkede doktora sonrası araştırmacıların özlük hakları, aylıkları ve artış oranları diğer kamu çalışanları gibi yerel hükümetler ve federal hükümet ile sendikalar arasında varılan anlaşmalar doğrultusunda belirlenir. Bu anlaşmalarla belirlenen rakamlar özel sektör örgütleri için doğrudan bağlayıcı değildir ancak bilim alanındaki iş gücü piyasasında yer alan özel sektör örgütlerince de bir referans olarak kullanılmaktadır. Almanya'da doktora sonrası araştırmacı aylıkları belirlenirken, sözleşme türü ve kıdem dikkate alınmaktadır. Daha önce deneyimi olmayan ve işe yeni başlayan doktora sonrası araştırmacılar ilk yıllarında devlet üniversitelerinde veya kamu bilim örgütlerinde 2018 yılı sonunda 3.672 ile 4.399 Avro arasında aylık almaktadır. Ülkede doktora derecesine sahip bir kişinin kamu örgütlerinde işe yeni başladığında aynı yıl

için aldığı ücret ise 3.598 ile 4.585 Avro arasında değişmektedir. Doktora sonrası araştırmacıların sağlık güvencelerinin şekli ve kapsamı, ücretli ve ücretsiz izinleri ile diğer özlük haklarına ilişkin farklı eyaletlerde farklı uygulamaların olduğu anlaşılmaktadır (https://www.academics.com/guide/postdoc-salary-germany). Ülkede tüm eyaletlerde devlet üniversitelerinde ve kamu bilim örgütlerinde doktora sonrası araştırmacı olarak çalışabilme süresi en çok altı yıl ile sınırlıdır. Bu süreden sonra, araştırmacılar ancak üniversitelerdeki geçici veya sürekli öğretim üyeliği kadrolarına atanırlarsa üniversitelerde çalışmaya devam edebilirler (Federal Ministry of Education and Research, 2019d).

Almanya'da bugün, bilim alanındaki iş gücü piyasasının gerek duyduğundan daha fazla sayıda doktora derecesine sahip kişi bulunmaktadır ve her yıl yenileri doktora programlarından mezun olmaktadır. Bu kişilerin büyük çoğunluğu yeterlik eğitimini tamamlayarak ya da doktora sonrası araştırma yaparak üniversitelerdeki sürekli öğretim üyeliği kadrolarına atanmak istemektedirler (Fischer, 2013). Ancak üniversitelerdeki geçici statüdeki kadrolarda yer bulabilmek doktora sonrası araştırma yapmış kişiler için kolaysa da sürekli statüdeki öğretim üyeliği kadroları atanmayı az sayıda doktora sonrası araştırmacı başarabilmektedir. Almanya, diğer Avrupa ülkelerine göre üniversitelerinde daha az sayıda sürekli statüde öğretim üyesi çalıştıran bir ülkedir. Almanya'daki üniversitelerde ve kamu bilim örgütlerinde 'Juniorprofessor' ve 'Nachwuchsgruppenleiter' (araştırma grup lideri) gibi yarı zamanlı olan ve ancak geçici statüdeki kadrolar olarak değerlendirilebilecek pozisyonlarda çok sayıda doktora derecesine sahip araştırmacı bulunmaktadır. Ancak yeterlik eğitimini tamamlayan ya da buna denk sayılan doktora sonrası araştırmayı tamamlamış doktora derecesine sahip kişilerin çok azı, sürekli statüdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanabilmektedir (https://www.academics.com/guide/how-to-find-a-postdoc-position-germany; https://www.academics.com/guide/postdoc-salary-germany).

İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde, doktora sonrası araştırmaya ilişkin Türkiye'de ve yurt dışında yapılmış araştırmalar incelenmiştir.

Yurt Dışındaki Araştırmalar

Yabancı alanyazında, doktora sonrası araştırma üzerine yazılmış yüksek lisans ve doktora tezleri, yayınlanmış makaleler ve çeşitli araştırma raporları bulunmaktadır. Söz konusu araştırmalar ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri ve Çin'deki doktora sonrası araştırma alanını ele almaktadır ve bu araştırmalarda doktora sonrası araştırma, bilim alanındaki işgücü piyasasındaki ve öğretim üyesi yetiştirmedeki yeri, finansmanı ile araştırmacıların nitelikleri ve güdülenmelerini etkileyen etmenler gibi boyutlarıyla incelenmiştir. Bu araştırmada bunlardan bazılarına yer verilmektedir.

Yabancı alanyazında doktora sonrası araştırma üzerine yürütülmüş araştırmaların, farklı yönde bulgular ortaya koydukları gibi birtakım ortak bulgular da içerdiği görülmektedir. Ortak bulgulardan en göze çarpanı, doktora sonrası araştırmacıların üniversitelerde yaklaşık olarak bir öğretim üyesinin sorumluluklarını taşıyarak görev yaptıkları ancak kısıtlı iş güvencesi ve özlük haklarına sahip olabildikleridir. Doktora sonrası araştırmacıların bu pozisyonlarda 13 yıla varan sürelerde çalışabildikleri de araştırmaların ortaya koyduğu diğer bir durumdur. Söz konusu olumsuzluklar doktora sonrası araştırmayı, akademik gelişim elde etmek için yürütülen bir bilimsel etkinlik olmaktan çok, bilim alanındaki işgücü piyasasında daha iyi bir iş bulamayan kişilerin tercih ettiği bir istihdam biçimine dönüştürmektedir. Bu sorunlar, doktora sonrası araştırmacıların güdülenmelerini ve iş doyumlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Doktora sonrası araştırmacıların güdülenmelerini sağlayan ön plana çıkan etmenler ise, doktora sonrası araştırmacıların danışmanlarıyla geliştirdiği olumlu ilişkiler ve üzerinde çalışacakları konuları kendilerinin seçebilmeleridir (Cantwell, 2009; Miller, 2012; Moorhouse, 2007; National Academy of Sciences, 2000, 2014; Nerad ve Cerny, 1999; Scaffidi ve Berman, 2011). Çeşitli araştırmalarda yer alan bir diğer ortak bulgu, fen doğa bilimlerindeki doktora sonrası araştırmalar için, sosyal bilimlerdekilerden daha fazla parasal destek bulunabildiğidir (Jacob ve Lefgren, 2011; Moguerou, 2005). Ayrıca Li (2008). Çin Halk Cumhuriyeti'nde doktora sonrası araştırmaya ayrılan finansman kaynaklarının giderek azaldığını ortaya koymaktadır.

Alanyazın taramasında, doktora sonrası araştırmacıların cinsiyet ve bilim dallarına göre dağılımını inceleyen araştırmalar yürütüldüğü görülmüştür. Nerad ve Cerny (1999), Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırma kadrolarının iş tanımlarının ve türünün, bilim dallarına ve cinsiyete göre nasıl değiştiğini araştırdıkları nitel çalışmalarında, biyokimya alanında çok sayıda doktora sonrası

araştırmacı istihdam edildiğini, matematik alanında ise daha az doktora sonrası araştırmacı bulunduğunu belirtmektedirler. Bunun nedeni, matematik alanında doktora derecesi ile öğretim üyesi kadrolarına atanabilmenin olanaklı oluşudur. Ancak bu durumun yalnızca erkekler için böyle olduğu belirtilmekte ve kadınların öğretim üyesi kadrolarında yer edinebilmelerinin erkeklerden daha güç olduğunun altı çizilmektedir.

Moorhouse'nin (2007) Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırmaya ayrılan kamu kaynaklarının kadın ve erkek araştırmacılar arasındaki dağılımını incelediği araştırmasında da benzer bir durum ortaya konulmaktadır. Doktora sonrası araştırmacı istihdamında, yöneticiler çeşitli aşamalardan oluşan etkili değerlendirme ve eleme sistemleri kullanmak yerine kendileri inisiyatif aldığında, kadınların işe alınma oranları erkeklere oranla daha düşük olmaktadır. Jahn (2013), doktora sonrası araştırmacıların daha azının kadın olduğunu belirtmekte, aileleri ve çocuklara ilişkin sorumlulukların kadın araştırmacılar önünde bir engel oluşturabildiğini vurgulamaktadır.

Alanyazın taramasında, doktora sonrası araştırmayı beyin göçüyle ilişkilendiren araştırmalar bulunduğu görülmüştür. Moguerou (2005), Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora mezunlarının doktora sonrası araştırmaya nerede devam ettiklerini inceleyerek Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne doğru beyin göçü olduğu bulgusuna ulaşmaktadır. Jahn'ın (2013) araştırması, bu araştırmanın bulgularıyla aynı doğrultudadır. Almanya her yıl çok sayıda yabancı doktora sonrası araştırmacıya ev sahipliği yapsa da gelen yabancı araştırmacılardan daha fazla sayıda Alman araştırmacı doktora sonrası araştırma yürütmek amacıyla yurt dışına, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmektedir.

Türkiye'deki Araştırmalar

Yabancı alanyazında kendine oldukça geniş bir yer edinen ve bu araştırmalar üzerinden çok boyutlu biçimde araştırılan doktora sonrası araştırma, Türkiye'de henüz bilimsel araştırmalara konu olmamıştır. Yalnızca eğitim yönetiminin ya da sosyal bilimlerin değil, fen doğa bilimlerinin ve tıpın da konusu olabilecek bir olgu olsa da alanyazın taraması sonucunda Türkiye'de doktora sonrası araştırmayı bir bütün olarak eğitim bilimsel ya da diğer bilim dallarındaki biçimiyle ele alan bir tez, makale, kitap ya da rapora ulaşılamamıştır.

Bu araştırma, Türkiye'deki doktora sonrası araştırmacılar ile araştırma yapılan örgütlere ve doktora sonrası araştırmalara finansman sağlayan örgütlere ilişkin çeşitli sayısal veriler ortaya koyarak ve Türkiye'deki doktora sonrası araştırma etkinliklerini araştırmacılar, üniversite ve bilim örgütleri yetkililerinin gözünden ele alarak Türkiye'deki doktora sonrası araştırmaya ilişkin bir durum çözümlemesi ortaya koymakta ve Türkiye'de sosyal bilimler alanında doktora sonrası araştırmaya yönelik bir model önerisi sunmaktadır. Ortaya koyduğu bulgular ve getirdiği model önerisiyle bu araştırmanın, Türkçe alanyazında doktora sonrası araştırma üzerine yürütülmüş araştırmalara ilişkin boşluğu doldurabileceği düşünülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ile çözümlenmesi ele alınmıştır.

Araştırma Modeli

Türkiye'deki doktora sonrası araştırma alanını doktora sonrası araştırma yürütmüş kişiler, doktora sonrası araştırma yürütülen üniversiteler ile doktora sonrası araştırmaları finanse eden bilim örgütlerinin yetkililerinin görüşlerine dayanarak betimlemeyi, Türkiye'de özellikle sosyal bilimlerdeki doktora sonrası araştırmalara ilişkin yaşanılan sorunları ortaya koymak ve bu sorunların çözülmesi ile Türkiye'de sosyal bilimler alanındaki doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yaygınlaştırılması için bir model önerisi sunmayı amaçlayan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum (örnek olay) çalışması ile desenlenmiştir. Durum çalışması araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir durum ya da belirli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış durumlar hakkında gözlem, görüşme ve belgeler üzerinden çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2015, 97).

Durum çalışmasında ele alınan duruma ilişkin ortam, bireyler, olaylar, süreçler ve diğer etmenler bütüncül bir yaklaşımla incelenerek bunların söz konusu duruma nasıl etki ettikleri ve söz konusu durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır. Bu doğrultuda araştırma sürecinde üzerine odaklanılan durum Türkiye'deki doktora sonrası araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Durum çalışmalarında, birden fazla alt tabaka veya birim olabilir. Bu araştırmada Türkiye'deki doktora sonrası araştırma alanı, onu oluşturan parçalar olarak nitelendirilebilecek araştırmacılar, üniversiteler ve bilim örgütleri biçiminde çözümleme birimlerine bölünmüştür. Böylelikle araştırma, durum çalışmasının iç içe geçmiş tek durum deseninde yapılandırılmış ve yürütülmüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 291). Durum çalışmaları, sınırları açıkça tanımlanabildiğinde söz konusu duruma ilişkin derinlemesine bir anlayış oluşturmada etkili bir yaklaşımdır (Creswell, 2015, 100). Ancak durum çalışmalarının taraflı bir

biçime dönüşme olasılığının bulunması ve sonuçların genellenebilirliğinin düşük olması, bu yaklaşımın önemli sınırlılıklarıdır (Sönmez ve Alacapınar, 2011, 83).

Çalışma Grubu

Durum çalışmalarında araştırmacı, seçtiği durum veya durumlarla ilgili olarak kimleri araştırmaya dahil edeceğini belirleyerek çalışma grubunu oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 284). Araştırmada, farklı görüşme formları kullanılarak görüşme yapılan üç ayrı çalışma grubu bulunmaktadır. İlk çalışma grubunda, sosyal bilimler alanında Türkiye'de veya yurt dışındaki üniversitelerde doktora sonrası araştırma yapmış 23 kişi bulunmaktadır. TÜBİTAK, kişisel bilgilerin korunmasına ilişkin çeşitli yasa hükümlerini gerekçe göstererek yürüttüğü doktora sonrası araştırma burs programları kapsamında yürütülmüş araştırmalara ve bunları yürütmüş araştırmacılara ilişkin bilgi vermemiştir. Bunun üzerine, TÜBİTAK BİDEB Başvuru ve İzleme Sisteminde doktora sonrası araştırma burs programlarının erişilebilen kabul listeleri, Humboldt Vakfı yetkililerinin sağladığı Humboldt bursiyerlerine ilişkin bilgilerin bulunduğu listeler, ODTÜ, Koç Üniversitesi ve TÜBA'nın sağladığı araştırmacı listeleri ve çeşitli üniversitelerin araştırma merkezlerinin internet siteleri ile bu üniversitelerin çeşitli fakültelerinde görev yapan öğretim üyelerinin kişisel internet siteleri incelenerek Türkiye'de veya yurt dışında sosyal bilimler alanında doktora sonrası araştırma yürütmüş 210 kişilik bir kaynak kişi listesi oluşturulmuştur. Araştırmacı bu kişilere, elektronik posta göndererek, www.academia.edu internet sitesindeki hesapları üzerinden, telefon açarak ya da görev yaptıkları üniversitelerde ziyaret ederek görüşme isteminde bulunmuştur. Görüşme istemini kabul eden kişilerden, erişilmesi kolay olan ve daha yakındaki olgu veya kişilerin seçildiği amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yoluyla (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 113) daha ulaşılabilir olanları seçilerek görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Öğretim üyesi kadrolarına atanmak için yurt dışında belirli bir süre araştırma yapmış olma koşulu, Ankara ve İstanbul başta olmak üzere ağırlıklı olarak Türkiye'nin Batıdaki şehirlerinde bulunan üniversitelerde görülmektedir ve sonuç olarak söz konusu üniversitelerde görev yapan araştırma görevlileri başta olmak üzere öğretim elemanları arasında doktora sonrası araştırma yapmış olanlara daha sık rastlanmaktadır. Bu nedenle yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerde kolay erişilebilirlik bakımından Ankara ve İstanbul'daki üniversitelerde görev yapan öğretim elemanları yeğlenilmiştir. Ancak, Türkiye'nin başka şehirlerinde

ya da yurt dışında bulunan kişilerle de internet üzerinden sesli ve görüntülü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylece 23 kaynak kişi ile görüşülmüştür. Tablo 5'te birinci çalışma grubundaki katılımcıların cinsiyetleri, araştırma yaptıkları bilim dalları veya alanlar, doktora sonrası araştırmalarını yaptıkları ülke, burs/ücret aldıkları örgütün adı ve üniversitelerde görev yapan katılımcıların doktora sonrası araştırma sırasındaki kadro unvanları ile kendileriyle görüşüldüğü dönemdeki kadro unvanları verilmiştir. Birinci çalışma grubundaki katılımcıların isimleri ve görev yaptıkları üniversiteler gizli tutulmuştur. Katılımcılar, kimliklerinin saklı tutulması amacıyla K harfi kullanılarak kodlanmıştır.

Tablo 5

Birinci Çalışma Grubundaki Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Alan	Doktora Sonrası Araştırmanın Yapıldığı Ülke	Burs Veren Örgüt	Doktora Sonrası Araştırma Sırasındaki Kadro Unvanı	Görüşme Yapıldığı Dönemdeki Kadro Unvanı
K1	Erkek	Hukuk	Hollanda	TÜBİTAK 2219	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K2	Kadın	Tarih	Türkiye	Türkiye'de bir Vakıf Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi
K3	Kadın	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı	Avusturya	TÜBİTAK 2219	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K4	Kadın	Sosyal Ontoloji-İktisat	İngiltere	TÜBİTAK 2219	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K5	Erkek	Bilişim Teknolojileri Öğretmenliği	Türkiye	Geçici Görevlendirme	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K6	Erkek	İlahiyat	Hindistan	TÜBİTAK 2219	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K7	Kadın	Göç Araştırmaları	Türkiye	Türkiye'de bir Vakıf Üniversitesi	-	-
K8	Kadın	Okulöncesi Eğitim	ABD	TÜBİTAK 2219	Arş. Gör. Dr.	Dr. Öğr. Üyesi
K9	Kadın	Okulöncesi Eğitim	Fransa	YÖK	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K10	Kadın	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	ABD	TÜBİTAK 2219	Arş. Gör. Dr.	Arş. Gör. Dr.

(Devam ediyor)

Tablo 5 (Devam)

Birinci Çalışma Grubundaki Katılımcıların Özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Alan	Doktora Sonrası Araştırmanın Yapıldığı Ülke	Burs Veren Örgüt	Doktora Sonrası Araştırma Sırasındaki Kadro Unvanı	Görüşme Yapıldığı Dönemdeki Kadro Unvanı
K11	Kadın	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	İngiltere	TÜBİTAK 2219	Dr. Öğr. Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi
K12	Erkek	Eğitim Yönetimi	İngiltere	TÜBİTAK 2219	Arş. Gör. Dr.	Arş. Gör. Dr.
K13	Kadın	Bilişim Teknolojileri Öğretmenliği	Türkiye	Geçici Görevlendirme	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K14	Kadın	Sosyoloji-İktisat	Almanya	TÜBİTAK 2219	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K15	Erkek	Sosyoloji	ABD	Fulbright	Dr. Öğr. Üyesi	Doçent
K16	Kadın	Siyaset Bilimi	ABD	TÜBİTAK 2219	-	-
K17	Kadın	EğitimYönetimi	ABD	TÜBİTAK 2219	Dr. Öğr. Gör.	Dr. Öğr. Gör.
K18	Kadın	Eğitimde Ölçme Değerlendirme	Hollanda	TÜBİTAK 2219	Arş. Gör. Dr.	Arş. Gör. Doç. Dr.
K19	Erkek	Dilbilim	ABD	TÜBİTAK 2219	Profesör	Profesör
K20	Kadın	Bilişim Teknolojileri Öğretmenliği	Filipinler	Aylıklı İzin	Arş. Gör. Dr.	Doçent
K21	Erkek	Tarih	İsviçre-Türkiye	Türkiye'de bir Vakıf Üniversitesi - İsviçre Hükümeti	-	-
K22	Kadın	Müzik Tarihi	Hollanda-Türkiye	Yurt Dışında bir Devlet Üniversitesi-Türkiye'de bir Vakıf Üniversitesi	-	-
K23	Erkek	Bilim ve Teknoloji Politikası Çalışmaları	Hollanda-Türkiye	Yurt Dışında bir Devlet Üniversitesi TÜBİTAK - 2232	-	Doçent

Birinci çalışma grubunda, 15'i kadın ve sekizi erkek olmak üzere sosyal bilimlerin 14 farklı alanından 23 katılımcı yer almaktadır. Katılımcıların 20'si tek, üçü ise iki ayrı doktora sonrası araştırma yürütmüştür. Katılımcıların dördü Türkiye'de,

16'sı yurt dışında, üçü ise hem Türkiye'de hem yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmüştür. Katılımcıların 13'ü TÜBİTAK 2219 kodlu program bursuyla doktora sonrası araştırmasını yürütmüş, dördü Türkiye'deki bir vakıf üniversitesinden ücret almıştır. Katılımcılar arasından Fulbright Türkiye Eğitim Komisyonu bursuyla ve bugün yürürlükte olmayan YÖK Doktora Sonrası Araştırma Bursuyla araştırmasını yürüten birer kişi bulunmaktadır. Katılımcılardan biri, herhangi bir örgütten burs almadan yedinci yıl izni ile yalnızca görev yaptığı üniversiteden ücret alarak araştırmasını yürütmüştür. İki katılımcı görev yaptıkları üniversiteden araştırmalarını yürüttükleri üniversiteye geçici olarak görevlendirilmiş ve aylıklarını almaya devam ederek araştırmalarını yürütmüşlerdir. İki doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcılardan biri, ilk doktora sonrası araştırmasını Türkiye'de bir vakıf üniversitesinden aldığı bursla aynı üniversitede, ikincisini de İsviçre Hükümeti bursiyeri olarak İsviçre'de bir devlet üniversitesinde yürütmüştür. İki doktora sonrası araştırma yürütmüş bir diğer katılımcı, ilk araştırmasında Hollanda'daki bir devlet üniversitesinden ücret alarak aynı üniversitede, ikincisinde ise Türkiye'deki bir vakıf üniversitesinden aldığı bursla araştırmasını yürütmüştür. Katılımcılar arasında iki doktora sonrası araştırma yürütmüş olan son katılımcı da, ilk araştırmasını Hollanda'da bir devlet üniversitesinden ücret alarak, ikincisini ise TÜBİTAK 2232 kodlu program ile Türkiye'de bir devlet üniversitesinde yürütmüştür. Katılımcıların, 19'u üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarıdır (1 profesör, 11 doçent, 3 doktor öğretim üyesi, 1 öğretim görevlisi, 3 araştırma görevlisi). Öğretim elemanlarının 15'i devlet üniversitelerinde, dördü vakıf üniversitelerinde görev yapmaktadır. Geriye kalan dört katılımcının biri bir vakıf üniversitesindeki araştırma merkezinde yönetici, biri ise yarı zamanlı öğretim elemanı olarak görev yapmakta ve ikisi görüşme yapılan tarihte bir işte çalışmamaktadır (Tablo 5).

Araştırmanın ikinci ve üçüncü çalışma grupları, amaçlı örnekleme yöntemlerinden "ölçüt örnekleme" yöntemiyle oluşturulmuştur. Bu yöntem, araştırmacıca önceden belirlenmiş ölçütleri karşılayan tüm kişilerin ya da örgütlerin çalışma grubunda yer alması ilkesine dayanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 112). Araştırmada ikinci çalışma grubu için belirlenen ölçüt, doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütülen üniversitelerin doktora sonrası araştırmaya ilişkin birimlerinde görev yapıyor olmaktır. Bu çalışma grubu, Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesinden birer yetkiliden oluşmaktadır. ODTÜ yetkilisinin, Üniversitede yürütülen doktora sonrası araştırma etkinliklerine ilişkin her türlü bilginin bu

etkinliklerin yürütülmesine ilişkin esasları düzenleyen üç ayrı yönergede bulunduğunu belirtmesi üzerine, bu yönergeler belge incelemesi yöntemiyle çözümlenmiş ve Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesi yetkilileriyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilerle birlikte değerlendirilmiştir. Bu nedenle, ikinci çalışma grubunda ODTÜ'den bir yetkili bulunmamasına karşın, ikinci çalışma grubundan elde edilen bulgularda ODTÜ'deki doktora sonrası araştırmalara ilişkin olanları da yer almaktadır.

Bu araştırma grubuna, sosyal bilim alanları dahil olmak üzere doktora sonrası araştırma etkinliklerini görece uzun süredir yürüttüğü saptanan üniversiteler eklenmiştir. Doktora sonrası araştırma yürütmek için yeni yapılanma içerisinde ve doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinlere sahip olan ancak araştırma yürütülüp yürütülmediği anlaşılmayan veya az sayıda ve yalnızca fen doğa ve mühendislik alanlarında doktora sonrası araştırmalar yürüttüğü anlaşılan üniversitelerin yetkilileriyle ise telefon görüşmeleri gerçekleştirilmiş, elektronik posta ile yazışmalar yürütülmüş veya internet üzerinden erişilebilen açık kaynaklardan bu üniversitelerin yürüttükleri araştırmalara ilişkin veri toplanmıştır. Bu üniversiteler, Atılım Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Gebze Teknoloji Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesidir. İkinci çalışma grubuna Boğaziçi Üniversitesinden de bir yetkili eklenmek istenmiştir ancak bu olanaklı olmamıştır. Boğaziçi Üniversitesi yetkilisine Üniversitede gerçekleştirilen ziyarette araştırmacı araştırmasıyla ilgili görüşme istemini belirttiğinde Üniversite yetkilisi bu istemi kabul etmemiş ancak Üniversitede yürütülen doktora sonrası araştırmalara ilişkin açık kaynaklardan bilgi alınabileceğini belirtmiştir. Bu üniversitede yürütülen doktora sonrası araştırma etkinliklerine ve araştırmacılara ilişkin veriler, Üniversitenin doktora sonrası araştırma yürütüldüğü saptanan birimlerinin internet siteleri ziyaret edilerek elde edilmiştir. Alanyazın taraması sonucu Türkiye'de doktora sonrası araştırma yürütüldüğü anlaşılan tek özel sektör örgütü Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'dir. Şirket araştırmacının araştırma izni istemine olumlu ya da olumsuz bir yanıt vermediği için örgüt yetkilileriyle görüşme gerçekleştirilememiştir.

Araştırmanın üçüncü ve son çalışma grubu için belirlenen ölçüt, Türkiye'de ve Türk bilim insanlarının yurt dışında yürüttükleri doktora sonrası araştırmaların planlanmasında ve finansmanında rol oynayan örgütlerin doktora sonrası araştırmaya ilişkin birimlerinde görev yapıyor/yapmış olmaktır. Bu çalışma grubunda, Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinliklerinin planlama ve finansman aşamalarında rol oynayan TÜBA ve TÜBİTAK yetkilileri yer almaktadır. Bu çalışma grubuna YÖK'ten

bir yetkili eklenmek istenmiş ve görüşme izni almak için YÖK'e başvuru yapılmıştır. Ancak YÖK elinde Türkiye'de ya da yurtdışında doktora sonrası araştırma yapmış ve Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan öğretim üyelerine ilişkin bir kayıt bulunmadığını, bu konuda üniversitelere başvuruda bulunulması gerektiğini belirtmiştir. Durum çalışmasında görüşme verileri üzerinde ayrıntılı ve derinlemesine çözümlemeler yapılması ile durum çalışmalarında çalışma gruplarının genellikle amaçlı örnekleme yöntemleriyle oluşturulması, çalışma grubunun çoğu zaman görece küçük olmasını beraberinde getirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 284-285).

Veri Toplama Araçları

Görüşmeler yoluyla toplanan veriler, durum çalışmalarının verileri içerisinde önemli bir yer tutar (Creswell, 2015, 100). Araştırmada veri toplamak için üç çalışma grubundaki katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, görüşmelerde her grup için farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Ayrıca birinci araştırma grubundaki kaynak kişilere, ikinci araştırma grubundaki kaynak kişilerin yetkilisi olduğu üniversitelerdeki doktora sonrası araştırmalara ve üçüncü araştırma grubundaki kaynak kişilerin yetkilisi oldukları bilim örgütlerinin sağladıkları burslara ilişkin bilgi formları, görüşmenin uzunluğunu uygun bir sürede tutabilmek için görüşme öncesinde katılımcılara gönderilmiş ve katılımcılardan görüşme gününe kadar doldurmaları istenmiştir. Birinci çalışma grubunun bilgi formu, doktora sonrası araştırmanın yürütüldüğü bilim dalı ve ülke, doktora sonrası araştırma süresince kullanılan burs ve diğer maddi olanaklar, (eğer katılımcı bir üniversitede görev yapıyorsa) doktora sonrası araştırma sırasındaki ve görüşme yapıldığı dönemdeki kadro unvanı gibi katılımcılardan elde edilen verilerinin çözümlenmesinde önem taşıyan değişkenler göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. İkinci çalışma grubunun bilgi formuyla üniversitelerin yürüttükleri doktora sonrası araştırmalar ve buralardaki araştırmacılara ilişkin sayısal ve demografik veriler, üçüncü çalışma grubunun bilgi formuyla ise bilim örgütlerinin burs programlarına ilişkin istatistiksel veriler ile desteklenen doktora sonrası araştırmacı sayılarına ilişkin veriler toplanmıştır.

Taslak formlar, çalışma gruplarının özelliklerine göre ilgili alanyazın taranarak oluşturulmuştur. Türkiye'de veya yurt dışında doktora sonrası araştırma yapmış kişilerden oluşan birinci çalışma grubunun görüşme formu, yerli ve yabancı alanyazında bulunan yüksek lisans ve doktora programları ve bu programlardaki öğrencilere ilişkin

yapılmış nitel ve nicel yüksek lisans ve doktora tezleri ile yayınlanmış makaleler, yabancı alanyazında yer alan doktora sonrası araştırma ve araştırmacılara ilişkin yapılmış nitel ve nicel yüksek lisans ve doktora tezleri ile yayınlanmış makaleler ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bilim örgütlerinin ülkedeki doktora sonrası araştırma ve araştırmacılar üzerine raporları incelenerek oluşturulmuştur.

Doktora sonrası araştırma yürütüldüğü belirlenen üniversitelerden oluşan ikinci çalışma grubunun görüşme formu ise, söz konusu üniversitelerin internet siteleri, doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinleri, stratejik planları, yıllık etkinlik raporları ve YÖK'ün yayınlamış olduğu bu üniversitelere ilişkin verilerin bulunduğu istatistikler incelenerek oluşturulmuştur. Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinliklerinin planlama ve finansmanında rol oynayan bilim örgütleri olan TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerinden oluşan üçüncü çalışma grubundan veri toplamak için oluşturulan görüşme formu, örgütlerin doktora sonrası araştırma burs programlarına ilişkin yönetmelikleri, bu programların çağrı duyuruları, yıllık etkinlik raporları ve istatistikleri ile ilgili birimlerinin internet siteleri incelenerek oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formlarının ve bilgi formunun ilk taslağı EK 1'de verilmektedir.

Oluşturulan taslak yarı yapılandırılmış görüşme formları tez danışmanı Prof. Dr. Kasım Karakütük ve tez izleme komisyonu (TİK) üyeleri Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy ve Prof. Dr. Cennet Engin Demir'in görüşlerine sunulmuş, ardından görüşme formlarının kapsam, içerik, tutarlık, anlaşılabilirlik bakımından değerlendirmelerinin yapılması için uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşüne sunulmadan önce sonda sorularla birlikte birinci çalışma grubunun taslak görüşme formunda 45, ikinci çalışma grubunun taslak görüşme formunda 26 ve üçüncü çalışma grubunun taslak görüşme formunda 31 madde yer almaktaydı. Görüşme formları Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi öğretim üyeleri, Prof. Dr. Ali Balcı, Prof. Dr. İnayet Aydın, Doç. Dr. Ergül Demir, Doç. Dr. Hayriye Tuğba Öztürk, Doç. Dr. Seher Yalçın ve Dr. Öğr. Üyesi Pelin Taşkın ile Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim üyeleri Doç. Dr. Gülay Aslan ve Doç. Dr. Uğur Akın'ın görüşlerine sunulmuştur. Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda, bazı sorular görüşme formlarından çıkarılmış ve bilgi formlarına eklenmiş, bazı sorular görüşme ve/veya bilgi formundan tamamen çıkarılmış, bazı sorular birleştirilmiş veya üzerinde çeşitli düzeltmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları ve bilgi formlarından çıkarılan maddeler ile formda değişiklik yapılan soru maddelerinin değişiklikten önceki ve

sonraki biçimleri EK 2'de verilmektedir. Bu değişiklikler sonrasında sonda sorularla birlikte birinci çalışma grubunun görüşme formunda 42, ikinci çalışma grubunun görüşme formunda 24 ve üçüncü çalışma grubunun görüşme formunda 22 soru maddesi bulunmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan bilgi formu ve üç çalışma grubuna ilişkin yarı yapılandırılmış görüşme formları EK 3'te verilmektedir.

Araştırmada görüşmelerden elde edilen veriler, üniversiteler ve bilim örgütlerinden toplanan belgelerle desteklenmiştir. Yin (2009; Akt. Creswell, 2015, 100), durum çalışmalarında derinlemesine bir çözümleme yapılabilmesi için sıklıkla belgelere de başvurulduğunu anlatmaktadır. Belge incelemesi yönteminde, ele alınan duruma ilişkin bilgi içeren yazılı materyaller çözümlenir. Bu yöntem, gözlem ve görüşme gibi nitel veri toplama yöntemleriyle birlikte kullanıldığında "verinin çeşitlendirilmesini" sağlayarak araştırmanın geçerliğinin artmasına katkı sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 187-188). Öte yandan bu yöntemin yanlılık, seçilmişlik ve eksiklik başta olmak üzere birtakım zayıf yönleri de bulunduğu bildirilmektedir (Bailey, 1982; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, 191).

Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak görüşme tekniği kullanılmış, ayrıca üniversiteler ve bilim örgütleriyle çeşitli yazışmalar gerçekleştirilerek ve söz konusu örgütlerin açık erişim kaynaklarından çeşitli belgeler toplanmıştır. Böylelikle araştırmanın verileri çalışma gruplarındaki katılımcılarla gerçekleştirilen görüşme sırasında alınan ses kayıtları ve tutulan notlar, üniversitelerin doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinleri, bilim örgütlerinin doktora sonrası araştırma burs ve destek programlarına ilişkin hukuksal metinleri, çağrı duyuruları ve kabul listeleri ile bu programlara ilişkin istatistikler, üniversiteler ve bilim örgütlerinin internet sitelerinden elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Bir veri toplama tekniği olarak görüşme yöntemi, kaynak kişiye açık uçlu soruların yöneltilmesini, kişilerin dinlenilmesini, yanıtların kaydedilmesini ve gerektiğinde ek sorularla araştırma konusunun ayrıntılı biçimde incelenmesini olanaklı kılar. Bu teknik, alan çalışmasında araştırmacının konuyu ayrıntılı olarak ve derinlemesine kavramasına yardımcı olmaktadır (Kümbetoğlu, 2015, 71-72). Görüşme yönteminde kaynak kişinin sorulara ilişkin ek açıklamalar yapma olanağının bulunması, görüşmede yanlış anlamaların daha az olması, kaynak kişilerin verdikleri bilgilerden dolayı belgelenmiş bir sorumluluğun

bulunmaması, görüşmenin az zaman alması, söylenenlerin yüzeysel anlamlarının yanı sıra "gerçek ve derin" anlamlarına ulaşılabilmesi ve soruya yanıt olmayan türdeki ifadelerin belirlenerek ayıklanabilmesi görüşme yönteminin üstünlükleri arasındadır. Ancak bu yöntemin öznelliği, önemli bir sınırlılıktır (Karasar, 2012, 166).

Görüşme formlarına ve bilgi formalarına uzman görüşleri doğrultusunda son biçimleri verildikten sonra, araştırmanın çalışma gruplarındaki kaynak kişilerle görüşme yapabilmek için Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurul Başkanlığına araştırma izni için başvuru yapılmıştır. Etik Kurul Başkanlığından, görüşme sorularının araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden başlayarak geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna ilişkin 22.04.2019 tarih ve 5/155 karar sayılı izin alınmıştır. İzin belgesi EK 4'te verilmektedir. Etik Kurul izninin alınmasının ardından, Ankara Üniversitesi Rektörlüğünce Tablo 6'da isimleri ile birlikte başvuruya verdiği yanıt da verilmiş olan üniversite, bilim örgütü ve özel sektör örgütlerinden uygulama izni alınması için bu örgütlere EK 5'te verilmiş olan 05.07.2019 tarih ve 14267719-302.08.01-E.43852 sayılı belge gönderilmiştir.

Tablo 6

İkinci ve Üçüncü Çalışma Grubundaki Örgütler

Üniversite/Bilim Örgütü/Özel Sektör Örgütünün Adı	Başvuruya Verilen Yanıt
Atılım Üniversitesi	İzin verildi
Bilkent Üniversitesi	İzin verildi
Boğaziçi Üniversitesi	İzin verilmedi
Bosch Anonim Şirketi	Yanıt verilmedi
Düzce Üniversitesi	İzin verildi
Fırat Üniversitesi	İzin verildi
Gazi Üniversitesi	İzin verildi
Gebze Teknik Üniversitesi	İzin verildi
Koç Üniversitesi	İzin verildi
ODTÜ	İzin verildi
Pamukkale Üniversitesi	İzin verildi
Sabancı Üniversitesi	Yanıt verilmedi
TÜBİTAK	İzin verildi
TÜBA	İzin verildi
Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi	Yanıt verilmedi

Bosch Anonim Şirketi, Sabancı Üniversitesi ve Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi başvuruya yanıt vermemiş, Boğaziçi Üniversitesi yetkilisi de görüşme istemini reddetmiş ancak Üniversitenin açık kaynaklarından bilgi alınabileceğini belirtmiştir. Tablo 6'da görülen diğer örgütler uygulama izni vermiştir.

TÜBA, ODTÜ ve Bilkent Üniversitesi yetkilileri resmi yazılı yanıt vermemiş, elektronik posta üzerinden doğrudan araştırmacıyla iletişime geçmişlerdir. Resmi yazılı yanıt veren örgütlerin gönderdiği izin belgeleri EK 6'da verilmektedir.

Birinci çalışma grubundaki 23 katılımcıdan 14'ü ile görev yaptıkları üniversitede yüz yüze, beşi ile internet üzerinden sesli ve görüntülü olarak, ikisi ile telefonda görüşülmüş, iki katılımcı da soruları yazılı olarak yanıtlayarak araştırmacıya elektronik posta üzerinden ulaştırmışlardır. Yüz yüze görüşmeler Ankara ve İstanbul'da, katılımcıların görev yaptığı üniversitelerde veya buluşmak üzere randevu verdikleri yerlerde gerçekleştirilmiştir. İnternet üzerinden ve telefonla görüşülen katılımcılar ile soruları yazılı olarak yanıtlayan katılımcılar, görüşme yapılan tarihte yurt dışında bulunan, yüz yüze görüşmek yerine bu yollardan birini tercih eden ya da sağlık sorunları olan veya izinli olan katılımcılardır. Bilgi formları ve onam formları yüz yüze görüşülen katılımcılardan görüşme sırasında alınmış, internet üzerinden ve telefonla görüşme gerçekleştirilen katılımcılardan ise elektronik posta üzerinden toplanmıştır. Bir katılımcı görüşme sırasında ses kaydı alınmasına izin vermemiş ve bu görüşmede not tutulmuştur.

Araştırmanın ikinci çalışma grubundaki Koç Üniversitesi yetkilisi ile yüz yüze görüşme yapılmış, Bilkent Üniversitesi yetkilisi ise görüşme formundaki soruların yanıtlarını araştırmacıya yazılı olarak ulaştırmıştır. Atılım Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Gebze Teknoloji Üniversitesi ve Pamukkale Üniversitesinin yetkilileriyle yapılan telefon görüşmelerinde yürüttükleri doktora sonrası araştırmalara ilişkin bazı veriler elde edilmiştir. Araştırmanın üçüncü çalışma grubunda yer alan TÜBA yetkilisi ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiş, TÜBİTAK yetkilisi ise görüşme formunda yer alan soruları yazılı olarak yanıtlamıştır.

Çalışma gruplarında yer alan katılımcılarla birlikte, katılımcıların izinli ve yurt dışında oldukları dönemler ile yoğun çalışma programları nedeniyle görüşmeye uygun olmadıkları dönemler göz önünde bulundurularak oluşturulan bir görüşme takvimine göre görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere Temmuz 2019'da başlanmış ve son görüşme Mayıs 2020'de gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan veya araştırmacıdan kaynaklanan nedenlerden bazı görüşmeler planlanan tarihte gerçekleştirilememiş bazı görüşmeler de iptal olmuştur. Bu durumda çalışma grubuna yeni katılımcılar eklenmiş ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada görüşme sürecinin etkililiğini artırmak için, görüşmeler beş aşamalı bir plan dahilinde gerçekleştirilmiştir (Flippo, 1971; Akt. Balcı, 1989). Hazırlama aşamasında, görüşmelerin özel amaçları belirlenmiş ve kaynak

kişilere ilişkin görüşmeler öncesinde bilgi edinilmiş, ayrıca görüşme formları kaynak kişilere elektronik posta üzerinden gönderilmiştir. Düzenleme aşamasında, görüşmenin kaynak kişilerin kendini rahat hissedebileceği ortamlarda gerçekleştirilebilmesi için planlamalar yapılmıştır. Görüşme yönetiminde kaynak kişilerin etkin katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmacı kaynak kişilere saygı duyduğunu hitap ve tavırlarıyla göstermiş ve soruları kaynak kişileri konuşmaya yönlendirecek biçimde sormuştur. Araştırmacı gerektiğinde sonda sorularla kaynak kişilerce verilen yanıtları açmaya ve boyutlandırmaya çalışmış, ancak yanıtlara yön verme çabasında olmadan kaynak kişileri yansıtıcı olarak dinlemiştir. Kapanış aşamasında araştırmacı, görüşmenin sonuna gelindiğini kaynak kişilere hissettirmeye çalışmış ve kaynak kişileri bir sonraki aşama olan değerlendirme aşaması için güdülemiştir. Değerlendirme aşamasında araştırmacı kaynak kişilerin sorulara verdikleri yanıtları zihninde henüz canlıyken değerlendirmiş ve eğer varsa eksiklik hissettiği noktalara ilişkin yeni sorular yöneltmiştir. Görüşmelere veri doygunluğuna ulaşılana kadar devam edilmiştir. Üç çalışma grubundaki, görüşme gerçekleştirilen toplam 24 katılımcıyla yapılan görüşmeler sırasında 22 saatlik ses kaydı alınmıştır.

Araştırmanın verileri arasında yer alan yazılı belgeler de çeşitli aşamalarda toplanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'in (2011, 193-194) belirttiği gibi, belge incelemesi yapmaya karar verilmeden önce bu yöntemin araştırmada gerekli olup olmadığı değerlendirilmiştir. Araştırmanın amacı ve yönteminin bazı yazılı belgelere ulaşılmasını ve bunların çözümlenmesini gerektirdiği anlaşıldıktan sonra, araştırma soruları ışığında ne tür belgelere gereksinim duyulduğu belirlenmiş, bunların nasıl ve nereden elde edileceği konusunda alanyazın taraması yapılmıştır. Belgelerin toplanacağı yerlerin araştırmanın ikinci çalışma grubundaki yetkililerin görev yaptıkları üniversiteler ve üçüncü çalışma grubundaki yetkililerin görev yaptıkları bilim örgütleri olduğu anlaşılmıştır. Gereksinim duyulan belgeleri söz konusu üniversite ve bilim örgütlerinden istemek için bilgi formları oluşturulmuş ve bu formlar uygulama izni almak için hazırlanan başvuru belgelerine eklenmiştir. Koç Üniversitesi, ODTÜ ve TÜBA istenen belgelerin tamamını araştırmacıya ulaştırmıştır. TÜBİTAK ise kişisel bilgilerin korunmasına ilişkin hukuksal metinleri gerekçe göstererek, istenen belgeleri veremeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine TÜBİTAK BİDEB Başvuru ve İzleme Sisteminde doktora sonrası araştırma burs programlarının erişilebilen kabul listeleri, TÜBİTAK internet sitesinden de doktora sonrası araştırma burs programlarının

bütçelerine ilişkin istatistiksel veriler elde edilerek TÜBİTAK'a ilişkin yazılı belgeler toplanmıştır.

Verilerin Çözümlenmesi

Nitel verilerin çözümlenmesi, verilerin düzenlenmesi, veritabanının ön okuma ile gözden geçirilmesi, temaların kodlanması ve düzenlenmesi, bulguların ortaya konması ve bunların yorumlanması süreçlerini kapsar (Creswell, 2015, 179). Araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen veriler "betimsel analiz" yöntemiyle çözümlenmiş, üniversitelere ve bilim örgütlerine ilişkin yazılı verilere ise belge incelemesi uygulanmıştır. Belge incelemesiyle elde edilen bulgular, betimsel analizle ulaşılan bulgularla birleştirilerek sunulmuştur.

Kümbetoğlu'na (2015, 154) göre betimsel çözümleme, görüşme yoluyla elde edilen verilerin özgün biçimler korunarak, kaynak kişilerin ifadelerinden doğrudan alıntılarla verilerin betimsel bir yaklaşım içerisinde sunulmasıdır. Betimsel çözümlemede, veriler önceden belirlenmiş temalar altında özetlenerek yorumlanır. Verilerin sınıflandırılmasında araştırma soruları temel alınabileceği gibi veri toplama araçlarındaki soruları veya boyutları kullanmak da olanaklıdır. Anlatılarda kaynak kişilerden doğrudan alıntılar yapmak, betimsel çözümlemede araştırmanın güvenirliğinin artıracağı gibi çarpıcı görüşlerin yansıtılmasını da sağlayacaktır. Temel amacı ham verilere okuyucuların anlayabileceği bir biçim verilmesi olan betimsel çözümlemede, ilk olarak veriler sistematik ve açık biçimde betimlenir. Ardından, söz konusu betimlemeler açıklanarak yorumlanır ve böylelikle sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 224).

Belge incelemesi, bir amaca dönük var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplama, verileri okuma, not alma ve değerlendirmeyi kapsar. Araştırmada belge incelemesi yöntemi kullanılarak, yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yürütülmüş görüşmelerden elde edilen verilerin eksiklerinin tamamlanması amaçlanmıştır. Belge incelemesinde yazılı belgelerdeki bakış açıları ve felsefeler, belgelerin derinliğine ve belirlenen ölçütler doğrultusunda çözümlenmesiyle ortaya çıkarılır (Karasar, 2012, 183-184). Araştırmada belge incelemesinin çözümleme ölçütleri, görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlemesinde de kullanılan görüşme sorularına ilişkin boyutlardır. Araştırma verileri, aşağıda belirtilen basamaklar izlenerek çözümlenmiştir.

Öncelikle görüşmeler sırasında alınan 22 saatlik ses kaydı dinlenerek araştırmacıca 83 sayfalık yazılı metne dönüştürülmüştür. Ardından Moustakas'ın (Moustakas, 1994; Akt. Creswell, 2015, 193) ortaya koyduğu yaklaşımla verilerin işlenerek çözümlenmesine başlanmıştır. Elde edilen metinlerde ve yazılı belgelerde, üzerinde durulan olgunun çeşitli boyutlarına ilişkin önemli ve tekrar eden ifadeler belirlenmiş, bunlar anahtar kodlar olarak listelenmiştir. Bu aşamada tekrar edilmeyen ve birbiriyle örtüşmeyen ifadeler de ayıklanmıştır. Listelenen ifadelerden, doktora sonrası araştırma olgusunu betimleyen, tekrar eden ve önemli görülenler alınmış ve görüşme sorularının boyutları temel alınarak oluşturulan temalar altında kodlar, onun üstünde ise kategoriler biçiminde gruplandırılmıştır. Temalar, görüşme sorularının sırası temel alınarak katılımcıların doktora sonrası araştırma deneyimlerini (birinci çalışma grubundaki katılımcılar için sürecin) başından sonuna (ikinci ve üçüncü çalışma grubundaki katılımcılar için işleyiş bakımından), parçadan bütüne kuşbakışı bir yaklaşımla ortaya çıkaracak biçimde sunulmuş, katılımcıların doktora sonrası araştırma olgusuna ilişkin hangi deneyimleri yaşadıkları (dokusal betimleme) ve bu yaşantıların nasıl gerçekleştiği (yapısal betimleme) üzerinde durulmuştur. Katılımcıların deneyimlerinden bir sentez oluşturularak, araştırma raporu yazılmıştır.

Kategoriler altında verilmiş her kod doktora sonrası araştırma durumundaki yeri irdelenerek yorumlanmıştır ve daha ayrıntılı bir betimleme yapabilmek için söz konusu kodun dayandırıldığı katılımcı ifadeleri doğrudan aktarımlarla sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 271). Araştırmada doktora sonrası araştırmasını Türkiye'de yürütmüş katılımcılar ile yurt dışında yürütmüş olanlar, araştırmaya başvuru ve araştırma yürütme süreçlerinde devlet üniversitelerinde görev yapan katılımcılar ile vakıf üniversitelerinde görev yapanlar ve farklı türlerde doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcıların deneyimleri, çözümlemede kullanılan boyutlar çerçevesinde karşılaştırılmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik kavramları, nicel araştırmalardan farklıdır. Bu farklılığın temel nedeni, nitel araştırmadaki temel varsayımlar ve sosyal olguların araştırılmasında dikkate alınması gereken kimi öğelerdir. Çünkü nitel araştırmalar bir olgunun varlığı ve anlamı üzerine odaklanırken, nicel araştırmalar olgunun ne miktarda var olduğu üzerinde durur. Bu nedenle nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda olduğu gibi güvenirlik için yaygın olarak kullanılan tanımlar, yöntemler

ve testler bulunmamaktadır (Kirk ve Miller, 1986; Akt.Yıldırım ve Şimşek, 2011, 255). Ancak nitel araştırmalarda geçerliği doğru bilgiye ulaşmada gerekli önlemlerin alınmış olması, güvenirliğin de hem araştırma sürecinin hem de verilerin açık ve ayrıntılı bir şekilde tanımlanarak araştırmanın başka araştırmacıların değerlendirmelerine olanak sağlayacak biçimde sunulması şeklinde tanımlanabileceği ve bu iki ölçütün sağlanmasında kullanılan çeşitli stratejiler bulunduğu söylenebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, 274).

Lincoln ve Guba (1985; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, 264) nicel araştırmalardaki "iç geçerlik", "dış geçerlik", "iç güvenirlik" ve "dış güvenirlik" tanımlarına doğrudan karşılık gelmese de bu kavramlarla anlatılan ölçütleri karşılayan ve nitel araştırmalarda niteliği artırarak geçerlik ve güvenirliği sağlayan bazı başka kavramlar ve bunları sağlamada uygulanacak birtakım yöntemler ortaya koymaktadırlar. Bu bağlamda nitel araştırmalarda iç geçerliğin "inandırıcılık", dış geçerliğin "aktarılabilirlik", iç güvenirliğin "tutarlık" ve dış güvenirliğin "doğrulanabilirlik" kavramlarıyla karşılanabileceği belirtilmektedir. Araştırmada, bu bakış açısıyla nitelik artırılmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmalarda inandırıcılığı sağlamada, görüşmeci ile kaynak kişiler arasındaki iletişim ve güven duygusu son derece önemlidir. Güven duygusunun olduğu bir ortamda kaynak kişiler duygu ve düşüncelerini daha doğru biçimde aktarırlar. Bu güveni sağlayabilmek için araştırmacı birtakım adımlar atmıştır. Araştırmanın Etik Kurul onayı, görüşme soruları ve araştırma raporunda katılımcıların kimliklerinin gizli tutulacağını ve katılımcı istemezse kendisiyle gerçekleştirilen görüşmeden elde edilen verilerin araştırmada kullanılamayacağını belirten EK 7'de verilmiş olan onam formu görüşme öncesinde katılımcılara elektronik posta üzerinden iletilmiştir. Görüşmelerin süresi gereksiz şekilde uzatılmamış, ancak görüşme sırasında görüşmecinin ve katılımcıların birbirlerini tanıyabilecekleri iletişim olanakları değerlendirilmiştir. Yöntem çeşitlemesi, nitel araştırmalarda inandırıcılığı artıran etmenlerden biridir. Çeşitli veri kaynakları, yöntem ve araştırmaların çeşitlemesinden söz edilebilir. Araştırmada veri kaynakları ve yöntem boyutlarında çeşitlemeye gidilmiş, araştırmanın temel verilerini oluşturan görüşme kayıtları belgelerle desteklenmiş, verilerin çözümlenmesinde de betimsel analize belge incelemesi eşlik etmiştir. Araştırmanın inandırıcılığını artırmada başvurulan son yöntem uzman incelemesidir. Alanyazın taramasından raporlama aşamasına kadar araştırma süreçlerinin tümünde eğitim yönetimi, program geliştirme ve eğitimde ölçme değerlendirme alanlarında araştırma

deneyimi olan kişilerin görüşlerine başvurulmuş, araştırma verilen dönütler dikkate alınarak sürdürülmüştür (Erlandson ve diğerleri, 1993; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, 265-268).

Aktarılabilirlik, nitel araştırmaların taşıması beklenen bir diğer önemli özelliktir. Aktarılabilirlik, araştırma sonuçlarının benzer ortamlara uygulanabilirliğine ilişkin kısa süreli varsayımlara ulaşılması ve bu varsayımların söz konusu ortamlardaki varlığına ilişkin denenceler oluşturulmasıdır. Ulaşılan sonuçların benzer ortamlara aktarılabilirlik değerini açığa çıkartmak nitel araştırmalarda bir gerekliliktir. Bu gerekliliği sağlamada amaçlı örnekleme ve ayrıntılı betimleme etkili yöntemlerdir. Nitel araştırmada amaçlı örnekleme aktarılabilirliği artırmak için, çalışma grubunun ele alınan olguya ilişkin sık rastlanan tipik örnekler kadar, daha az rastlanan ve birtakım özellikleriyle değişkenlik gösteren örnekleri de içermesidir. Amaçlı örneklemede veri kaynakları söz konusu farklılıkları ortaya koyabilecek çeşitlilikte seçilir. Araştırmanın doktora sonrası araştırma yürütmüş kişilerden oluşan birinci çalışma grubunda, doktora sonrası araştırma olgusunun olanaklı olduğu ölçüde daha fazla boyutunu ortaya çıkarabilmek için, doktora sonrası araştırmasını farklı türlerde, farklı ülkelerde, farklı üniversitelerde ve farklı örgütlerin burslarıyla yürütmüş olan katılımcılar seçilmeye çalışılmıştır. Araştırmada aktarılabilirliği artırmak amacıyla, ulaşılan kodlara ilişkin anlatımlar katılımcıların doğrudan ifadeleriyle desteklenmiş ve veriler ayrıntılı biçimde betimlenmiştir. Böylelikle katılımcıların deneyimlerinin olduğu gibi aktarılması sağlanmıştır (Erlandson ve diğerleri, 1993; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, 269-271).

Tutarlık nitel araştırmada bulunması gereken önemli bir nitelik göstergesidir. Araştırmacının araştırma sürecinin başında sonuna kadar yürüttüğü tüm etkinliklerde tutarlı davranmasını gerektiren bu nitelik göstergesi, araştırmanın veri toplama araçları hazırlanırken, veriler toplanırken ve veriler çözümlenirken yapılan tutarlık incelemesi ile sağlanabilir. Araştırmadaki üç çalışma grubu ve bunlar için üç farklı görüşme formu bulunmaktadır. Bu formlar, Türkiye'deki doktora sonrası araştırma olgusunu ve işleyişini doktora sonrası araştırma alanının farklı yerlerinde bulunan kişilerin gözünden anlatılmasını, yani aynı olgunun farklı deneyimlerle ortaya konmasını sağlayacak sorulardan oluşmaktadır. Görüşmeler benzer yaklaşımlarla gerçekleştirilmiş, elde edilen veriler de aynı süreçlerden geçirilerek çözümlenmiştir.

Nitel araştırmalar doğrulanabilir, yani araştırmacıyı elindeki sonuca götüren çözümlenmemiş ham verileri, gerektiğinde araştırmanın doğrulanabilirliğinin incelenmesi için erişilebilir olmalıdır (Erlandson ve diğerleri, 1993; Akt. Yıldırım ve

Şimşek, 2011, 271-272). Araştırmada, böyle bir incelemenin söz konusu olması durumuna hazırlık olarak yapılmış görüşmelerin ses kayıtları, bu kayıtlardan oluşturulan metinler, metinler üzerinde yapılmış kodlamalar ve oluşturulan kod listeleri, istatistikler ve diğer yazılı belgeler bulundurulmaktadır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmanın çalışma gruplarındaki katılımcılarla yapılmış görüşmelerin betimsel çözümleme, üniversitelerin ve bilim örgütlerinin doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinleri ile internet sitelerinden elde edilen verilerin belge incelemesiyle çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgular, bu bulgulara ilişkin yorumlar ile model önerisi yer almaktadır. Öncelikle Türkiye'de doktora sonrası araştırma yürütülen örgütlere, araştırmaların bilim dalına, araştırmacıların sayısına ve cinsiyetine ilişkin elde edilen bulgular sunulmaktadır. Ardından doktora sonrası araştırma katılımcıları ve ilgili örgüt yetkililerinden doktora sonrası araştırma süreçlerine ilişkin deneyimleri ve Türkiye'de sosyal bilimler alanında doktora sonrası araştırmayı yaygınlaştıracak ve kurumsallaştıracak uygulama önerilerine ilişkin toplanan verilerin çözümlenmesiyle elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar verilmektedir. Araştırmada veri toplanan üç farklı çalışma grubu bulunduğundan, bulgular her grup için ayrı ayrı çözümlenerek görüşme ve araştırma soruları doğrultusunda tema, kategori ve kodlara ayrılmaktadır. Ortaya konulan bulgular, katılımcıların ifadelerinden alınan doğrudan alıntılarla desteklenmektedir. Bulguların sunulmasının ardından, söz konusu bulgular ile Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırma alanındaki olumlu olduğu düşünülen uygulamalar göz önünde bulundurularak Türkiye'de sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırma alanı için uygulanabilecek bir model önerisi getirilmektedir.

Türkiye'de Devlet ve Vakıf Üniversiteleri ile Bilim ve Özel Sektör Örgütlerindeki Doktora Sonrası Araştırma Etkinliklerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Yerli ve yabancı alanyazında, Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürüten örgütlere ilişkin bilgi içeren yayınlanmış tez, makale ya da kitaba ulaşılamamıştır. TÜBA, TÜBİTAK ve YÖK'ce bu konuda hazırlanmış bir rapora da erişilememiştir. Ayrıca YÖK Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürüten örgütlere ilişkin kayıt tutulmadığını, bilgi için doğrudan doktora sonrası araştırma

etkinlikleri yürüten örgütlere başvurulması gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle hangi üniversitelerin, bilim örgütlerinin ve özel sektör örgütlerinin doktora sonrası araştırma etkinliği yürüttüğü, üniversitelerin internet siteleri incelenerek, üniversite yetkilileriyle elektronik posta yazışmaları ve telefon görüşmeleri gerçekleştirilerek belirlenmiştir. Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürüttüğü ya da bu konuda hukuksal metinlere ve akademik yapılanmaya sahip olduğu anlaşılan üniversiteler, bilim örgütleri ve özel sektör örgütlerinin adlarını ve 2020 yılında bu örgütlerde araştırmalarına devam eden doktora sonrası araştırmacı sayısı EK 8'de verilmektedir.

Türkiye'de doktora sonrası araştırma yürütüldüğü veya doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinleri olduğu saptanan 17 örgütün 14'ü üniversite, ikisi kamu bilim örgütü ve biri de özel sektör örgütüdür. Söz konusu üniversitelerin sekizi devlet üniversitesi, altısı ise vakıf üniversitesidir. Üniversitelerin 11'i doktora sonrası araştırmaya ilişkin bir hukuksal metne sahipken üçünde bu tür metinler bulunmamaktadır. Bu üniversitelerin dokuzunda doktora sonrası araştırmaların fiilen yürütüldüğü görülürken, beşinde ise henüz araştırma yürütülmemektedir ya da yürütülüp yürütülmediği saptanamamaktadır. Söz konusu örgütlerde hangi bilim dallarında/enstitülerde/araştırma merkezlerinde araştırma yürüttüğü saptanabilen 226 araştırmacının 177'si fen doğa bilimleri, sağlık bilimleri ve mühendislik alanlarında, 49'u ise sosyal bilimlerde araştırmalarını yürütmektedirler (EK 8).

Bilgi alınamayan örgütler dışarıda tutularak 2020 yılında Türkiye'de doktora sonrası araştırma yapmakta olan bilim insanı sayısının 702 olabileceği kestirilmektedir. TÜBA GEBİP Ödülü kapsamında yürütülen araştırmalar yaklaşık üç yıl sürmektedir. Bu nedenle TÜBA GEBİP Ödülü ile araştırmasını sürdüren kişilerin sayısı 2017, 2018 ve 2019 yıllarında ödül alan araştırmacıların araştırmalarına devam ettikleri kabul edilerek verilmiştir. TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programının destek süresi 24 aya kadar uzayabilmektedir ve burs kazanan araştırmacı araştırmasına başlamayı bursu kazandığı kendisine bildirildikten altı ay sonrasına kadar erteleyebilmektedir ki bu da bursu almaya 2018 yılında hak kazanan araştırmacıların araştırmalarına 2021 yılı ortalarına kadar devam edebileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle 2020 yılında 2218 kodlu program kapsamında 139 araştırmacının araştırmalarına devam ettikleri varsayılmaktadır. TÜBİTAK'ın 2232 kodlu programının destek süresi 24 aydan 36 aya kadardır. Bu nedenle 2020 yılında araştırmalarını sürdüren araştırmacı sayısı hesaplanırken 2017, 2018 ve 2019 yılında araştırmalarına başlamış bursiyer sayısı temel alınarak bu programda 192 araştırmacının bulunduğu kabul edilmektedir. Proje

yöneticilerinin de doktora sonrası araştırmacı olarak katıldığı, üç yıla kadar sürebilen, TÜBİTAK'ın 3501 kodlu programı kapsamında, programa ilişkin veri elde edilebilen son yıl olan 2018 yılında onaylanan 151 proje bulunmaktadır. Bunlarda başka doktora sonrası araştırmacılar olup olmadığı bilinmemektedir. Bu yüzden toplam sayıya her proje için bir doktora sonrası araştırmacı eklenmiştir. Ayrıca TÜBİTAK'ın doğrudan doktora sonrası araştırmacılar için olmayan ancak onların da yararlanabildiği araştırma grubu programlarının (1001, 1002, 1005, 1505 ve 1512 kodlu programlar) devam edenlerinde doktora sonrası araştırmacı bulunup bulunmadığı da bilinmemektedir. Herhangi bir bilgi alınamayan üniversitelerde ve görüşme yapılarak resmi veri elde edilemediğinden yalnızca açık kaynaklardan veri sağlanabilen üniversitelerde, sayısına ve diğer bilgilerine ulaşılamayan başka doktora sonrası araştırmacılar bulunduğu ve gerçek sayının 702'nin üzerinde olduğu düşünülmektedir. Öte yandan 2218, 2232 ve 3501 kodlu programlarla araştırmalarına devam eden doktora sonrası araştırmacıların bazılarının EK 8'de doktora sonrası araştırmacı sayıları verilmiş üniversitelerde araştırma yürütüyor olma olasılıkları vardır ki, bu da toplam sayıyı aşağı çekebilecek bir etmendir.

Doktora sonrası araştırmalarını Türkiye'de yürütmekte olan bilim insanlarının profillerine ilişkin sınırlı bilgiye ulaşılabilmektedir. TÜBİTAK'ın ilgili programlarının yararlanıcı profilleri, TÜBA GEBİP Ödülleri kazanan listeleri, araştırmada veri toplanan üniversitelerden sağlanan belgeler ve bu üniversitelerin internet sitelerinden elde edilen veriler, Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesi yetkilileriyle yapılan görüşmeler ile ODTÜ yetkilileriyle yapılan telefon görüşmelerine göre bu doktora sonrası araştırmacılar, Türkiye'deki veya yurt dışındaki üniversitelerde görev yapmakta olan araştırma görevlileri, öğretim üyeleri ve doktora derecesine sahip ancak bir işte çalışmayan kişilerdir. EK 8'de yer alan her örgüt için, yürütülen doktora sonrası araştırmalar ve araştırmacılara ilişkin bulgular yorumlanmaktadır.

Ankara Üniversitesi, 2020 yılı Temmuz ayında doktora sonrası araştırmaya ilişkin bir birim oluşturup yönerge yayınlayarak, doktora sonrası araştırmacılarla çalışmak isteyen öğretim üyelerinin başvurularını almaya başlamıştır (Ankara Üniversitesi, 2020). Atılım Üniversitesinin, 2017 yılından bu yana doktora sonrası araştırmaya ilişkin yönergesi bulunmaktadır ancak gerçekleştirilen telefon görüşmelerinden ve açık kaynaklardan Üniversitenin akademik birimlerinde doktora sonrası araştırma yürütüldüğüne ilişkin bir bilgiye erişilememektedir. Bilkent Üniversitesinin doktora sonrası araştırmaya ilişkin bir yönetmelik ya da yönergesi

bulunmamaktadır ancak Üniversite yetkilisinin açıklamaları ve Üniversitenin araştırma merkezlerinin internet sitelerindeki bilgiler doğrultusunda burada doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Açık kaynaklardan elde edilen bilgilere göre Bilkent Üniversitesinde, biyomedikal alanında iki, ekonomi ve politika alanında dört, mühendislik alanlarında 19 olmak üzere toplam 25 doktora sonrası araştırmacı bulunmaktadır. Bu araştırmacılar Üniversiteye çeşitli burs veren örgütlerin destekledikleri projeler kapsamında gelmektedirler (Bilkent Üniversitesi, 2020).

Doktora sonrası araştırma etkinliklerini konu alan hukuksal metinleri bulunmasa da araştırma merkezlerinde uzun süredir doktora sonrası araştırmalar yürüten bir diğer üniversite Boğaziçi Üniversitesidir. Üniversitede 2010 yılından bu yana, 2017 yılında yürürlüğe giren Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla yaygınlaştırılmaya çalışan sistem uygulanarak BAP kapsamında yürütülen çeşitli araştırma projelerinde doktora sonrası araştırmacılar istihdam edildiği anlaşılmaktadır (Boğaziçi Üniversitesi, 2019b). Ayrıca Üniversitenin Asya Araştırmaları Merkezinde beş, Bizans Araştırmaları Merkezinde iki, Polimer Araştırmaları Merkezinde bir ve Teleiletişim ve Enformatik Teknolojileri Uygulama ve Araştırma Merkezinde bir olmak üzere toplam dokuz doktora sonrası araştırmacı bulunmaktadır. Bu araştırmacıların bir kısmı Türkiye ve yurt dışındaki üniversitelerde görev yapan ve çeşitli burslarla Boğaziçi Üniversitesine gelerek doktora sonrası araştırmalar yürüten araştırma görevlileri ve öğretim üyeleriyken, bir kısmı da doktora derecesine sahip araştırmacılardır (Boğaziçi Üniversitesi, 2020).

Düzce Üniversitesi, doktora sonrası araştırmaya ilişkin yönergesi bulunan ve bu araştırmaları yeni yürütmeye başlayan bir üniversitedir. Üniversitenin ilk doktora sonrası araştırmacısı, TÜBİTAK 2216 Yabancı Uyruklular için Doktora Sonrası Araştırma Programı kapsamında makine mühendisliğinde yürüttüğü araştırmalarını 2019 yılı Nisan ayında tamamlamıştır (Düzce Üniversitesi, 2016, 2019). Fırat Üniversitesi, 2014 yılından beri bir doktora sonrası araştırma yönergesine sahiptir ve doktora sonrası araştırma etkinliklerini bir program kapsamında yürütmektedir (Fırat Üniversitesi, 2014). Üniversitede biri Türk diğeri ise Şili'den gelen ve Fizik alanında araştırmalarını sürdüren iki doktora sonrası araştırmacı bulunmaktadır (Fırat Üniversitesi yetkilisi ile 26.08.2019 tarihinde yapılan telefon görüşmesinden alınmıştır). Gazi Üniversitesinde 2016 yılından bu yana doktora sonrası araştırmaya ilişkin bir yönetmelik bulunmaktadır (Gazi Üniversitesi, 2016) ve 2019 yılı Kasım ayından

itibaren doktora sonrası araştırmacılar Üniversitenin çeşitli akademik birimlerinde Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında istihdam edilerek araştırma yürütmektedirler (Gazi Üniversitesi yetkilisinin 20.01.2020 tarihinde görüşme sorularına verdiği yazılı yanıtlardan alınmıştır).

Gebze Teknik Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi, doktora sonrası araştırma etkinliklerine ilişkin bir yönetmeliğe sahip olan üniversitelerdir (Gebze Teknik Üniversitesi, 2012; İstanbul Üniversitesi, 2020). Gebze Teknik Üniversitesi yetkilisi, Üniversitedeki çeşitli akademik birimlerde doktora sonrası araştırmacılar bulunduğunu ancak yürütülen araştırmalar, araştırmacılar ve danışman öğretim üyelerine ilişkin verilerin kaydını tutan bir birim olmadığını belirtmektedir (Gebze Teknik Üniversitesi yetkilisi ile 06.08.2019 tarihinde yapılan telefon görüşmesinden alınmıştır). Gebze Teknik Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesinin çeşitli akademik birimlerinin internet siteleri incelenmiştir ancak her iki üniversite de doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütüldüğüne ilişkin bilgiye ulaşılamamıştır.

Kadir Has Üniversitesi Türkiye'de doktora sonrası eğitim araştırma etkinlikleri yürüten vakıf üniversitelerinden biridir. Üniversitenin doktora sonrası araştırma etkinliklerinin nasıl yürütüleceğine ilişkin hukuksal metinleri bulunmamaktadır. Kadir Has Üniversitesinin akademik birimleri açık kaynaklar üzerinden incelendiğinde, Üniversitenin İstanbul Araştırmaları Merkezinde bir, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezinde iki, Türkiye Çalışmaları Merkezinde iki, Siber Güvenlik ve Kritik Altyapı Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezinde iki olmak üzere toplam yedi doktora sonrası araştırmacı bulunduğu görülmektedir (Kadir Has Üniversitesi, 2020).

Kuruluşundan beri doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütülen Koç Üniversitesinde, doktora sonrası araştırmanın Üniversitenin araştırma etkinlikleri içerisindeki yerinin giderek artmasıyla 2012 yılında doktora sonrası araştırmacıların istihdamı ve araştırmaların yürütülmesine ilişkin esasları belirleyen bir hukuksal metin yürürlüğe konmuştur (Koç Üniversitesi, 2012). Koç Üniversitesinde 2019 yılında 20 doktora sonrası araştırmacı araştırma yapmaktadır. Bu araştırmacılar Üniversiteye bağlı Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, Küreselleşme ve Demokratik Yönetişim Araştırma Merkezi, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Yüzey Araştırmaları Merkezinde bulunmaktadır (Koç Üniversitesi, 2019a).

ODTÜ'de, araştırmacı profilleri ile finansman biçimleri farklılık gösteren üç farklı kapsamda doktora sonrası araştırmalar yürütülmektedir. Bu üç programın her birinin ayrı yönergeleri bulunmaktadır. Üniversitede biyoloji alanında yedi, ekonomi alanında bir, felsefe alanında bir, fizik alanında altı, kimya alanında sekiz, matematik alanında bir, mimarlık alanında üç, mühendislik alanlarında 13, tarih alanında bir, sağlık bilişimi alanında bir ve çokdisiplinli çalışmalar yürütülen Enformatik Enstitüsünde iki olmak üzere toplam 44 araştırmacı bulunmaktadır. Doktora sonrası araştırma etkinliklerini bir yönerge doğrultusunda ve bir koordinatörlük üzerinden yürüten üniversitelerden biri de Pamukkale Üniversitesidir (Pamukkale Üniversitesi, 2018). Üniversitede ikisi kimya, biri fizik alanında araştırma yapan üç doktora sonrası araştırmacı vardır (Pamukkale Üniversitesi yetkilisi ile 04.03.2019 tarihinde yapılan telefon görüşmesinden alınmıştır).

Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesi ile birlikte doktora sonrası araştırma alanında ön plana çıkan vakıf üniversitelerinden olan Sabancı Üniversitesinin, doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinleri yoktur ancak bu Üniversitede doktora sonrası araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir. Üniversitenin hem tüm araştırma ve araştırmacı giderlerini kendisinin karşıladığı, hem de TÜBİTAK bursları başta olmak üzere çeşitli üniversite dışından gelen kaynaklarla yürüttüğü doktora sonrası araştırmalar vardır (Sabancı Üniversitesi yetkilisi ile 18.11.2019 tarihinde yapılan telefon görüşmesinden alınmıştır). Açık kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Sabancı Üniversitesinin Mühendislik Fakültesinin Elektronik Mühendisliği ve Endüstri Mühendisliği bölümlerinde birer, Malzeme Bilimi ve Nano Mühendislik ile Moleküler Biyoloji Genetik ve Biyomühendislik bölümlerinde ikişer doktora sonrası araştırmacı görev yapmaktadır. Hem EK 8'de ismi geçen üniversiteler hem de doktora sonrası araştırma programları yürütmeyen başka üniversitelerde TÜBA GEBİP Ödülleri kapsamında doktor sonrası araştırmalar yürüten öğretim üyeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda 2020 yılında 104 araştırmacı araştırmalarını sürdürmektedir. Söz konusu araştırmacılar sosyal bilimlerinin 11, fen doğa bilimlerinin, sağlık bilimlerin ve mühendislik alanlarının 21 farklı dalında araştırmalarına devam etmektedirler.

Çeşitli programlar üzerinden doktora sonrası araştırma bursu sağlayan TÜBİTAK'ın, araştırmacılara Türkiye'de yürütecekleri araştırmalar için sağladığı en önemli ve ön plana çıkan destekler olan 2218 kodlu program ile 139, 2232 kodlu program ile 192 ve 3501 kodlu program ile de 151 doktora sonrası araştırmacı desteklenmektedir (TÜBİTAK, 2020a). Buna ek olarak, TÜBİTAK birimlerinde de

doktora sonrası araştırmalar yürütülmektedir. Ar-Ge Birimleri olarak adlandırılan TÜBİTAK'a bağlı araştırma merkezleri ile Ulusal Gözlemevi ve Bursa Test ve Analiz Laboratuvarında mühendislik alanlarında doktora derecesine sahip kişilerin çeşitli statülerde araştırmacı olarak görev yaptıkları bilinmektedir (TÜBİTAK, 2020f). Ancak bunların sayılarına ilişkin bilgiye ulaşılamamaktadır. Alanyazın taramasında Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütüldüğü saptanabilen tek özel sektör örgütü Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'dir. Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'nin "2018 Yılı Faaliyet Raporuna" göre Şirkette elektrik ve elektronik mühendisliği alanında doktora sonrası araştırmacıların görev yaptığı anlaşılmaktadır (Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi, 2018).

Doktora Sonrası Araştırma Etkinliklerinin Türkiye'deki Finansmanına İlişkin Bulgular ve Yorum

Bu bölümde, Türk araştırmacıların Türkiye'deki ve yurt dışındaki üniversiteler ile bilim örgütlerinde yürüttükleri doktora sonrası araştırmaların hangi örgütlerce ve nasıl finanse edildiği üzerinde durulmaktadır. Türkiye'de TÜBİTAK ve TÜBA, Türk araştırmacıların hem yurt içinde hem de yurt dışında yürüttükleri doktora sonrası araştırmalar için en büyük finansal destekçilerdir (TÜBA, 2019; TÜBİTAK, 2020a). Esasen Türkiye'de TÜBA ve TÜBİTAK'ın sağladığı bursların yanı sıra, Humboldt Vakfı, European Institute (Max Weber ve Jean Monnet) ve Fulbright gibi dünya çapında burs programları da Türk bilim insanlarına ilgili ülkelerde doktora sonrası araştırma yapma olanağı sunmaktadır (European University Institute, 2019c; European University Institute, 2019e; Humboldt Foundation, 2019b; Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu, 2018). Ancak Humboldt Vakfı, European Institute ve Fulbright Komisyonu'nun çeşitli yıllara ait doktora sonrası araştırma bursu kabul listeleri incelendiğinde, oldukça az sayıda Türk bilim insanının bu bursları kullanarak doktora sonrası araştırma yapabildiği anlaşılmaktadır (24.09.2019 tarihinde Türkiye Fulbright Komisyonu Ankara Merkez Ofisi yetkilisi ile gerçekleştirilen telefon görüşmesinde edinilen bilgiye göre örgüt Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarına 1951 yılından beri çeşitli bilimsel araştırma bursları vermektedir ve 2019 yılına kadar toplam 732 araştırmacıyı desteklemiştir). Sosyal bilimlerde bu sayı fen doğa bilimleri ve mühendislik alanlarına göre daha azdır (European University Institute, 2019c; European University Institute, 2019e; Humboldt Foundation, 2018b). Bu durum özellikle TÜBİTAK burslarına ilgiyi daha da artırmakta,

Türk araştırmacıların yürüttüğü doktora sonrası araştırma etkinliklerini, büyük oranda kamu finansmanı ile yürütülen akademik etkinliklere dönüştürmektedir.

Bilimsel araştırmaları geniş bir yelpazede sunduğu çeşitli programlarla destekleyen TÜBİTAK yalnızca Türkiye'de yaşayan araştırmacıları değil, yurt dışındaki Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı veya Türk kökenli araştırmacıların, hatta yabancı araştırmaların Türkiye'de yürütecekleri araştırmalara da kaynak sağlamaktadır. TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırmacılara sağladığı destekleri, bireysel destekler ve araştırma grubu destekleri olarak ikiye ayırmak olanaklıdır. İlk grup, lisans/lisansüstü öğrencileri ile doktora sonrası araştırmacılara yönelik bireysel desteklerin sağlandığı Bilim İnsanı Destek Programları kapsamındaki 2218, 2219 ve 2232 kodlu programlardır. Tablo 7, 2009 ile 2017 yılları arasında bu programlar kapsamında desteklenen araştırmacı sayısı ile bu programların gerçekleşen gider miktarlarını, aynı yıllar arasında tüm Bilim İnsanı Destek Programlarının gerçekleşen gider miktarlarını ve 2218, 2219 ve 2232 kodlu programların toplam giderlerinin Bilim İnsanı Destek Programları giderleri içerisindeki payını göstermektedir.

Tablo 7

2009-2017 Yılları Arasında Bilim İnsanı Destek Programları Araştırmacı Sayısı ve Gerçekleşen Gider Miktarları (2017 Sabit Fiyatlarıyla TL)

Yıllar	Bilim İnsanı Destek Programları Gerçekleşen Gider Miktarları	2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma Programı Desteklenen Araştırmacı Sayısı	2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma Programı Gerçekleşen Gider Miktarları	2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Programı Desteklenen Araştırmacı Sayısı	2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Programı Gerçekleşen Gider Miktarları	2232 Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı Desteklenen Araştırmacı Sayısı	2232 Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı Gerçekleşen Gider Miktarları	2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma ve 2232 Uluslararası Lider Araştırmacılar Programları Gerçekleşen Gider Miktarı Toplamı	2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma ve 2232 Uluslararası Lider Araştırmacılar Programları Giderlerinin Bilim İnsanı Destek Programları Gerçekleşen Giderlerindeki Payı (%)
2009	48.731.810	36	290.000	191	5.200.000	-	-	5.490.000	11
2010	42.819.977	37	480.000	260	4.910.000	12	50.000	5.440.000	13
2011	58.704.408	38	950.000	237	8.390.000	23	640.000	9.980.000	17
2012	60.720.624	29	780.000	228	7.580.000	23	960.000	9.320.000	14
2013	94.270.000	34	870.000	669	15.760.000	120	1.870.000	18.500.000	19
2014	128.510.000	30	1.000.000	824	31.660.000	140	7.170.000	39.830.000	40
2015	146.150.000	19	1.140.000	341	44.130.000	107	8.800.000	54.070.000	37
2016	96.054.563	33	700.000	336	27.400.000	39	6.300.000	34.400.000	35
2017	114.380.000	28	600.000	281	29.200.000	45	6.200.000	36.000.000	31
Toplam		413	6.810.000	4.141	174.230.000	509	31.990.000	213.030.000	100

Kaynak. TÜBİTAK, 2020a.

Tablo 7 incelendiğinde 2218, 2219 ve 2232 kodlu programlar kapsamında desteklenen araştırmacı sayısının dalgalı bir seyir izlese de genel olarak artış gösterdiği, üç program kapsamında yapılan harcamanın Bilim İnsanı Destek Programlarına yapılan toplam harcama içerisindeki payının genel olarak arttığı, bu payın geçmiş yıllarda Bilim İnsanı Destek Programlarına yapılan toplam harcamanın %40'ına kadar ulaştığı ve son yıllarda da yaklaşık olarak üçte birine karşılık geldiği görülmektedir. 2219 kodlu program kapsamında desteklenen araştırmacı sayısının, 2218 kodlu program ve 2232 kodlu program kapsamında desteklenen araştırmacı sayısından her dönemde birkaç kat fazla olduğu ve aynı şekilde 2219 kodlu Programı için 2009 ile 2017 yılları arasında yapılan toplam harcamanın diğer iki program için aynı dönemde yapılan harcamaların toplamından yaklaşık yedi kat fazla olduğu görülmektedir (Tablo 7).

İkinci grupta ise TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırmacıları araştırma gruplarıyla yürütecekleri araştırmalar için destekleyen "Araştırma Destek Programları" kapsamındaki 1001-Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı, 1002-Hızlı Destek Programı, 1003-Öncelikli Alanlar Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı, 1005-Ulusal Yeni Fikirler ve Ürünler Araştırma Destek Programı, 1505-Üniversite-Sanayi işbirliği Destek Programı, 1512-Teknogirişim Sermayesi Desteği Programı, 3501-Kariyer Geliştirme Programı ve yurt dışında düzenlenen bilimsel etkinliklere katılmak isteyen araştırmacıları yol ve konaklama masrafları ile etkinlik katılım ücretlerini karşılayan 2224-A Yurt Dışı Bilimsel Etkinliklere Katılımı Destekleme Programı bulunmaktadır (TÜBİTAK, 2020g). Bunlar arasında 3501 kodlu program sadece doktora sonrası araştırmacılara özelken diğer programlardan lisans yüksek lisans ve doktora öğrencileri de yararlanabilmektedir. Bu nedenle bu programlar arasından 3501 kodlu program finansmanı bakımından incelenmektedir. Tablo 8, 2009 ile 2017 yılları arasında 3501 kodlu program kapsamında desteklenen araştırmacı sayısı ile programın ve Araştırma Destek Programlarının gerçekleşen bütçeleri ile 3501 kodlu programın gerçekleşen bütçelerinin Araştırma Destek Programları gerçekleşen bütçeleri içerisindeki payını göstermektedir.

Tablo 8

2009 ile 2017 Yılları Arasındaki 3501-Kariyer Geliştirme Programı Kapsamında Desteklenen Araştırmacı Sayısı Gerçekleşen Gider Miktarları (2017Yılı Sabit Fiyatlarıyla TL)

Yıllar	Araştırma Destek Programları Gerçekleşen Gider Miktarları	3501-Kariyer Geliştirme Programı Desteklenen Araştırmacı Sayısı	3501-Kariyer Geliştirme Programı Gerçekleşen Gider Miktarları	3501-Kariyer Geliştirme Programı Gerçekleşen Giderlerinin Araştırma Destek Programları Gerçekleşen Giderlerindeki Payı (%)
2009	400.200.000	55	7.100.000	1,75
2010	630.100.000	67	8.300.000	1,31
2011	431.400.000	125	20.500.000	4,75
2012	555.200.000	112	21.400.000	3,85
2013	877.100.000	167	23.200.000	2,64
2014	2.019.100.000	739	26.900.000	1,33
2015	1.130.200.000	166	34.000000	3
2016	432.800.000	58	20.800.000	4,81
2017	794.500.000	109	34.000.000	4,28
Toplam	7.270.100.000	1.598	196.200.000	2,69

Kaynak: TÜBİTAK, 2020a. TÜBİTAK, 2020h.

Tablo 8 incelendiğinde, 3501 kodlu program kapsamında desteklenen araştırmacı sayısının yıllar içinde dalgalı bir seyir izlese de genel olarak artış gösterdiği ve program bütçesinin arttığı görülmektedir. Araştırma Destek Programlarının 2014 yılındaki toplam gerçekleşen gider miktarındaki göze çarpan artışın temel nedeni toplam 13.542.000.000 TL bütçeli 10 1007 kodlu program projesinin desteklenmesidir (TÜBİTAK, 2020h). Tablo 7 ve Tablo 8 birlikte incelendiğinde 3501 kodlu programın gerçekleşen giderlerinin, Araştırma Destek Programlarının gerçekleşen giderleri içindeki payının, 2218, 2219 ve 2232 kodlu programların gerçekleşen giderlerinin Bilim İnsanı Destek Programlarının gerçekleşen giderleri içindeki payından kayda değer miktarda düşük olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin, Tablo 8'deki 2014 yılı örneğinde görüldüğü gibi, Araştırma Destek Programları içerisinde 3501 kodlu programa oranla çok daha büyük bütçeli projelerin desteklenmesinin olduğu söylenebilir. Öte yandan Tablo 7 ve Tablo 8'e göre, 3501 kodlu program 2218, 2219 ve 2232 kodlu programlardan daha maliyetlidir. Bunun temel nedeni, 3501 kodlu program kapsamında yalnızca tek bir araştırmacıya ait giderlerin değil bir araştırmacı grubunun giderlerinin karşılanmasıdır.

TÜBİTAK'ın ardından Türkiye'de yürütülen doktora sonrası araştırmalara en büyük finansal desteği sağlayan örgüt olan TÜBA, doktora sonrası araştırma yapmak isteyen bilim insanlarını GEBİP Ödülleri ile desteklemektedir. Ayrıca TÜBA üyelerinin TÜBA Araştırma Desteği Esasları Yönetmeliğinde tanımlanan "TÜBA Araştırma Desteği" ile yürüttükleri araştırmaları doktora sonrası araştırma olarak değerlendirmek olanaklıdır (md. 6/a). Bu

araştırmalar, Humboldt Vakfının ve European University Institute kapsamındaki deneyimli araştırmacılar için verilen doktora sonrası araştırma burslarına benzetilebilir (European University Institute, 2019a; Humboldt Foundation, 2019a). TÜBA GEBİP Ödülleri'nin yanı sıra, araştırmanın belirli bir süresini Türkiye'de geçirmeyi zorunlu tutan, belirli bir süresini de yurt dışında yürütme olanağı sağlayan ve 2015 yılına kadar sürdürülen "Doktora Sonrası Araştırma Programı" kapsamında da doktora sonrası araştırmacıları desteklemiştir (TÜBA, 2009). Ancak söz konusu program bugün yürütülmediği, yürütüldüğü dönemde GEBİP Ödülleri ve TÜBA Araştırma Desteği ile karşılaştırıldığında oldukça az sayıda araştırmacıyı desteklemiş olduğu için, bütçesi GEBİP Ödülleri ve TÜBA Araştırma Desteği bütçeleriyle karşılaştırılabilir nitelikte değildir. Tablo 9'da, 2010 ile 2018 yılları arasında GEBİP Ödülleri, TÜBA Araştırma Desteği ve TÜBA'nın gerçekleşen Bütçeleri ile aynı yıllar arasında GEBİP Ödülü ve TÜBA Araştırma Desteğinin gerçekleşen bütçelerinin TÜBA'nın gerçekleşen bütçeleri içerisindeki payını göstermektedir.

Tablo 9

2010 ile 2018 Yılları Arasındaki TÜBA GEBİP Ödülleri TÜBA Araştırma Desteği ve TÜBA'nın Gerçekleşen Bütçeleri ile GEBİP Ödülü ve TÜBA Araştırma Desteğinin Gerçekleşen Bütçelerinin TÜBA Gerçekleşen Bütçeleri İçerisindeki Payı (2019 Yılı Sabit Fiyatlarıyla TL)

Yıllar	TÜBA GEBİP Gerçekleşen Bütçeleri	TÜBA Araştırma Desteği Gerçekleşen Bütçeleri	TÜBA Gerçekleşen Bütçeleri	GEBİP ve TÜBA Araştırma Desteği Gerçekleşen Bütçelerinin TÜBA Gerçekleşen Bütçeleri içindeki Payı (%)
2010	2.875.716	3.756.500	19.441.644	34
2011	2.601.142	4.707.495	18.658.982	39
2012	2.411.118	5.606.141	17.063.424	47
2013	2.083.905	4.946.135	15.690.309	45
2014	3.485.252	5.249.260	19.811.543	41
2015	4.339.706	5.098.627	20.226.227	47
2016	3.962.820	5.078.776	19.282.131	47
2017	3.803.218	4.186.930	19.384.565	41
2018	3.176.210	4.042.883	16.509.227	44
2019	2.416.350	4.178.867	17.145.024	38
Toplam	31.155.437	46.851.614	163.930.945	48

Kaynak. TÜBA, 2019.

Tablo 9 incelendiğinde, TÜBA GEBİP Ödülleri ile TÜBA Araştırma Desteği için TÜBA bütçesinde ayrılan payın verili yıllarda her zaman TÜBA bütçesinin üçte birinden fazlasına eşit olduğu, hatta bazı yıllarda yaklaşık olarak yarısına karşılık geldiği görülmektedir. On yıllık toplam bütçelere bakıldığında da durum yaklaşık olarak aynıdır. Bu

oranlar TÜBA'nın, bütçesinin yarıya yakınını doktora sonrası araştırmanın finansmanına ayırdığını ortaya koymaktadır (Tablo 9). TÜBA GEBİP Ödülleri ile TÜBA Araştırma Desteğinin gerçekleşen bütçeleri karşılaştırıldığında TÜBA Araştırma Desteğinin verili yılların tümünde TÜBA GEBİP Ödüllerinden daha büyük bir bütçeye sahip olduğu görülmektedir. Öte yandan 2010 ile 2018 yılları arasındaki TÜBA İdare Faaliyet Raporlarında ise bazı yıllarda TÜBA GEBİP Ödülleri için yapılan başvuru sayısının, desteklenen aday sayısından üç kata kadar fazla ve buna koşut olarak gerçekleşen bütçenin de öngörülen bütçeden daha az olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu raporlarda bunun nedeni olarak TÜBA GEBİP Ödüllerinin kontenjan doldurma endişesinden uzak biçimde, tamamen yeterliğe (liyakate) dayalı olarak verilmesi konusunda harcanan çaba gösterilmektedir (TÜBA, 2019).

Sınırlı sayıda da olsa, doktora sonrası araştırmaları kamu kaynaklarıyla destekleyen üniversitelerden söz etmek olanaklıdır. Boğaziçi Üniversitesi ve ODTÜ başta olmak üzere 2017 yılında yürürlüğe giren Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile veya bu yasadan daha önce, giderlerini kendi döner sermaye gelirlerinden karşıladıkları doktora sonrası araştırmacıları istihdam eden devlet üniversiteleri bunlardandır (Boğaziçi Üniversitesi, 2019b). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesindeki Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu Başkanlıkları az sayıda ve düzenli aralıklarla olmasa da olsa doktora sonrası araştırmacıları kamu kaynaklarıyla desteklemektedir (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2013).

TÜBA ve TÜBİTAK yalnızca devlet üniversitelerinde yürütülen doktora sonrası araştırmaları değil, vakıf üniversitelerinde ve özel sektör örgütlerindekileri de doğrudan desteklemektedir. Türkiye'de doktora sonrası araştırma alanında etkin vakıf üniversitelerinden olan Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesi'nin TÜBİTAK destekleri ile çok sayıda araştırma yürüttükleri ve doktora sonrası araştırmacı istihdam ettikleri görülmektedir. Ancak vakıf üniversitelerinin özkaynaklarıyla finanse ettiği doktora sonrası araştırma projeleri ve doktora sonrası araştırmacıları da bulunmaktadır (Koç Üniversitesi, 2019b; Sabancı Üniversitesi, 2019). Bu bağlamda Türkiye'de yürütülen doktora sonrası araştırmaların finansmanında vakıf üniversitelerinin ve bağlı bulundukları özel sektör örgütlerinin ufak bir payı olduğu söylenebilir.

Ülkede doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürüten vakıf üniversiteleri dışındaki özel sektör örgütü olarak Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi gösterilebilir. Şirket yürüttüğü Ar-Ge proje çalışmalarında, 2016 yılından beri doktora derecesine sahip

araştırmacıları istihdam etmektedir (Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş, 2018). Türkiye'de kurulmuş kimi, vakıf ve dernekler de Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinliklerinin finansmanında küçük de olsa pay sahibidir. Bunların, üyesi olan uzman doktorlara yurt dışında ve yurt içinde yürütecekleri araştırmalar için finansman sağlayan tıp alanındaki meslek örgütleri olduğu görülmektedir (Türk Kalp ve Damar Cerrahisi Derneği, 2009; Türk Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği, 2016).

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırma Deneyimleri ve Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması Konusundaki Görüşleri

Doktora sonrası araştırma yapmış kişilerden toplanan verilerden elde edilen bulgular ve bulguların tema, kategori ve kodlara ayrılma biçimi Tablo 10'da gösterilmektedir.

Tablo 10

Görüşme Yapılan Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerden Elde Edilen Bulguların Temalandırılması

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırma Yapma Amacına İlişkin Bulgular ve Yorum	Meslek Edinme ve Görevde Yükselme	Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Gereklerini Yerine Getirmek
		Geçimini Sağlamak
	Akademik Gelişim Sağlamak	Ev Sahibi Örgütün Olanaklarından Yararlanmak
		Alanında Derinleşerek Daha Nitelikli Yayın Yapmak
	Yurt Dışında Araştırma Yapma Deneyimi Kazanmak ve Uluslararası Akademik Bir Ağ Kurmak	
	Araştırma Yapabilmek İçin Boş Zamana Sahip Olmak	
Başvuru Süreci	Örgütlerin Rolleri	Burs Veren/Ev Sahibi/İşveren Örgütün Rolü
		Görev Yapılan Örgütün Rolü
Yerleşme ve Uyum Süresi	Barınma Gereksinimi	
	Ev Sahibi Örgütün Desteği	Örgütce Bilgilendirme Yapılması
		Örgütün Sağladığı Fiziki Olanaklar
Burslar Ücretler Özlük Hakları ve İş Güvencesi	Burs ve Araştırma Destekleri	

(Devam ediyor)

Tablo 10 (Devam)

Görüşme Yapılan Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerden Elde Edilen Bulguların Temalandırılması

	Ücret Sağlanan İş Güvencesi Çalışma Koşulları ve Yan Haklar/Özlük Hakları	
Araştırma Sürecine Etki Eden Etmenler	Danışmanla İlişkiler	
	Bilim İnsanı Kişiliğiyle Kabul Görme	
Sosyal Bilimlerde Araştırma Olanakları ve Kültürü	Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Araştırma Olanakları ve Kültürü	Öğretim Üyelerinin İşyükü
		Araştırmaya Gereken Önemin Verilmemesi ve Danışmanlık Yapabilmek için Gerekli Nitelikler
		Üniversiteler ve Bilim Örgütlerinin Bilim ve Araştırma Anlayışındaki Yanlışlıklar
	Yurt Dışında Sosyal Bilimlerde Araştırma Olanakları ve Kültürü	Programlı ve Yoğun Çalışma
		Araştırmacıların Desteklenmesi
		Sürekli Akademik Gelişim
Öneriler	Amaç	Öğretim Üyesi Niteliğini Artırmak
		Doktora Mezunları İçin Güvenceli İstihdam Olanağı Yaratmak
	Yapı	Üniversite Odaklı Özerk Yapılanma ve İşleyiş
		Akademik Birimlerin Yapı ve Yetkileri
	İşleyiş	Bilim Örgütlerinin Sorumlulukları
		Doktora Sonrası Araştırmaların Türü

Doktora sonrası araştırma yürütmüş kişilerden elde edilen bulgular yedi tema, 16 kategori ve 20 koda ayrılmıştır. Tema, kategori ve kodlar bulguların sunumunda araştırma soruları ve görüşme sorularının boyutları doğrultusunda başlıklandırılmıştır (Tablo 10).

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırma Yapma Amacı Konusundaki Görüşleri

Bu bölümde, doktora sonrası araştırma yapmış kişilerin doktora sonrası araştırma yürütmedeki amaç ve güdülenmeleri teması, dört kategori ve dört kod üzerinden incelenmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Meslek Edinme ve Görevde Yükselme Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Birinci çalışma grubunda yer alan katılımcıların, doktora sonrası araştırma yapmaktaki önemli güdülenmelerden birinin, bir meslek edinmek ya da görev yapılan üniversitedeki kadro unvanını değiştirmek olduğu görülmektedir. İlgili kodlar başlıklar biçiminde sunulmaktadır.

Öğretim Üyeliğine Atanma ve Yükseltilme Gereklerini Yerine Getirmek. Birinci çalışma grubundaki bir üniversitede araştırma görevlisi, öğretim görevlisi veya doktor öğretim üyesi kadrolarında görev yapan katılımcılar ile doktora derecesine sahip ancak bir işte çalışmayan katılımcıların doktora sonrası araştırma yapmadaki amaçlarından birinin, üniversitelerinde geçerli olan öğretim üyeliğine atanma ve yükseltilme koşullarını yerine getirmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu amaçla yurt dışında bulunmuş katılımcılar, TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programıyla akademik ziyaret türünde doktora sonrası araştırma yürütmüşlerdir. Araştırma görevlileri ve bir öğretim görevlisi doktor öğretim üyesi kadrolarına, doktor öğretim üyeleri de doçentlik kadrolarına atanabilmek için yurt dışında doktora sonrası araştırma yaptıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri aşağıda verilmektedir. "Hukuk alanında kitap yazmış olman mecburidir doçentlikte. Bunu yazmak için gittim ben özellikle..." (K1). "Başka amaçların yanında yardımcı doçent kadrosu için gerekli zorunlu yurt dışı kriterini yerine getirmek de vardı elbette. Öncelikli amaçlarımın arasındaydı bu da" (K10). "…tabii ki kadro bulma imkânımı arttırmak için gittim" (K16). "Birtakım kriterleri de yerine getirmek içindi tabii ki bu çabam biraz" (K17). "Doktor öğretim üyesi olmak için üniversitem üç ay yurt dışı zorunluluğu istiyordu. Temel amacım buydu" (K18). "Araştırma görevlisiydim o zaman ve yurt dışı şartı vardı yardımcı doçent kadrosuna atanmak isteyenler için. Gidecektik bir şekilde mecburen" (K20). Bu bulgu, birinci çalışma grubundaki katılımcıların Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki araştırmacılar gibi diğer bazı amaçların yanında öncelikle öğretim üyesi kadrolarına atanma ve bu kadrolarda yükselme amacını taşıyarak doktora sonrası araştırma yaptıklarını ortaya koymakta ve yabancı alanyazındaki araştırmalarla (Aufderheide ve Sheldon, 2013; Gallagher, 2013; Grinstein ve Treister, 2017; Herrmann, 2013; National Academy of Sciences, 2014, 17) örtüşmektedir. Katılımcıların ifadeleri, doktora sonrası araştırmalarını yurt dışında yapmalarında araştırmanın problem durumunda ele alınan ve giderek artan sayıda üniversitenin öğretim üyeliğine atama ve yükseltme koşulları arasında yer almaya başlayan üç ay ile bir yıl arasında değişen sürelerde yurt dışında araştırma yapmış olma zorunluluğunun (Akdeniz Üniversitesi, 2019; Ankara Üniversitesi, 2019; Ege Üniversitesi, 2018; Hacettepe Üniversitesi, 2018; İstanbul Teknik Üniversitesi, 2018; Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2018; ODTÜ, 2019; Sakarya Üniversitesi, 2018) etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kadro bulma endişesiyle akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırma yapmış ve o dönemde araştırma görevlisi olarak görev yapan üç katılımcı (K8, K10, K12), yaşantılarının iş ve aile düzeni gibi boyutlarını belirli bir düzene oturttuktan sonra yurt dışında bir araştırma yürütmeyi her zaman

için planladıklarını ancak öğretim üyeliğine atanma gereklerini yerine getirmek zorunda olduklarından bu konuda planlı hareket edemediklerini şu sözlerle söylemektedirler:

> Yurt dışında bir araştırma yürütme düşüncem hep vardı aslında ama bir girişimim yoktu henüz erken olduğunu düşünüyordum. 2015 yılında …Üniversitesinin yardımcı doçent olma kriterleri arasına üç ay yurt dışı zorunluluğu getirildi. Bu kriter beni mecburen hızlandırdı (K8).

> Temel amaç kadro alabilmekti. Bir an önce yurt dışına gidip üç ay yurt dışı zorunluluğunu sağlamaktı… Şartlar idealist düşünebilmemi engelledi. Yurt dışında yeni bir akademik kültür içinde bulunmak elbette geliştiricidir ama bunları gözetemedim ilk etapta. Aile, iş ve diğer şartlarım el verince gitmek gibi bir niyetim vardı. Ama acele etmem gerekti (K12).

Görüşme yapıldığı tarihte, Türkiye'deki çeşitli üniversitelerde araştırma görevlisi olarak görev yapmakta olan K10, K12 ve K18, öğretim görevlisi olarak görev yapmakta olan K17, üniversitede yarı zamanlı öğretim elemanı olarak görev yapan K16 ve bir işte çalışmayan K22 doktora sonrası araştırmalarını tamamladıkları tarih üzerinden üç ile beş yıl arasında süreler geçmiş olmasına karşın, henüz doktor öğretim üyesi kadrosuna atanamamışlardır. Öte yandan, doktora sonrası araştırma yürüttükleri dönemde doktor öğretim üyesi kadrolarında görev yapan katılımcıların tamamı (K1, K3, K4, K5, K6, K9, K13, K71, K15) görüşme tarihinde Türkiye'deki çeşitli üniversitelerde doçent kadrosunda görev yapmaktadırlar. Bu durum, bazı üniversitelerin öğretim üyeliğine atama ve yükseltme ölçütleri arasında üç ay ile bir yıl arasında değişen sürelerde yurt dışında araştırma yapmış olma koşulunun yer almasının, bir doçentlik ölçütü olarak daha iyi çalıştığı şeklinde yorumlanabilir.

Geçimini Sağlamak. Katılımcıların bazıları (K7, K21, K22, K23), doktora derecesini aldıktan sonra bir üniversitede doktor öğretim üyesi kadrosu bulamadığını ve doktora sonrası araştırmayı öncelikle geçimini sağlamak için bir iş olanağı olarak gördüğünü belirtmektedir. Bu katılımcılar, düşüncelerini şu sözlerle belirtmektedirler. "Devlet üniversitelerinde kadro çok zor. İyi bir özel üniversite olmazsa da dönemde dört beş ders veriyorlar ve mutlaka idari görevin oluyor. Araştırma yapamazsın o şartlarda. Bunlar yerine ben de araştırma yapabileceğim bir işte çalışmak istedim" (K7). "…'daki doktora sonrası araştırmamı bitirdikten sonra İsviçre bursuna başvurdum ve oldu. Bilimsel olgunluk kazanmayı amaçladım elbette ama geçimimi sağlamak için kaynak oldu bunlar bana" (K21).

"2015'te doktora bitti. İş aradım yardımcı doçent pozisyonunda, benim alan çok kısıtlı, bulamadım. …Postdoc işsizlikten oldu benim için açıkçası" (K22). "Hollanda'da doktorayı bitirdikten sonra beni orada ya da Türkiye'de bekleyen hazır bir kadro imkanı yoktu. Ben de

fellowhship olarak orada bulduğum işe başladım. Gelir elde etmem gerekiyordu haliyle" (K23).

K21, K22 ve K23 bir öğretim üyesi kadrosuna atanmadan üst üste iki doktora sonrası araştırma yürütmüşlerdir. Bu katılımcıların durumu Grinstein ve Treister'in (2017) belirttikleri üzere Türkiye'de de Amerika Birleşik Devletleri'nde ve İngiltere'de olduğu gibi doktora mezunlarının kısa dönemde öğretim üyesi kadrolarına atanamayabildiklerini ve birkaç kez doktora sonrası araştırmacı olarak çalışmak zorunda kalabildiklerini göstermektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Akademik Gelişim Sağlamak Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Alanında derinleşerek ve araştırma için gittiği üniversitenin çeşitli olanaklarından yararlanarak akademik gelişim sağlamak, katılımcıların ifadelerinden ortaya çıkan diğer bir doktora sonrası araştırma yapma amacıdır. Bu kategoride yer alan kodlar aşağıda verilmektedir.

Ev Sahibi Örgütün Olanaklarından Yararlanmak. Çalışma grubunda yer alan bazı katılımcıların (K4, K13, K15, K19), doktora sonrası araştırmalarını belirli özel amaçlar doğrultusunda seçtikleri bir üniversitede yürüttükleri anlaşılmaktadır. Belirli bir konu üzerinde uluslararası ün sahibi öğretim üyeleriyle çalışma fırsatı yakalamak, belirli bir üniversitede bulunan ve yürütülmek istenen araştırmanın gerektirdiği teknik altyapı olanaklarından yararlanmak, kütüphanede yer alan el yazmaları gibi nadir kaynakları kullanmak ve belirli bilim dallarında adı ön planda olan üniversitelerde araştırma yapmak gibi amaçlarla katılımcıların belirli üniversiteleri seçtikleri görülmektedir. Katılımcılar görüşlerini aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedir. "Ben …Üniversitesinde, … ile sosyal ontoloji çalışmak için bu bursu aldım. Hayalimdi hep, burs çıkmasa da kendi imkanlarımla izin alıp gidecektim" (K4). "Yapmak istediğim araştırma bazı özel teknik araçları ve donanımları kullanmayı gerektiriyordu. Bu olanağın da danışman hocamın çalışmaları sayesinde … Üniversitesinde olduğunu biliyordum" (K13). "Kütüphaneden kaynak topladım. … Üniversitesi kütüphanesinden başka hiçbir yerde bulunmayan kaynaklar var. 16. Yüzyılda bir seyyah İran'a gitmiş ve bir seyahatname yazmış. Bunların kopyaları var orada (K15). "Ben özellikle o üniversiteye gitmek istedim. Alanımda oldukça ön planda orası" (K19).

Alanında Derinleşerek Daha Nitelikli Yayın Yapmak. Birinci çalışma grubunda yer alan ve doktora sonrası araştırmalarını Türkiye'de (K5, K13, K2) veya yurt dışında yapmış katılımcıların (K6, K14, K16, K17), daha nitelikli yayın yapma konusunda kendilerini geliştirmek için de doktora sonrası araştırma yaptıkları anlaşılmaktadır. Aşağıda, katılımcıların bu konudaki ifadeleri verilmektedir. "Ben Osmanlı tarihçisiyim. İstanbul'da olmam çok önemliydi benim için bu yüzden. Doktora sonrası araştırma bana bunu verdi. Özel

diyebileceğim yayınlar yapabildim" (K2). "Şu an Türkiye'de nanofobi üzerine en çok benim makalem var. Bunların birçoğu prestijli iyi dergilerde yayınlandı. DOSAP'ta bir yıl çok şey kattı bana" (K5). "Tamamladık çalışmayı ve çok nitelikli yayınlara alt yapı oluşturdu oradaki çalışmalarımız hocamla" (K13). "Öğrencilik sürüyor, doktora bitince her şey yeni başlıyor. Daha iyi yayın için fırsatları takip etmek lazım" (K6). "…daha iyi yayın yapabilmek için, iyi yapan yerlerin işleyişini görmek ve kendimi geliştirmekti amacım" (K14). "İstediğim konular üzerinde çalışıp iyi yayınlar yapabildim orada bulunduğum sürede" (K16).

> Postdoc'tan önce yabancı dergilere makale gönderiyordum ve sürekli red alıyordum. Dönütleri uygulamakta da zorluk çekiyordum. Postdoc'tan sonra bu dönütleri daha iyi anladım ve düzeltmeleri daha kolay yapar hale geldim. Gerçekleşti diyebilirim yani amacım (K17).

Birinci çalışma grubunda yer alan bazı katılımcıların, daha nitelikli yayın yapma başta olmak üzere alan bilgilerini ve diğer yeterliklerini artırma amacıyla Türkiye'de veya yurt dışındaki üniversitelerde doktora sonrası araştırma yaptıkları anlaşılmaktadır. Doktora sonrası araştırma, araştırmacıların ya da öğretim üyelerinin araştırma deneyimlerini ve yayın yapma yeterliklerini geliştirmek amacıyla yürüttükleri akademik çalışmalardır (National Academy of Sciences, 2000, 4).

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Yurt Dışında Araştırma Yapma Deneyimi Kazanmak ve Uluslararası Akademik Bir Ağ Kurmak Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Doktora sonrası araştırmasını yurt dışında yapmış olan katılımcıların bazıları (K1, K3, K9, K10, K11), doktora sonrası araştırma yapmaktaki amaçlarından bir diğerinin, ortak araştırmalar yapabilecekleri yabancı öğretim üyeleriyle tanışmak ve yabancı bir ülkede bilimsel araştırma yürütme deneyimi elde etmek olduğunu belirtmektedirler. "Orada tanıştığım hocalarla ve başka araştırmacılarla ortak çalışmalar yapma fırsatım oldu hatta üniversitemizin hukuk dergisi benim oradaki bağlantılarım sayesinde uluslararası oldu" (K1). "Öncelikle yurt dışı bağlantılarımı geliştirmek istedim doktora sonrası araştırma yaparak" (K9). "Alanda network kurmak çok önemli. Amaçlarımdan biriydi bu (K10). "Bir akademik hava değişikliği, networking, farklı akademik kültürleri tanımak ve görmek, oradan kişilerle nasıl araştırmalar yürütebilirim, bunu görmek. Bunlardı amaçlarım" (K11).

> Danışmanımla ve üniversiteden diğer hocalarla sürüyor diyaloğumuz, geçen buradaydı… Düzenlediğimiz bir kongrede keynote speaker oldu. Avrupa Birliği kapsamında ya da diğer yollarla burs ve ödenek buldukça yapıyoruz hem bireysel hem de üniversiteler arası etkinlikler (K3).

Katılımcıların ifadelerinden, yürüttükleri doktora sonrası araştırmalar sayesinde kurdukları ilişkilerin bireysel yararları olduğu kadar araştırmacıların görev yaptıkları örgütler içinde çeşitli yararları olduğu anlaşılmaktadır. K1, doktora sonrası araştırma sürecince kurduğu akademik bağlantıları yalnızca kendisi için değil Türkiye'de görev yaptığı üniversite için de çeşitli kazanımlara dönüştürmeyi başardığını belirtmiştir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Araştırma Yapabilmek için Boş Zamana Sahip Olmak Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Birinci çalışma grubundaki katılımcıların bazılarının doktora sonrası araştırma yürütmeyi diğer başka nedenlerin yanı sıra kitap bölümü, kitap ve makale yazmak gibi araştırma önerileri dışındaki etkinliklere odaklanabilecekleri boş zaman elde etmek için de istedikleri anlaşılmaktadır. Bu yönde görüş bildiren katılımcıların tümü öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yurt dışında öğretim üyesi olarak görev yapan ve bir vakıf üniversitesinde doktora sonrası araştırma yapmak için Türkiye'ye gelen K2, doktora sonrası araştırma yapmanın kendisine serbest zaman bakımından tanıdığı olanağı şu sözlerle açıklamaktadır: "Derse girmemi istemediler, idari işlerle uğraşmadım, kendi kariyerim için kendi işlerime yoğunlaşabildim. Yavaş yaptıklarımı hızlandırma şansım oldu."

TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programı ile araştırma yürütmüş katılımcılardan ikisi, doktora sonrası araştırma yürütmek amacıyla yurt dışına gitmedeki baskın nedenin boş vakit elde etmek olduğunun altını çizerken K10 kendisi böyle bir amaçla gitmese de yurt dışına doktora sonrası araştırma yapmaya boş vakit elde etmek için giden kişilerin varlığına tanık olduğunu söylemektedir. "Ben orada daha aktif olabilirdim, bölümde daha fazla etkinliğe katılabilirdim ama geri çektim kendimi bilerek. Boş zamanım olsun istedim kitap için" (K1). "Ayrıca gidip bir yere kafa dinleyeyim bir sene yatayım diye gidenler de var. Gördüm ve duydum maalesef. Bu büyük bir kaynak israfı. Böyle düşünülmemeli. Büyük imkanlar var yurt dışında" (K10). "Altı aylığına gittim ben. Fakültedeki sorumlulukların olmadığı boş vaktinizin bol olduğu bir zaman dilimi. Türkiye'de bana altı ay ücretli izin verin ben evde kitap yazacağım diyemiyorsunuz ama yurt dışına giderseniz oluyor" (K19).

Bu üç katılımcının ifadelerinden, doktora sonrası araştırmaya giderken öncelikli amaçlarının kitap yazmak olduğu ve bunun için Türkiye'de bulamadıkları boş zamanı yurt dışında doktora sonrası araştırma için gittikleri ülkede bulabildikleri anlaşılmaktadır. Hatta TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programını tamamen akademik nedenler dışında, kişisel bir seyahat olanağı şeklinde görenlerin de olabildiği görülmektedir. Bu bulgu Atila ve diğerlerinin (2015) Türkiye'de öğretim üyelerinin boş zamana sahip olarak yayın yapmak için ve akademik

gelişim dışındaki nedenlerle de kamu kaynaklarından sağlanan bursları kullanarak yurt dışında bulundukları şeklindeki bulguyla örtüşmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora sonrası Araştırma Başvuru Süreçleri Konusundaki Görüşleri

Birinci çalışma grubunda yer alan katılımcıların, araştırmanın önceki bölümlerinde belirtilen doktora sonrası araştırma yürütmek istemekteki farklı amaçlarına bağlı olarak, doktora sonrası araştırmanın yürütüleceği örgüt ve danışman öğretim üyesini belirlemek için tek ya da çok sayıda başvuru yaptıkları anlaşılmaktadır. Öncelikli amaçlarını akademik gelişim sağlamak olarak belirten katılımcılar (K4, K6, K13, K14, K15, K14, K17) tek ev sahibi örgüte veya danışman öğretim üyesine başvuruda bulunurken, öğretim üyesi kadrolarına atanmak ve geçimini sağlamak amaçlarıyla doktora sonrası araştırma yaptıklarını belirten katılımcıların (K1, K5, K7, K10, K12, K16, K18, K21, K22, K23) çok sayıda üniversiteye ve danışman öğretim üyesine başvuruda bulundukları anlaşılmaktadır. Kimi katılımcılar yalnızca burs aldığı/işe alındığı örgüte başvuruda bulunduğunu belirtirken, kimi katılımcılar ise kabul aldıkları örgüt dışında farklı doktora sonrası araştırma bursu veren veya araştırmacı istihdam eden örgütlere başvuruda bulunduklarını aktarmaktadırlar. Örneğin K1, TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programı için kabul almadan önce Humboldt Vakfı, Jean Monnet, Max Planc ve Fulbright doktora sonrası araştırma burslarına başvurduğunu ancak kabul alamadığını açıklamaktadır. K15 ise, Türk Tarih Kurumu Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursunu kazandığını ancak bu bursu kullanmadığını, daha sonra Fulbright Türkiye Komisyonu Doktora Sonrası Araştırma Bursu ile Amerika Birleşik Devletleri'nde araştırma yürüttüğünü anlatmaktadır. Ayrıca, katılımcılar arasında kabul için ilgili örgüte birkaç kez başvuranlar olduğu gibi (K4, K19), ilk başvurusunda bursu kazanan/işe alınanlar da bulunmaktadır. Bu bölümde, katılımcıların doktora sonrası araştırmaya başvuru sürecinde kendilerine burs veren örgüt/ev sahibi örgüte ilişkin olumlu ve olumsuz deneyimleri, bir kategori ve iki kod üzerinden ele alınmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Örgütlerin Rolleri Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Bu bölümde, farklı türde doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcılar için ortak olan durumlar birlikte ele alınırken, belirli türdeki doktora sonrası araştırmalar için geçerli olan boyutlar kendi içinde değerlendirilmektedir.

Burs Veren/Ev Sahibi/İş Veren Örgütün Rolü. Akademik ziyaret türündeki araştırmalarda burs veren örgüt ile ev sahibi örgüt olarak adlandırılabilecek araştırmanın

yürütüldüğü üniversite, çoğu zaman farklı iki örgüttür. Ancak postdoctoral associateship ve fellowship türü doktora sonrası araştırmaların büyük çoğunluğunda araştırmacı bir üniversite, bilim örgütü ya da özel sektör örgütünün çalışanı konumundadır, yani ücret aldığı örgütle araştırma yaptığı örgüt aynıdır. Akademik ziyaret türünde doktora sonrası araştırma yürütmüş olan K10 ve K17, başvuru sürecinde araştırma önerisinde yer alan ev sahibi örgüt ve danışmanla ilgili birtakım değişiklikler yapmak durumunda kaldıklarını, TÜBİTAK'ın bu konudaki isteklerini koşulsuz biçimde kabul ettiğini anlatmaktadırlar. Ayrıca katılımcılar başvuru sırasında ülke, üniversite veya kurum değişikliği yapma konusunda TÜBİTAK'ın sağladığı kolaylıklardan da söz ederek örgütün, süreci kolaylaştırıcı ve destekçi tutumuna vurgu yapmaktadırlar. "Birkaç yere başvurdum İskoçya ve Amerika Birleşik Devletleri için. Sonra TÜBİTAK'a başvuru yaptığım gün Harvard'dan kabul mektubu geldi. Bir dilekçe verdim üniversite ve ülke değişikliği için. TÜBİTAK da kabul etti hemen" (K10). "Danışman hocam üniversite değiştirdi ben TÜBİTAK'tan kabul aldıktan sonra. Bunu ibraz ettim kuruluşa. Kabul etti TÜBİTAK hiçbir zorluk çıkarmadan" (K17).

TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programı ile yurt dışına giden katılımcıların bazıları, Batılı ülkelerdeki üniversitelerin dünyanın çeşitli ülkelerinden akademik ziyaret türünde araştırma yürütmek isteyen doktora sonrası araştırmacıları kolaylıkla kabul etmelerinin nedeni üzerine bazı yorumlarda bulunmaktadırlar. Amerika Birleşik Devletleri'nde araştırma yürütmüş olan K8 ve K16 ile İngiltere'de araştırma yürütmüş olan K11 ve K4, yurt dışındaki üniversitelerin akademik ziyaretçilere ev sahipliği yapmayı çeşitli nedenlere bağlı olarak istediklerini belirtmektedirler. Katılımcılar, kendi buldukları ve çoğu durumda kendi ülkelerinden sağladıkları finansman kaynakları sayesinde akademik ziyaretçilerin araştırma yapmak üzere gittikleri ülke ve üniversiteye herhangi bir maliyetleri bulunmadığını, bu sayede söz konusu üniversitelerdeki öğretim üyelerinin yürüttükleri projelerde doktora derecesine sahip araştırmacıları ücretsiz çalıştırma olanağı bulduklarının altını çizmektedirler. Akademik ziyaretçilerin kolay kabul edilmelerinin diğer bir nedeninin de Batılı ülkelerdeki üniversitelerin uluslararası üniversite etiketini bir pazarlama yöntemi olarak kullanmaları olduğunu düşünen katılımcılar, İngiltere'deki kimi üniversitelerin doktora sonrası araştırmacılardan 500 İngiliz Sterlinini bulan miktarlarda katılım ücreti isteyebildiklerini eklemektedirler. "…'ta yer alan üniversiteler bir ücret istiyor ama ben danışmanımın özel davetiyle gidince oraya almadılar benden" (K4). "Amerika Birleşik Devletleri'nde siz finansal destek bulmuşsanız üniversite dışından kabul görmeniz kolay academic visitor olarak… TÜBİTAK ve TÜBA biliniyor artık Amerika'da. ODTÜ'de biliniyor" (K16).

> Oradaki danışman 'hocam biz burada bir projeye başlıyoruz, sen araştırma önerine bu projeyi yaz, onunla başvur bursa' dedi. Öyle yaptım. Orada görevim belliydi gittiğimde zaten. Yaklaşık bir yıl boyunca okullara gidip veri topladım. İki üniversite ortaklığında yürütülen ve finanse edilen bir projenin içinde buldum kendimi. Ben bursumla gittiğim için zaten onlar da para vermeden postdoc çalıştırma imkanı bulmuş oldular (K8).

> İngiltere'de Academic Visitor'lara şu gözle bakılıyor, farklı akademik kültürel geri plana sahip kişiler geldikçe üniversitemize biz de zenginleşiyoruz diyorlar. Pazarlama yöntemi birazcık da. Uluslararasılaşma stratejisi güdüyorlar çünkü. Bir de tabi para isteyebiliyorlar, dört yüz sterlin gibi bir şey istemişlerdi, danışmanım araya girdi verdirmedi (K11).

Birinci çalışma grubunda, araştırmasındaki ev sahibi örgüte ilişkin olumsuz deneyimleri bulunan bir katılımcı da bulunmaktadır. Hiçbir örgütten destek almadan Singapur'da yürüttüğü akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırmasının, ev sahibi örgütten kaynaklanan sorunlar yüzünden baştan sona sıkıntılı ve verimsiz bir şekilde geçtiğini belirten K20, ev sahibi örgütün başvuru ve kabul süreçlerinde de kendisine büyük zorluklar çıkardığını belirtmektedir. "Beni çok zor kabul ettiler…1200 Dolar da para istediler, orada çok para. Bizdeki 15.000 TL gibi. Bizi hak ediyor musun gibi bir havayla yaklaştılar. Baştan sona facia diyebilirim rahatlıkla."

Görev Yapılan Örgütün Rolü. Birinci çalışma grubunda yer alan katılımcılar, yürüttükleri doktora sonrası araştırmanın türüne göre araştırma yaptığı ev sahibi örgütü, varsa danışmanı veya burs/ücret alacağı örgütü belirledikten sonra eğer bir üniversitede veya başka bir örgütte görev yapıyorlarsa buralardan ücretli veya ücretsiz izin alarak yurt dışına veya şehir dışına çıkmışlardır. Katılımcıların görev yaptıkları örgütlerden izin alırken yaşadıkları deneyimler farklılık göstermektedir. Birinci çalışma grubunda, üniversitelerinden izin almada büyük zorluklar yaşadıklarını belirten katılımcılar bulunmaktadır. Bu katılımcıların üçü (K4, K11, K14) Türkiye'deki iki farklı vakıf üniversitesinde görev yapmaktadırlar ve istedikleri uzunlukta bir sürede izin almakta zorlandıklarını, üniversitelerinin bu izni kendilerine ücretsiz izin şeklinde verme eğilimde olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar, çektikleri bu zorluğun doktora sonrası araştırma kavramının üniversitelerinde yeteri kadar bilinmemesinden ve öğretim üyelerinin ders görevlerine ara vermelerini gerektirecek türden akademik etkinlikler yürütmelerine üniversite yönetimlerinin sıcak bakmamasından kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. "Doktora sonrası araştırmanın ne olduğunu anlatana kadar çok zorlandım. Hatta keşke gitmesen dediler" (K14). "Üniversitemin politikası daha çok hocaların burada kalması. Öyle yurt dışına gidişleri hoş karşılamıyorlar pek" (K4). "…Üniversitesi araştırma yapmak için yurt içinde ya da yurt dışında bir yere giden hocalara en fazla üç ay aylıklı izin

veriyor. Geri kalan süre ücretsiz izin veriyor. Bu değişmeli, devlet üniversitelerindeki gibi olmalı" (K11).

Devlet üniversitelerinde görev yapan katılımcıların bazılarının da görev yaptıkları üniversitelerden izin alarak yurt dışında veya yurt içinde doktora sonrası araştırma yapma konusunda sorunlar yaşadıkları anlaşılmaktadır. Türkiye'deki iki farklı devlet üniversitesinde görev yapmakta olan K5 ve K10'nun ifadelerinden, görev yaptıkları üniversiteden izin alma sürecinde hem üniversitenin iç hukuksal metinlerinden hem de fakülte ve üniversite yöneticilerinin kişisel bakış açılarından kaynaklanan sorunlarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. "Çok dil döktüm yönetime. Göndermek istemediler beni başka bir şehirdeki üniversiteye görevlendirme. Ne işin var orada dediler" (K5).

> …Üniversitesi bir araştırma görevlisine 10 ay ücretsiz izin vermek istemedi. Doksan güne kadar ücretli izin hakkımı verdiler sonraki altı ayı (ne olacağını) bilmeden gittim. İstifayı bile göze almıştım… O dönem birimimiz bir rektör danışmanına bağlıydı. O çok çaba sarf etti benim için, oldu bir şekilde (K10).

Söz konusu iki katılımcının izin almada yaşadığı zorluklar, devlet üniversitelerinde doktora sonrası araştırmada özellikle araştırma görevlilerinin izin işlemlerine ilişkin bir ölçün (standart) ve ölçüt eksikliği olduğunu ortaya koymaktadır ancak K5 ve K10'nun durumuyla ilgili bir ayrıntı, söz konusu eksikliğin yalnızca ölçün ve ölçüt belirlemede değil, bakış açıları ve kavrayışta da olduğunu düşündürmektedir. K10, K5'in doktora sonrası araştırma yürüttüğü üniversitede araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Yani K10 doktora sonrası araştırma için yurt dışına ücretli izinli biçimde gitme konusunda sözünü ettiği zorlukları, doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütülen bir üniversitede yaşamıştır.

Öte yandan birinci çalışma grubunda, doktora sonrası araştırma yapmak için çalıştıkları üniversitelerden oldukça kolay bir şekilde izin aldıklarını hatta bu konuda fakülte ve üniversite yönetiminden destek gördüklerini belirten katılımcılar da bulunmaktadır. Yurt dışında bir üniversitede doktor öğretim üyesi kadrosunda görev yaparken doktora sonrası araştırmasını Türkiye'de yürütmek için İstanbul'a gelen K2 ve Türkiye'de bir devlet üniversitesinde doktor öğretim üyesi kadrosunda görev yaparken doktora sonrası araştırmasını Türkiye'deki başka bir üniversitede yürütmüş olan K13, deneyimlerini şu sözlerle belirtmektedirler: "Yayın yapmam üniversitemin de işine gelir. Başka üniversitelerle kurumsal bağlantı kuruyorlar" (K2).

> Çalıştığım üniversite üç ayın üstünde yurt içi ya da yurt dışı ayrılırsan, belirli bir süre zorunlu hizmet şartı getiriyordu. Bu olmasın diye üçer aylık izinlerle tamamlattılar dokuz ayı. Zaten ... Üniversitesi'nin genel politikası bu tür şeyleri çok destekliyor (K13).

Katılımcıların ifadelerinden, Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde görev yapan öğretim elemanlarının bazılarının doktora sonrası araştırma yapmak için yurt dışına ya da şehir dışındaki başka bir üniversiteye gitmek için ücretli izin alma konusunda farklı nedenlere dayalı sorunlar yaşayabildiği bulgusuna ulaşılmaktadır. Devlet üniversitelerinde görev yapan katılımcıların yaşadıkları izin sorunlarının üniversitedeki iç işleyişe ilişkin hukuksal metinlere yöneticilerce getirilen farklı yorumlardan kaynaklandığı söylenebilir. Vakıf üniversitelerinde görev yapan katılımcıların izin alma sürecinde yaşadıkları zorlukların nedeninin ise, söz konusu üniversitelerin yöneticilerinin öğretim üyelerinin öğretim görevi ile doktora sonrası araştırma gibi ders görevini uzun süreyle bırakmayı gerektirecek türden bilimsel araştırmaları yürütme görevi arasında yaptıkları tercihten kaynaklandığı düşünülmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırmanın Yapıldığı Ülkeye/Şehre Yerleşme ve Örgüte Uyum Sürecindeki Deneyimleri

Bu bölümde, yurt içinde veya yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmüş olan birinci çalışma grubundaki katılımcıların ilgili ülkeye/şehre yerleşme ve araştırma yaptıkları üniversiteye uyum sürecinde yaşadıkları deneyimlere ilişkin veriler çözümlenerek sunulmaktadır. Yapılan çözümlemede iki kategori ve iki koda ulaşılmıştır. Söz konusu kategori ve kodlar başlıklar biçiminde sunulmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Barınma Gereksinimi Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Doktora sonrası araştırmasını yurt dışında yürütmüş olan katılımcıların ifadelerinden, araştırmanın yapıldığı ülkeye yerleşme ve örgüte uyum sürecinde yaşanan temel zorluğun, alınan burs/ücret miktarına göre uygun bir ev, yurt ve diğer konaklama türlerinden birini bularak barınma ihtiyacının giderilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ev sahibi üniversiteler, araştırma süresince doktora sonrası araştırmacılara kalacak yer bulma konusunda çoğu zaman doğrudan destek sağlamamakta veya araştırmacılar öğrenci olmadıkları için onları kampüslerindeki öğrenci yurtlarına kabul etmeyebilmektedirler. Kendi olanaklarıyla kalacak yer bulmaya çalıştıklarını belirten bu katılımcılar, yurt dışında barınma ihtiyacını karşılamanın bu denli zor olmasında çeşitli nedenlerin etkili olduğunu belirtmişlerdir. İlgili şehri ve o şehirdeki konut kiralamaya ilişkin uygulamaları bilmemek, gidilen şehirler genellikle yoğun öğrenci nüfusuna sahip olduğundan kiralık konuta istemin ve kira bedellerinin yüksek olması ile kira sözleşmelerinin en az iki yıllık sürelerle yapılması katılımcıların sıraladığı ön plana çıkan nedenlerdir. Doktora sonrası araştırmasını akademik

ziyaretçi olarak yürütmüş bu katılımcılar, konut kiralarken yaşadıklarını aşağıdaki ifadelerle anlatmaktadırlar. "Yurda başvurdum çıkmadı. Sonra baktım olmayacak bir daire tuttum pahalı ucuz demeden" (K14). "Kalacak yer bulmada çok zorlandım. Üniversite kasabası olduğu için evler yıllık kiraya veriliyor. Altı aylığına gidince insanlar vermek istemedi. İlk başta pansiyonda falan kaldım, sonradan buldum" (K19).

> Fransa'da oldukça profesyonel işliyor konut kiralama işleri. Emlakçıyla halletmek zorundasınız zaten ev sahibiyle ayarlayamıyorsunuz. Ben önce bunu bilmediğim için çok uğraştım. Sonra sistemi çözdüm. Bir de vergi ödüyorsunuz orada kiracıysanız. Türkiye'ye döndükten sonra bile vergi borcu geldi, gönderdim de buradan belgeleri halloldu (K9).

> Barınma işini ayarlamak çok zor. Kendim konaklama işini çözmeye çalıştım. Öğrenci olmadığım için yurda kabul etmediler. Yalnız başına eve çıkmak çok pahalı ve tanımadığım biriyle çıkmak istemedim, farklı ülkeden biriyle. Çok zorlandım bu süreçte. Bir yıllık peşin kira istediler, vermek istemedim (K12).

Doktora sonrası araştırma yürütmek için gittiği ülkede veya şehirde akraba, arkadaş, meslektaş gibi kişisel bağlantıları olan katılımcıların, böyle bağlantıları olmayan katılımcılara göre daha kolay ve hızlı biçimde barınma gereksinimine çözüm getirdiği anlaşılmaktadır. Aşağıda bu katılımcıların bazılarının ifadelerine yer verilmektedir. "Akrabalarım vardı, onlar kampüste bir yer ayarlamama yardımcı oldular" (K1). "Kuzenlerim var Hollanda'da. Onlarda kaldım. Kolay oldu her şey son derece" (K18). "Kalacak yer konusunda ben şanslıydım. Yoksa çok zor olabiliyor. Orada bir arkadaşım vardı. Kiralık ilanlarına baktı benim için. Gittiğim ilk hafta onda kaldım sonra onun bulduğu yerlerden birine taşındım" (K16). "Eski bir öğrencimin orada doktora öğrencisi olduğunu öğrendim ve ona ulaştım. Bana yan apartmanında bir daire buldu" (K17).

Doktora sonrası araştırmalarını Türkiye'de bir vakıf üniversitesinde yürütmüş olan K2, K21 ve K22, üniversitenin kendilerine ücretsiz lojman sağladığını ve barınma gereksinimini karşılama konusunda hiçbir sorun yaşamadıklarını belirtmektedirler. Öte yandan K22, ilk doktora sonrası araştırmasını Hollanda'da yürüttüğünü ve burada konut kiralarken birtakım zorluklar yaşadığını belirtmektedir. Aynı şekilde K21 Türkiye'deki doktora sonrası araştırmasını tamamladıktan sonra İsviçre'de bir doktora sonrası araştırma daha yürüttüğünü ve barınma gereksinimini karşılayacak uygun evi bulmasının birkaç hafta sürdüğünü vurgulamaktadır. İlk doktora sonrası araştırmasını Hollanda'da ikincisini Türkiye'de bir devlet üniversitesinde yürütmüş olan K23 ise, doktora öğrenimini de Hollanda'da tamamlamış olduğu için aynı dairede kalmaya devam ettiğini Türkiye'de de ailesi ile birlikte kendi evinde kaldığını söylemektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Ev Sahibi Örgütün Desteği Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Katılımcıların doktora sonrası araştırmaları için gittikleri ülkeye/şehre yerleşme ve örgüte uyum sürecine ilişkin belirttikleri ikinci konu, ev sahibi örgütten gördükleri destektir. Katılımcıların ifadelerinden bu desteğin iki farklı türde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Örgütce Bilgilendirme Yapılması. Birinci çalışma grubunda bulunan ve araştırmasını akademik ziyaretçi olarak yurt dışında yapan araştırmacıların bazıları, araştırmacısı oldukları üniversitede veya araştırma projesindeki görevleri ve sorumlulukları ile hak ve yetkileri üzerine çeşitli sözleşmeler imzaladıklarını, küçük çaplı uyum (oryantasyon) programlarına alındıklarını ya da danışmanlarının kendilerinden beklentilerini sözlü olarak kendilerine bildirdiğini belirtmektedirler. Akademik ziyaretçi olarak yurt içinde doktora sonrası araştırma yapan iki katılımcı da, doktora sonrası araştırma için bulundukları üniversitede doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yürütülmesine ilişkin bir yönerge bulunduğunu ve kendilerinin hak, yetki ve sorumluluklarının bu hukuksal metinlerde açık biçimde belirtildiğini anlatmaktadır. Bu katılımcıların ifadelerinden söz konusu sözleşme, yönerge ve sözlü bildirimlerin, üniversitede/bilim örgütlerindeki konumlarını hızla anlamalarında ve ortama uyum sağlamalarında kendilerine yardımcı olduğunu düşündükleri anlaşılmaktadır. "DOSAP kapsamında olunca çok net her şey. Ne olacağını bilerek gidiyorsun. İyi oluyor" (K5). "Projeye ilişkin bazı taahhütlerde bulundum. Bazı formlar doldurdum. Yani benden neler bekliyorlar, ne yapmalıyım bilerek başladım işe (K8). "…Üniversitesinde hak, yetki ve sorumluluklarıma dair bir belge imzaladım. Oldukça bilgilendiriciydi o orada kalacağım süreyle ilgili (K10). "Yazılı metinler imzaladık orada hak, yetki ve sorumluluklar için. Oryantasyona tabi tutulduk kısa süreli" (K11). "DOSAP yönetmeliği yazılı ilkeler sunuyor zaten her şeye ilişkin. Siz de biliyorsunuz süreçte ne olacağını bu sayede" (K13). "Orada bir bilgilendirme yaptılar, özellikle sağlık sigortasıyla ilgili olarak. Onun dışında bir şey imzalamadım hak, yetki ve sorumluluklara ilişkin" (K17).

Yürüttüğü iki doktora sonrası araştırmanın ilkini Hollanda'da bir üniversitede üç yıllık bir sözleşmeyle postdoctoral associateship araştırmacısı olarak yürüten K22, ilgili örgütte çalışmaya başlamadan önce söz konusu ülkeden oturma ve çalışma izinleri alması gerektiğini, bu izin süreçlerinde görev yapacağı üniversite ile iletişim içinde olduğunu belirtmiştir. K22, böylelikle çalışma ortamları konusunda önceden bilgi sahibi olduğunu, bu nedenle kolaylıkla uyum sağladığını anlatmaktadır. Fellowship türünde iki ayrı doktora sonrası araştırma yapan K21'in de konuya ilişkin görüşleri benzer yöndedir. Katılımcılar düşüncelerini aşağıdaki gibi aktarmaktadırlar.

> İsviçre Hükümeti Bursuyla Basel'deydim ve çok çeşitli bilgilendirici metinler okuyup imzalamıştım zaten oradaki pozisyonumla ilgili. Araştırma içeriği zaten belliydi ama danışmanımla biraz düzenleme yaptık üzerinde. Zor olmadı uyum sağlamam, yani bir uyum süreci olmadı diyebilirim. İstanbul'da … Üniversitesinde de benzer şekilde oldu durum. Danışmanım yoktu orada koordinatörle hallettik tüm süreçleri (K21).

> İlk postdoc üç yıldı Hollanda'da. Bildiğin işti o. Oturma izni alınıyor, işe giriş sigorta belgeleri hazırlanıyor. Üniversite bir sürü girişimde bulundu, oturduk konuştuk, evrak getirdim götürdüm bir sürü. İstanbul'daki ikinci doktora sonrası araştırmamda da bir sözleşme imzaladık, İstanbul'da bulunacağıma dair araştırma merkezinde (K22).

Katılımcıların anlatımları, araştırma önerisinde büyük ölçüde şekillendirilmiş olsa da yürütülecek araştırma veya projede araştırmacının görev ve sorumlulukları ile ilgili yetkililerce üniversitedeki ve fakültedeki günlük işleyişe ilişkin araştırmacıya sözlü ya da yazılı olarak bilgi verilmesinin de katılımcıların araştırma yaptıkları üniversiteye ve çevrelerine uyum sürecini hızlandırdığını göstermektedir. Fellowship ve postdoctoral associateship türünde doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcıların ise, yürüttükleri araştırmalar aynı zamanda sözleşme esasına dayanan bir iş olma özelliği taşıdığından, araştırmadaki görev yetki ve sorumluluklarını araştırmaya başlamadan önce açık şekilde bildikleri, bunun da ev sahibi örgüte hızla uyum sağlamalarına yardımcı olduğu çıkarımı yapılabilir. Öztürk'ün (2013) belirttiği gibi, doktora sonrası araştırma önceden yapılandırılmış ve daha belirgin sınırlar içerisinde gerçekleştirilen araştırma etkinlikleridir. Doktora sonrası araştırmacılar da bu süreçteki rollerini bilerek araştırmaya başladıklarında örgüte ve araştırmalarına uyum sağlamaları daha hızlı olmaktadır.

Örgütün Sağladığı Fiziki Olanaklar. Katılımcılar, araştırma yürüttükleri ev sahibi örgütte kendilerine ait bir çalışma alanı, masa ve bilgisayarın olmasını gerekli görmekte ve bunların kendilerine sağlanmamasını büyük bir eksiklik olarak nitelendirmektedirler. Katılımcılardan bazıları düşüncelerini aşağıdaki şekilde dile getirmektedirler: "Her şeyimiz hazırdı gittiğimizde. Odalarımızı gösterdiler, bilgisayarlarımızı, yazıcı kartlarımızı, giriş ve otopark kartlarımızı verdiler hemen. Bunlar gerekli şeyler" (K3). "Orada oda ve bilgisayar verildi. Üniversite bana tüm kaynaklarını açtı. Yerleşirken de çok yardımcı oldular" (K11). "Bölümdeki diğer academic visitor'larla paylaştığımız bir odam vardı. Kendi masam ve bilgisayarım vardı. Yerleştik hemen yerimize. Yer verilmeyen göçebe gibi kütüphanede çalışanlar olduğunu biliyorum" (K12). "Oda verdiler, hazırdı her şey içinde, çok yeterliydi" (K14).

Ev sahibi örgütten söz konusu desteği alamayan katılımcıların, hem yeni çalışma ortamlarına uyum sağlamada hem de araştırma boyunca çeşitli zorluklarla karşılaştıkları görülmektedir. Akademik ziyaret türünde doktora sonrası araştırma yapmış olan K19 ve

K20'nin, gittikleri ülkelerde araştırma yürüttükleri üniversiteye uyum sağlamakta ve ortama alışmakta çektikleri zorluğu anlattıkları ifadeler aşağıda verilmektedir. "Bölümde tamamen misafir olarak bulunuyorsunuz. Oda bir yana dursun, masanız ve bilgisayarınız varsa şanslısınız. Bir odada dönüşümlü olarak kullanılan beş altı masa vardı. Kütüphanede çalışıyorsunuz ortak alanlarda" (K19). "İlk danışmanım hiçbir şekilde ilgilenmedi ilk gittiğimde. Oda var, masa bilgisayar yok, kim nereyi boş bulursa oturuyor. Nem çok fena havalandırması yok odanın doğru dürüst, internet kesik kesik, bir gidip bir geliyor. Felaketti ortam" (K20). Katılımcıların ifadeleri, görev yaptıkları üniversitede sahip oldukları fiziki olanakları araştırma yaptıkları üniversitede de istediklerini ve bunlar gerçekleşmediğinde çevreye uyum sağlamada ve ortama alışmada zorluklar yaşayabildiklerini göstermektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Doktora Sonrası Araştırmada Burslar Ücretler Özlük Hakları ve İş Güvencesi Konusundaki Görüşleri

Bu bölümde birinci çalışma grubundaki Türkiye'de veya yurt dışında akademik ziyaretçi olarak doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcıların aldıkları burs ve (eğer varsa) diğer araştırma desteklerinin kendilerine sağlanma şekilleri ve bu kaynakların araştırma boyunca yeterli olup olmadığı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca doktora sonrası araştırma bir istihdam biçimi olarak ele alınarak, fellow ve postdoctoral associateship araştırmacısı olarak araştırma yürütmüş katılımcılara verilen ücret, sağlanan iş güvencesi, çalışma koşulları ile lojman ve sağlık sigortası gibi yan haklar/özlük hakları da irdelenmektedir. Tema, iki kategoride incelenmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Aldıkları Burs ve Araştırma Destekleri Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Çalışma grubunda yer alan 23 katılımcının 13'ü (K1, K3, K4, K6, K8, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K17, K18, K19) TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programı ile yurt dışında araştırma yapmıştır. Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Hollanda, Hindistan, İngiltere gibi farklı ülkelerde araştırma yürütmüş olan bu katılımcıların tamamı, aldıkları bursun gittikleri ülkede araştırma boyunca barınma, mutfak masrafları, ulaşım ve diğer masrafları karşılamada yeterli olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bursun hiçbir gecikme olmadan zamanında (aylık ya da üç aylık dönemlerle) yatırıldığını belirten katılımcılar, yurt dışına gidiş ve dönüşlerinde kendilerinin ve (eğer birlikte gitmişlerse) ailelerinin uçak biletlerinin fiyatına bakılmaksızın kendi istedikleri hava yolu şirketlerinden alındığını eklemektedirler. Aşağıda bazı katılımcıların bu konudaki ifadeleri yer almaktadır. "Burs her şeye fazlasıyla yetti" (K6). "… şehri çok pahalı bir yer ama

burs gayet yeterliydi. TÜBİTAK istediğim firmalardan aldı uçak biletlerimi. Kendi paramdan hiç kullanmadım" (K10). "Burs genel olarak yeterliydi. Seminerlere ve veri toplamaya gitmeye bile yetti. Cebimden bir şey vermedim. Yetti" (K16). "Orada oğlumun okul giderlerine varana kadar bursu kullandım. Çok yeterliydi" (K17). "TÜBİTAK'ın olanakları çok iyi. Mutlaka söylenmeli. Burs her anlamda yeterli" (K19). Doktora sonrası araştırmalarını İngiltere'de yürütmüş olan K4 ve K11 bursun genel olarak yeterli olduğunu belirterek verilme şekli ve içerdiği kalemlerle ilgili aşağıdaki saptamalarda bulunmaktadırlar: "Burs Avro olarak ödeniyor, Sterline çevrilirken de azalıyor, bu sorun oluyor orada. Sterlin şeklinde ödenmeli İngiltere'de" (K4). "Eğer araştırma önerisindeki araştırma seyahat gerektiriyorsa buna göre para verilmeli. Kongreye gidiyorsunuz örneğin onu da kimse karşılamıyor" (K11).

TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programından farklı burslarla doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcıların deneyimleri ise farklılık göstermektedir. Katılımcı 23, Hollanda'daki fellowship türü doktora sonrası araştırmasını tamamladıktan sonra 2232 Uluslararası Lider Araştırmacılar Programıyla (O zamanki adıyla 'Yurda Dönüş') 2011 yılında yurt dışından Türkiye'ye dönen ilk araştırmacılardan olduğunu ve bursun o dönemde son derece yetersiz kaldığını, sağlık sigortası ile sosyal güvence de sağlamadığını belirtmektedir. Türkiye'de görev yaptıkları üniversiteden yine Türkiye'de doktora sonrası araştırma yaptıkları üniversiteye geçici görevlendirme yoluyla giden K5 ve K13 kadro unvanlarına karşılık gelen ücreti doktora sonrası araştırmaları boyunca almaya ve bir öğretim üyesinin sahip olduğu tüm özlük haklarını kullanmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. K5, araştırma için şehre vardıktan hemen sonra kendisine üniversite yerleşkesi içerisinde bir lojman verildiğini ve araştırma boyunca uygun bir kira bedeli ödeyerek burada kaldığını söylemekte, ev sahibi örgütün ilgili birimlerinin araştırması boyunca gereksinim duyduğu durumlarda kendisine destek olduğunu sözlerine eklemektedir.

2014 yılında yürütmesi durdurulan ve bugün devam ettirilmeyen YÖK Doktora Sonrasını Araştırma Bursunu kullanarak Fransa'da doktora sonrası araştırma yapmış olan K9, aldığı bursun yetersiz olduğunu ve orada kaldığı süre boyunca sıkça kendi birikimlerinden harcamak zorunda kaldığını belirtmiştir. Fulbright Bursuyla Amerika Birleşik Devletleri'nde doktora sonrası araştırma yapmış olan K15, bu bursun ciddi elemelerden sonra son derece az sayıda araştırmacıya verildiğini, miktarının yeterli olduğunu ve her tür gereksinimini bursla rahatlıkla karşılayabildiğini belirtmektedir. Ayrıca katılımcı, yaptığı harcamalara ilişkin belgelerin kendisinden istenmediğini eklemektedir. K20, araştırması için herhangi bir burs almadan Singapur'da kendi olanaklarıyla bulunduğunu ve araştırmasını yürüttüğü üniversiteden de herhangi bir maddi destek görmediğini belirtmektedir.

Akademik ziyaret türündeki doktora sonrası araştırmasını bugün verilmeyen YÖK Doktora Sonrası Araştırma Bursu ile yapmış olan K9 ile başlatıldığını günden bu yana çeşitli iyileştirmeler yapılarak geçmişteki durumuna göre araştırmacılara görece daha iyi olanaklar sunan TÜBİTAK 2232 kodlu programın eski uygulamadaki biçimiyle burs almış K23 dışındaki tüm katılımcılar, doktora sonrası araştırmaları sırasında aldıkları bursu yeterli bulmaktadırlar. Ayrıca katılımcılar TÜBİTAK'ın sağladığı diğer olanak ve kolaylıkların altını çizmektedirler.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Aldıkları Ücret Sağlanan İş Güvencesi Çalışma Koşulları ile Yan Haklar/Özlük Hakları Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Fellowship ve postdoctoral associateship türündeki doktora sonrası araştırmalar akademik ziyaret türündeki doktora sonrası araştırmalardan farklı olarak bir istihdam şeklidir ve finansman biçimi de farklıdır. Bu nedenle ve çalışma grubunda fellowship ve postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırma yürütmüş beş katılımcının dördünün (K7, K21, K22, K23) doktora sonrası araştırma yürütmedeki temel amaçları geçimlerini sağlamak olduğundan, bu araştırmacıların aldığı ödemeleri ücret, yürütülen araştırmayı bir iş, araştırmacıya sunulan olanakları da çalışma koşulları olarak değerlendirmek anlamlıdır.

Yirmi üç kişilik çalışma grubunda fellowship türü doktora sonrası araştırma yürütmüş beş (K2, K7, K21, K22, K23), postdoctoral associateship türü doktora sonrası araştırma yürütmüş bir katılımcı (K23) bulunmaktadır. K2, K7, K21, K22 fellowship türündeki doktora sonrası araştırmalarını İstanbul'da aynı vakıf üniversitesinde farklı yıllarda ve alanlarda yürütmüşlerdir. Bu katılımcılar, yaklaşık olarak Türkiye'de devlet üniversitesinde görev yapan bir doktor öğretim üyesi aylığı kadar ücret aldıklarını ve bu miktarın araştırma süresince gereksinimlerini karşılamada yeterli olduğunu belirtmektedirler. İstanbul'da yerleşik olarak yaşayan K7 dışındaki katılımcılar, araştırmaları için İstanbul'da kaldıkları süre boyunca Üniversitenin kendilerine "1+1" şeklinde tanımlanan eşyalı daireleri ücretsiz olarak verdiğini söylemektedir. Ayrıca katılımcılar, Üniversitenin aylık yemek yardımı ve araştırmaya başlarken araştırma desteği adı altında belirli bir miktar nakit para verdiğini açıklamaktadırlar. Katılımcılar aldıkları ücret ve sahip oldukları özlük haklarıyla ilgili şu ifadeleri kullanmaktadırlar: "Lojmanda kaldım. Sağlık sigortası ve yaşam giderlerini karşıladılar. Doktor öğretim üyesine denkti dokuz ay boyunca aldığım ücret de. Çok yeterliydi. Bol bol harcadım" (K2). "Sevdiğim işi, araştırma işini yaparak iyi bir maaş alıyorum diyebilirim rahatlıkla" (K7). "Lojman olsun, aldığım aylık olsun iyiydi olanaklar. Yetti her şey için" (K21). "Çok yeterliydi her şey, Ayrıca araştırma desteği vardı aylık ödemenin dışında. Kitap, teçhizat ve fotokopi için. Yemek ödeneği vardı ve sağlık sigortasını

da onlar karşıladı" (K22). K23 de fellowship türü doktora sonrası araştırmasını Hollanda'da bir üniversitede yürütmüştür ve araştırması boyunca aldığı ücretin o dönem için Hollanda koşullarına göre yeterli olduğunu anlatmaktadır. K22, ilki postdoctoral associateship olan iki doktora sonrası araştırma yürütmüştür. Katılımcı üç yıllık bir proje olan ilk araştırmasında, araştırmanın yalnızca ilk yılında görev yaptığını ve ardından özel nedenlerle Türkiye'ye döndüğünü, projede görev yaptığı bir yıl boyunca aldığı ücretin tatmin edici ve Hollanda'da yaşam sürdürmeye yetecek miktarda olduğunu söylemektedir.

Birinci çalışma grubundaki fellowship ve postdoctoral associateship türünde doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcıların anlatımları üzerinden, bu katılımcıların Türkiye'de ve Hollanda'da Almanya'dakine benzer biçimde (https://www.academics.com/guide/postdoc-salary-germany) iş gücü piyasasında doktora derecesine sahip başka işlerde çalışanlarla, örneğin devlet üniversitelerinde doktor öğretim üyesi kadrosunda görev yapan kişilerle, yaklaşık aynı ücreti aldıkları ayrıca Türkiye'de fellowship türü doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcılara lojman, yemek yardımı, araştırma ödeneği gibi çeşitli yan haklar sağlandığı görülmektedir. Bulgular üzerinden yapılabilecek diğer bir çıkarım, Türkiye'de ve kimi Avrupa ülkelerinde fellowship ve postdoctoral associateship türünde araştırma yürüten araştırmacıların gelirlerinin, ülkelerin kendi içlerindeki ölçünlere göre değerlendirildiğinde, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki araştırmacılarınkinden daha yüksek olduğudur (National Acedemies of Science, 2014, 62).

Katılımcıların yürütmüş oldukları doktora sonrası araştırmalarda ücret konusundaki olumlu görüşlerinin, iş güvencesine ilişkin görüşlerine koşut olmadığı görülmektedir. Fellowship türü doktora sonrası araştırmasını Türkiye'de yürütmüş ancak Kanada'da öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan K2 dışındaki tüm katılımcılar (K7, K21, K22, K23), doktora sonrası araştırmayı kısa dönemli bir istihdam şekli olarak görmekte ve güvencesiz bir çalışma biçimi olarak nitelendirmektedirler. Bu katılımcılardan K7 dışındaki tüm katılımcılar iki doktora sonrası araştırma yürütmüşlerdir ve ilkini bitirdikten sonra kadro olanağı bulamadıkları ve geçimlerini sağlamak zorunda oldukları için ikinci doktora sonrası araştırmaya başlamışlardır. Katılımcılar, amaçlarının öğretim üyeliği kadrolarına atanmak olduğunu belirtmektedirler. Aşağıda K7'nin ifadeleri verilmektedir.

> Doktora sonrası araştırma bir yandan iyi bir şey ama bu Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi insanların altı yıl on yıl boyunca birkaç postdoc yapıp, üniversitede kadro bulamayıp kırılgan bir pozisyonda kalmasına da dönüşebiliyor. İş güvencesi yok bunun, kısa zamanlı sözleşmelere dayanıyor. Çok güçlü özgeçmişi olan kişilerin yıllarca postdoc kalıp bir kadro bulamayarak akademik çalışmaları tamamen bırakıp diğer güvenceli iş alanlarına yöneldiğine şahidim. Postdoc uzun süreli olmamalı bir geçiş süreci olmalı. Taşeron gibi bir şey. TÜBİTAK'ta proje destekleri

> veriliyor. Bu kişiler üniversitelerde kadro bulamadıkça bu projelerde çalışacaklar, gidişat öyle gibi gözüküyor (K7).

K7'nin üzerinde durduğu nokta, üniversitelerde öğretim üyesi kadrosu ya da bilim örgütlerinde bir iş bulamayan doktora derecesine sahip bu kişilerin doktora sonrası araştırmaları bir iş olanağı olarak görmeleridir. Türkiye'deki bazı yükseköğretim ve istihdam politikalarının bu durumun yansımalarını taşıdığını söylemek olanaklıdır. 2017 yılında Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun yürürlüğe girmesi, doktora mezunlarının en azından belirli bir kısmının üniversitelerde istihdam edilemediğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Ancak söz konusu yasa ile sağlanan istihdam doktora sonrası araştırmacı pozisyonları K7'nin de belirttiği üzere geçicidir. Doktora derecesine sahip kişiler, zamanla öğretim üyesi kadrolarına atanamadıkça güvenceli iş arayışıyla araştırma alanından çekilerek başka alanlarda çalışma eğiliminde olabilirler. McConnell ve diğerlerinin (2018) araştırmasının Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya koyduğu, Almanya'da da bir benzeri görülen (https://www.academics.com/guide/how-to-find-a-postdoc-position-germany) bu durum ilerleyen yıllarda Türkiye'de de gözlemlenebilir. Aşağıda K21, K22 ve K23'ün ifadelerine yer verilmektedir. "İlk doktora sonrası araştırmayı tamamladıktan sonra İstanbul'da …. Üniversitesinde, yaz okulunda derse girebiliyordum ama ötesi bir durum yoktu, bir kadro imkanı yoktu. Ben de kalmadım ve İsviçre'de ikinci bir araştırmaya gittim" (K21). "Bitirdim iki postdoc'u da. Bir tane daha yapmak istemiyorum, sonu yok. Kadro arayışım sürüyor. Türkiye'de, olmazsa da yurt dışında…" (K22).

> Hollanda'da genelde postdoc'larda iki yıllık sözleşmeler öneriliyor sana. Bu da ne demek, bir yıl rahatsın ikinci yıl yine kadro ya da başka postdoc arayacaksın bulacaksın. Yabancıysan bir de o oturma izinlerini tekrar almak, yazışmalar yapmak, üniversite, büyükelçilik, oraya laf anlat buraya laf anlat. Belirli bir yaştan sonra çekilmiyor artık. Yani bir postdoc'un yaşı otuzlarda oluyor her türlü. Güvenceli, önünü görebildiğin bir şey istiyorsun artık. Bunu bir daha yaşamamak adına ben Türkiye'ye kadro umuduyla döndüm 2232 ile (K23).

Katılımcıların Türkiye'de ve Hollanda'da doktora sonrası araştırmanın iş güvencesi sağlamadığına ilişkin saptamalarının, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki durumla çeşitli benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırmacıların çoğu zaman kısa süreli sözleşmelerle ve güvencesiz koşullarda çalıştırıldığı söylenebilir (Lam, 2007; Wöhrer, 2014). Almanya'da da benzeri bir tablo göze çarpmaktadır. Ülkede, bir kişi üniversitede ya da kamu bilim örgütünde doktora sonrası araştırmacı olarak

toplamda en çok altı yıl çalışabilmektedir (Federal Ministry of Education and Research, 2019d).

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Araştırma Sürecine Etki Eden Etmenler Konusundaki Görüşleri

Bu bölümde birinci çalışma grubunda yer alan katılımcıların doktora sonrası araştırmalarında yürüttükleri etkinliklerin neler olduğu ve araştırmalara olumlu veya olumsuz yönde etki eden etmenler incelenmiştir. Katılımcıların ifadelerinden, doktora sonrası araştırma etkinliklerinin araştırma önerilerine göre çeşitli farklılıklar gösterebildiği ancak genel olarak katılımcıların çoğunun belirli etkinlikleri yürüttüğü görülmektedir. Söz konusu etkinlikler şunlardır:

- Toplantılar düzenleyerek kuramsal tartışmalar yürütmek,
- Alanyazın taraması yapmak ve sahada veri toplamak,
- Seminer vermek,
- Ders vermek,
- Ders almak,
- Şehir dışı/ülke dışı bilimsel toplantılara katılmak,
- Laboratuvar çalışmaları yapmak,
- Tez danışmanlığı yürütmek.

Katılımcıların ifadelerinden çalışma grubundaki 23 katılımcının tamamının seminer çalışması yaptığı, araştırmalarına ilişkin alanyazın taramaları yaptıkları, veri topladıkları ve toplantılara katılarak kuramsal tartışmalar yürüttükleri görülmektedir. Akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırma yürütmüş olan bazı katılımcılarla (K3, K6, K12, K15, K20) fellowship türünde doktora sonrası araştırma yapmış olan katılımcıların ikisi (K21, K23) ders görevi yüklenerek doktora sonrası araştırmalarının belirli bir bölümünde ya da tamamında danışmanlarının yürüttüğü yüksek lisans ve doktora derslerini danışmanlarıyla birlikte ya da tek başlarına verdiklerini, bazıları (K6, K15, K16, K17, K19) bir öğrenci gibi sınav dışındaki tüm sorumluluklarını yerine getirerek çeşitli dersler aldıklarını belirtmektedirler. Akademik ziyaret türü doktora sonrası araştırma yürütmüş olan katılımcıların bazıları (K3, K4, K11, K16), araştırma sırasında çeşitli bilimsel toplantılara katılmak amacıyla bulundukları ülkeden veya şehirden belirli sürelerde ayrıldıklarını, bazı katılımcılar (K9, K13) alanları ve araştırma konuları gereği laboratuvarda çalıştıklarını, bir katılımcı (K20) yedinci yıl izni ile

üniversiteden ayrılan danışmanının tez aşamasındaki doktora öğrencisine fahri olarak tez danışmanlığı yaptığını, diğer bir katılımcı da (K1) araştırma yürüttüğü bölümdeki tez aşamasında olan doktora öğrencileriyle düzenli olarak görüştüğünü ve resmi olmasa da fiilen tez danışmanlığı yaptığını belirtmektedir. Çalışma grubundaki 23 katılımcının 19'u (K1, K2, K3, K4, K5, K6, K10, K11, K12, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K21, K22, K23) yürüttükleri araştırmadaki tek araştırmacı olduklarını ve danışmanlarıyla birebir çalıştıklarını belirtirken, dört katılımcı (K7, K8, K9, K13) bir araştırma grubuyla birlikte çalıştıklarını açıklamaktadırlar. Katılımcıların araştırmanın işleyişine etki eden etmenler üzerine görüşlerine ilişkin ulaşılan iki kategori aşağıda verilmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Danışmanla İlişkiler Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Bir danışman olmadan fellowship türü doktora sonrası araştırma yürütmüş olan katılımcıların bazıları (K2, K15, K21) dışında çalışma grubunda yer alan katılımcıların tümü, danışmanın doktora sonrası araştırma sürecinde araştırmacıya sunduğu desteğin, araştırma süreci üzerinde belirgin bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedirler. Araştırma konuları gereği sahada veri toplamaları gereken katılımcılar (K3, K8, K11) okul, üniversite, sivil toplum örgütleri, mülteci barınakları gibi yerlerde veri toplamak için gerekli resmi izinleri kendileri için danışmanlarının aldığını, bunun kendilerine büyük kolaylık sağladığını belirtmektedirler. Kimi katılımcılar da (K5, K6, K14, K18) danışmanlarının alan bilgisinin kendilerini geliştirmelerinde oldukça etkili olduğunu vurgularken, katılımcıların bazıları da (K17) danışmanlarıyla geliştirdikleri olumlu ilişkinin tüm araştırma sürecine yansıdığını belirtmektedirler. Birinci çalışma grubunda danışmanlarıyla ilişkileri üzerine olumsuz deneyimleri bulunan katılımcılar da yer almaktadır. Katılımcıların bazıları (K1, K20), araştırmaları sırasında danışmanlarından aradıkları desteği bulamadıklarını ve bu nedenle çeşitli zorluklar yaşadıklarını söylemektedirler. Miller (2012), danışmanlarıyla yeterince iletişim içinde olamayan doktora sonrası araştırmacıların iş doyumu yaşayamadıklarını belirtmektedir. Aşağıda ilgili katılımcıların söz konusu görüşleri yer almaktadır. "Ben orada danışmanımdan daha çok, benim gibi bir yardımcı doçentten destek gördüm açıkçası" (K1). "Mülteci barınakları ve pek çok yere girip çıkabildim veri toplamak için. Danışmanım beni gerekli kişilerle tanıştırdı tabii ki öncesinde" (K3). "Hocamın bana verdiği görevler sayesinde uzmanlaştım. Bunu orada hocamla bir yıl boyunca yaptığım çalışmalara borçluyum" (K5). "İzinleri tek başıma almam çok zor olurdu. Tamamını halletti danışmanım proje ekibi adına" (K8). "Farklı şehirlerde 15 okula gittim. Danışmanım halletti hep. Tek başıma çözebileceğim bir şey değildi orada" (K11). "Bana doktora sonrası araştırmadaki danışmanımı, doktora tez danışmanım önerdi. O'nla çalışmanın beni çok

geliştireceğini söyledi. İyi ki de dediği gibi yapmışım. Çok dönüştürücü oldu benim için" (K14). "Danışmanımın tüm süreç boyunca destek vermesi beni en çok güdüleyen şey oldu" (K17). "Destek vermek bir tarafa bana sorun olacak bir sürü duruma neden oldu ilk danışmanım" (K20).

> Danışman hocam, alanın en tanınan profesörlerinden biri. Kendisine, ben de dahil olmak üzere çok sayıda postdoc'un başvurduğunu birini seçmek durumunda olduğunu söyledi. Beni seçti yabancı dilde yayınlarım olunca. Hocamla çalışmak çok şey kattı bana (K6).

Bazı katılımcıların (K4, K8, K14, K16) ifadelerinden, danışmanların araştırmacıya yürüttüğü araştırmaya ilişkin destek olmanın yanı sıra, öğretim üyeleri, başka araştırmacılar ve sivil toplum örgütü yetkilileri ile tanıştırarak, katılımcıların akademik bir ağ kurmalarına yardım ettikleri, başka burs olanaklarının önünü açtıkları hatta gündelik yaşama ilişkin bazı konularda yardımda bulundukları anlaşılmaktadır. Bu katılımcılar, görüşlerini şu sözlerle belirtmektedirler: "Orada yaptığım çalışmalarla danışman hocam bana referans oldu ve O'nun bağlantılarıyla …Üniversitesi Sosyal Ontoloji grubuyla çalışmak için de burs buldum bu sayede" (K4). "Evim okula uzak bir bölgedeydi. Haftalarca ben alışana kadar Amerikalı danışman hocam beni akşamları eşiyle birlikte evime bıraktı. Çok büyük bir iyilikti bu benim için" (K8). "Danışmanımla çeşitli üniversitelerden bölümlerden öğretim üyelerinin de katıldığı yemeklere gittik. Networking harika oldu. Danışmanım sayesinde yapabildim bunları" (K14).

> Danışman hocam tüm seminerlere kongrelere gitmem için motive ediyordu beni. Burada olmanın sebebi bunlara katılman, gitmelisin mutlaka diyordu. Hatta kendisi bu etkinliklere gidip de beni göremeyince, neden gelmedin hastalandın mı yoksa diye e-posta atıyordu aynı gün (K16).

Yurt dışında akademik ziyaretçi olarak doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcıların bazıları (K3, K11, K16, K17, K19, K20), danışmanlarıyla olan ilişkilerini doğrudan olumsuz etkileyen bir durum olarak belirtmeseler de, danışmanlarıyla seyrek görüştüklerini belirtmektedirler. Bu iletişimin genellikle e-posta üzerinden olduğu, bazı katılımcıların tüm araştırma boyunca danışmanlarıyla yalnızca birkaç kez yüz yüze görüştükleri, hatta katılımcılarının bazılarının (K3, K11, K14, K20, K21) danışmanlarının doktora sonrası araştırma sürerken yedinci yıl izni ile aylarca yurt dışına ya da şehir dışına gittikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, tamamen kamu kaynaklarıyla finanse edilen ve araştırmacının yürütebilmek için yurt dışına çıkarak yaşamında pek çok değişiklik yaptığı akademik ziyaret türündeki doktora sonrası araştırmalarda, araştırmacıların danışmanlarının bilgi ve birikimlerinden yararlanabilmelerinin kimi zaman yalnızca danışmanın tercihlerine

kalabildiğini ve rastlantısal olabildiğini göstermektedir. TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programında bir araştırmacının uçak biletleri hariç maliyeti 21.600 ABD Dolarına varabilmektedir ve eğer araştırmacı bir kamu örgütünde görev yapıyor ve yurtdışında ücretli izinli olarak bulunuyorsa, bu maliyet katlanarak artmaktadır. Söz konusu durum bu programın maliyeti ile yararları karşılaştırıldığında ne derece verimli olduğu konusunda soru işaretleri uyandırmaktadır. Ayrıca yalnızca elektronik postayla iletişim kurmanın araştırmanın işleyişi bakımından kabul edilebilir ve yeterli olduğu varsayılırsa, bilim dalına göre farklılık gösterebilse de laboratuvar, teçhizat veya teknik araç gereç kullanımı için sahada olmayı gerektirmeyen sosyal bilim araştırmalarında, araştırmacının ilgili ülkede ya da üniversitede bulunmasının ne derece anlamlı ve gerekli olduğu da sorgulamaya açıktır. Birinci çalışma grubundaki bazı katılımcılar (K2, K15, K21), doktora sonrası araştırmalarda danışmanın gerekli olmadığını düşünmektedirler. Bir danışmanı olmadan fellowship türü doktora sonrası araştırma yürütmüş olan bu katılımcılar, doktora sonrası araştırma sürecinde danışmanın gerekli olmadığı yönündeki görüşlerini aşağıdaki gibi açıklamaktadırlar. "Bence danışmana gerek yok. Kendi kariyerinden sorumlu, ayakta durabilecek kimseler postdoc'lar" (K2). "Bence postdoc'ta danışmanın pratik işlerde ilk giderken işlevi çok. Sonrasında katkısı size sınırlı oluyor. Gerek yok yani" (K15). "Doktora, çıraklık halen. Makaleler falan yazıyorsun ama bir danışmanın var, korunaklı bir yerdesin gibi oluyor. Doktora sonrası araştırmada ise kendin ilerliyorsun danışman olmadan, öyle olunca iyi oluyor (K21).

Doktora sonrası araştırma, araştırmacıyla danışmanın karşılıklı yararlar sağladığı bir birlikte gelişme ve ilerleme süreci olarak değerlendirilmektedir. Yüksek nitelikli genç bilim insanları olan doktora sonrası araştırmacılar, danışmanlarının ulusal ve uluslararası akademik tanınırlıklarının artmasına katkı sağlarlar (Burroughs Wellcome Fund and Howard Hughes Medical Institute, 2006, 97-104). Doktora sonrası araştırmacı ile danışman arasındaki ilişkiyi bu yönüyle de ele alan K16, doktora sonrası araştırmacının danışmana sunduğu katkılara ilişkin şu yorumda bulunmuştur:

> Postdoc'larla çalışmak, bir öğretim üyesine de çok şey katıyor. Onları dinç ve diri tutuyor. Tazeleniyorlar ve bir şekilde onların uluslararası bağlarına da katkıları oluyor. Düşünsenize dünyanın dört bir tarafındaki üniversitelerde ya da işte başka kurumlarda bağlantıları oluyor. Bu da değerli. Araştırmacının hocaya katkısı bu (K16).

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Bilim İnsanı Kişiliğiyle Kabul Görme Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Katılımcıların ifadelerinden, araştırma sürecine etki eden diğer önemli etmenin, doktora sonrası araştırmacıların araştırmanın yürütüldüğü örgütte bilim insanı ve öğretim üyesi kimlikleriyle kabul görmeleri olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılar danışmanları ve bölümdeki öğretim üyeleriyle kurdukları yakın ilişkiler ile bu öğretim üyeleriyle birlikte katıldıkları veya yürüttükleri akademik etkinlikleri, bu kabulün bir göstergesi olarak görmektedirler. Katılımcıların ifadelerinden, araştırma yürüttükleri örgütteki bölüm öğretim üyeleriyle kurdukları ilişkilerin, kendilerini rahat ve oraya ait hissettirdiği, üniversiteye ve ortama alışmalarına katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Aşağıda bazı katılımcıların anlatımlarından örnekler yer almaktadır. "…Üniversitesinin havası beni en çok güdüleyen şey oldu. Herkes birbirine saygılı. Hocalar iletişime çok açık. Bu üniversitelerdeki hocaların hem alanları hem de çevrelerine yaklaşımları konusunda diğerlerinden ciddi farkları var" (K5). "Oranın bir öğretim üyesi gibi tüm hocalarla iç içeydik. Etkileşim vardı sürekli" (K14). "Sıcak davranıyordu herkes, iletişim kurabildim herkesle. Son derece rahat geçirdim oradaki süremi" (K18).

> Çok rahattım bölümde. İçlerinden biri olduk. Avusturya'nın TÜBİTAK'ı sayılan bir kuruluş Marie Curie bursuna başvuru yapmak isteyenler için kurslar veriyor. Bölümden bu kursa katılma sırası kendinde olan bir hoca, 'sen bir yıl yıllığına buradasın sen git bu yıl, ben seneye de giderim' deyip sırasını bana verdi" (K3).

Araştırmasını yürüttüğü bölümdeki diğer öğretim üyeleriyle kendisini doyuma ulaştıracak düzeyde bir iletişim kuramadığını, bu nedenle de farklı öğretim üyeleriyle farklı araştırmalar yürütme olanağını bulamadığını belirten K19, görüşlerini şu sözlerle açıklamaktadır: "Kültürleri de çok bireyselci ve kişiler arası iletişime çok izin vermiyor. Deneyimlerinden düşüncelerinden yararlanamadım oradaki hocaların, dönüt alamadım pek. Kendi araştırmamı yürüttüm bu nedenle daha çok" (K19).

Katılımcılar araştırma yürüttükleri üniversitelerde danışman öğretim üyelerinin ya da diğer öğretim üyelerinin verdikleri bazı dersleri izlediklerini, danışman öğretim üyelerinin verdikleri yüksek lisans ve doktora derslerini belirli bir süre kendilerinin verdiğini, bölümdeki diğer öğretim üyeleriyle birlikte bilimsel toplantılara katıldıklarını, danışmanlarının yüksek lisans ve doktora öğrencilerine fahri olarak tez danışmanlığı yaptıklarını ve fakültede onlarla benzer sorumlulukları paylaştıklarını, böylelikle yeni akademik deneyimler edindiklerini söylemektedirler. Katılımcılar görüşlerini şu ifadelerle belirtmektedirler: "Projede görevim olan şeyler dışında ben de görev talep ettim. Hocalar da görev verdiler. Tanıdıkça birbirimizi, benim yeterliklerimi gördükçe daha iyi düzeyde etkinlikler yapabildim. Rahat hissettirdiler bana kendimi" (K8). "…Kurumsal e-postaya dahil ettiler beni de. Her bilgilendirme zaten kurumsal e-posta üzerinden hepimize geliyordu. Haberimiz oluyordu her etkinlikten. Katılıyorduk bunların çoğuna" (K12).

> Çalışma konularımız benzeşiyordu ikinci danışmanımın bir doktora öğrencisiyle. Danışman sabbatical için gitmişti üniversiteden. O'nun yerine tez danışmanlığı

yaptım, yardımcı oldum. Oldukça farklı ve öğretici oldu benim için. Öğrenci de memnun kaldı" (K20).

Ders vermem söz konusu oldu İsviçre'de. Şöyle oldu bu, danışman hocam sabbatical izni ile gidiyordu. Küçük bir bölümdü, az hoca vardı zaten. Burada bir dönem boyunca bir yüksek lisans dersi verdim. Harika bir tecrübe oldu benim için, iyi de sürdürdüm (K21).

Katılımcıların, bilim insanı kimliklerinin araştırma yürüttükleri üniversitede tanınmasını arzu ettikleri ve fakültedeki öğretim üyelerince fakültenin çalışanlarıymış gibi kabul gördüklerinde ortama daha rahat uyum sağlayarak çevreleriyle etkileşim içerisine girebildikleri ve farklı akademik birikimlerden yararlanma olanağı buldukları görülmektedir. Cantwell (2011), görevleri ve bulunma amaçları bakımından o an için öğretim üyesi olmasalar da doktora sonrası araştırmacıların doktora derecesine sahip olduklarından öğrenci olarak kabul edilemeyeceklerini belirtmektedir. Akademik ziyaretçi olarak doktora sonrası araştırma yürüten kişilerin birçoğu doktor öğretim üyesi, doçent hatta profesör kadrosunda görev yapmakta olan öğretim üyeleridir. Bu nedenle katılımcıların bilim insanı ve öğretim üyesi olarak alan bilgilerinin ve diğer yeterliklerinin kabul görmesini istemelerinin beklendik bir durum olduğu söylenebilir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Sosyal Bilimlerde Araştırma Olanakları ve Kültürü Konusundaki Görüşleri

Araştırmada katılımcılardan, Türkiye'de/yurt dışında görev yaptıkları örgütlerle Türkiye'de/yurt dışında doktora sonrası araştırmalarını yürüttükleri ve eğer hem yurt dışında hem Türkiye'de doktora sonrası araştırma yürütmüşlerse Türkiye'deki ile yurt dışındaki doktora sonrası araştırma yürüttükleri örgütleri araştırma olanakları ve akademik kültürleri bakımından karşılaştırmaları istenmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlardan elde edilen bulgular iki kategoriye ve altı koda ayrılmıştır.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Araştırma Olanakları ve Kültürü Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Bu bölümde katılımcıların Türkiye'de sosyal bilimlerde araştırma olanakları ve kültürü üzerine görüşleri üç kod altında incelenmektedir. İlgili kodlar başlıklar biçiminde aşağıda verilmektedir.

Öğretim Üyelerinin İşyükü. Elde edilen bulgular, katılımcıların Türkiye'de öğretim üyelerinin fakültelerinde yürüttükleri ders ve danışmanlık görevlerinin, yönetsel görevlerin ve kurul komisyon üyelikleri gibi sorumlulukların genelde her tür araştırma etkinliği, özelde doktora sonrası araştırma etkinliklerini yürütmeyi zorlaştıracak ölçüde fazla olduğunu

düşündüklerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar fakülte işleyişi içerisinde öğretim üyesinin doğrudan görevlendirildiği işlerin yoğunluğu nedeniyle makale yazmak ve kendi araştırma projelerini yürütmek gibi akademik etkinliklere yeterince zaman ayıramadıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların anlatımlarından üniversitelerdeki yaygın anlayışın, ders görevi ve yönetsel görevlerin bir öğretim üyesinin asıl görevi olduğu, bilimsel araştırma yapmanın ise fakülteye ve üniversiteye değil doğrudan öğretim üyesine yarar sağladığı şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan vakıf üniversitelerinde öğretim üyesi olarak görev yapan katılımcılar (K3, K4, K11, K14) kendilerinden, verilen her türlü görevi eksiksiz yerine getirmelerinin yanı sıra önde gelen dergilerde makaleler yayınlayarak üniversitenin adını duyurmalarının da istendiğini vurgulamaktadırlar.

Verilerden elde edilen diğer bir bulgu, katılımcıların söz konusu iş yükünün Türkiye'deki üniversitelerde öğretim üyelerinin doktora sonrası araştırmalara danışmanlık yapmalarını da engellediği yönündedir. Katılımcılar öğretim üyelerinin yürüttükleri ders ve tez danışmanlık görevleri, yönetsel görevler ve kurul komisyon üyelikleri gibi sorumlulukların, kendileri ile çalışmak için başka üniversitelerden, şehirlerden hatta ülkelerden çeşitli beklentilerle gelecek olan doktora sonrası araştırmacılara zaman ayırmalarının önünde büyük bir engel oluşturduğunu/oluşturacağını belirtmektedirler. Bu koda ilişkin katılımcıların görüşleri aşağıda verilmektedir. "Makale yazmak sizin özel işiniz, fakülteye çalışacaksınız önce diyor. Benim bunu bir dekandan duymuşluğum var. Bir ton iş zaten oluyor fakültede" (K3). "Bizde öğretim görevi ile araştırma yapmanın dengesini bulmak zor. Bir tarafı kısmak azaltmak gerekiyor mecburen. Dönemlik altı ders verdiğimiz oluyor. Ama diğer taraftan o iyi yayınları da istiyor senden" (K4). "Burada o kadar çok derse giriyoruz ki, bizden danışmanlık isteyen bir postdoc'a nasıl yardımcı olabiliriz ki" (K8). "Bizde hem ders görevi ve verilen diğer tüm görevleri yerine getirmen, hem de o yükü sırtlarken nitelikli yayınlar yapman isteniyor" (K14). "…Öğretim üyeliği bundan (doktora sonrası araştırma) çok daha zor. Ders vermek, başka görevler, araştırma yapmak postdoc'taki gibi kolay değil onlar (öğretim üyeleri) için. Kendileri de o halde danışmanlık yapamaz elbette" (K22).

> Yurt dışında araştırma yapmak istememin bir nedeni de ben burada bir memurun, öğrenci işlerinin yapması gerekenlerin yüzde yüzünü yapıyorum. Fakülte yükü bu… Elbette yapacağız o ayrı bir şey ama şöyle olsa bir günümü fakültenin işlerine ayırayım, dört günü öğrencilerime ve kendime ayırabileyim. Ama burada kaldığımız müddetçe beş günün dördünü odağınız dışındaki işlere ayırıyorsunuz (K20).

Katılımcıların ifadeleri, Bulut ve Soylu'nun (2009) fakültelerde tam zamanlı olarak görev yapmakta olan öğretim üyelerinin işyüklerinin hangi etkinliklerden oluştuğunu,

bunların toplam işyükü içerisindeki ağırlıklarını ve birbirlerine etki etme oranlarını ortaya koyan araştırmalarının bulgularıyla örtüşmektedir. Ders görevi ve yönetsel sorumluluklar öğretim üyelerinin işyükü içerisinde makale veya bildiri yazma ile araştırma projeleri yürütmeden kayda değer biçimde daha fazla yer tutmaktadır. Ders saatinin fazla olması ve yönetsel sorumlulukların yoğunluğu işyükünü artırmakta ve akademik üretkenliği olumsuz etkilemektedir.

Araştırmaya Gereken Önemin Verilmemesi ve Danışmanlık Yapabilmek İçin Gerekli Nitelikler. Katılımcılar Türkiye'de sosyal bilimlerde araştırma yürütmenin fakülte ve üniversite yöneticileri, bilim örgütleri ve hatta duruma göre öğretim üyelerince yeterince önemsenmediğini, bunların sonuçlarına yeterli değer verilmediğini, bu araştırmaların sonuçlardan yeterince yararlanılmadığını ve bu üç olgunun sonucu olarak araştırma yapan kişilerin araştırmaları sırasında karşılaştıkları sorunların giderilmediğini belirtmektedirler. Bazı katılımcılar yaptıkları araştırmaların, doktora sonrası araştırmalar dahil olmak üzere görev yaptıkları örgütlerde ilgi ve dikkat çekmediğini, diğer öğretim üyeleri ve iş arkadaşlarıyla araştırmalarına ilişkin paylaşımda bulunamadıklarını (K5, K20) ve Türkiye'de yürütmek istedikleri araştırmalar için izin alma konusunda sorun yaşadıklarını (K3) söylemektedirler. "Ben göç çalışıyordum ve Bakanlık izin vermedi mültecilerle görüşmeme. Ben de yine Suriyelilerle çalışabileceğim Avusturya'ya gittim. Çok zor bizde izin almak araştırma için" (K3). "Döndüğümde Allah kulu sormadı kendi kurumumda bir yıl ne yaptın orada diye" (K5).

> Dönüşte 'bana gel anlat ne öğrendin ne gördün' diyen olmadı. Araştırma görevlisi kadrosundayım yüksek lisans veya doktora derslerine girip bir şey de paylaşamıyorum. Hiç kimse ilgi göstermedi. Ben mi gidip, 'ya şunları öğrendim anlatabilir miyim' diyecektim? (K20)

Katılımcıların Türkiye'de yapmak istedikleri araştırmalarda resmi makamlarca önlerine çeşitli zorluklar çıkarılmasının, Homan'ın (1991, 41) sosyal araştırmalarda etiğe ilişkin ortaya koyduğu ilkelerden biri olan "araştırmacının gerçeği arama ve yansıtma hakkının" kullanılmasının engellenmesi anlamına geldiği düşünülmektedir. Bu ilke araştırmacıya, gerçeği kamuoyuna doğru verileri kullanarak olduğu gibi aktarma sorumluluğu yüklerken kamu ve özel sektör örgütlerine, buradaki tüzel ya da gerçek kişilere yani yetkililere de araştırmacıların veri toplama isteklerine, olumlu yanıt verme ve onların verilere erişimini sağlama sorumluluğu yüklemektedir. Doktora sonrası araştırmalar ülkenin araştırma çıktılarının çok önemli bir parçasıdır ve bunların yürütülmesine gereken kolaylığın herkesçe gösterilmesi gerekmektedir.

Katılımcıların bazıları (K5, K8, K18,) Türkiye'de doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapabilecek nitelikte az sayıda öğretim üyesi bulunduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar, Türkiye'de pek çok üniversitede doktora sonrası araştırmacıya kılavuzluk edebilecek yeterlikte yöntem bilgisine ve yabancı dergilerde yayın yapma deneyimine sahip öğretim üyelerinin bulunmadığını düşünmektedirler. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri aşağıda verilmektedir. Bizde bence hepimiz eksiğiz yöntem konusunda. Çok yol var almamız gereken. Ben yurt dışında yaşasam, Türkiye'nin bu şartlarında postdoc için Türkiye'ye gelmem, doktoraya bile gelmem. Bizde ne eksik değil?" (K8).

> Köklü üniversitelerde geçireceğiniz bir yıl, kendi üniversitenizdeki dört yıla bedel olabiliyor. Her imkan başka bu üniversitelerde. Hocaları donanımlı ve iletişime açık. Öyle ki hocalarının hatta öğrencilerinin yeterlik seviyesine çıkmakta zorlandım. Ben böyle tecrübe ettim (K5).

> Bir postdoc kabul edebilecek yeterlikte hocamız var mı acaba? Yurt dışında makale yayınlayabilecek, o nitelikte yayın yapabilecek hocamız az bence. Şartlar böyleyken postdoc olmuş olmamış anlamı yok, adı postdoc olur sadece. Prestijli, adı sıkça geçen bir üniversiteden bir hoca biliyorum. Bir tane yurt dışı makalesi yok… Ben burada kendim yayın yapmak için dergi arıyorum tarıyorum. Bana yol gösterecek, rol model olacak bir hoca yok. Her alan için değil ama en azından bildiğim alanlar için böyle bu. Bu şartlarda, Türkiye şartlarında doğru bulmuyorum postdoc'u (K18).

Katılımcıların ifadelerinden Türkiye'deki öğretim üyelerinin yeterince nitelikli uluslararası yayın yapmadıklarını düşündükleri anlaşılmaktadır. Türk yükseköğretiminde yayın yapmanın, bir nicelik sorunundan daha çok bir nitelik sorunu olduğu söylenebilir. Türkiye yapılan yayın sayısı bakımından 2006 ile 2018 yılları arasında, sıralamada yer alan 196 ülke arasında 18. ile 20. sıralarda olmuştur (TÜBİTAK, 2020i). Diğer bir deyişle Türkiye'de az sayıda yayın yapıldığı şeklindeki iddia doğru değildir. Ayrıca 2006'dan daha önceki yıllardan başlayarak incelendiğinde de Türkiye kaynaklı yayın sayısının her yıl birkaç kat artış gösterdiği görülür. Sosyal bilimler için de aynı durum söz konusudur (Ak ve Gülmez, 2006). Ancak yalnızca bu sayılara bakarak Türkiye'de bilimsel üretkenliğin yüksek olduğunu veya giderek arttığını söylemek de olanaklı değildir. Makalelerin, hangi özellikteki dergilerde yayınlandığı da önem taşımaktadır. Türkiye adresli yayınların SSCI'de dizinlerinde listelenen veya etki değeri görece yüksek olan dergilerde istenildiği kadar yer bulamadığı ve bu yayınların yüksek kabul edilecek düzeyde uluslararası yollama (atıf) almadığı görülmektedir (Demirel ve diğerleri, 2008; Doğan ve Yuret, 2013; Akt. Yuret, 2016; Yurtsever, Gülgöz ve Yedekçioğlu, 2001). Söz konusu durumda Türkiye'de, önceki bölümlerde üzerinde durulmuş olan öğretim üyeleri üzerindeki yoğun iş yükü ve öğretim üyesi kadrolarına atanma ve yükseltilme ölçütleri gibi öğretim üyelerinin denetiminden uzak etmenlerin etkili olduğu

düşünülmektedir. Öte yandan elde edilen diğer bir bulgu da doktora sonrası araştırmanın öğretim üyelerine sahip oldukları yeterlikleri geliştirme olanağı sunduğudur. Türkiye'de bir vakıf üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapan ve doktora sonrası araştırmasını Almanya'da yürütmüş olan K14, Türkiye'de bir devlet üniversitesinde öğretim görevlisi olarak görev yapan ve doktora sonrası araştırmasını Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütmüş olan K17 ve Türkiye'de bir devlet üniversitesinde doçent kadrosunda görev yapan ve doktora sonrası araştırmasını Fransa'da yürütmüş olan K9, doktora sonrası araştırmalarını tamamladıktan sonra SSCI'de dizinlerinde listelenen dergilerde birer yayın yaptıklarını belirtmekte ve bu başarıda doktora sonrası araştırmaları boyunca edindikleri deneyimin büyük payı olduğunu eklemektedirler.

Üniversiteler ve Bilim Örgütlerinin Bilim ve Araştırma Anlayışındaki Yanlışlıklar. Türkiye'de sosyal bilimlerde araştırma olanakları ve kültürü kategorisine ilişkin üçüncü kod, katılımcıların üniversiteler ve bilim örgütlerinin bilim ve araştırma anlayışındaki yanlışlıklar üzerine görüşlerinden oluşmaktadır. Katılımcılar, Türkiye'de sosyal bilimler alanında araştırmanın doktora sonrası araştırma özelinde ve genel olarak istenen yaygınlık ve nitelikte olmadığını ve bunda çeşitli nedenlerin etkili olduğunu düşünmektedirler. Bazı katılımcılar (K14, K19) özellikle kamu bilim örgütlerinin burs ve araştırma desteklerinin büyük bir bölümünün fen doğa bilimlerine yönelik olduğunu ve bunun sosyal bilimlerin gelişmesinin önünde bir engel oluşturduğunu belirtirken doktora sonrası araştırmasını Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütmüş bir katılımcı ise (K15) Türkiye'de araştırma desteklerinin sosyal bilimler için de yeterince sağlandığını, sorunun temelinde kaynak eksikliğinin değil burs veren örgütlerin araştırmacılara doktora sonrası araştırma bursları ve diğer araştırma desteklerini verirken araştırmanın niteliği dışındaki öznel ölçütleri dikkate alması olduğunu vurgulamaktadır. Bazı katılımcılar TÜBİTAK özelinde eleştiriler getirmekte (K4, K19), sosyal bilimlere fen doğa bilimleri gibi yaklaşıldığını, sosyal bilimlerin deneysel olan ve bu yönüyle fen doğa bilimlerine benzeyen bilim dallarına burs ve diğer araştırma desteklerinin kolayca verildiğini ancak kuramsal araştırmaların yürütüldüğü bilim dallarına ise çekimserlikle yaklaşıldığını açıklamaktadırlar. Kimi katılımcılar da (K11, K5) Türkiye'deki ulusal bilim politikalarına eleştiri getirerek üniversitelerin yapılanma ve işleyişlerinin, üniversitelerin bilim üreten merkezler olmasının önüne geçtiğini, bilimsel üretimin öneminin ancak köklü devlet ve vakıf üniversitelerinde kavranmış olduğunu belirtmektedirler. Aşağıda bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri verilmektedir. "Taşradaki üniversitelerin pek çoğunda sosyal bilimler için değil yalnızca, genel olarak araştırmaya bilime bir değer anlam

verildiğini düşünmüyorum ben maalesef" (K5). "…Üniversitenin konumlandığı yer rahatça araştırmaya izin vermiyor. Özel üniversitelerde bu durum çok daha belirgin" (K11).

> İki kez reddetti TÜBİTAK doktora sonrası araştırma burs başvurumu. Üçüncü de kabul edildi ancak. Araştırma konumu ve alanımı bağdaştıramadılar bir türlü. Ama bu sosyal bilimler, fen doğa bilimleri değil ki. İnterdisipliner olacaktır pek çok araştırma (K4).

> Fen doğa bilimlerinde doktora sonrası araştırma biliniyor ve meşru halde. Çünkü kaynaklar o yöne aktarılıyor, ön plana çıkarıyor. Sosyal bilimler desteklenmiyor (Sosyal bilimler alanında) iyi, ses getiren kuramlar da çıkmıyor zaten hal böyle olunca (K14).

> Amerika Birleşik Devletleri'ne kıyasla Türkiye'de burslar çok kolay ve her isteyene veriliyor. Türkiye'de araştırma yapmak isteyip de kaynak bulamamak diye bir şey yok. Bu anlamda Türkiye cennet. Kimse Türkiye'de bilime kaynak ayrılmıyor diyemez… Ama istikrarlı uygulanmalı her şey ve desteklenecek kişiler yalnızca çalışmasına ve çalışmayı yapabilecek nitelikte olmasına göre seçilmeli (K15).

> Sosyal bilimlere fen doğa bilimleri gibi bakılıyor. Mesela siz dilbilimin deneyler yapılan alanlarında çalışıyorsanız oradan (kolaylıkla) burs alabiliyorsunuz. Ama Japonya, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa ülkelerinde bu tür kuruluşlar kuramsal çalışmalara da çok rahat burs verebiliyor. Sınırlı bir bilim anlayışı bu maalesef. Bunu değiştirmek adına da bir çaba yok. Onlar doğrusunu yaptıklarını düşünüyorlar (K19).

Esgin ve Aslan (2011) araştırmalarında, Türkiye'de sosyal bilimlerin doğa bilimleriyle karşılaştırıldığında gözle görülür yararlar üretmediği, hatta yararsız ve işlevsiz olduğu yönünde bir algının var olduğunu ve yükseköğretime ilişkin politikalar üretilirken salt doğa bilimleri ve teknolojik gelişim odaklı bir kavrayışla hareket edildiğini ortaya koymaktadırlar. Bu durumun ilk yansıması üniversitelerde yaşanmaktadır. Araştırmaya katılan öğretim üyelerinin çoğunluğu, üniversitelerin fen doğa bilimleriyle karşılaştırıldığında sosyal bilim alanlarının öğretimini yapan akademik birimlerin öğretim elemanı kadrolarındaki açığın kapatılması ile buraların kütüphanelerine kitap, teknik donanım, sarf malzemesi ve diğer araç-gereçlerin sağlanmasında daha yavaş hareket ettiklerini ve sosyal bilim alanlarında desteklenecek araştırma projelerini belirlerken daha seçici olduklarını düşünmektedir. Öğretim üyelerinin görüşlerine göre, yalnızca üniversitelerin değil ulusal bilim örgütlerinin de sosyal bilim algısı sorunlu ve eksiktir. Öğretim üyelerinin çoğunluğunun TÜBİTAK ve TÜBA'nın bilimsel araştırma desteklerini dağıtırken, sosyal bilimlere ikincil önem verildiğini düşündükleri görülmektedir.

Katılımcıların araştırma yapmayı zorlaştıran etmenler arasında sıraladığı diğer bir nokta da uygulamalardaki ölçün eksikliğidir. Bazı katılımcılar (K13, K14) üniversite

yönetimlerine eleştiri getirmekte, öğretim elemanlarının yurt içi veya yurt dışı bilimsel etkinliklere özellikle de uzun süreyle görevden ayrılmayı gerektiren doktora sonrası araştırma etkinliklerine katılımındaki izin işlemlerinde farklı üniversitelerin farklı uygulamalarının olabildiğini, özellikle vakıf üniversitelerindeki bu uygulamaların yurt içinde veya yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmek isteyen öğretim üyelerini zor duruma soktuğunu belirtmektedirler. "Bir anlamda standart eksikliği var uygulamada. Örneğin şartları tamamen aynı iki üniversite, bölümde aynı sayıda hocası olan, aynı durumda olan üniversitelerden biri hocaya izin verirken, diğeri vermeyebiliyor" (K13). "Farklı işleyişler ve prosedürler olabiliyor vakıf üniversitelerinde. İzin almak öyle kolay değil istediğiniz sürelerde. Bunu aylıklı almak daha da zor" (K14). Katılımcıların ifadelerinden devlet üniversitelerinde üniversite, fakülte ya da bölüm yöneticilerinin fakültede/bölümde ders görevi ve yönetsel görevlerin yürütülebilmesi için gerekli asgari öğretim üyesi sayısı gibi oldukça nesnel ölçütler üzerine öznel yorumlar getirebildiği ve bir öğretim üyesine doktora sonrası araştırma için izin verilmesinde aynı durumlarda bile farklı uygulamaların söz konusu olabildiği anlaşılmaktadır. Bu durum doktora sonrası araştırma yürütmek isteyen öğretim elemanlarının önünde engel oluşturmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Yurt Dışında Sosyal Bilimlerde Araştırma Olanakları ve Kültürü Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Bu bölümde katılımcıların yurt dışında sosyal bilimlerde araştırma olanakları ve kültürü üzerine görüşleri üç kod biçiminde incelenmektedir.

Programlı ve Yoğun Çalışma. Birinci çalışma grubunda farklı türlerdeki doktora sonrası araştırmalarını yurt dışında yürütmüş katılımcıların, yurt dışında sosyal bilimlerdeki araştırma olanakları ve kültürüne ilişkin gözlemlerinden ilki, yabancı öğretim üyelerinin ve araştırmacıların çalışma biçimleri üzerinedir. Katılımcılar (K6, K8, K14, K22, K23) doktora sonrası danışmanlarının ve araştırmaları sırasında birlikte çalıştıkları ya da aynı fakültede bulundukları diğer öğretim üyeleri ve araştırmacıların, araştırmalarını ve verdikleri ya da aldıkları dersleri programlı ve disiplinli biçimde yürüttüklerini belirtmektedirler. Bazı katılımcıların bu görüşlerini şöyle anlatmışlardır: "Oldukça disiplinli ve planlı programlı çalışıyordu danışman hocam. Gözlemim bu oldu. Girdiğim doktora derslerinde de böyleydi" (K6). "Bizden farklılar. Hata kabul etmiyorlar. Projeyle ilişiğini kestikleri kişiler oldu. Gerektiğinde değişiklik yapmaktan korkmuyorlar" (K8). "Danışmanımın iş ahlakı, çalışkanlığı ve öğretim üyeliği çok iyi bir örnekti benim için. Hem öğretim görevini hem de araştırmacılığın layıkıyla nasıl yerine getirildiğini görebildim orada" (K14). "Laiden'deki ilk postdoc bir iş niteliğindeydi tabii ama araştırmaydı sonuçta işimiz orada. Gözlemlediğim şey

çok düzenli çalışmaları oldu" (K22). "İş disiplinlerinde bizden dünya kadar farklılar diyemem ama çok şey öğrendim yurt dışında planlı çalışıp az zamana çok iş sığdırma konusunda" (K23).

Doktora sonrası araştırmasını akademik ziyaretçi olarak Hollanda'da tamamlayan K1, araştırma yaptığı üniversitede öğretim üyelerinin Türkiye'deki koşullarla karşılaştırıldığında oldukça esnek ve güvencesiz sayılabilecek statülerde görev yaptıklarını, bu durumun olumsuz sayılabilecek rekabete dayalı bir ortam yaratsa da öğretim üyelerinin etik dışı davranmalarına yol açmadığını şu sözlerle belirtmektedir: "Akademik kadrolara erişmede ve bunları muhafaza etmede çok rekabetçi bir sistem var. İş güvencesi oldukça az bize kıyasla. Ama birbirlerini aşağı çekmiyorlar. Birbirlerini araştırmalarıyla geçiyorlar" (K1).

Araştırmacıların Desteklenmesi. Katılımcıların yurt dışında sosyal bilimlerdeki araştırma olanakları ve kültürüne ilişkin yorumda bulundukları ikinci nokta, araştırmacıların çevrelerinden gördüğü destektir. Katılımcılar (K1, K3, K9, K10, K18), araştırmacıların danışmanlarından, çevrelerindeki diğer öğretim üyelerinden ve araştırmacılardan dönüt istemekten hiç çekinmediklerini ve bu isteklerinin genellikle geri çevrilmediğini açıklamaktadırlar. "Randevunuzla gittiyseniz herhangi bir hocanın odasına, geri çevirmez sizi kolay kolay dönüt de isteseniz veri toplayacak, bir kitap soracak ya da bir şey danışacak olsanız. Çırpınır sizin için" (K1). **"**Yurt dışında sosyal bilimlerde araştırma yapmak çok kolay. Destek oluyorlar, zorluk çıkarmıyorlar. Bu kolaylığa alışık değiliz biz, harikaydı" (K3). "Emeğe büyük değer veriliyor Fransa'da. Bir yardım istediyseniz ya da fikir sorduysanız usanmıyorlar sorularınızdan" (K9). "Çok kolay araştırma yapmak orada. İnsanlar istekli katılıyor çalışmanıza" (K10).

> Orada herkes birbirine her ortamda danışıyor, dönüt istiyor makalelerine. Bizde konumu çalarlar kopyalarlar endişesiyle bırakın dönüt istemeyi, başlığını konusunu söylemiyoruz birbirimize. Akademik çekememezlik, kıskançlık yok oralarda. Etik ihlallere de çok rastlamadım (K18).

Doktora sonrası araştırmasını Hollanda'da yürütmüş olan K23 ve Avusturya'da yürütmüş olan K3, yurt dışında sosyal bilimlerde genel olarak tüm araştırmaların özelde de doktora sonrası araştırmaların kolaylıkla yürütülebilmesinde etkili olan öğenin, oturmuş bir araştırma kültürü ve sistemi olduğunu belirtmektedir. Bu katılımcılar, araştırmalarının çeşitli aşamalarında danışmanlarının ve araştırma yürüttükleri örgütlerin şans eseri bir biçimde ve yalnızca kendilerine destek sağlamadığını, üniversite içerisinde yapılanmış ve araştırmacıların gereksinimlerine yanıt veren birimler olduğunu anlatmaktadırlar. "Oturmuş bir işleyiş var,

araştırma kültürü var. Araştırmacının işini kolaylaştırıyor bu orada. Sizin istediğiniz şeyin ne olduğunu ve nereden bulacağınızı biliyorlar, yönlendiriyorlar" (K23).

> Doktora sonrası araştırmam sırasında Almanca bilmediğim için bazı metinlerin Almancadan İngilizce'ye çevrilmesi gerekiyordu ve çok masraflı bir şey bu. Bursun böyle bir ödenek kalemi yok. Ben veriyim desem aylık bursumun da büyük bir bölümü. Danışmanım bana üniversiteden ödenek çıkarttırdı, bin Avroluk çeviri masrafını karşıladı oradaki üniversite. Böyle bir sistem varmış araştırma ihtiyaçları için. Ben kendi üniversitemde cebimden karşılıyorum bunları (K3).

Doktora sonrası araştırmasını Türkiye'de yürütmüş ve Kanada'da öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan K2 ve doktora sonrası araştırmasını İngiltere'de yürütmüş olan K11, Anglo-Amerikan ülkelerinde doktora sonrası araştırma yürütmenin öğretim üyeliği kadrolarına atanmadaki yeri üzerinden, sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmanın sistematik bir biçimde yürütüldüğünü ve doktora sonrası araştırmacıların çevrelerinden yardım gördüğünün altını çizmektedir. "İngiltere'de sosyal bilimlerin bilim dalları için de öğretim üyesi olmanın bir gereği olduğundan doktora sonrası araştırma çok yaygın ve sistematik. Tenure track pozisyonlar için gerekli. Adımları, süreçleri çok belli" (K11).

> Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da, postdoc'ların seminerlere ve etkinliklere katılmaları, idari işlere destek vermeleri ve öğretim görevi üstlenmeleri isteniyor. Orada öğretim üyeliğine hazırlama gibi görülüyor, ders planı yapma ve ders verme öğretim üyesi olmadan önce öğrenilmeli diye düşünüyorlar. Bu yüzden ilgileniyor herkes postdoc'larla, yardımcı oluyor herkes danışmanı dışında da araştırmasına (K2).

Batılı ülkelerdeki üniversitelerde, doktora sonrası araştırmacıların özelliklerinin ve olası gereksinimlerinin bilindiği, bunların karşılanmasında görev yapacak birimlerin belirlendiği ve araştırmacıların, araştırmalarının akademik boyutu dışında kalan konulara veya ilgili ülkedeki/şehirdeki günlük yaşama ilişkin yönlendirildiği ve bilgilendirildiği görülmektedir. Söz konusu işleyişin ancak amaç yapı ve süreç bütünlüğü içerisinde kurumsallaşmış bir yapıyla olanaklı olduğu düşünülmektedir. Bu da doktora sonrası araştırmanın Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'daki gibi akademik işleyişte ve bilim alanındaki iş gücü piyasalarında bir karşılığının olmasını gerektirmektedir (Enders, 2001; Grinstein ve Treister, 2017; NCA, 2014, 22).

Sürekli Akademik Gelişim. Birinci çalışma grubundaki doktora sonrası araştırmasını yurt dışında yürütmüş katılımcıların bazıları (K1, K8, K12, K16, K17) yurt dışında sosyal bilimlerde araştırma olanakları ve kültürüne ilişkin, akademik sistemin öğretim üyelerinin ve araştırmacıların kendilerini sürekli geliştirmeleri ve bazı yeterlikleri süreli olarak ortaya koymalarını sağlayacak biçimde kurgulandığını, akademik kültür içerisinde öğretim üyelerinin, araştırmacıların ve öğrencilerin unvanını dikkate almadan birbirlerine dönüt

verdiklerini ve eleştiri getirebildiklerini belirtmektedirler. Bu katılımcılardan, doktora sonrası araştırmalarını Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de yürütmüş olanların bazıları da (K4, K8, K17), profesörler dahil olmak üzere tüm öğretim üyeleri, ülke yurttaşı ya da yabancı doktora sonrası araştırmacılar ve bilimsel araştırma yürütmek isteyen herkesin belirli aralıklarla, bilimsel araştırma yöntemleri üzerine, sonunda belirli bir puanı almayı gerektiren ve bir bitirme sınavı da olan hizmet-içi eğitimlere katılmakla yükümlü olduklarını anlatmaktadırlar. Katılımcıların bazılarının görüşleri aşağıda verilmektedir. "Öyle kurmuşlar sistemlerini ve görüyor herkes o araştırma eğitimi tekrar tekrar. Fark etmiyor profesör ya da baş türlü bir araştırmacı. O yeterliği ortaya koymak zorundasınız her seferinde" (K4). "…Orada her üç yılda bir araştırma yapmak isteyen herkes, dışardan gelenler ya da kendi profesörleri bile bir araştırma eğitimi alıyor ve bir sınava tabi tutuluyor. En az seksen almak gerekiyor ondan. Beni de tabi tuttular" (K8). "Orada hocası öğrencisi, araştırma yapacak herkes üç yılda bir araştırma etiği, araştırma yöntemleri gibi konular bulunan eğitimi almak zorunda. Birkaç ayımı bu eğitim ve sınav aldı sahada veri toplamaya başlamadan önce (K17). Doktora sonrası araştırmalarını Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütmüş olan katılımcıların belirttiği araştırma eğitimi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki üniversitelerde Institutional Review Board'ca (Etik Kurul) genellikle çevrimiçi olarak verilen "Research Ethics and Compliance Training"dir (Araştırma Etiği Uyum Eğitimi). Bu eğitimi, öğretim üyeleri dahil olmak üzere araştırma yapacak herkesin belirli aralıklarla araştırma izinleri için etik kurula yaptığı başvuruya koşut olarak almaları gerekmektedir (https://about.citiprogram.org/en/homepage/).

Bazı katılımcılar (K1, K12, K16) doktora sonrası araştırmaları sırasında, doktora sonrası araştırmalarını yürüttükleri fakültelerde/bölümlerde görev yapan öğretim üyelerinin, belirli makale veya kitapları okuma ya da araştırma yapma gibi ders gereklerini de yerine getirerek, birbirlerinin yüksek lisans ve doktora derslerine girdiklerine şahit olduklarını söylemektedirler. Ayrıca katılımcılar bu derslerde hiç kimsenin birbirinin fikirlerine eleştiri getirmekten çekinmediğini, yüksek lisans öğrencilerinin profesörlerin belirttikleri fikirlere rahatlıkla eleştiri getirebildiklerini ve özgür bir ifade ortamı bulunduğunu eklemektedirler. Katılımcıların, Batılı ülkelerle Türkiye'yi akademik ortamlardaki iletişim bakımından çeşitli kültürel farklılıklara değinerek karşılaştırdıkları ve bunların bazılarını öğretim üyeleri, öğrenciler ve araştırmacılar arasındaki akademik iletişimi ve paylaşımı geliştirmek için olumlu buldukları görülmektedir. Bu katılımcıların görüşleri şöyledir: "Bir öğrenci hocasına fikirlerini rahat rahat söyleyebiliyor, korkmuyor. Hoca da dikkate alıyor öğrencisini dinliyor. Profesörse bile hoca olarak bir şey öğrenebilir miyim her tartışmadan görüşmeden diye açık

tutuyor algılarını" (K1). "Tüm bölüm hocalarının katıldığı tartışmalar yürütülüyordu. Çok iyiydi bunlar. Herkes eşit söz hakkına sahip biçimde konuşuyor orada" (K12). "Kelli felli hocalar birbirlerinin derslerine giriyorlar, okumaları yapıp tartışmalara katılıyorlar. Türkiye'de bulunamaz bence bu, rastlamazsınız" (K16).

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması ve Kurumsallaştırılması için Getirdikleri Öneriler

Birinci çalışma grubundaki katılımcılara, Türkiye'de doktora sonrası araştırmaların yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması için ne gibi adımların atılması gerektiğine ilişkin çeşitli sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların yanıtlarının çözümlenmesiyle elde edilen bulgular, üç kategori altı kod olarak sınıflandırılmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırmaların Amaçları Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Birinci çalışma grubundaki katılımcılar, Türkiye'de sosyal bilimlerdeki doktora sonrası araştırmaların amaçları üzerine çeşitli öneriler getirmişlerdir. Bu önerileri iki kod altında toplamak olanaklıdır.

Öğretim Üyesi Niteliğini Artırmak. Türkiye'de yürütülen doktora sonrası araştırmaların ortak amaçlarından birinin, üniversitelerdeki öğretim üyelerine bilimsel araştırma yöntemleri üzerindeki yeterliklerini artırabilecekleri, yabancı yayın yapmanın inceliklerini öğrenebilecekleri, alan bilgilerini pekiştirebilecekleri ve öğretim yöntemlerine ilişkin becerilerini geliştirebilecekleri ortamlar sunmak olması gerektiği, katılımcılarca belirtilmektedir. Kimi katılımcılar bunun özellikle henüz öğretim üyeliğine atanmamış genç doktora mezunları ya da doktor öğretim üyesi kadrosundaki öğretim üyeleri için gerekli olduğunu belirtirken (K1, K14, K19), kimileri ise (K8, K18, K20) tüm öğretim üyeleri için doktora sonrası araştırma sürecinin gerekli olduğunu çünkü bir doktora sonrası araştırmacıya kılavuzluk edecek nitelikte bir öğretim üyesinin üst düzeyde beceriler taşıması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu katılımcılar görüşlerini aşağıdaki gibi belirtmektedirler. "Her öğretim üyesi doktora sonrası araştırma yapmalı mutlaka. Şart olarak koşulmalı bu öğretim üyeliğinde" (K1). "Doktorasını bitirenlerin üniversitelerde bulunması, farklı hocalarla çalışması, iletişim kurması, öğretim üyeliğine atanmadan aslında bunun olması gerekli" (K19).

> Azimli, pragmatizmden uzak olan öğretim üyeleri yetişmeli sosyal bilimler alanında. IQ'su yüksek olan doğa bilimlerine kaçıyor. Halbuki ihtiyaç duyulan şey o yüksek IQ'da sosyal bilimciler. Sosyal bilimlerde iyi ürünler ortaya çıkabilse, özendirici olur yüksek IQ'lu gençler için. Bizden de Max Weber'ler çıkar böyle olsa (K14).

Doktora sonrası araştırmanın öğretim üyesi kadrolarına atanmada dayatılan bir koşul değil, öğretim üyelerine akademik kazanımlar sağlayan ve sunulma şekliyle öğretim üyelerine/araştırmacılara çekici gelen ve bu yönüyle istemde bulunulan bir bilimsel etkinlik olması gerektiği düşünülmektedir. Öte yandan, doçentlik sürecinin çeşitli noktalarıyla süregelen şekilde öğretim üyelerinden eleştiri aldığı bilinmektedir (Avcı, 2009; Demir, Demir ve Özdemir, 2017; Demircioğlu, 2016; Doğan, 2001). Türkiye'deki doçentlik sürecini 2018 yılındaki yasa değişikliği sonrasındaki durumuyla ele alan bazı araştırmalara göre öğretim üyeleri doçentliğe geçiş sürecini ağırlıklı olarak nesnel olmayan ölçütlere dayanan ve yordama özelliği zayıf bir değerlendirme olarak tanımlamaktadırlar (Eke, Kocabaş ve Demir, 2019; Tuncer ve diğerleri, 2018). Bu nedenle, Doktora sonrası araştırma gibi öğrenme ve kendini geliştirme olanaklarıyla dolu, araştırmacıya büyük kazanımları olan bir sürecin (National Postdoctoral Association, 2009) doçentlik ölçütleri içerisinde yer almasının, doçentliğe geçişin daha nesnel ve yeterlik temelli bir duruma gelmesine katkı sunacağı düşünülmektedir. Bazı katılımcıların doktora sonrası araştırma yapmış olmanın, doktora sonrası araştırmacılara nitelikli bir şekilde danışmanlık yapabilmek için gerekli bir yeterlik olarak gördükleri anlaşılmaktadır. K8, K18 ve K20, bu düşüncelerini şu sözlerle açıklamaktadırlar:

> Benim bir öğretim üyesi olarak bir postdoc'tan bir adım önde olmam lazım, yöntem konusunda özellikle. O süreçleri hep deneyimlemiş geçirmiş olmam, o olgunlukta olmam gerekiyor bir kere. Amerika'da hocam beni okulöncesi alanında pek çok ünlü akademisyenle tanıştırdı. Ben burada kiminle tanıştıracağım. Bunlar hep sorun burada (K8).

> Alana hakimiyet, araştırma kültürüne sahip olma, etik ihlallerin ortadan kalkması, kıskançlığın olmaması, bunlar çok zor şu an Türkiye şartlarında. Bence, bu şartlarda doğru değil postdoc Türkiye'de. Kısa sürede değişecek şeyler değil bunların hiçbirisi. Yeterli olan hoca yok. Belki de önce onlar doktora sonrası sürecine benzer bir şey geçirmeli danışmanlık yapabilmek için (K18).

> Biz çok prosedürcüyüz ve konu alanında çok katıyız. Bunu gevşetmeliyiz. İlla 14 hafta ders olur, dört hafta devamsızlık olur. Doktora sonrası araştırma etkinliklerinde farklı şeylere odaklanılmalı. Yöntem bilgisi mesela. Hocası öğrencisi takip etmeli ne oluyor ne bitiyor yeni neler çıkmış. Postdoc gelip sorabilmeli danışman hocasına her şeyi. Hocanın o konuda deneyimi olacak ki mümkün olsun bu (K20).

Doktora Mezunları için Güvenceli İstihdam Olanağı Yaratmak. Katılımcılar doktora sonrası araştırmalarla gözetilmesi gereken bir diğer önemli amacın, üniversitelerdeki öğretim üyesi kadrolarına atanamamış ve bir işte çalışmayan kişilerin bilim alanından ayrılmadan geçimlerini sağlayabilmeleri olduğunu anlatmaktadırlar. Kendi durumlarından ve gözlemlerinden yola çıkarak yorumda bulunan katılımcılar (K7, K12, K16, K21, K22), Türkiye'de doktora derecesine sahip kişiler arasında işsizlik görüldüğünün altını çizmektedirler. Güncel işsizlik verileri, söz konusu bulguyu desteklemektedir (İŞKUR, 2020). Bu noktadan hareketle katılımcılar, doktora sonrası araştırmanın yaygınlaşmasının öneminin ve gerekliliğinin bilim alanında bir istihdam şekli olmasından da kaynaklandığını eklemektedirler. Katılımcıların doktora derecesine sahip kişilere sağlanacak bu iş olanağının, belirli ölçülerde iş güvencesi de sağlaması gerektiğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Kimi katılımcılar (K7, K21), doktora derecesine sahip kişilerin doktora sonrası araştırmacı pozisyonlarında uzun süre kalmamaları gerektiğini ve araştırmacılara araştırmalarını tamamladıkları üniversitenin, öğretim üyesi kadrosu sağlamasının anlamlı olacağını söylemektedir. Bazı katılımcıların görüşleri aşağıda yer almaktadır. "Postdoc uzun sürmemeli, birkaç tane postdoc yapmamalı kişi, geçiş süreci olmalı üniversiteye. Postdoc yaptığı yer mesela alabilir onu" (K7). "Doktora mezunu az deniyor ama benim tanıdığım işsizler var bu şekilde. Her doktora alana iş yok şu anda. Postdoc'un yaygınlaşması, sistemli bir hale gelmesi bu kişiler için istihdam alanı oluşturacaktır" (K12). "…Geçici sözleşmeyle olmamalı ama bu. Kadro gelene kadar o üniversitede güvenceli bir iş olanağı olur araştırmacılar için" (K16). "Doktorayı bitirenler için kadro alana kadar bir iş imkanı da olur. Güvenceli olmalı tabi. Kadro alana kadar sürecek, görevler verilecek ve o araştırmacı orada tutulacak kadro alana kadar" (K21). "Boşta çok doktora mezunu var. Çok sayıda kişi kadro bulana kadar istihdam edilmiş olur böylece. Bir öğretim üyesi gibi yetişmiş de olurlar bu sayede" (K22).

Bazı katılımcılar (K3, K16, K17) doktora sonrası araştırmacıların yürütebilecekleri bazı görevlere ve görevlendirme biçimlerine ilişkin çeşitli öneriler getirmektedirler. Doktora sonrası araştırmacıların görev yaptıkları üniversitede yürüttükleri araştırmalar dışında, ders vermek ve fakültedeki çeşitli yönetsel etkinliklere katkı sağlamak gibi öğretim üyelerinin sorumlulukları arasında yer alan bazı görevleri yerine getirebileceklerini söyleyen katılımcılar, böylelikle hem üniversitelerde daha fazla sayıda doktora sonrası araştırmacıya yer açılacağını hem de öğretim üyelerinin araştırma etkinliklerine daha fazla zaman ayırabileceklerini belirtmektedirler. "Avusturya'da Bologna Akreditasyonu'ydu bilmem neydi sekreterya yazışma işleri gibi şeyleri, işi bilen doktora sonrası araştırmacılara yaptırıyorlar. Böylece hocalar da sadece akademik işlere odaklanabiliyorlar" (K3). "Gelen

araştırmacılardan üniversite de yararlanmalı. Mutlaka ders görevi verilmeli postdoc'lara. Diğer tam zamanlı sorumlulukları da taşımalı araştırma görevlileri gibi mesela. TÜBİTAK projelerinde öğrencilerden sorumlu olur" (K16). "Postdoc'lar üniversitelerin kadrolu araştırmacıları olsun, doktora öğrencilerini projede çalıştırsınlar (K17).

K16 ve K17'nin doktora sonrası araştırmacıların üniversitelerde yürütebilecekleri görevlere ilişkin önerileri TÜBİTAK'ın 3501 kodlu programını çağrıştırmaktadır. Bu programda, üniversitelerde görev yapan doktora derecesine sahip araştırma görevlileri ve öğretim görevlileri ile doktor öğretim üyeleri proje yürütücüsü göreviyle içinde lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri ile doktora sonrası araştırmacılardan oluşan araştırma gruplarıyla üç yıla varan sürelerde projeler yürütmektedirler. Yani doktora derecesine sahip genç öğretim elemanlarının yönettiği araştırma projelerinde (eğer varsa) doktora sonrası araştırmacılar görev alabilmektedir.

TÜBİTAK'ın 3501 kodlu programı, doktora sonrası araştırmacıların hem araştırma yürütme hem yöneticilik yapma deneyimi kazanabildikleri bir platformdur. Sosyal bilimlere de açık olan bu programın bir diğer önemli özelliğinin, daha çok bireysel yürütülen araştırmalar olan sosyal bilim araştırmalarının, bir araştırma grubu içerisinde etkileşimi artırarak yürütülmesine katkı sunmasıdır. Öte yandan programın araştırmacı statüsündeki doktora sonrası araştırmacılara sağlanan maddi olanaklarının görece yetersiz olması ve kişinin araştırmanın yürütüldüğü üniversitede öğretim üyesi kadrolarına atanabilmesinin önünü açan bir işleyişe sahip olmaması da programın geliştirilmesi gereken yönleridir (TÜBİTAK, 2020g).

Katılımcıların betimlemelerine uyan bir örnek de Almanya'dan verilebilir. Söz konusu sistem bir doktora sonrası araştırma programı değil, doktora sonrası araştırma yapmış kişileri sürekli statüdeki öğretim üyesi kadrolarına bir adım daha yaklaştıran bir işleyiştir. Almanya'daki üniversitelerde doktora sonrası araştırma yürütmüş kişiler, kadrolu statüde olmayan bir öğretim elemanı/araştırmacı kadrosu türü, "Nachwuchsgruppenleiter" (araştırma grup lideri) olarak görev yapabilmektedirler. Araştırma grup liderliği, araştırmacıya sağlanan olanakların görece doyuma ulaştırıcı düzeyde olması ve araştırmacının üniversiteye dolayısıyla bilime verdiği hizmetin çeşitliliği ve niteliği bakımından öykünülecek özellikler taşımaktadır. Araştırmacılarla üniversite arasında beş ile dokuz yıl arasındaki görece uzun sürelerle imzalanan sözleşmelerin, araştırmacıların geleceklerine belirli oranda yön verebilmeleri için kendilerine zaman kazandırmaktadır. Görevlendirmenin üçüncü ya da dördüncü yılında yapılan edim değerlendirmesi de uygun bir zamandadır ve araştırmacıya

belirli ölçüde bir iş güvencesi sağladığı düşünülmektedir. Aylık ücretleri de Almanya'daki diğer doktora sonrası araştırmacı pozisyonlarınınkinden daha yüksektir.

Araştırma grup liderleri esas olarak, üniversitenin belirleyeceği ya da kendi sundukları araştırma önerisinde yer alan bir konudaki araştırma projeleri üzerine çalışan lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden oluşan araştırmacı gruplarını yönetmekle sorumludurlar. Üniversitelerde görev yapan araştırma grup liderlerine genellikle yönetsel görevler verilmemektedir ancak doğrudan araştırmalarıyla ilişkili olmasa da alanlarındaki dersleri vermektedirler. Öte yandan Almanya'da araştırma grup liderliği pozisyonlarına kabul koşullarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Doktora derecesini aldıktan sonra bu pozisyona başvurmadan önce en az birkaç yıl uluslararası düzeyde araştırma yapmış olmak koşulunun yanı sıra, alanda ön plana çıkan uluslararası dergilerde yayın yapmış olmak da bu pozisyona kabul için gerekli koşullar arasındadır (Federal Ministry of Education Research, 2020; https://www.academics.com/guide/postdoc-salary-germany). Bu işleyişin Türk yükseköğretim sisteminin yapısına uyarlanabilecek yönlerinin bulunduğu ve Türkiye'de doktora sonrası araştırmacıların üniversitelerdeki istihdamında dikkate alınması gereken bir örnek olduğu düşünülmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırma Alanının Yapısı Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Katılımcılar Türkiye'de sosyal bilimlerdeki doktora sonrası araştırma alanının yapısına ilişkin yorum ve önerilerinde, üniversite ve bilim örgütlerinin işlevlerine, araştırma yürütülecek akademik birimlerin yapı ve yetkilerine odaklanmaktadırlar. Bu kategoriyi oluşturan iki kod aşağıda sunulmaktadır.

Üniversite Odaklı Özerk Yapılanma ve İşleyiş. Katılımcılar, Türkiye'de sosyal bilimler alanında doktora sonrası araştırmaların yaygınlaşması için, üniversiteler ve bilim örgütlerinin yapılanmalarında ve işleyişlerinde birtakım değişikliklere gidilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Kimi katılımcılar, Türkiye'de üniversitelerin doktora sonrası araştırma alanında karar alma ve uygulama yetkileriyle YÖK'ten bağımsız olması gerektiğini belirtmektedirler. Tüm üniversiteler üzerinde ve onlar adına karar yetkisi olan bir merkezi üst kuruluşun varlığının, doktora sonrası araştırma etkinliklerinin örgüte özgülük ile tabandan gelen istekler doğrultusunda başlama ve sürme özelliklerine ters olduğunu vurgulayan katılımcılar, hangi üniversitenin doktora sonrası araştırma etkinlikleri yürütüp yürütmeyeceğine ve bunu hangi bilim dallarında yapacağına kendisinin karar verebilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Katılımcılarda, öğretim üyelerinin üniversitelere sağlanan özgürlüğe sahip olmalarının, kendilerine dikte edilen bir zamanda değil, kendi koşulları

elverdiğinde doktora sonrası araştırma yürütebilmelerinin gerektiği şeklinde bir görüşünün hakim olduğu görülmektedir. Öte yandan, katılımcıların YÖK'ün bilgilendirici ve getireceği düzenlemelerle özendirici konumda olması gerektiğini düşündükleri de anlaşılmaktadır. K13'ün bu konudaki görüşleri aşağıda verilmektedir.

> YÖK tutup bir üniversiteye her yıl şu sayıda hocanı yurt içi ya da yurt dışı postdoc'a göndereceksin dese, bu uygun olmaz. Üniversiteler bu konudaki kararlarının kendileri vermelidir. Üniversitelerin koşullarını hocaların özel hayatlarını YÖK bilemez. Çok özverili bir iş postdoc'a gitmek. Sadece üniversiteyi hocayı değil, o hocanın ailesini de bağlıyor doğrudan. Ama şu yapılabilir, YÖK bunu bir standarda bağlayabilir. İzin vermeyen üniversite, postdoc kavramıyla ilk kez karşılaştığı için, gidilecek yeri bir sebepten sevmediği için de izin vermiyor olabilir. Bilime ket vuran bu tür şeylere müdahale etmesi gerekir YÖK'ün. Örneğin öğretim üyeleri postdoc yapan üniversitelere puan verilecek dese YÖK, üniversite yöneticileri ön yargılarını kırmak, tutumlarını değiştirmek zorunda kalacaklar (K13).

Katılımcılar, doktora sonrası araştırmalarda her konuda üniversitelerin özerk ve yetkili olmaları gerektiğini belirtseler de katılımcıların yalnızca yetkin ve kurumsal kapasitesi yeterli üniversitelerin, bunların da sadece aynı nitelikleri taşıyan fakülte, bölüm, araştırma merkezi veya enstitülerinin doktora sonrası araştırmacı kabul edecekleri bir işleyişten yana oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcılar, doktora sonrası araştırmalarda üniversite odaklı bir işleyişte TÜBİTAK'ın rolünün de daha az olması gerektiğini söylemekte, üniversitelerin kendi inisiyatifleriyle girişimlerde bulunabileceklerini ve birbirleriyle belirli bilim dallarında işbirliği yapabileceklerini belirtmektedirler. Aşağıda K1 ve K4'ün bu konudaki görüşleri yer almaktadır. "Her üniversite de gerek yok doktora sonrası araştırma yapılmasının. Ancak bilim geleneği olan köklü üniversitelerde olabilir" (K4). "Türkiye'de doktora sonrası araştırma yalnızca TÜBİTAK üzerinden yürütülmemeli. Şu an Türkiye'de bunu kendisi yürüten üç dört üniversite varsa eğer, bunların sayıları artırılmalı ve yerele yayılmalı" (K21).

> Sadece bölümleri yeterli köklü üniversiteler doktora sonrası araştırma yürütmeli. Ankara Hukuk'tan kimse başka bir yere gidip postdoc yapmak istemez. Belirli alanları, belirli üniversiteler sırtlanmalı. YÖK tüm üniversitelere böyle bir zorunluluk getirmemeli (K1).

Akademik Birimlerin Yapı ve Yetkileri. Katılımcılar üniversitelerde araştırma etkinliklerinin yürütüleceği birimlerin yapılarına ve işlevlerine ilişkin çeşitli önerilerde bulunmaktadırlar. Kimi katılımcılar, üniversitelerdeki akademik birimlere daha fazla işlerlik kazandırılarak bunların doktora sonrası araştırma odaklı duruma getirilmesi gerektiğini söylerken bazı katılımcılar da baştan doktora sonrası araştırma etkinliklerinin özellikleri ve gerekleriyle araştırmacıların gereksinimlerine göre biçimlendirilmiş akademik birimlere gerek duyulduğunun altının çizmektedirler. Bu birimlerin kendi bütçeleri ve harcama yetkileri

olduğunda, danışman öğretim üyesinin yürütmek istediği araştırmaya ya da söz konusu akademik birimin o dönemki gereksinimine uygun nitelikteki araştırmacılara burs/aylık vererek onları araştırmalara/projelere dahil etmenin olanaklı olabileceğini anlatan katılımcılar, bu bağımsız birimlerin hızlı ve etkili karar alabileceklerini belirtmektedirler. Aşağıda katılımcıların bazılarının bu konudaki görüşlerine yer verilmektedir. "Bölümün kendi araştırma bütçesi var, harcamalara karar verip uyguluyorlar, daha üstten bir onay almıyorlar. Bu işleyiş olabilir bizde de. Bürokrasiye takılmadan kendi istediği araştırmacıyla çalışma şansı olur hocaların" (K9). "Bölüm kendisi ilan verebilmeli, kendi istediği nitelikteki postdoc'u istihdam edebilmeli. Bu Türkiye'de yapılabilir ve verimli olur" (K19).

> Türkiye'de sosyal bilimler enstitüleri yüksek lisans doktora başvurularını kabul eden, işte onların mezuniyet süreçlerini takip eden, tezlerini imzalayıp onaylayan bir imza mercii. Enstitülerin Batıdaki gibi birer 'graduate school' şeklinde çalışmalarını sağlayacak kanuni düzenleme gerekiyor. Kendi fonları olacak böylelikle araştırmacı istihdam edebilecekler. Türkiye'de sosyal bilimler alanında ancak böyle yaygınlaşır ve kurumsallaşır postdoc. ODTÜ'de altı kadrolu öğretim üyesi var Sosyal Bilimler Enstitüsünün, çalışıyor az çok ama başka bir yerde yok. Her şey fakülte-bölüm hiyerarşisinde çalışıyor. YÖK tematik enstitülerin açılmasına tekrar izin vermeli. Şu anda tematik enstitü kurulamıyor. Fen bilimleri, sosyal bilimler diye açabiliyorsunuz. Bu sosyal bilimleri özellikle çokdisiplinli alanları oldukça kısıtlıyor (K23).

Katılımcıların dile getirdiği, Türkiye'de üniversitelerdeki fakülte ve yüksekokul dışında kalan akademik birimlerin yapılarının değiştirilerek buralarda doktora sonrası araştırmaların yürütülmesi önerisi, 2007 yılında Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında da yer almaktadır. Planda, enstitüler ve araştırma merkezlerinde "inter-disipliner ve multi-disipliner çalışmaların" yürütülebileceği ortamlar oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2007). Bu öneriyi yaşama geçiren ODTÜ ve Boğaziçi Üniversitesi gibi üniversiteler olmuştur. Katılımcı 23'ün ifadelerinden ODTÜ'de kadrosu Sosyal Bilimler Enstitüsünde olan öğretim üyelerinin çokdisiplinli araştırmalar yürüttükleri anlaşılmaktadır. Boğaziçi Üniversitesinin ise, aralarında sosyal bilim araştırmalarının bulunduğu doktora sonrası araştırmalar yürütülen uygulama ve araştırma merkezleri bulunmaktadır (Boğaziçi Üniversitesi, 2020).

Katılımcılar, sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yaygınlaştırılması ve nitelikli araştırmalar yapılabilmesinde, üniversiteler arası iletişimin önemine vurgu yapmaktadırlar. Doktora sonrası araştırmacı kabul etmek isteyen üniversitelerin, birbirleriyle yakın ilişkiler geliştirmelerinin gereğini vurgulayan katılımcılar (K5, K10, K11, K21), aynı ya da farklı şehirlerdeki üniversitelerin, yapacakları anlaşmalar çerçevesinde kontenjan ölçüsünde karşılıklı araştırmacı değişimi yapılabileceğini

belirtmektedirler. “Üniversiteler arası protokoller imzalanarak belirli kontenjanlar ölçüsünde taşradaki üniversitelerden öğretim üyeleri ve araştırmacılar gitmeli. Böylelikle benim yaşadığım zorlukları yaşamazlar” (K5). “Türkiye’deki üniversiteler arasında protokol imzalanabilir. Birbirine postdoc gönderebilirler” (K10).

> Postdoc farklı akademik kültürleri görmeyi de sağlıyor ki bir amacı zaten bu olmalı. Yurt içinde en azında aynı şehirdeki üniversitelerin araştırmacıları ve öğretim üyeleri yer değiştirmeli. Beş gün olmak zorunda değil haftada. Birkaç ayını geçirse de olur. Sürekli aynı üniversitede ‘inbreeding’ (içerden beslenme) oluyor (K11).

> …Örneğin Ankara Üniversitesi’nin Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi var. Mesela orası tarih alanında bir doktora sonrası araştırma merkezine dönüştürülebilir. Dergisi de var. Postdoc’lar orada bölümün hocalarıyla da çalışsın. Dışarıya da yayılabilir bu. Danışman ODTÜ’den Bilkent’ten olsun ama gelip Ankara Üniversitesi’nin bu merkezinde danışmanlık yapsın. Bu merkez, üniversiteler arası etkileşimin yaşandığı, farklı tarihçilik anlayışlarının bir araya geldiği bir yer olsun. Böyle yerler anlayış olarak ülkedeki tarihçiliği de dönüştürebilir (K21).

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerin Türkiye’de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırma Alanının İşleyişi Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Katılımcılar Türkiye’de doktora sonrası araştırmaların işleyişine ilişkin getirdikleri önerilerde, bilim örgütlerinin ve diğer destek veren örgütlerin sorumlulukları ve doktora sonrası araştırmaların türleri üzerine eğilmektedirler. Katılımcıların doktora sonrası araştırmaların işleyişine ilişkin getirdikleri öneriler, iki kod biçiminde sunulmaktadır.

Bilim Örgütlerinin Sorumlulukları. Birinci çalışma grubunda yer alan katılımcılar, sosyal bilimler alanındaki doktora sonrası araştırmaların daha iyi işlemesi için bilim örgütlerinin önemli sorumlulukları olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar, burs ve desteklerin yalnızca araştırmaların taşıdığı bilimsel değer üzerinden ele alınması ve araştırmacılara hakkaniyetle dağıtılmasının önemini belirterek, çeşitli örgütlere yaptıkları doktora sonrası araştırma desteği başvurularının değerlendirme süreçlerinde bazı nesnel olmayan tutumlarla karşılaştıklarını belirtmektedirler. Katılımcılar bu durumun önemli bir nedeni olarak, başvuruları değerlendiren kurulların yapısında sosyal bilim dallarının yeterince temsil edilmemesini göstermektedirler. “Bir kurul var başvurularınızı değerlendiren ve o kurulda sizin alanınızdan bir hoca yok. Mesela benim reddedildi önce, sonra kabul edildi. Çok da umudum yoktu” (K19). “Başvurumda benim araştırmamın yöntemi ya da araştırmama ilişkin, bilime dair noktalar sorgulanmadı ki. ‘Niye falancayı araştırıyorsun, senin niyetin ne’ dediler apaçık, destek de vermediler zaten. Aklımın ucundan geçmezdi buna takılacakları” (K21).

> (Araştırma desteklerinin sunulmasına ilişkin) yapı, sistem Türkiye'de kötü değil. Fon ayırmaya devam edilmeli. İstikrarlı uygulanmalı her şey. Desteklenecek kişiler seçilirken sadece çalışmasına ve çalışmayı yapabilecek niteliklere sahip olup olmadığına bakılmalı. Bizde siyasi görüşünden tutun da kimi tanıdığına varana kadar bakılabiliyor. Amerika Birleşik Devletleri'nde işin bu kısmı hariç her şey Türkiye ile aynı. Fon ayrılacak, hakkıyla dağıtılacak. Bu konuda ilerleyecek Türkiye. Dergilerdeki kör hakem süreci gibi. Aynı şey. Kişi değil iş ve bilime katkı değerlendirilecek (K15).

Katılımcılar Türkiye'de sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırma alanının üniversitelerde gelişime açık biçimde yürütülebilmesi için ağırlıklı olarak yeni konular üzerine olan ve çokdisiplinli araştırmaların desteklenmesinin önemini ve bu araştırmaların kısa dönemde sonuçlanmasının beklenmemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Aşağıda bazı katılımcıların ifadeleri yer almaktadır. "Bir araştırmacı lisanstan beri gördüğü bildiği şeyler üzerine çalışmamalı, yeni konular olmalı ve mümkünse çokdisiplinli olmalı" (K4).

> Ben araştırmamda Türk sinemasına kurumsalcılık bakış açısıyla yaklaştım, bu da sosyolojiyle çok alakalı. İnterdisipliner bir araştırma oldu ki bence zaten yenilik böyle ortaya çıkar. Yoksa özgün bir şey bekleyemezsiniz araştırmalardan, tekrar niteliğinde olur (K14).

Katılımcılar, her araştırmanın yurt dışında yürütülmesinin gerekli olmadığını ve bir doktora sonrası araştırmanın yurt içinde mi yoksa yurt dışında mı yürütülmesi gerektiğine karar verilirken, birtakım ölçütlerin temel alınması gerektiğini belirtmektedirler. Bir doktora sonrası araştırmanın yurt içinde yürütülmesi ile yurt dışında yürütülmesi arasındaki maliyet farkı araştırmanın önceki bölümlerinde ele alınmıştı. Bu büyük farkın, yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmek için yapılan başvuruların kapsamlı bir maliyet yarar çözümlemesiyle ele alınmasını gerektirdiği düşünülmektedir. Kamu kaynaklarının savurganlığıyla sonuçlanabilecek bir yanılgıya düşülmemesi için, yurt dışında yapılmak istenen bir araştırmanın Türkiye'de yürütülmesinin olanaklı olup olmadığının araştırılması yararlı olabilir. K6 söz konusu ayrımın nasıl yapılması gerektiği konusundaki görüşlerini aşağıdaki gibi aktarmaktadır.

> Her alanda ve her konuda yurt dışı doktora sonrası araştırma olmamalı. Yerinde görülmesi gereken şeyler muhakkak vardır. Hintçe ve klasik Hintçemi geliştirmem gerekiyordu örneğin bunu burada yapamazdım. Türkiye'de olanak yoksa ya da değecekse yurt dışı seçenek olmalı. Bu da çok dikkatle belirlenmeli elbette burs veren kurumlar tarafından (K6).

Katılımcılar (K1, K14, K19), sosyal bilim araştırmalarının fen doğa bilimleri ve mühendislik alanlarına göre daha uzun sürede sonuçlanmasını sosyal bilimlere özgü bir özellik olarak görmekte ve burs veren örgüt olarak bilim örgütlerinin bu durumu gözünde

bulundurarak birtakım düzenlemeler yapmaları gerektiğini belirtmektedirler. Bu bağlamda katılımcılar, burs programlarının destek sürelerinin uzatılması ve araştırma çıktılarının ortaya konmasında araştırmacıya yeterli zaman tanınması gibi öneriler getirmektedirler. "Sosyal bilimler yavaş sonuçlanır. Zaman alır. YÖK ve de burs veren kuruluş sabır göstermeli. Nitelikli araştırmaların ve kuramların çıkması zaman alır sosyal bilimlerde" (K1). "Fen doğa bilimleri kısa vadeli hareket edebilir. Ama sosyal bilimcilerin böyle bir lüksü yok. Uzun vadeli emek sarf etmek zorundayız biz ve buna göre olmalı her şey, süre tanınmalı araştırmacılara" (K14).

> …Diğer eksiklik bence aceleye getirilsin isteniyor araştırmalar, sosyal bilimler alanlarına. Hızla sonuç bekleniyor, sanki fen doğa bilimleri gibi. Laboratuvardan hazır çıkartabilmek mümkün sanki. Zaman tanınmalı araştırmacıya, çalışmanın olgunlaşması beklenmeli (K19).

Göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülen bu özellik araştırmanın süresine, finansmanına, araştırmacılardan beklenen ilerleme ve sonuç raporlarının sunulmasına ve çıktılarına etki edecektir. Burs veren örgütce araştırmaların daha uzun süreyle desteklenmesi, ilerleme ve sonuç raporlarıyla makale, kitap bölümü gibi somut çıktılarının ortaya konmasında esnek bir takvimlendirme söz konusu olmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, eğer katılımcılar bir örgütte çalışıyorlarsa gerekli izin koşullarının da esnek biçimde sağlanması önem taşımaktadır.

Doktora Sonrası Araştırmaların Türü. Bazı Katılımcılar (K2, K10, K19), Türkiye'de üniversitelerde sosyal bilim alanlarındaki doktora sonrası araştırma türlerine ilişkin çeşitli yorumlarda bulunmaktadırlar. Yorumda bulunan katılımcıların, Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın en yaygın şekli olan TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programından yararlanarak yurt dışındaki üniversitelerde akademik ziyaretçi olarak araştırma yürütmeye çeşitli eleştiriler getirdikleri görülmektedir. Bu eleştirinin temelinde katılımcıların, kişinin öğretim üyesi yeterliklerini kazanmasında ya da öğretim üyesi olarak yeterliklerini artırmada verimli ve yoğun geçirilen bir doktora sonrası araştırma sürecinin etkili olduğunu düşünmeleri yatmaktadır. Katılımcılar, bir araştırmacının doktora sonrası araştırma sürecinde yürüteceği araştırmaya ek olarak bir öğretim üyesinin fakültede yerine getireceği ders verme görevi ve yönetsel görevler ile ders ve tez danışmanlığı gibi sorumlukları da belirli ölçüde taşımaları gerektiğinin altını çizmektedirler. Böylelikle bir doktora sonrası araştırmanın geliştirici olabilmesi için yoğun içerikli olmasının önemini ortaya koyan katılımcılar, akademik ziyaret türündeki doktora sonrası araştırmaların araştırmacıya söz konusu yoğunlukta bir program sunmadığını, elde edilecek yararın tamamen araştırmacının bireysel çabalarıyla ve

danışmanıyla olan ilişkisinin düzeyine bağlı olduğunu belirtmektedirler. Katılımcılar sözlerine, araştırmacının yüksek düzeyde yarar elde edebileceği doktora sonrası araştırma türlerinin postdoctoral associateship ya da fellowship türündeki doktora sonrası araştırmalar olacağını eklemektedirler.“Giden kişiye bağlı biraz tabii ki ne elde edeceği. Ziyaretçisiniz orada. Üniversitenin sizden bir beklentisi olmuyor. TÜBİTAK zaten belirli raporlar istiyor aralarda, onun dışında bir şey demiyor. Araştırmacı kendi dolduracak içini” (K10).

> Artırılmalı bunun imkanları ve herkes yapmalı. Academic visitor’ları gördüm, gözlemledim. Bir şey yapmadan ya da ne yapmak isterlerse onu yaparak, gezip tozarak zaman öldürebiliyorlar. Bitince süreleri oradan gidiyorlar. Verimli olmuyor bence o (K2).

> …Ama bu yapıldığı süregeldiği üzere Academic visitor olarak olmamalı. O şekilde giden kişilerle bu anlamda ilgilenmiyorlar. Bölümde misafir olarak bulunuyorsunuz. Yararı rastlantısal oluyor Academic visitor’ın. Onun gibi değil de postdoc veya fellowship sisteminin ülkemizde olması çok iyi olur. Madem o kadar para harcanıyor, yurt içiyse de yurt dışıysa da, işlevsel olmalı (K19).

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Doktora Sonrası Araştırma Deneyimleri ve Türkiye’de Sosyal Bilimler Alanında Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması Konusundaki Önerileri

Araştırmanın bu bölümünde, ikinci çalışma grubundan elden edilen verilere dayalı bulgular ortaya konulmuş ve bunlar üzerine çeşitli yorumlarda bulunulmuştur. Araştırmanın ikinci çalışma grubu, fakülte, enstitü ve araştırma merkezi gibi akademik birimlerinde, doktora sonrası araştırma yürüten ve bu araştırmaları diğer üniversitelerle karşılaştırıldığında görece daha uzun süredir, yoğun ve sistematik olarak yürüttüğü belirlenen Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesinin yetkililerinden oluşmaktadır. Bu bölümdeki bulgular, Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesinden daha uzun süredir doktora sonrası araştırmalar yürütülen ODTÜ’nün doktora sonrası araştırmaya ilişkin üç yönergesine ait maddelerin yorumlanmasıyla desteklenmektedir. Doktora sonrası araştırma yürütülen örgütlerin yetkililerinden toplanan verilerden elde edilen bulgular ve bulguların tema, kategori ve kodlara ayrılma biçimi Tablo 11’de gösterilmektedir.

Tablo 11

Görüşme Yapılan Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinden Elde Edilen Bulguların Temalandırılması

Örgütlerin Doktora Sonrası Araştırma Yürütme Amaçları	Yetkin Araştırmacılarla Araştırma Yapmak
	Üniversite-Sanayi İşbirliğini Sağlamak
	Akademik Dönüşüm Sağlamak
Örgütlerdeki Doktora Sonrası Araştırma Yapıları	Doktora Sonrası Araştırmaların Türleri ve Araştırmacıların İşlevleri
	Doktora Sonrası Araştırma Etkinliklerinin Planlandığı ve Yürütüldüğü Akademik ve Yönetsel Birimler
Örgütlerin Doktora Sonrası Araştırma Yürütme Süreçleri	Araştırmanın İşleyişi
	Finansal İşleyiş ve Araştırmacılara Sağlanan Olanaklar
Öneriler	Sosyal Bilimlerin Gelişimi İçin Uygun Koşulların Oluşturulması
	Yurt Dışındaki Uygulamalar

Doktora sonrası araştırma yürütülen üniversitelerin yetkililerinden elde edilen bulgular dört tema ve dokuz kategoriye ayrılmaktadır. Bulgular araştırma alt soruları ile görüşme sorularının boyutlarına göre Tablo 11'de görülen başlıklar altında sunulmaktadır (Tablo 11).

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırma Yürütme Amaçları Konusundaki Görüşleri

Katılımcıların örgütlerinde doktora sonrası araştırma yürütme amaçlarına ilişkin görüşlerinin ele alındığı bu bölümde, bulgular üç kategori şeklinde sunulmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Yetkin Araştırmacılarla Araştırma Yapmak Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Örgütlerin doktora sonrası araştırma yürüterek ulaşmak istedikleri amaçlardan ilki, üniversitede yürütülen araştırma projelerinin konu alanına hakim, araştırma becerileri gelişmiş ve görece deneyimli araştırmacılarca yürütülmesidir. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkilileri, doktora sonrası araştırmaların üniversitedeki araştırma etkinliklerinin ayrılmaz bir parçası ve üniversitelerinin en önemli araştırma çıktılarının elde edildiği süreç olarak gördüklerini belirtmektedirler. Koç Üniversitesi yetkilisi, Üniversitenin kuruluşundan bu yana söz konusu görüşün hakim olduğunu belirtmekte, Üniversitede doktora sonrası araştırmalara verilen önemin giderek arttığını ve daha fazla araştırma projesinde doktora sonrası araştırmacıların görevlendirildiğini vurgulamaktadır. Yetkili, araştırma projelerinde yalnızca yüksek lisans ve doktora öğrencileri yerine doktora sonrası araştırmacıları da çalıştırmanın, bir üniversitece

araştırmaya verilen önemi gösterdiğine inanmaktadır. Bilkent Üniversitesi yetkilisi doktora sonrası araştırmaların, bilimsel araştırmalar içerisindeki önemine vurgu yapmaktadır. Rekabetçi bir ortamda yurt dışındaki nitelikli Türk ve yabancı araştırmacıları doktora sonrası araştırmacı olarak Bilkent Üniversitesine çekebildiklerini belirten yetkili, bu durumun araştırma etkinliklerine önem verildiğinin bir göstergesi olduğunu vurgulamaktadır. Aşağıda yetkililerin bu kod üzerine ifadeleri görülmektedir.

> Üniversitemizde doktora sonrası araştırmayı ve genel olarak araştırmayı birbirinden ayırmak zor. 1993'te kuruldu Koç Üniversitesi ve o zamandan beri doktora sonrası araştırma, araştırma etkinliklerinin bir parçasıdır. 2000'lere kadar tek tüktü. 2000'lerden sonra hocalardan postdoc talebi gelmeye başladıkça, üniversite yatırımlarını ona göre yapmaya başladı. Ancak esas büyük kırılma 2009 yılımda rektörümüz Stanford'tan gelince oldu. O'nun vizyonu şuydu, postdoc'lar bir üniversitenin araştırma çıktılarının en önemli parçasıdır. Her araştırmaya bir doktora sonrası araştırmacı katkı sunabilir. Ama bu vizyona da bakar tabi. Araştırmayı ne kadar destekleyeceksin? Sadece yüksek lisans doktora öğrencisi yapsın mı diyeceksin? Yoksa bir üst düzeyde doktora sonrası araştırmacı mı diyeceksin? (Koç Üniversitesi Yetkilisi)

> Kişisel görüşüm doktora sonrası araştırmacı çokluğu bir üniversitenin yaptığı bilimsel çalışmalar ve verdiği eğitimin önemi ve değerinin bir göstergesidir. Bu araştırmacıları üniversitenize çekebiliyorsanız, özellikle de yurt dışından Türk veya yabancı araştırmacıları, dünyaca rekabetçi araştırma yapıyorsunuz demektir (Bilkent Üniversitesi Yetkilisi).

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Üniversite-Sanayi İşbirliğini Sağlamak Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerin ifadeleri ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırmaya ilişkin yönergelerinden, bu üniversitelerin doktora sonrası araştırma yürütmekteki bir diğer amaçlarının fen doğa bilimleri ve mühendislik alanlarında yürüttükleri araştırma projeleriyle üniversite-sanayi işbirliğini gerçekleştirmek olduğu anlaşılmaktadır. ODTÜ DOSAP Uygulama Yönergesinde bu amaç araştırmalardan pazarlanabilir türden çıktılar beklenildiğini belirten maddelere yansımaktadır (md. 4/b). Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkilileri de Üniversitelerinin üniversite-sanayi işbirliğini doktora sonrası araştırmalar üzerinden sağlama konusundaki çabalarını aşağıdaki sözlerle belirtmektedirler:

> Biz üniversite-sanayi işbirliğinde çok etkin bir grubuz. Sanayi kuruluşlarına TÜBİTAK, TÜBA ve Avrupa Birliği kuruluşlarına gider hocalarımızın çalışmaları için fon bulmaya çalışırız. Yeter ki ayağı yere basan sanayiye dokunabilecek araştırmalar yapabilelim. Sanayici 'ben doktora sonrası araştırmacı bulamam, cihaz alamam' diyor. Üniversite orada devreye giriyor işte. Doktora sonrası araştırmacılar burada çok önemli tabi. Yoksa sanayi ile üniversite bir araya gelmiyor öbür türlü. Bu tür araştırmaların 10 tanesi çalışmıyorsa bir tanesi çalışıyor, o da yetiyor bize. Bu riski

> alıp bu araştırmaları yapmazsan sonuç sıfır olacak. Bir olunca bile hem ülke ekonomisine hem de üniversitenin gerçekçi araştırma yapmasına katkıda bulunuyor (Koç Üniversitesi Yetkilisi).
>
> Bu iki taraflı, sanayi ve teknoloji şirketlerinin de tercihleri genelde yüksek lisans veya daha çok doktora araştırmacılarını işe almak şeklinde oluyor. Tabii bazı durumlarda bu araştırmacılar kendi bulgularını ticarileştirmek amaçlı start-up şirketler kurup teknoloji ve sanayiye katkı sunuyor olabilirler (Bilkent Üniversitesi Yetkilisi).

Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması amacıyla yürütülen araştırmalar ağırlıklı olarak kamu kaynaklarıyla desteklenmektedir. Bu işleyişin Batılı ülkelerde, örneğin üniversite sanayi işbirliğini oldukça uzun süredir, oturmuş bir sistem içerisinde sağlamakta olan Almanya'da, Türkiye'dekinin tersi biçimde olduğu görülür. Almanya'daki özel sektör sanayi örgütlerinin yürüttüğü doktora sonrası araştırmalar, ülkede yürütülen tüm Ar-Ge araştırmaları içerisinde oldukça büyük bir paya sahiptir. Buna koşut olarak ülkede doktora sonrası araştırmalara sağlanan finansmanın çoğunluğu özel sektör kaynaklıdır. Üniversitelerdeki mühendislik fakülteleriyse sanayi örgütleriyle yoğun bağlantı ve işbirliği içerisindedir (Federal Ministry of Education and Research, 2019c). Yani Almanya'da üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanmasında özel sektörün öz kaynaklarının büyük rol oynadığını söylemek olanaklıdır. Türkiye'de ise sosyal bilimlerde görüldüğü gibi, sanayi alanında yürütülen doktora sonrası araştırmalar da ağırlıklı olarak TÜBİTAK'ın destekleriyle yürütülmekte hem doktora sonrası araştırmacı hem de araştırma projesi giderlerinde özel sektörün katkısı görece kısıtlı kalmaktadır. Koç Üniversitesi yetkilisi de bu bulguyu destekleyecek ifadeler kullanmakta, söz konusu işbirliğini sağlayacak türden projeleri yürütmede TÜBİTAK destek programlarını yoğun şekilde kullandıklarını ve TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırmayı yeni programlarla giderek daha fazla desteklemeye başladığını eklemektedir.

> Eskiden doktora sonrası araştırmacılar için çok fon olmazdı. Şimdi TÜBİTAK yeni yeni fonlar koydu doktora sonrası araştırmacılar için. 2232 ile gelenler var yurt dışından. 'Döneyim ülkeye' diyor ama pozisyon yok. 'Geleyim üç yıl doktora sonrası araştırmacı olarak çalışayım, sonra pozisyon bulayım' diyor. TÜBİTAK bu konuda önemli adımlar attı. Bende şu an 70 doktora sonrası araştırmacı varsa 50'sinin fonu benden çıkmıyor. TÜBİTAK'tan veya yurt dışı fonlardan çıkıyor gerisi.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Akademik Dönüşüm Sağlamak Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadeleri ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yönergelerindeki ilgili maddeler göz önünde bulundurulduğunda bu üç üniversitede yürütülen doktora sonrası

araştırma etkinlikleriyle araştırmacılara akademik kariyerleri için çeşitli yeterlik ve becerilerini artırabilecekleri ortamlar sağlamanın amaçlandığı anlaşılmaktadır. ODTÜ BAP-DOSAP Çağrı Esaslarında programın amacının farklı bilim dallarından araştırmacıların kariyer gelişimini desteklemek olduğu anlatılmaktadır. Koç Üniversitesi yetkilisi doktora sonrası araştırmayı, ağırlıklı biçimde üniversitelerde öğretim üyesi kadrosu arayışında olan genç araştırmaların, araştırma yürütüp nitelikli yayınlar yaparak özgeçmişlerini güçlendirdikleri ve böylelikle kadro bulma olasılıklarını artırdıkları bir süreç şeklinde tanımlamaktadır. Bilkent Üniversitesi yetkilisi de, üniversitelerindeki doktora sonrası araştırmacıların büyük çoğunluğunun araştırmaları sonrasında üniversitelerdeki öğretim üyesi kadrolarına atanmayı istediklerini ve bu doğrultuda araştırmacıların hem araştırmalarını yürüterek alanlarında derinleştiklerini hem de ders planı hazırlamak ve ders vermek, öğrenci danışmanlığı yapmak ve proje yürütmek şeklinde sıraladığı öğretim üyesi yeterliklerini geliştirme olanağı bulduklarını söylemektedir. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin bu konudaki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

> Akademisyen olmak varken neden doktora sonrası araştırmacı olarak çalışır bir kimse? Gelecek iyi bir yerde doktora sonrası araştırma yapacak, yayınlar çıkartacak. Türkiye'deki en üstteki beş altı üniversiteden birine gitmek isteyecek veya yurt dışına gitmek isteyecek bu yayınlarla. Ben araştırmacıya yaklaşık olarak doktor öğretim üyesi maaşı veririm. Tam o maaşı vermem, az eksik veririm ki iki yıl sonra 'beni doktor öğretim üyesi olarak alır mısın' desin. Ben de onu komitelerimde incelettiririm, eğer parlak biriyse onu akademik kadroya alırım. Onlar burada büyüyorlar, serpiliyorlar, akademik olarak daha çok pozisyon bulabilir hale geliyorlar. Oradan başka yerlere gidiyorlar ya da bizde kalıyorlar. Bu bir mekanizma ve biz geri dönüşümü sağlıyoruz (Koç Üniversitesi Yetkilisi).

> Bildiğim kadarıyla doktora sonrası araştırmacıların çoğu akademi dışında bir gelecek istemiyor. Zaten doktora sonrası araştırma programlarımız akademiye kazandırılacak araştırmacıların hem araştırma konularında uzmanlıklarını derinleştirmeleri hem de proje sunma, yürütme, öğrencilere mentörlük etme, makale yazma ve ders hazırlama ve anlatma gibi konularda pratik kazanmaları için oluşturulmuştur (Bilkent Üniversitesi Yetkilisi).

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerindeki Doktora Sonrası Araştırma Yapıları Konusundaki Görüşleri

Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yapılarının incelendiği bu bölüm üç kategoriden oluşmaktadır. Söz konusu kategoriler aşağıda başlıklar biçiminde verilmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinde Yürütülen Doktora Sonrası Araştırmaların Türleri ve Araştırmacıların İşlevleri Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadeleri ile ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yönergelerindeki ilgili maddelerden, bu üç üniversitede çeşitli tür ve kapsamlarda doktora sonrası araştırmalar yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Koç Üniversitesi yetkilisi, üniversitede fellowship ve postdoctoral associateship araştırmacısı olmak üzere iki türde doktora sonrası araştırmacı bulunduğunu belirtmektedir. Fellowlar, Türk ya da yurt dışından gelen öğretim elemanları veya başka bir işte çalışmayan araştırmacılardır. Bu araştırmacılar bir yıl süreyle Koç Üniversitesi'nin arkeoloji, göç, tarih gibi sosyal bilimlerin farklı alanlarında araştırmalar yürütülen araştırma merkezlerinde bulunmaktadırlar. Bu araştırmacılara bir danışman atanmamaktadır ancak araştırma yaptıkları birimlerin koordinatörlerine karşı sorumludurlar. Postdoctoral associateship araştırmacılarının yürüttüğü araştırmalar ise Koç Üniversitesinin doktora sonrası araştırmalarının çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu araştırmacılar iki yıl boyunca danışmanlarıyla birlikte bire bir ya da yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden oluşan araştırma gruplarını yöneterek araştırma yürütürler. Ağırlıklı olarak fen doğa bilimleri, mühendislik ve tıp alanlarında istihdam edilen bu araştırmacılar, Koç Üniversitesinde araştırma görevlisi doktora sonrası araştırmacı unvanıyla bulunurlar. Koç Üniversitesi yetkilisinin fellow ve postdoctoral associateship araştırmacılarına ilişkin tanımlamaları aşağıda görülmektedir.

> Bizim vizyonumuza göre postdoc yani doktora sonrası araştırmacı bir hocayla çalışır. Postdoc akademisyendir bizim gözümüzde, öğrenci değil. Aslında doktora sonrası araştırmacı bir öğretim üyesinin araştırmasına yardımcı olacak kişidir. Hocanın arkadaşı demek, tartışacağı hatta hocanın öğreneceği kişi. Hoca kendi girmediği alanda postdoc'tan öğrenecek. Postdoc, hocanın merak ettiği konularda kendi merak ettiği konularda onunla çalıştığı partneridir. Ciddi bir etkileşimin olduğu bir yapıdır. Bu üniversitede kurgu bu şekilde işliyor.

> …Onlar fellow'lar, postdoc'lardan farklı. Örneğin Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezindekiler. Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi arkeoloji ve tarih konularında çalışıyor. Fellowlar gelsin Türkiye'nin altyapısını görsün diye. Türkiye'de bu alanı dünyadaki bilim insanlarına açma ve duyurma çabası. Bir yıllık gelen var, altı aylık gelen var. Yarıya yakını yabancıdır. Türkiye'den de öğretim üyeleri var. Fellowların Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezinde edindikleri birikimi etkisi yüksek yayınlara çevirmesi için kurulan bir platformdur. Sosyal sorumluluk projesi olarak düşün burayı. O kişiler iyi araştırma yapacak ki yayınlarıyla Türkiye'nin kültürel tarihi zenginliği dünya çapında duyulsun. Vehbi Koç Vakfından geliyor onun fonunun çoğu.

Koç Üniversitesi yetkilisi, doktora derecesine sahip kişilerin kendilerine gelerek çeşitli iş başvurularında bulunduklarını, bu kişilere çeşitli haklar tanınarak geçici işler verilebildiğini

ancak bu kişilerin doktora sonrası araştırmacı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Koç Üniversitesi yetkilisi, postdoctoral associateship araştırmacılarından ve fellow'lardan yalnızca araştırma yapmalarının beklendiğini, ders görevinin ise ancak belirli özel durumlarda kendilerine verildiğinin altını çizmektedir. Koç Üniversitesi yetkilisinin araştırmacı istihdamıyla ilgili belirttiği söz konusu harici durum ve Koç Üniversitesinin doktora sonrası araştırmacılardan beklentilerine ilişkin ifadelerinden örnekler aşağıda verilmektedir:

> Birçok iş veya kadro arayan kişi geçici olarak laboratuvarlarda çalışmak istiyor. Belirli bir ücret verip sigortasını yapıyoruz. Başına bir şey gelirse çalışırken üniversite sorumlu oluyor çünkü. Kendi mezunumuz mesela hiç para istemeden çalışmak istese de 'öyle olmaz' diyoruz, sözleşme yapıyoruz, belirli destekler sağlıyoruz. Ama bunları doktora sonrası araştırmacı statüsünde saymamak gerekiyor… Sorumluluklarına gelirsek araştırmacıların sadece araştırma bekliyoruz onlardan. Öğretim görevi vermiyoruz. Ders görevi şöyle olabiliyor; iki yıllık doktora sonrası araştırma bitince araştırmacı diyor ki, 'ben uzatmak istiyorum'. Ama biz de postdoc iki yıl, bütçesi falan her şeyi. 'Seni bu bütçeyle daha fazla çalıştıramam' diyorum, 'hocanla çalıştın tamamladın, şimdi kariyerine başla'. 'Ama diyorsan ki uzatayım, bulunduğun fakültende dekanlık sana ders vermek isteyebilir'. Bu durumda bölüm ders veriyor ve oradan maaş alıyor kişi. Fellow da böyle oluyor uzatmak isterse illa.

Bilkent Üniversitesinde ise ağırlıklı olarak postdoctoral associateship türünde doktora sonrası araştırmalar yürütüldüğü görülmektedir. Bilkent Üniversitesi yetkilisi, Üniversitedeki doktora sonrası araştırmacıların öğretim üyelerinin araştırma projelerinde çalıştıklarını belirtmektedir. Ancak bu araştırmacılara bir postdoctoral associateship araştırmacısının temel görevleri sayılabilecek, projede araştırma yapmaları ve projede görevli yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin yönlendirmeleri dışında ders görevleri verildiği görülmektedir.

> Soruda ifade ettiğiniz faaliyetlerin hepsini de yapıyor araştırmacılarımız. Danışmanla birlikte ders işliyor, sunumlar yapıyor ve kuramsal tartışmalar yürütüyorlar. Alanına göre çalışmalar/ölçümler yapıyor, laboratuvar araştırmaları yapıyorlar. Araştırmacılar, birlikte çalıştıkları öğretim üyelerinin araştırma grubu faaliyetlerine direk katkı sağlarlar. Yüksek lisans veya doktora öğrencilerine göre daha kıdemli ve deneyimli olduklarından bu öğrencilerin yönlendirilme ve yetişmelerinde önemli rol oynarlar. Yüksek lisans ve doktora derslerine girerek öğretim görevi de gerçekleştirebiliyorlar.

ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yönergelerindeki ilgili maddelerden ODTÜ'deki araştırmaların biçim ve işleyiş bakımından postdoctoral associateship ve akademik ziyaret türlerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırmalar araştırmacıların özellikleri ve finansman biçimi bakımından farklılık göstermektedir. Üniversitede, "Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP) Uygulama Yönergesi", "DOSAP Kapsamında Olmayan Doktora Sonrası Araştırmacılarla ilgili (DSA) Uygulama Yönergesi" ve "Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü Doktora Sonrası Araştırmacı Programı (BAP-DOSAP) Çağrı Esasları" adlı

üç ayrı yönergeyle yürütülen farklı kapsamda doktora sonrası araştırmalar yürütülmektedir. İlk yönergeye göre yürütülen araştırmalar, akademik ziyaret türündeyken diğer iki kapsamdaki araştırmalar postdoctoral associateship türündedir. İlkinde araştırmacılar ODTÜ dışındaki bir üniversitede, kamu ya da özel sektör örgütünde görev yapan doktora derecesine sahip ve ODTÜ'ye çalıştıkları örgütten görevlendirme yaptırarak gelen kişilerdir (md. 1). Bu kişilerin tamamına yakına öğretim üyeleridir. Bu araştırmacılar TÜBİTAK veya başka bir yerli ya da yabancı örgütten burs veya destek almamakta, araştırma boyunca görev yaptıkları ve kadrolarının bulunduğu örgütten aylıklarını almaya devam etmektedirler.

Üniversitede yürütülen doktora sonrası araştırma türlerinin ikincisi, doktora derecesine sahip kişilerin çeşitli burs veren örgütlerden destek alarak bir danışman öğretim üyesiyle araştırmalar yürüttüğü türdür (md.1). Üçüncüsü ise 2017 yılında yürürlüğe giren ve Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile başlatılan araştırmalardır. ODTÜ DOSAP Uygulama Yönergesinde (md. 4/b) ve DSA Uygulama Yönergesinde (md.1) doktora sonrası araştırmacıların temel işlevlerinin araştırma yürütmek ve çeşitli çıktılar ortaya koymak olduğunun belirtildiği, araştırmacıların ders vermeyle görevlendirilmedikleri görülmektedir. Ancak, birinci çalışma grubundaki doktora sonrası araştırmasını burada yürütmüş katılımcıların araştırmanın önceki bölümlerindeki ifadelerinden, ODTÜ'de bir doktora sonrası araştırmacının belirli durumlarda ders verebildiği anlaşılmaktadır. Öte yandan BAP-DOSAP Çağrı Esaslarında, araştırmacılardan araştırma önerilerindeki araştırmayı yürütmelerinin yanı sıra lisans dersi açmaları ve eğer görevlendirilirlerse araştırma görevlilerinin yürüttükleri bazı görevleri yerine getirmeleri de istenmektedir. Bilkent Üniversitesi, Koç Üniversitesi ve ODTÜ'de farklı tür ve kapsamda yürütülen doktora sonrası araştırmaların, araştırmacılara kendilerine uygun türedeki araştırmayı seçme olanağı sunduğu görülmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Doktora Sonrası Araştırma Etkinliklerinin Planlandığı ve Yürütüldüğü Akademik ve Yönetsel Birimler ile Sorumlulukları Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadeleri ile Koç Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi Destek Programı Prosedürü ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırmaya ilişkin yönergelerindeki ilgili maddelerinden, bu üç üniversitede doktora sonrası araştırma etkinliklerinin planlandığı ve yürütüldüğü çeşitli akademik ve yönetsel birimler olduğu anlaşılmaktadır. Koç Üniversitesindeki doktora sonrası araştırma etkinliklerinden bir bütün olarak Araştırma ve Geliştirmeden Sorumlu Rektör Yardımcılığı sorumluysa da araştırmanın işleyiş ve araştırmacı gereksinimlerinin karşılanması gibi boyutlarından sorumlu çeşitli

birimler bulunmaktadır. Üniversitenin Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi Destek Programı Prosedürünün dördüncü maddesinde, doktora sonrası araştırmaların yürütülmesinden sorumlu olan birimler İnsan Kaynakları Direktörlüğü, Mali İşler Direktörlüğü ve Yurt Müdürlüğü şeklinde sıralanmaktadır. Koç üniversitesi yetkilisi, üniversitenin fen ve mühendislik fakülteleri başta olmak üzere tüm fakülte, enstitü ve araştırma merkezlerinde doktora sonrası araştırmaların yürütüldüğünü, buralarda görev yapan öğretim üyelerinin üniversite yönetimine bir doktora sonrası araştırmacı ile çalışmak istediklerini söyleyerek istekte bulunabildiklerini söylemektedir. "Bizim bütün birimlerimizde postdoc vardır. Bir hoca çok araştırma yapıyor ve doktora sonrası araştırmacı talebi bu düzeyde artıyorsa, tıpçı, sosyal bilimci, mühendis burada bu ofisin olduğunu biliyor, destek alacaklarını biliyorlar."

Bilkent Üniversitesinde, Üniversitedeki doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yürütülmesine ilişkin yönerge veya yönetmelik türünde bir hukuksal metin bulunmamaktadır. Bilkent Üniversitesi yetkilisi, Üniversitede bir doktora sonrası araştırma etkinliğinin başlatılmasından ve yürütülmesinden sorumlu yönetsel birimler olduğunu belirtmekte ancak sürecin doktora sonrası araştırmacının danışmanlığını yürütecek olan öğretim üyesince izlendiğini eklemektedir.

> Üniversitemizde sorumlu birimler var bu işleri yürüten ama doktora sonrası araştırma etkinliklerinin planlanma ve yürütülme süreçlerinin daha çok öğretim üyesi tarafından planlanıp yürütüldüğünü söylemeliyim. İnsan Kaynakları Birimi kişinin işe alımı, özlük hakları, sigorta işlemleri gibi işleri yürütüyorlar. Mali işler Birimi ise kişinin maaşının her ay hesabına yatırılması ve yürütücünün ilgili proje bütçesinden takibi işlerini yürütür. Tüm bu işlemler öğretim üyesi ve doktora sonrası araştırmacının karşılıklı anlaşma hususları göz önünde bulundurularak yapılır.

ODTÜ'de, doktora sonrası araştırma etkinliklerinin planlanmasından ve yürütülmesinden sorumlu en üst basamaktaki birim Rektörlüktür. Ancak görevli birimler yürütülen araştırmanın hangi kapsamda olduğuna göre değişiklik göstermektedir. DOSAP Uygulama Esaslarında (md. 3/c) ve DSA Uygulama Esaslarında (md. 2), bu kapsamda yürütülen araştırmalardan sorumlu birimin DOSAP Araştırma Koordinatörlüğü olduğu belirtilmektedir. BAP-DOSAP kapsamında yürütülen araştırmalarda ise görevli birim BAP Koordinatörlüğüdür. Yüksekokul ve enstitü müdürlükleri ile dekanlıklar da doktora sonrası araştırmacılarla çalışmak isteyen öğretim üyelerinin isteklerini bu birimlere iletmekle sorumludur.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırma Yürütme Süreçleri Konusundaki Görüşleri

Araştırmanın bu bölümünde Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'de doktora sonrası araştırmaların yürütülme süreçleri ve araştırmaların finansal işleyişleri, söz konusu üniversitelerin yetkililerinin ifadeleri ve doktora sonrası araştırma yönergeleri üzerinden ele alınmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Araştırmanın İşleyişi Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Bu kategoride katılımcıların Koç üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'de doktora sonrası araştırmacı olma koşulları, araştırmacıların bu üniversitelerde araştırmaya başlama ve araştırma yürütme süreçlerine ilişkin ifadelerinden elde edilen bulgular sunulmaktadır. Bu üniversitelerdeki doktora sonrası araştırma pozisyonlarına başvurabilmek için adayların çeşitli genel ve özel koşulları taşımaları gerektiği görülmektedir. Bu koşullar üç üniversite arasında farklılık gösterdiği gibi, doktora sonrası araştırmanın türü ve araştırmacının istihdam edileceği akademik birime göre de farklılık göstermektedir. Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, fellowship türündeki bir doktora sonrası araştırma pozisyonu için temel genel koşul olan doktora derecesine sahip olmak ve İngilizce yeterliği dışında bir koşul öne sürmezken, Üniversitenin Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Merkezi koşul olarak doktora derecesinin alındığı tarihten başvuru tarihine kadar geçen süreye ilişkin bir üst sınır ve yaş sınırı koymaktadır (Koç Üniversitesi, 2020a; Koç Üniversitesi, 2020b). Aynı şekilde Üniversitenin Fen Fakültesinin çeşitli postdoctoral associateship araştırmacısı ilanları incelendiğinde zaman aralığı, yaş sınırı veya uyruk gibi genel koşullar aranmazken, alanda veya araştırma konusunda uzun yıllara dayanan deneyim ve uluslararası araştırmalar yürütmüş olmak gibi özel koşullar aranmaktadır (Koç Üniversitesi, 2020c).

Farklı tür veya birimlerdeki doktora sonrası araştırma pozisyonları için getirilen başvuru koşullarında üniversite içindeki farklılıklar ODTÜ'de de görülmektedir. DOSAP Yönergesinde bu kapsamda ODTÜ'de doktora sonrası araştırma yürütmek isteyen kişilere doktora derecesinin alındığı tarihten programa başvuru tarihine kadar en çok beş yıl geçmiş olması koşulu getirilirken (md. 3/a) DSA yönergesine göre araştırma yürütmek isteyenler için bu koşul öne sürülmemektedir. Öte yandan ODTÜ'de DSA programı kapsamında doktora sonrası araştırma yürütenler ve Koç Üniversitesinde giderleri dış kaynaklardan karşılanan araştırmalarda görev alan araştırmacılar, çeşitli burs veren örgütlerden destek almaktadırlar. Bu da araştırmacıların aldıkları burslar için öne sürülen bazı genel ve özel koşulları yerine

getirdikleri anlamına gelmektedir. BAP-DOSAP Çağrı Esaslarında, bu kapsamda ODTÜ'ye başvuracak araştırmacıların İngilizce yeterliklerini belgelendirmeleri ve doktora derecelerini en çok dokuz yıl önce almış olmaları gerektiği belirtilmektedir.

Bilkent Üniversitesi yetkilisi, Üniversitede yürütülen tüm doktora sonrası araştırmaların Üniversite dışındaki fonlardan desteklendiğini, bu nedenle kendi bursuyla gelenlerin zaten bursu alma koşullarını yerine getirdiklerini, araştırmaya ilişkin özel koşulların ise araştırma projesini yürüten öğretim üyesince belirlendiğini ve birbiriyle farklılık gösterebildiğini vurgulamaktadır. Üniversitece verilen bazı doktora sonrası araştırma ilanlarında yetkilinin sözünü ettiği farklılıklar görülebilmektedir. Bilkent Üniversitesinin çeşitli akademik birimlerinde yürütülmesi planlanan ve farklı örgütlerce destekleneceği bildirilen araştırmalar için verilen doktora sonrası araştırmacı ilanlarının koşullarına göz atıldığında, ilanların birbirinden farklı genel ve özel koşullar taşıdığı görülmektedir (Bilkent Üniversitesi, 2020). Bilkent Üniversitesi yetkilisinin, Üniversitedeki danışman öğretim üyelerinin istediği araştırmacı özelliklerine ilişkin sözleri şöyledir: "Bunlar tamamen danışman öğretim üyesine bağlı. Hangi projede ne amaçla ne kadar süre araştırmacı çalıştırılacağı konusunda öğretim üyelerinin görüşleri elbette farklılık gösteriyor. Koşulları bu durum belirliyor."

Üniversite yetkilileri, doktora sonrası araştırmacıların üniversitelerinde istihdam edilme süreçleriyle ilgili de çeşitli açıklamalarda bulunmuşlardır. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadelerinden ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırmaya ilişkin yönergelerindeki ilgili maddelerden, bu üç üniversitedeki doktora sonrası araştırmacı istihdam sürecinin fakülte, enstitü ve araştırma merkezlerindeki öğretim üyelerinin istekleri veya bu üniversitelerdeki belirli öğretim üyeleriyle araştırma yürütmek isteyen araştırmaların bu öğretim üyelerine başvuruda bulunmaları üzerine başladığı anlaşılmaktadır. ODTÜ DOSAP Uygulama Yönergesinde, doktora sonrası araştırmacılarla birlikte çalışmak isteyen öğretim üyelerinin isteklerini ODTÜ Araştırmalar Koordinatörlüğüne bildirdikleri ve belirlenen bilim dallarında kontenjan doğrultusunda ilana çıkılarak başvurusu kabul edilen adayların araştırmalarını yürütmeye başladıkları anlatılmaktadır (md. 3/b). Doktora sonrası araştırmacı istihdam sürecinin ODTÜ DSA Uygulama Yönergesine göre yürütülecek araştırmalarda DOSAP kapsamındaki araştırmalara göre birtakım farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır. Doktora sonrası araştırmacının danışmanlığını yürütecek olan öğretim üyesinin, ilgili araştırma projesini ve araştırmacıya ilişkin bilgileri içeren iş planını ilgili Bölüm Başkanı, Enstitü Ana Bilim Dalı Başkanı ile Dekan veya Enstitü Müdürünün onayına sunmasıyla başlayan sürecin, bu birimlerce araştırma için gerekli olanakların nasıl sağlanacağını da

açıklanarak Araştırmalar Koordinatörlüğüne başvuruda bulunulmasıyla devam ettiği anlatılmaktadır. Başvuru Rektörlükce onaylandığında araştırmacı görevine başlamaktadır (md. 2). ODTÜ BAP-DOSAP Çağrı Esaslarındaki başvuru süreçleriyle ilgili ifadeler incelendiğinde, ODTÜ'de BAP-DOSAP kapsamında yürütülecek doktora sonrası araştırmaların başvuru sürecinde, birlikte çalışmak isteyen araştırmacı ve danışmanların eşgüdümlü biçimde BAP'a başvuruda bulundukları görülmektedir. Aday araştırmacı "Araştırma Önerisi Formunu" doldurarak, danışman öğretim üyesi de "Danışman Niyet Mektubu" yazarak BAP'a başvurmaktadırlar.

Birkaç farklı kapsamda ve türde doktora sonrası araştırma yürütülen Koç Üniversitesinde de postdoctoral associateship araştırmacılarının ve fellow'ların istihdam edilme süreçlerinde farklılıklar olduğu görülmektedir. Koç Üniversitesinin araştırma merkezlerinin internet siteleri incelendiğinde, bu merkezlerde görev yapan fellowların işe alım süreçlerinin, merkezlerin araştırmacı gereksinimleri doğrultusunda ilana çıkmalarıyla başladığı anlaşılmaktadır. Araştırmacının taşıması gereken nitelikler ile araştırmacıların yürütecekleri araştırma ve diğer görevlerin tanımlandığı ilanlar merkezlerin internet sitelerinde yayınlanır ve adaylar doğrudan bu merkezlere başvuruda bulunur (Koç Üniversitesi, 2016, 2020b, 2020d). Koç Üniversitesi yetkilisi, postdoctoral associateship araştırmacılarının hangi kapsamda araştırma yürüteceklerine bakılmaksızın, bir öğretim üyesinin isteği doğrultusunda kabul edildiklerini belirtmektedir. Yetkilinin ifadelerine göre, bir öğretim üyesi doktora sonrası araştırmacı istemiyle Üniversitenin Araştırma ve Geliştirmeden Sorumlu Rektör Yardımcılığına başvurarak süreci başlatabildiği gibi, bir aday araştırmacı da aynı birime başvuru yapabilmektedir. Bilkent Üniversitesinde ise doktora sonrası araştırmacılar, Üniversiteye çeşitli burs veren örgütlerden aldıkları destekle gelmekte ya da öğretim üyesinin yine Üniversite dışındaki burs veren örgütlerden sağladığı desteklerle yürüttüğü araştırmalara dahil olmaktadırlar. Bilkent Üniversitesi yetkilisi bu süreçlerde, aday araştırmacının danışmanlığını yürütecek öğretim üyesinin etkin rol oynadığını belirtmektedir. Aşağıda, araştırmacıların başvuru yapma süreçleriyle ilgili olarak Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadeleri verilmektedir.

> Doktora sonrası araştırmacı adayı bize doğrudan başvurabileceği gibi hoca da istekte bulunabiliyor. Bizde doktora sonrası araştırmanın alttan yukarı bir yapısı var. Ama kişi başvurduğunda onu bir hocayla eşleştiremiyorsak almıyoruz kişi ne kadar parlak olursa olsun. Araştırma yapıları iyi olan gruplar ihtiyaç duyduklarınla nereye geleceklerini biliyorlar. Onlar talebi iletiyor bize yoksa yukarıdan aşağıya, aldık doktora sonrası araştırmacıyı hadi kullanın demiyoruz. Birebir hocanın talebiyle oluyor bu yani (Koç Üniversitesi Yetkilisi).

> Süreç genellikle şu şekilde ilerliyor: Doktora sonrası araştırmacı ilgilendiği araştırma grubu ve yöneticisiyle iletişim kuruyor, karşılıklı görüşme ve anlaşma neticesinde öğretim üyesi üniversitenin İnsan Kaynakları Birimi ve Mali işler Birimlerine birer yazı yazarak kişinin işe alımını sağlıyor. Bunu yapabilmek için öğretim üyesinin ilgili bütçesinin olması gerekiyor (Bilkent Üniversitesi Yetkilisi).

Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'de başvuruları alınan araştırmacılar, Üniversitelerin çeşitli birimlerince değerlendirilmektedir. ODTÜ'de aday değerlendirme sürecinde danışman ön planda rol oynadığı anlaşılmaktadır. DOSAP Yönergesindeki ilgili maddeden, aday araştırmacıların başvurularını değerlendirme görevini birlikte çalışacağı araştırmacıyı seçerek danışman öğretim üyesinin yaptığı görülmektedir (md. 3/c). DSA Uygulama Yönergesinde de benzer bir anlatımla bu süreçte danışmanın görev üstlendiği vurgulanmaktadır (md. 2). Üniversitenin BAP-DOSAP Çağrı Esasları incelendiğinde, bu kapsamda doktora sonrası araştırma yürütecek araştırmacıların başvurularının birkaç aşamadan oluşan bir değerlendirme sürecinden geçirildiği görülmektedir. Teknik ve ön incelemeden geçirilen aday başvurularının, Üniversitenin öğretim üyeleri arasından atanan üç hakemce BAP-DOSAP Çağrı Esaslarında belirtilen ölçütler üzerinden değerlendirildiği belirtilmektedir. Bilkent Üniversitesinde, aday araştırmacının başvurusunun değerlendirilmesinde kişinin danışmanlığını yürütecek olan öğretim üyesi ön plandadır. Bilkent Üniversitesi yetkilisinin ifadelerinden, danışman öğretim üyesi aday araştırmacıyla çalışma kararını verdikten sonra adayın başvurusunun başka bir değerlendirmeden geçirilmediği anlaşılmaktadır.

> Öğretim üyesi, finansman kaynağı ve niteliklerinin yürütülecek projeye uygun olduğunu düşünerek seçtiği araştırmacıyla birlikte başvurusunu yapıyor ilgili kurul ve komisyonlara, bu da yeterli oluyor. Danışman öğretim üyesi bir seçim yaparak değerlendirme yapmış oluyor diyebilirim.

Koç Üniversitesinde aday araştırmacıların başvurularının değerlendirmesinin Rektör Yardımcılığınca yürütüldüğü görülmektedir. Üniversitenin Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi Destek Programı Prosedüründeki aday araştırmacı başvurularının değerlendirmesiyle ilgili maddelerden, söz konusu değerlendirme süreçlerinde Üniversitenin Araştırma ve Geliştirmeden Sorumlu Rektör Yardımcısının birinci derece sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Destek Programı Prosedüründe, Rektör Yardımcısının tüm giderleri Üniversitece karşılanacak olan araştırmacıların başvurularını değerlendirirken iki öğretim üyesinden görüş aldığı ancak giderleri dış kaynaklardan fonlanacak araştırmacıların başvurularını değerlendirirken yalnızca gerekli gördüğünde araştırmacıyla birlikte çalışacak olan öğretim üyesinin görüşlerine başvurabileceği belirtilmektedir (md. 7).

İzleme ve denetim, doktora sonrası araştırmalarda araştırma sürecinin doğal bir parçasıdır. Kamu bilim örgütleri, devlet ve vakıf üniversiteleri ile diğer burs veren örgütler parasal yatırımlar yaptığı araştırmaların ilerleyişini belirli aralıklarla denetlemektedirler. Araştırmada Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'de yürütülen doktora sonrası araştırmaların ilerleme ve gelişiminin ne şekilde izlendiği üzerinde durulmaktadır. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadelerinden ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırmaya ilişkin yönergelerindeki ilgili maddelerden bu üniversitelerde yürütülen doktora sonrası araştırmalarda araştırmacıların ne ölçüde ilerleme kaydettiğinin dönemlik raporlar üzerinden ve diğer yollarla denetlendiği anlaşılmaktadır. ODTÜ DOSAP Uygulama Yönergesinde (md. 4/b), DSA Uygulama Yönergesinde (md. 3/b) ve BAP-DOSAP Çağrı Esaslarında doktora sonrası araştırmacıların araştırma boyunca altı ayda bir gelişme raporlarını, araştırmanın sonunda da bir sonuç raporunu Araştırmalar Koordinatörlüğüne sunmakla yükümlü oldukları bildirilmektedir. Koç Üniversitesi yetkilisi, Üniversite kaynaklarıyla araştırma yürütmekte olan fellow'ların ve postdoctoral associateship araştırmacılarının üniversitenin ilgili birimlerince, dış kaynaklarla araştırma yürüten araştırmacıların ise burs veren örgütlerce, sundukları raporlar üzerinden denetlendiklerini belirtmektedir. Araştırmaların tümünün dış kaynaklarla yürütüldüğü Bilkent Üniversitesinin yetkilisi de araştırmacıların burs veren örgütlere dönemlik ilerleme sonuç raporları sunduğunu söylemektedir. "Araştırmacı danışmanla birlikte yürütüyor zaten projeyi ve tüm süreçler danışman hocanın denetiminde devam ediyor. Ayrı bir denetleme süreci söz konusu değil. Ancak araştırmacı kendi burs aldığı kuruluşun raporlama gereklerini yerine getiriyor" (Bilkent Üniversitesi Yetkilisi).

> Fellowlar kendi koordinatörlerine Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezinde dönemlik etkinlik raporu gibi şeyler veriyorlar. Postdoc'ların da zaten hocaları var sürekli yanlarında birlikte çalışıyorlar. Tabii ki, TÜBİTAK destekli, başka bir fon destekli gelmişse araştırmacı o zaten kuruluşa kendi raporunu yazıyor (Koç Üniversitesi Yetkilisi).

Üniversitelerin doktora sonrası araştırmacı kabul koşulları üzerinden tartışılması gereken bir diğer önemli konunun içerden beslenme olduğu düşünülmektedir. Çünkü içerden beslenme, Türkiye'de bireysel doktora sonrası araştırma yapmak için en önemli desteği sağlayan TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programın başvuru koşulları arasındaki kısıtlayıcı bir olgudur. Koç Üniversitesi yetkilisinin ifadelerinden ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yönergelerindeki ilgili maddelerden, her iki üniversitenin de içerden beslenme konusunda sıkı uygulamaları bulunmadığı görülmektedir. Her iki üniversite de kendi doktora mezunlarını doktora sonrası araştırmacı olarak kabul etmektedir. TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programında

ise kişilere doktora derecesini aldıkları üniversitede doktora sonrası araştırma yapma olanağı tanınmamaktadır (TÜBİTAK, 2017b). Örneğin bu iki üniversiteden doktora derecesi almış kişiler, üniversiteleri kendilerini kabul etse de bu bursu kullanarak Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinliklerini en uzun süredir ve en başarılı biçimde yürüten üniversitelerin başında gelen ODTÜ'de ve Koç Üniversitesinde doktora sonrası araştırma yapamamaktadırlar. TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programındaki bu engelleyici koşulun, yeniden değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Finansal İşleyiş ve Araştırmacılara Sağlanan Olanaklar Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Araştırmanın ikinci çalışma grubundaki katılımcıların ifadeleri ile Koç Üniversitesi ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yönergelerindeki ilgili maddeler çözümlenerek, Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'de yürütülen doktora sonrası araştırmalara ilişkin finansal işleyiş ve araştırmacılara sağlanan olanaklarla ilgili çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'de, doktora sonrası araştırmacılara ve araştırmaya ilişkin giderlerin çeşitli finansman kaynaklarıyla karşılandığı görülmektedir. Postdoctoral associateship araştırmacılarının Koç Üniversitesindeki istihdamına ilişkin esasları düzenleyen Koç Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi Destek Programı Prosedüründe (Koç Üniversitesi, 2012), finansman şekli bakımından birbirinden farklılık gösteren giderlerinin tamamı Üniversitece karşılanan, giderlerinin bir kısmı Üniversitece geri kalanı dış kaynaklardan karşılanan ve giderlerinin tümü dış kaynaklarla karşılanan üç türde doktora sonrası araştırmacı istihdam edildiği anlaşılmaktadır. İlk kategorideki araştırmacıların aylıkları, sağlık sigortaları ve barınma gereksinimlerinin tamamı Koç Üniversitesince karşılanmaktadır. İkinci kategoride araştırmacılar TÜBİTAK, TÜBA ve diğer kamu örgütlerinden burs almaktadırlar ancak barınma ihtiyacı ve diğer yan haklarını Koç Üniversitesi sağlamaktadır. Üçüncü kategoride ise doktora sonrası araştırmacıların hem aylıklarını hem de yemek, sağlık sigortası ve kalacak yer desteğini Avrupa Komisyonu ve bazı özel sektör örgütleri karşılamaktadır. Koç Üniversitesi yetkilisi, finansman kaynaklarındaki bu çeşitliliğin üniversitenin daha az özkaynak kullanarak daha çok sayıda postdoctoral associateship araştırmacısı istihdam etmesini sağladığını belirtmektedir. Farklı kapsamda istihdam edilecek doktora sonrası araştırmacıların giderlerinin hangi kaynaklardan ve ne şekilde karşılanacağına öğretim üyeleriyle bir araya gelerek karar verildiğini anlatan yetkili, bu karar sürecinden şu şekilde söz etmektedir:

> Hocayla burada oturuyorum konuşuyorum. 'Ne fonun var' diyorum, 'şunlar şunlar var'. 'Peki, sen maaşını versen de ben yan haklarını versem' diyorum. 'TÜBİTAK

> fonundaki bir araştırmacını doktora sonrası araştırmacı olarak değiştir, sen onu TÜBİTAK'la getir ben evini, sigortasını, yemek yardımını vereyim' diyorum. Bütçem benim de sınırlı olduğu için hocayla bu pazarlığı yapmam gerekiyor. O doktora sonrası araştırmacıyı buraya getirmek için elimizden geleni yapıyoruz.

Koç Üniversitesinde doktora sonrası araştırmalarda çoklu finansmanın yanı sıra, esnek bir finansal işleyişin de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Yetkili miktar belirtmeden, kimi araştırmacılara Türkiye'deki üniversitelerde görev yapan doktor öğretim üyesi aylıklarına yakın bir aylık ücretin verildiğini, kimi araştırmacılara ise taşıdıkları niteliklere göre daha fazla aylık verebildiklerini belirtmektedir. Bu karara araştırmacının Üniversiteye maliyeti ile söz konusu araştırmacıdan elde edilecek yarar değerlendirilerek varıldığı anlaşılmaktadır. Koç Üniversitesi yetkilisi bu değerlendirmenin nasıl yapıldığını şu sözlerle anlatmaktadır:

> Mesela hukukta Cambridge'dan birini çekmek için diğer tarafta verilenin iki katını veriyorum, o yetkim var elimde. Benim standart bir rakamım yok. MIT'den biri gelecek örneğin, 'ben burada doktora sonrası araştırma yapacağım' diyerek. Bir hocaya verdiğim parayı ona verebilirim. Her durumu kendi içinde değerlendiriyoruz. Dediğim gibi doktora sonrası araştırmacı pahalı bir yatırım. Onun yerine öğrenciyi tercih edebiliyorsun. Bütün mesele bir araştırmacıya ne harcayacağımız ve ondan ne geri alabileceğimiz. Ben bir cihaz satın almak ya da bir hoca istihdam etmek yerine bu doktora sonrası araştırmacıyı almalı mıyım? Soru bu.

Bilkent Üniversitesi yetkilisi, Üniversitedeki doktora sonrası araştırmacıların çeşitli burs veren örgütlerden kendi burslarıyla birlikte geldiklerini, bu nedenle araştırmacılara Üniversitece ücret ödenmediğini belirtmektedir. Ancak araştırmacıların eğer isterlerse dönemlik veya bir öğretim yılı boyunca, Bilkent Üniversitesinde araştırmalarını yürütmeye devam ederken lisans dersleri verebildiklerini söyleyen yetkili, bu derslerin ücretinin araştırmacılara ödendiğini eklemektedir.

ODTÜ'de doktora sonrası araştırma ve araştırmacıların finansmanında, Koç Üniversitesindeki gibi bir çeşitlilik olduğu görülmektedir. DOSAP kapsamında doktora sonrası araştırma yapan kişiler, görevlendirme esasına göre ODTÜ'de bulunduklarından, görev yaptıkları örgütlerdeki aylıklarını almaya devam etmektedirler. ODTÜ'de DSA kapsamında doktora sonrası araştırma yürüten kişiler ise TÜBİTAK başta olmak üzere çeşitli burs veren örgütlerin bursiyeridirler. Örneğin TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programının aylık ödemesi, program için en son çağrı duyurusu yayınlanan yıl olan 2018 yılında burs dışında başka bir gelire sahip araştırmacılar için 1.250, olmayanlar için ise 4.500 TL'dir (TÜBİTAK, 2020b). Her iki kapsamda araştırma yürüten araştırmacılara da ODTÜ herhangi bir ödeme yapmamaktadır. Ancak BAP-DOSAP kapsamında araştırma yürütenlerin ücretleri Üniversitenin döner sermaye gelirlerinin BAP projeleri için ayrılan kısmından, "40.000

gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarı geçmemek üzere" Üniversitece ödenmektedir.

Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadeleri ve ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yönergelerindeki ilgili maddelerden, bu üç üniversitede doktora sonrası araştırmacılara yan haklar olarak nitelendirilebilecek türden çeşitli olanaklar sunulduğu ve araştırmanın kapsamına göre araştırma giderlerinin belirli ölçüde ayni veya nakit olarak karşılandığı anlaşılmaktadır. Koç Üniversitesi (bir işte çalışmayan ve sosyal güvencesi olmayan) tüm doktora sonrası araştırmacıların sağlık sigortalarını araştırma süresi boyunca karşılamaktadır. Her doktora sonrası araştırmacıya eğer İstanbul'da ailesi olmadan tek başına kalacaksa iki doktora sonrası araştırmacıyla birlikte paylaşacağı bir lojman veren Üniversite, eğer araştırmacı ailesiyle birlikteyse veya lojmanda kalmak istemiyorsa araştırmacıya belirli bir miktar kira yardımı vermektedir. Üniversitede doktora sonrası araştırmacılara lojman ayrılmasının kapsamlı bir yönetmelikle yürütüldüğü görülmektedir (Koç Üniversitesi, 2018). Koç Üniversitesi, doktora sonrası araştırmacılara lojman dışında da bazı olanaklar sunmaktadır. Üniversite doktora sonrası araştırmacılara yemek yardımında bulunmakta ve lojman ile Üniversite yerleşkesi arasında ücretsiz servis olanağı sağlamaktadır. Koç Üniversitesi yetkilisi, yurt dışından gelen yabancı araştırmacılara da aynı olanakların sağlandığını ve bu kişiler için gerekli olan çalışma ve oturma izinlerine ilişkin işlemleri yürüten bir birim olduğunu, yabancı araştırmacıların bu izinleri almak için zaman ve emek harcamadıklarını eklemektedir:

> Maaş, kalacak yer, kampüsün yanındaki yerden 250 kadar ev kiralıyoruz. Bunların bir kısmı doktora sonrası araştırmacılar için. İçleri dayalı döşelidir. Bekarsa üç postdoc yerleştiriyoruz bu evlere. Servisle gelip gidiyorlar üniversiteye. Setcard var para yükleniyor ona, yemek yardımı var, öğlen yemeğini yiyorlar oradan. Yurt dışından gelenler için de süreç aynı. Çalışma izinlerini alan bir ofisimiz var. Biz üstleniyoruz, yabancı biri yapamıyor o işleri. Kalmak istemezse de lojmanda cüzi bir kira yardımı yapıyoruz. Tek başına eve çıkamaz tabi o parayla ama üçte birini kiralar.

ODTÜ DOSAP Uygulama Yönergesine göre ODTÜ'de DOSAP kapsamında araştırma yürüten araştırmacılar, kendi kadrolarına esas sosyal güvence ve özlük haklarını kullanmaya devam etmekteyken (md. 1), DSA kapsamındaki doktora sonrası araştırmacıların ise ilgili yönergeye göre kendi sağlık sigortalarını karşılamaları beklenmektedir (md. 3/ç). BAP-DOSAP Esaslarında ise, bu kapsamda yürütülen araştırmalarda araştırmacıların sağlık sigortalarının Üniversitece karşılandığı, ayrıca SGK primlerinin yine Üniversitece yatırıldığı belirtilmektedir. DOSAP yönergesinde (md. 3/d) ve DSA yönergesinde (md. 4/c) araştırmacılara olanaklar doğrultusunda kira bedeli karşılığında kalabileceği kişiye özel

konukevi ayrıldığı anlatılmaktadır. BAP-DOSAP yönergesi incelendiğinde ise, yönergede araştırmalarını bu kapsamda yürüten araştırmacılara konukevi ya da lojman verildiğine ilişkin ifadeler bulunmamaktadır.

Doktora sonrası araştırmaya ilişkin yönergeleri incelendiğinde ODTÜ'de, araştırma ve araştırmacılar için gerekli ofis, bilgisayar, sarf malzemesi ve diğer teknik araç gereçlerin de araştırmanın yürütüldüğü kapsama bağlı olarak sağlandığı anlaşılmaktadır. Üniversite, DOSAP ve DSA kapsamında araştırma yürütenlere ofis ve bilgisayar sağlamaktadır ancak eğer araştırma sarf malzemesi veya ODTÜ'de bulunmayan ama araştırma için gerekli olan teknik cihaz ve araç gereçlerin alımını gerektiriyorsa, bunlar araştırma projesine maddi kaynak sunan örgütün sağladığı ödeneklerle alınabilmektedir (DOSAP Yönergesi md. 4/b; DSA Yönergesi md. 2). BAP-DOSAP yönergesinde ise, bu kapsamda yürütülen araştırmalarda Üniversitenin araştırmacıya doğrudan kendi kaynaklarıyla 10.000 TL'ye kadar sarf malzemesi, makina-teçhizat ve seyahat desteği verdiği belirtilmektedir. Bilkent Üniversitesi yetkilisi de Üniversitedeki doktora sonrası araştırmacılara sağlanan yan haklar ve araştırma giderlerinin nasıl karşılandığına ilişkin çeşitli açıklamalarda bulunmaktadır. Doktora sonrası araştırmacıların kira bedeli ödeyerek üniversite yerleşkesindeki lojmanlarda kalabildiğini belirten Bilkent Üniversitesi yetkilisi, araştırmacılara Üniversitece ofis ve bilgisayar sağlandığını makine teçhizat ve diğer sarf malzemelerinin de ilgili proje kapsamındaki ödeneklerden ve Üniversitenin olanaklarıyla karşılanabildiğini söylemektedir. "Sözünü ettiğiniz tüm ihtiyaçları karşılanıyor araştırmacıların. Odası ve bilgisayarı sağlanıyor hemen. Diğer ihtiyaçları da öncelikle araştırmacının Bilkent'e geldiği burs kapsamında karşılanıyor. Yetmediği yerde Üniversite devreye giriyor."

Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin ifadeleri ile ODTÜ'nün doktora sonrası araştırma yönergelerindeki maddelerden, söz konusu üniversitelerin doktora sonrası araştırmacılarına birbirine benzer olanaklar sunduğu görülmektedir. Ayrıca araştırmanın birinci çalışma grubunda yer alan ve doktora sonrası araştırmalarını Koç Üniversitesi ve ODTÜ'de yapmış katılımcıların burs/aylık ve yan haklara ilişkin olumlu ifadelerinin, söz konusu olanakların özellikle bu iki üniversite için görece yeterli olduğunu göstermektedir.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması ve Kurumsallaştırılması için Getirdikleri Öneriler

Araştırmanın bu bölümünde, Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkililerinin Türkiye'de sosyal bilimlerdeki doktora sonrası araştırmaların yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması için getirdikleri öneriler iki kategoride ele alınmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Sosyal Bilimlerin Gelişimi İçin Uygun Koşulların Oluşturulması Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Koç Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi yetkilileri, Türkiye'de sosyal bilimler alanında doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yaygınlaştırılabilmesi ve kurumsallaşabilmesi için öncelikle bazı ön koşulların sağlanarak sağlam bir zemin oluşturulması gerektiğini belirtmektedirler. Yetkililer ilk koşulun, sosyal bilimler alanında yürütülen araştırmalara aktarılan kaynağın hem kamu kesimi hem de özel sektörce artırılması olduğunu belirtmektedirler. Koç Üniversitesi yetkilisi, gelişim sağlanmak istenen bir alana yeterli kaynak ayrılmasının zorunlu olduğunu vurgularken, Bilkent Üniversitesi yetkilisi de kaynak olgusunu tersine beyin göçü kavramı üzerinden ele alarak gelişim için yetkin araştırmacılar öncülüğünde araştırmalar yürütülmesi, bunun için de yurt dışındaki araştırmacıların geri gelmesini sağlayacak çekici olanakların sunulması gerektiğine işaret etmektedir:

> En önemli şey fon. Burada yöneticilere görev düşüyor, gençler motive edilmeli ve fonlarla desteklenmeli. Para yatırmadan yatırım yapmadan gelişim sağlanamaz. Mühendislikten ve fenden hiçbir farkı yok aslında sosyal bilimlerin de. Fon olacak, araştırmalar yapılacak (Koç Üniversitesi Yetkilisi).

> Doktora sonrası araştırmacılar bursiyer statüsünden çıkarılıp çalışan statüsüne alınmalı. Her iki durumda da TÜBİTAK'ın belirlediği burs limiti bu araştırmacılar için çok düşük. Bunun mutlaka artırılması gerekir. Bu limitlerle özellikle Avrupa ve Amerika'dan deneyimli araştırmacı çekmek imkansızdır. Son zamanlarda bu amaçla TÜBİTAK 2236 gibi programlar çıkardı ancak oldukça rekabetçi olan bu proje destekleri sayıca limitli. Bunun daha da artırılması iyi bir katkı olacaktır (Bilkent Üniversitesi Yetkilisi).

Koç Üniversitesi yetkilisi, hem kendi başına sosyal bilimlerin gelişiminin önünde engel oluşturan, hem de bu alana yeterli kaynak ayrılmamasının nedenlerinden olan iki olgudan söz etmektedir. Yetkiliye göre bunların ilki, sosyal bilim araştırmalarının bulgularına tahammül gösterilmemesidir. Sosyal bilim alanlarındaki araştırmaların bulgularının politik boyutlarının olabildiğini, bunun araştırmanın yürütüldüğü döneme göre belirli kesimlerce hoş karşılanmadığını ve araştırmacının zor duruma düşebildiğini belirten yetkili, araştırmacıların

bilimsel özgürlük ve bilimsel dokunulmazlığa sahip olmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Yetkili, sosyal bilim araştırmalarına politik müdahalelerde bulunulmaması gerektiği noktasından hareketle, sosyal bilimlere yeterli kaynağın ayrılamamasının ikinci nedeni olarak sıraladığı diğer soruna, sosyal bilimlerdeki farkındalığın zayıf olmasına değinmektedir. Sosyal bilimlerin üzerinde çalıştığı konuların fen doğa bilimleri ve mühendislik gibi uzmanlık gerektirmediğinin düşünüldüğü yorumunu yapan yetkili, bu algının sosyal bilimcilerce üretilen bilgiye de gereksinim duyulmadığı algısını beraberinde getirdiğini eklemektedir:

> Sosyal bilimlerde çalışmak cesaret de ister bir yandan. Bir sürü yere dokunuyorsun orada. Çalışman politik olarak birileriyle uyuşmuyor, birileriyle çelişiyor. Dünyanın her tarafında durum aynı tabi, bizde değil sadece. Sorun yaratmaktan başka bir işe yaramaz diye düşünülebiliyor, gereksiz bir şeymiş gibi gözükmesine de neden oluyor tabii ki. Bu alan soft bilim, bunu zaten herkes biliyor anlıyor bundan diye algılanıyor ve herkes kendisi çözmeye çalışıyor. İstersen sana göçle ilgili bir saat konuşayım şimdi. Ama benim sözüme mi inanmak lazım, senin şu anda yaptığın gibi sahaya giden, veri toplayan, literatür araştıran bir araştırmacınınkine mi? Hiç kimse bir antenin nasıl çalıştığı konusunda ahkam kesemez. Ama sosyal bilimlerin konu alanlarında herkes uzman. İşte bu nedenlerle sosyal bilimlere fon ayrılmıyor.

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkililerinin Yurt Dışındaki Uygulamalar Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Koç Üniversitesi yetkilisi, Türkiye'de sosyal bilimler alanında doktora sonrası araştırmanın yaygınlaştırılması ve kurumsallaştırılması için önerilerde bulunurken, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gözlem ve deneyimlerinden söz etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırma işleyişini bazı boyutlarıyla betimleyen yetkili, söz konusu boyutların Koç Üniversitesindekine benzer yönlerini ön plana çıkarmaktadır.

> Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sistemde gruplar vardır, 30 doktora öğrencisinden oluşan. Üç dört tane de postdoc olur. Her beş altı kişilik grup postdoclarla çalışır. Bunlar, öğrencilerin mentörlüğünü yapar. Aynı zamanda kendi araştırmalarını yaparlar. Hoca ise daha üstte olur ve postdoc'lar aracılığıyla projeler yürütür. Otuz kişiyi yönetmek zor olur yoksa hoca için. Bir araştırmayı doktora öğrencisi ile yapabiliyorsanız yapın ama doktora öğrencisinin yedi ders alması lazım, tezini tamamlaması ona odaklanması lazım. Sizin kafanızda başka sorunlar var, istiyorsunuz ki yanınızda yetkin, birden fazla araştırmayı aynı anda götürebilecek birileri olsun. Ya birkaç doktora öğrencisi alırsınız onlara birer araştırma verirsiniz ya da bir postdoc alır, birkaç proje verirsiniz. Dersiniz ki, sen bunlardan hoşuna gidenlere devam et, senin aklında bir şey varsa da birlikte çalışalım.

Koç Üniversitesi yetkilisinin betimlediği ve Koç Üniversitesinde uygulanan bu sistem, Amerika Birleşik Devletleri'nde postdoctoral associateship araştırmalarının yürütülmesinde izlenen yoldur. Bu araştırmalarda danışman ya da diğer adıyla baş araştırmacı, doktora sonrası araştırmacılar, doktora, yüksek lisans ve eğer araştırma grubuna dahil edilmişse lisans

öğrencileri ile doğrudan etkileşim içerisindedir (Stephan, 2012). Ancak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki postdoctoral associateship araştırmacılarının öğretim üyeliği kadrolarına ulaşma olanakları fellowship türünde ve uzmanlık staj araştırması türünde araştırma yürütenlerden daha azdır ve aldıkları ücret daha düşüktür (National Acedemy of Sciences, 2014, 2). Koç Üniversitesindeki postdoctoral associateship araştırmacılarının aldıkları ücret ise görece tatmin edicidir.

Yetkili, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki doktora sonrası araştırma alanının işleyişine, özellikle işleyişteki sorunlu olarak gördüğü boyutlara ilişkin gözlemlerini ve görüşlerini de paylaşmaktadır. Yetkili, Amerika Birleşik Devletleri'nde görece daha az öğrenciye ve bu oranda daha küçük bütçeye sahip üniversitelerin doktora sonrası araştırmacıları "araştırmacı" olarak değil, ders vermek başta olmak üzere bir öğretim üyesinin tüm sorumluluklarını yerine getiren ancak iş güvencesi olmayan ucuz iş gücü olarak görebildiğini anlatmaktadır. Koç Üniversitesi yetkilisi bu durumun, birbirini besleyen birkaç nedeni olduğunu düşünmektedir. Ülkede devlet üniversitelerinin bütçelerini belirleyen ve kaynak aktaran örgütler olan NSF ve HIH'ın federal ölçekteki yükseköğretim politikaları uyarınca üniversitelerin yıllık bütçelerinde zaman zaman kesintiye gittiğini belirten yetkili, bütçeleri daralan ve gelecekte daha da daralmasından endişe eden üniversitelerin görece yüksek ücretlerle çalıştırmak zorunda olduğu ve işten çıkarmakta zorluk yaşayacağı sürekli statüdeki kadrolara öğretim üyesi atamak yapmak yerine, daha düşük ücretlerle ve kısa dönemli sözleşmelerle çalıştırabileceği doktora sonrası araştırmacıları çalıştırdıklarını belirtmektedir. Bu işleyişin bir emek sömürüsüne dönüştüğünü vurgulayan yetkili, söz konusu durumu gören lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin doktora eğitimi almaktan vazgeçebildiğini eklemektedir.

> Amerika'daki sistem yanlış. İş güvencesi olan doçent ve profesör kadrolarını doldurmamak için, doktor öğretim üyesinin yarısı kadar belki de daha az para veriyorlar postdoc'lara iki yıl boyunca, derse de sokuyor her işi de gördürüyor, sonra gönderiyorlar. Doktora sonrası araştırmacıysan işin güvencesiz, geleceğini göremiyorsun. Akademisyen olduğunda geleceğini görüyorsun. Doçent olacağım, profesör olacağım diyorsun. MIT, Stantford, İlinois'de değil ama daha küçük üniversitelerde postdoc'lar öğretim üyesi yerine kullanılıyor. Geçici eleman almak istiyor çünkü iki yıl sonra bütçesi kesilirse hocaya para veremeyeceğini biliyor. Eyalet, NSF ve NIH üniversitelere verdiği fonları kısınca, üniversiteler o fonun içine sıkışmak durumundalar. Bu durumu görenler artık doktora yapmaktan geri duruyorlar. Bu bilimi baltalamak, bindiğin dalı kesmektir.

Türkiye'de yaygınlaşma ve kurumsallaşma sürecinde olan doktora sonrası araştırmanın işleyiş esasları, YÖK'ün getireceği yasal düzenlemeler ve üniversitelerin bu doğrultudaki uygulamalarıyla şekillenecektir. YÖK, 2017 yılında Sanayinin Geliştirilmesi ve

Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile ilişkilendirerek doktora sonrası araştırmacılarını devlet üniversitelerindeki istihdamını mümkün kılan uygulamayı başlatmıştır. Ancak bu uygulama, araştırmanın önceki bölümlerinde sözü edilen eksiklikleri nedeniyle Koç Üniversitesi yetkilisinin Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşandığını belirttiği sorunların benzerlerinin yaşanmasına neden olabilir. Bu ve gelecekte yürürlüğe girebilecek benzer nitelikteki yasaların Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine etkilerini değerlendirirken, Türkiye'deki üniversitelerde yaşanan öğretim üyesi açığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Ülkede devlet üniversitelerindeki öğretim üyesi açığı devam etmektedir (https://istatistik.yok.gov.tr/). Üniversitelerde lisans programlarında ve lisansüstü programlarda gereksinim duyulan, yetişmeleri için çoğu zaman kamu kaynaklarından harcamalar yapılan doktora derecesine sahip kişilerin güvencesiz koşullarda, geçici sürelerle ve düşük ücretlerle çalıştırılmalarının, yüksek nitelikli insan gücünün yerinde kullanılmaması anlamına geleceği düşünülmektedir. Bu örnek üzerinden, doktora sonrası araştırmaya ilişkin yurt dışındaki işleyişlerin ve modellerin içerisindeki iyi örnekler kadar, hataya düşmemek için aksayan yönlerin de dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Doktora Sonrası Araştırma Deneyimleri ve Türkiye'de Sosyal Bilimler Alanında Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması Konusundaki Görüşleri

Bu bölümünde, araştırmanın üçüncü çalışma grubunu oluşturan TÜBİTAK ve TÜBA yetkilileriyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilerin çözümlenmesiyle ulaşılan bulgular ortaya konulmuş ve bunlar üzerine çeşitli yorumlar getirilmiştir. TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerinin sorulara verdiği yanıtlardan elde edilen bulgular, gerektiğinde TÜBA GEBİP Esasları ile TÜBİTAK'ın 2218 ve 2219 kodlu programlarının çağrı duyurularına yollamada bulunularak desteklenmiştir. Elde edilen bulgular ve bulguların tema, kategori ve kodlara ayrılma biçimi Tablo 12'de gösterilmektedir.

Tablo 12

Görüşme Yapılan Bilim Örgütleri Yetkililerinden Elde Edilen Bulguların Temalandırılması

Örgütlerin Doktora Sonrası Araştırma Alanındaki İşlev ve Amaçları	İşlev	Doktora Sonrası Araştırmaları Desteklemek
		Doktora Sonrası Araştırmalar Yürütmek
	Amaç	Üniversite-Sanayi İşbirliğini Sağlamak
		Tersine Beyin Göçü Gerçekleştirmek
Örgütlerin Doktora Sonrası Araştırma Burslarının Yapıları	TÜBA'nın Doktora Sonrası Araştırma Bursları	
	TÜBİTAK'ın Doktora Sonrası Araştırma Bursları	
Örgütlerin Doktora Sonrası Araştırma Süreçlerindeki Rolleri	Başvuru Değerlendirme	
	İzleme ve Denetim	
Öneriler	Sosyal Bilimlerde Doktora Sonrası Araştırma Alanının Gelişmesi İçin Temel Koşulların Oluşturulması	Sosyal Bilimler Farkındalığı
		Kaynak Artırılması
	Yapısal Değişiklikler	

Bilim örgütleri yetkileriyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular dört tema, sekiz kategori ve altı koda ayrılmıştır. Bulgular, araştırma soruları ve görüşme sorularının boyutlarına uygun olarak Tablo 12'de yer alan başlıklar altında sunulmaktadır (Tablo 12).

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırma Alanındaki İşlev ve Amaçları Konusundaki Görüşleri

Katılımcılara görüşmelerde, örgütlerinin doktora sonrası araştırma alanındaki işlevleri ve bu araştırmaları desteklemekteki ve yürütmekteki amaçları üzerine çeşitli sorular yöneltilmiş, sorulara verdikleri yanıtlar ve işaret ettikleri örgütlerine ait hukuksal metinler çözümlenmiştir. Bulgular iki kategori ve dört kod biçiminde sunulmaktadır.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin İşlev Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Üçüncü çalışma grubundaki katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, TÜBA ve TÜBİTAK'ın yalnızca doktora araştırmaları finanse eden örgütler olmadığı, bu örgütlerde de doktora sonrası araştırmalar yürütüldüğünü göstermektedir. Yani her iki örgütün doktora

sonrası araştırma alanında biri araştırmaları desteklemek diğeri de araştırma yürütmek olmak üzere iki işlevi bulunmaktadır. Söz konusu işlevler aşağıda kodlar biçiminde ele alınmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırmaları Desteklemek. Katılımcılar, örgütlerinin daha ön planda ve daha çok bilinen işlevi olan araştırmaları desteklemek üzerine görüş bildirmektedirler. TÜBA yetkilisi, TÜBA'nın "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde" yer alan kuruluş amacını işaret ederek, TÜBA'nın doktora sonrası araştırmalar dahil olmak üzere bilimsel araştırmaları, kaynak sağlayarak ve bilim insanlarını başarıları için çeşitli şekillerde ödüllendirerek desteklediğini belirtmektedir. TÜBİTAK yetkilisi, örgütün araştırma alanını desteklemedeki program çeşitliliğine dikkat çekmekte ve TÜBİTAK'ın farklı bilim dallarında farklı özelliklere sahip bilim insanları ve yararlanıcıları farklı içerikteki çok sayıda programla desteklediğini vurgulamaktadır. "TÜBA, üstün başarı gösteren bilim insanlarını destekleyerek, gençleri bilimsel çalışmalar yapmaya teşvik etmektedir. Bunlar burslar olabiliyor, çeşitli ödüller olabiliyor" (TÜBA Yetkilisi).

> TÜBİTAK'ın iki görevi var. Birincisi araştırmalara fon ve destek sağlamak. Üniversite, sanayi ya da bireysel düzeyde sağlıyor bu destekleri tabi. TÜBİTAK ilk görevini ARDEB, TEYDEB, BİDEB, UİDB, BİTO gibi birimleri aracılığı ile sağlıyor (TÜBİTAK Yetkilisi).

Doktora Sonrası Araştırmalar Yürütmek. "Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde" TÜBA'nın asli üye, asosye üye ve şeref üyesi adı verilen üç farklı statüdeki, Türkiye'deki üniversitelerde öğretim üyeliği yapan profesör kadrolarındaki üyelerden oluştuğu belirtilmektedir (md. 568). TÜBA üyeleri, Genel Kurul ve Akademi Konseyindeki yürüttükleri görevlerle diğer görevlerin yanı sıra (md. 573 ve 575), kendileri de TÜBA Araştırma Desteği ile alanlarında araştırmalar yürütmektedirler (md. 578). TÜBA Araştırma Desteği Esasları Yönetmeliğinde (md. 6/a) bu desteğin doktora sonrası araştırmaları da kapsadığı belirtilmektedir. Söz konusu yönetmelik ve kararname, TÜBA'nın doktora sonrası araştırmaları destekleyen bir bilim örgütü olmasının yanı sıra, doktora sonrası araştırma yürütülen bir örgüt de olduğunu göstermektedir.

TÜBİTAK yetkilisinin açıklamalarından, TÜBİTAK'a bağlı enstitülerde doktora sonrası araştırmacılar çalıştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu araştırmacılar görev yaptıkları enstitünün araştırma alanına göre çeşitli projelerde görev yapmaktadır. Söz konusu enstitüler Marmara Araştırma Merkezi (TÜBİTAK MAM), Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi (TÜBİTAK BİLGEM), Savunma Sanayii Araştırma ve Geliştirme

Enstitüsü (TÜBİTAK SAGE), Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü (TÜBİTAK UZAY), Ulusal Metroloji Enstitüsü (TÜBİTAK UME), Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜBİTAK TÜSSİDE), Raylı Ulaşım Teknolojileri Enstitüsü (TÜBİTAK RUTE), Temel Bilimler Araştırma Enstitüsü (TÜBİTAK TBAE), TÜBİTAK Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (TÜBİTAK ULAKBİM), TÜBİTAK Ulusal Gözlemevi (TUG) ve Bursa Test ve Analiz Laboratuvarıdır (TÜBİTAK BUTAL). Söz konusu örgütler, fen ve doğa bilimleriyle mühendislik alanlarında araştırmalar yürütmektedir (TÜBİTAK, 2020f). TÜBİTAK yetkilisi, buralarda görev yapan doktora derecesine sahip kişilerin iki farklı statüde istihdam edildiğini belirtmektedir. İlki enstitünün kadrolu araştırmacılarıdır. İkincisi ise enstitüde yürütülen proje süresince sözleşmeli statüde görev yapan postdoctoral associateship araştırmacılarıdır. Yetkili, söz konusu araştırma enstitüleri ve buralarda görev yapan doktora sonrası araştırmacılara ilişkin aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır.

> TÜBİTAK bağlı enstitüleri aracılığı ile kendisi de araştırma yapmaktadır. Kısaltarak söylüyorum adlarını, MAM, BİLGEM, SAGE, UZAY, TÜSSİDE, TUG, BUTAL, UME, TBAE gibi enstitülerde çalışanlar araştırma yürütmektedir. Enstitülerde araştırmacı kadrosunda çalışanlarda doktora şartı genellikle aranan bir özelliktir. Çünkü gerçekten nitelikli ve çok ciddi bütçeli araştırmalar yapılıyor. TÜBİTAK doktorasını yurt dışında ve Türkiye'de en önde gelen üniversitelerde tamamlamış kişilere tatmin edici ücretler ödemektedir. Ayrıca bu kişiler proje teşvik ikramiyesi gibi primleri de almaktadır. Kadrolar geçici ve kalıcı olabiliyor. Geçici kadrolar proje personeli olarak geçiyor. Kişiler bir projede proje süresi kadar istihdam ediliyor. Örneğin doktoralı makina mühendisi biri bir proje kapsamında üç yıl süreyle proje personeli olarak istihdam ediliyor ve proje bitince sözleşmesi sona eriyor (TÜBİTAK Yetkilisi).

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Amaç Kategorisi Konusundaki Görüşleri. TÜBİTAK ve TÜBA yetkililerinin, bu örgütlerin doktora sonrası araştırmaları desteklemek ve kendi içlerinde bu araştırmaları yürütmekteki amaçları üzerinde durulan bu bölüm iki koddan oluşmaktadır. Kodlar aşağıda başlıklar biçiminde verilmektedir.

Üniversite Sanayi İşbirliğini Sağlamak. Araştırmanın üçüncü çalışma grubundaki katılımcılar, özel sektör sanayi örgütlerinin üniversitelerin bilgi birikimlerinden yararlanarak araştırma alanına dahil olmaları ve üretimlerini daha bilimsel temelli ve verimli gerçekleştirebilmelerine katkı sağlamanın TÜBA ve TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırma alanını desteklemekteki amaçlarından biri olduğunu belirtmektedirler. TÜBA, Türkiye'de yürütülecek doktora sonrası araştırma etkinliklerini GEBİP ile desteklemektedir. TÜBA yetkilisi, GEBİP ödüllerinin sadece sosyal bilimler değil, fen ve doğa bilimleri alanında da verildiğini belirterek TÜBA'nın doktora sonrası araştırma etkinliklerini desteklemekteki amaçlarından birinin üniversite sanayi işbirliğinin sağlanmasına katkı sunmak olduğunu

anlatmaktadır. Bu işbirliğinin, araştırmaların proje temelli yürütülmesiyle olanaklı olabileceğini ekleyen TÜBA yetkilisi aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır.

> Teknoloji ve sanayi bölgeleri dediğimiz, yani üniversitelerdeki teknokent dediğimiz olgu. Bilim insanlarının iş hayatıyla bu işin ticari risk ve getirilerini de üstelenerek işbirliği ve iletişimin gelişmesi için bir zemin oluşturdu. Doktora sonrası araştırmanın beraberinde getirdiği olanaklardan biri diye düşünüyorum. Biz bunları da desteklemiş oluyoruz elbette. Ayrıca son on yılda HAVELSAN, ASELSAN, TÜBİTAK'a bağlı enstitüler tarafından hem nicel ve parasal olarak sanayiyle işbirliğini geliştirmeye yönelik hem de dolaylı olsa da doktora sonrası araştırmacılar için bir açılım sağlayan ve ciddi destek sağlayan fonlar, programlar oluşturuldu. Ama bunlardan yararlanacak kapasitede bilim insanı sayısı yetersizdi. Çünkü ülkemizde proje bazlı çalışma geleneği henüz yeterince gelişmiş değil. Son zamanlarda yavaştan gelişiyor.

TÜBİTAK yetkilisi, TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırmacıların desteklendiği proje temelli ve ağırlıklı olarak mühendislik alanlarında yürütülen kuruluşlar arası işbirliğine dayanan programlar aracılığıyla üniversite-sanayi işbirliğini geliştirme çabasında olduğunu belirtmektedir. TÜBİTAK, Araştırma Destek Programları Başkanlığı (ARDEB) ve Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığının (TEYDEB) yürüttüğü çok sayıda program üzerinden üniversite-sanayi işbirliğini sağlamak üzere ortaya konan projeleri desteklemektedir. Bunlar arasından 1505-Üniversite-Sanayi İşbirliği Destek Programı ve 1512-Teknogirişim Sermayesi Desteği Programı, doktora sonrası araştırmacıların yürütebilecekleri ve görev alabilecekleri programlardır. TÜBİTAK bu programları destekleyerek üniversite-sanayi işbirliğine katkı sunarken, doktora sonrası araştırmacıları proje yürütücüsü veya araştırmacı olarak sürece dahil etmektedir (TÜBİTAK, 2020g).

Tersine Beyin Göçü Gerçekleştirmek. TÜBA'nın GEBİP, TÜBİTAK'ın da 2232 kodlu programı ile yurt dışında yaşayan ve araştırmalarıyla ön plana çıkmış Türk kökenli öğretim üyesi ve doktora sonrası araştırmacılara Türkiye'de çekici olanaklar sunup araştırmalarını buradaki üniversitelerde yürütmelerini sağlayarak yüksek nitelikli insan gücünü ülkeye yeniden çekmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Esasen hem Türkiye'deki hem yurt dışındaki üstün başarılı bilim insanlarına hitap eden GEBİP Ödüllerine ilişkin Yönergede, ödülü almaya hak kazanan araştırmalarla ilgili bir koşul, TÜBA'nın söz konusu amacına işaret etmektedir. Ödülü almaya hak kazanan öğretim üyesi veya araştırmacı yurt dışında yaşıyor ise en geç bir yıl içerisinde Türkiye'ye gelerek buradaki bir üniversitede çalışmaya ya da bir üniversiteye bağlı olarak araştırma yürütmeye başlamak durumundadır.

Başvuru koşulları incelendiğinde, TÜBİTAK'ın 2232 kodlu programının baştan sona tersine beyin göçü yaratmayı sağlamak amacıyla kurgulandığı görülmektedir. Programa başvuru koşullarının, üstün başarılı olmak koşuluyla geniş bir yararlanıcı kitlesine hitap

edecek şekilde oluşturulduğu söylenebilir. Hem doktora derecesini yakın zamanda almış ve yurt dışında doktora sonrası araştırmacı olarak çalışan genç araştırmacılara hem de yurt dışındaki üniversitelerde öğretim üyeliği yapan deneyimli araştırmacılara görece kayda değer olanaklar sunan programın, yurt dışında özel sektörde çalışan doktora derecesine sahip başarılarıyla ön plana çıkmış araştırmacılara da yönelik olduğu anlaşılmaktadır (TÜBİTAK, 2017a).

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Sağladığı Doktora Sonrası Araştırma Burslarının Yapıları Konusundaki Görüşleri

TÜBİTAK, devlet ve vakıf üniversitelerindeki öğretim üyeleri ile diğer bilim insanlarını hem yürüttükleri bireysel doktora sonrası araştırmaları hem de araştırma gruplarıyla yürüttükleri araştırmaları finanse ederek, özel sektör örgütlerini de üniversite-sanayi işbirliği programları sunarak desteklemektedir. Bu destek TÜBİTAK'ı Türkiye'de hem yurt içi hem yurt dışı doktora sonrası araştırmaları, TÜBA'nın destekleri dışarda tutularak, neredeyse tek başına finanse eden örgüt durumuna getirmektedir. TÜBİTAK'ı, kuruluşundan beri doktora sonrası araştırmacıları yürüttüğü programlarla destekleyen TÜBA izlemektedir. Araştırmanın bu bölümünde iki örgütün verdikleri doktora sonrası araştırma destekleri, bursların koşulları, yararlanıcı kitleleri ve bu örgütler içerisinde görev yapan doktora sonrası araştırmadan sorumlu birimler iki kategori biçiminde ele alınmaktadır.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin TÜBA'nın Doktora Sonrası Araştırma Bursları Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Geçmişte farklı yurt içi ve yurt dışı doktora sonrası araştırma bursları vermişse de bugün TÜBA'nın doktora sonrası araştırma bursu niteliğinde verdiği burs, GEBİP Ödülleridir. GEBİP Ödüllerinin isminde doktora sonrası veya burs kelimeleri bulunmasa da yapısı, verilişi ve kullandırma koşulları incelendiğinde, bir doktora sonrası araştırma bursu olduğu görülür. TÜBA Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülleri Programı Esaslarında, GEBİP Ödüllerine başvurabilmenin koşullarının doktora derecesine sahip olmak ve başvuru tarihinde belirli bir yaşın (39) altında olmak gibi doktora sonrası araştırma desteklerine başvuruda aranan genel koşullardan olduğu görülmektedir. Ayrıca belirli sayıda uluslararası yayın yapmış olmak gibi özel koşullar da belirtilmektedir (md. 5). TÜBA yetkilisi, TÜBA'nın geçmişteki doktora sonrası araştırma desteklerinin sona erdirilmesi ve GEBİP Ödüllerinin ön plana çıkma süreci, TÜBİTAK'ın bu dönüşümdeki rolü ve GEBİP Ödüllerinin niteliği üzerine şunları söylemektedir:

> Geçmişte doktora sonrası araştırma programı vardı ama dar kapsamlıydı ve yıllar içinde yalnızca 15 kişi istifade etmişti. Biz onu devam ettiremedik sonra. En önemli sebebi bunun bu programlar ihdas edildiğinde özellikle sosyal bilimler alanında burs ya da destek veren ya da fonlama yapan bir kuruluş olmadığı için bunlar vardı. TÜBİTAK da sosyal bilimlere yönelik destek vermiyordu aynı şekilde. Ancak sonra TÜBİTAK sosyal bilimlere yönelik büyük destekler vermeye başladı. TÜBA birkaç kişiye destek verebilirken, TÜBİTAK bunun kat kat fazlasını verebiliyordu. Biz de mükerrerlik olmasın o boşluk da ikame edildi diye TÜBA DSAP'ı yürütmedik. Şu anda bizim doktora sonrası araştırma kapsamında geçmişten bugüne yürütülen GEBİP ödüllerimiz var. Bunlar klasik burs değil bana göre, ödül. Ancak bursa da benzeyen bir şekilde üç yıl sonra ilave iki yıla yayılan bir hali var. Bu ödüle sahip olmanın ilk şartı, doktorasını ya da tıpta uzmanlığını almış olmak. Yani tam doktora sonrası araştırmaya karşılık geliyor. GEBİP doktora sonrası araştırmacıları desteklemenin özgün yollarından biridir.

TÜBA yetkilisinin ifadelerinden ve GEBİP Esaslarından, GEBİP bursiyerlerinin araştırmalarını Türkiye'deki devlet ya da vakıf üniversitelerinde kendi oluşturacakları bir araştırmacı grubu ile birlikte yürütmelerinin beklendiği anlaşılmaktadır. Ödül araştırmacılara beş yıl içerisinde bir kısmı peşin olarak, kalanı taksitlendirilerek ödenmektedir. İlk üç yılda araştırma önerilerindeki araştırma için doğrudan destek alan araştırmacılar, bu üç yıl ve sonrasındaki iki yıl boyunca da Türkiye'de ve yurt dışında katılacakları bilimsel toplantılar için ödenek isteyebilmektedirler. Araştırmacılar, araştırma gruplarında yer alan danışmanı oldukları bir doktora öğrencisini ve eğer gerekiyorsa sekreter ve yardımcı personelleri çalıştırabilmektedir. GEBİP Ödülleri kapsamında araştırma yürüten doktora sonrası araştırmacıların, doğrudan birlikte çalışmasalar da bir danışmanları bulunmaktadır. TÜBA üyesi olan bir öğretim üyesi, danışman olarak atanarak araştırmacıya kılavuzluk etmektedir (md. 12, 14, 15, 16, 17). TÜBA yetkilisinin GEBİP Ödülünün içeriği ve miktarları ile ilgili çeşitli açıklamalar yapmaktadır.

> TÜBİTAK kadar açık biçimde proje formatında olmasa da aday araştırmacılardan proje önerisi bekliyoruz. Akademi üyelerinden birini de danışman tayin ediyoruz. Ödül sahiplerinin üç yıl boyunca danışmanı da oluyor. Bir kısmı peşin geri kalanı da ödül sahibinin raporlarını vermesine de bağlı olarak üç yıl içinde peyderpey ödeniyor. 78.000 TL doğrudan nakit içeriyor. Ödül ve ilaveten 1500-2000 Dolar arası yurt dışı bilimsel etkinliklere katılma desteği veriyoruz. Kabaca 100.000 TL'yi geçiyor üç yılda.

GEBİP ödülünün, ödenek miktarları ve kalemleri bakımından görece doyurucu ve kapsamlı olduğu görülmektedir. Ödül sahiplerinin bir araştırma grubunu finanse edecek olmaları ödülün miktarının daha fazla ve kapsamının daha geniş olmasının nedenlerindendir. Öte yandan araştırmada büro, bilgisayar, makine, teçhizat ve diğer gereksinimler araştırmaların yürütüldüğü üniversitelerin olanaklarından da belirli ölçülerde

yararlanılabilecek olmasına karşın ödülün bu kalemlerin hepsinde ödenek sağlıyor olması hesaba katıldığında ödül miktarının ve ödenek kalemlerinin nitelikli araştırmalar yürütmede yeterli olduğu söylenebilir. Ayrıca GEBİP kapsamında hem araştırmacıya hem de araştırma ekibinde bulunan doktora öğrencisine sunulan yurt içi ve yurt dışı bilimsel toplantılara katılım desteği, araştırmanın birinci çalışma grubundaki çeşitli burslarla doktora sonrası araştırma yürütmüş katılımcıların, bir bursta olması gerektiğini düşündükleri bir kalemdir.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin TÜBİTAK'ın Doktora Sonrası Araştırma Bursları Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Diğer yararlanıcıların yanı sıra doktora sonrası araştırmacıların da yararlanabildiği çok sayıda burs programı yürüten TÜBİTAK'ın, doğrudan ve yalnızca doktora sonrası araştırmalar için olan programları 2218, 2219 ve 3501 kodlu programlardır. Bunlar arasında 2218 ve 2219 kodlu programlar en çok sayıda kişinin yararlandığı burslar olarak öne çıkmaktadır. TÜBİTAK yetkilisi bu iki programı yararlanıcı kitlesi, başvuru koşulları ve bu koşulların başvuru sayılarına etkileri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele almış, öğretim üyeleri ile diğer yararlanıcıların hangi programı hangi nedenlerle tercih ettikleri ve bu iki programa üniversite yönetimlerinin yaklaşımları üzerinde ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. 2218 kodlu program ile 2219 kodlu programa yapılan başvuru sayıları arasında büyük fark bulunduğu ve talebin ağırlıklı olarak yurt dışı araştırma desteği veren 2219 kodlu programa doğru olduğu araştırmanın önceki bölümlerinde belirtilmişti. TÜBİTAK yetkilisiyle yapılan görüşmede Yetkiliye, bu durumun olası nedenlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Yetkili, TÜBİTAK'ın bu iki programa belirli sayıda kontenjan ayırmadığını ya da kota koymadığını vurgulamaktadır.

> TÜBİTAK'ın programların başvuru sayıları ya da kaç kişi destekleneceği konusunda bir dahil olma durumu olmuyor. TÜBİTAK 2218'de 50 kişi 2219'da 100 kişi bir kota ya da sınırlama getirmiyor. Başvuruların hepsi belirlenen ölçütlere uyuyorsa hepsini destekliyor.

Bu açıklama TÜBİTAK'ın, bu iki programın kontenjanı konusunda "toplumsal istem modeli" (Karakütük, 2020, 197-200) temelli bir anlayışla hareket ettiğini ve 2218 kodlu program ile 2219 kodlu program arasındaki başvuru ve yararlanıcı sayısı farklarının başka nedenlere dayalı olduğunu ortaya koymaktadır. TÜBİTAK yetkilisi, bu nedenler üzerinde ayrıntılı açıklamalarda bulunmaktadır. Yetkili ilk neden olarak başvuru koşullarını öne sürmekte ve bu koşulların etkileri üzerinde durmaktadır. TÜBİTAK yetkilisi, 2018 yılında yapılan son çağrı duyurusunda kaldırılmış olsa da daha önceki yıllarda, 2218 kodlu programa başvurabilmek için adayların doktora derecesini başvuru tarihinde en çok beş yıl önce almış

olma zorunluluğu bulunduğunu, ancak 2219 kodlu programda böyle bir zorunluluğun hiç bulunmadığını, bunun da 2218 kodlu programa başvuru sayısını düşürdüğünü belirtmektedir.

> 2218 programının önceki yıllardaki mevzuatında doktorayı tamamladıktan sonra beş yıl geçmemiş olması şartı vardı. Dolayısıyla programa daha çok doktorasını yeni tamamlamış ve üniversitelerde kadro bulamamış, kadro arayışında olan kişiler başvuru yapıyordu. 2219 programında ise herhangi bir yaş ya da doktora sonrası yıl kısıtlaması yok. 2219 programına doktorasını tamamlayan 30 yaşındaki birinden tutun da profesör unvanlı kişiler bile başvuru yapabiliyor. Dolayısıyla başvuru sayıları 2218'den fazla oluyor.

2218 kodlu programın diğer bazı başvuru koşullarının da bu programa yapılan başvuru sayısının 2219 kodlu programa göre daha az olmasında etkili olduğunu düşündüğünü belirten Yetkili, bunlara çeşitli örnekler vermektedir. Aday yararlanıcıların 2218 kodlu programa doktora derecesini aldıkları üniversite ile yaşadıkları veya çalıştıkları şehirde bulunan bir üniversitede/örgütte araştırma yapmak için başvuru yapamadığını belirten yetkili, bu koşulun programa başvuran aday sayısında ciddi bir düşüşe neden olduğunu düşündüğünü vurgulamaktadır.

> 2218 programının başvuru koşullarında doktora yapılan ilin dışında ve mevcut çalışılan ilin dışında bir ilde araştırma yapmak şartı bulunuyor. Dolayısıyla öğrencilerin büyük çoğunluğunun Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlerde doktorasını yaptığını ve çoğunun buralarda çalıştığını düşünürsek, kişilerin bu illerin dışında araştırma yapması gibi bir zorunluluk söz konusu oluyor. Öyle olunca bu programa şartları tutan ya da programa başvuru yapmaya niyetli olan kişilerin sayısı çok az kalıyor.

TÜBİTAK yetkilisi, TÜBİTAK'ın 2218 kodlu burs programı ile Türkiye'de doktora sonrası araştırma yapmak için başvuruda bulunan bilim insanı sayısının sınırlı olmasının, üniversitelerden kaynaklanan nedenlere de bağlı olduğunu belirtmektedir. Yetkili, üniversitelerin öğretim elemanlarına izin verme konusunda çeşitli zorluklar çıkarabildiğini, bunun 2218 kodlu programla Türkiye'de doktora sonrası araştırma yapma hakkı kazanan kişilerin önünde engel oluşturduğunu ve ayrıca bu yolla doktora sonrası araştırma yapma niyetinde olan kişilerin bu programa başvuru yaparken çekimserlik yaşamalarına neden olabildiğini vurgulamaktadır. TÜBİTAK yetkilisi, 2218 kodlu programın yararlanıcı kitlesinin ağırlıklı olarak doktora derecesini yeni almış ve öğretim üyesi kadrosu arayışında olan genç bilim insanları olduğunu, bu kişilerin bir üniversitede araştırmaya başlamak üzereyken ya da araştırmayı yürütürken kadro bulduklarında üniversitelerinin araştırmaya devam etmelerine izin vermediğini söylemektedir. Yetkilinin ortaya koyduğu izin sürecinde yaşanan diğer bir sorunun da, izin süresi olduğu görülmektedir. TÜBİTAK yetkilisi, üniversitelerin öğretim

elemanlarına altı aydan daha uzun sürelerde izin vermek istemediğini belirtmekte, söz konusu iki soruna ilişkin düşüncelerini şu sözlerle anlatmaktadır:

> 2218 programına genelde yeni mezun ve kadro arayışındakiler başvuru yapmaktadır. Bunların bir kısmı başvuruları değerlendirme aşamasında iken kadro buluyor ve yeni kadro aldığı üniversite 2218 için ona başka üniversitede araştırma yapması için izin vermiyor. Kişiler yeni kadro aldığı için işi bırakmak istemediğinden 2218 başvurusundan vazgeçiyor. Öğretim üyeliği süren bursiyerlerde de sıkıntı oluyor. 2218 programından destek alan kişiler üniversitelerinden üçer aylık görevlendirme izni alıyorlar. Yirmi dört aylık araştırma süresi içinde üçerden rektörlükten sekiz kez izin yazısı çıkarttırmak zorundalar. Rektörlükler personel eksikliği gibi nedenlerle izinleri altı ay dolduktan sonra onaylamak istemiyor ve kişiler araştırmasını yarıda bırakmak zorunda kalıyor.

Araştırmanın önceki bölümlerinde doktora sonrası araştırmasını Türkiye'de yapmak isteyen bilim insanlarının yararlanabileceği en önemli burs olan 2218 kodlu programa yapılan başvuru sayısının 2219 kodlu programa göre belirgin şekilde düşük olmasının nedenlerinden birinin, programın kısıtlayıcı başvuru koşulları olabileceği belirtilmişti. TÜBİTAK yetkilisinin düşüncelerinin de bu yönde olduğu görülmektedir. Ayrıca yetkilinin düşünceleri, araştırmanın birinci çalışma grubundaki görev yaptıkları üniversitelerden yurt içinde araştırma yürütmek üzere izin alma konusunda zorluk yaşadıklarını belirten katılımcılarla da örtüşmektedir.

TÜBİTAK yetkilisi, Türk araştırmacılar ve öğretim üyelerince en yüksek sayıda başvuruyu alan ve buna paralel olarak çok sayıda kişiyi destekleyen 2219 kodlu program ilişkin de çeşitli değerlendirmeler yapmıştır. Yetkili bu programın yararlanıcı kitlesinin, üniversitelerde öğretim üyesi kadrosu bulma şansını artırmak isteyen doktora derecesini yeni almış genç araştırmacılar ile öğretim üyeleri olduğunu belirtmektedir. TÜBİTAK yetkilisi, birinci grupta yer alan yararlanıcıların öğretim üyesi kadrolarına atama yapmak için belirli sürelerde yurt dışı araştırma deneyimi koşulu öne süren üniversitelere başvuru yapabilmek için, doktora derecelerini alır almaz bu programdan yararlanmak istediklerini vurgulamaktadır. Giderek daha fazla sayıda üniversite öğretim üyesi kadrolarına atanabilmek için belirli bir süre yurt dışı araştırma deneyimine sahip olma koşulunu getirmektedir. Yalnızca bu durum bile 2218 kodlu programa ilişkin yukarıda ortaya konan sorunlar olmasa da kadro arayışındaki genç bilim insanlarının Türkiye yerine yurt dışında doktora sonrası araştırma yapmayı tercih etmeleri için yeterlidir.

TÜBİTAK yetkilisi 2219 kodlu programın ikinci yararlanıcı kitlesi olarak tanımladığı öğretim üyelerinin de doktora sonrası araştırmalarını Türkiye yerine yurt dışında yapmayı tercih etmeleri için birtakım nedenler olduğunu belirtmektedir. Öğretim üyelerinin aşırı

işyükü nedeniyle araştırma yapmaya zaman bulamadıkları ve 2219 kodlu program sayesinde yurt dışında geçirdikleri bir yılı araştırma yapmak için bir fırsat olarak gördüklerini anlatmaktadır. Bu bulgunun hem alanyazındaki araştırmaların bulgularıyla (Atila ve diğerleri, 2015) hem de birinci çalışma grubundaki doktora sonrası araştırmasını bu bursla yurt dışında yürütmüş olan katılımcıların ifadelerinden elde edilen bulgularla aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. TÜBİTAK yetkilisi son olarak, 2219 kodlu programın 2218 kodlu programla karşılaştırıldığında üniversitelerce daha sıcak karşılandığını belirtmekte ve bunun altında üniversitelerin uluslararasılaşma beklentilerinin yattığını eklemektedir. YÖK 2019 yılında üniversitelerin edimlerini ölçüt temelli bir değerlendirmeyle izlemeye başlamıştır ve "üniversitenin uluslararasılaşma düzeyi" bu ölçütler arasında yer almaktadır (YÖK, 2019). Söz konusu ölçütlerin üniversitelerin araştırma tercihleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yetkilinin 2219 kodlu programa ilişkin ifadeleri aşağıda görülmektedir.

> Yeni mezunlar bazı üniversitelerin kadrolar için getirdiği yurt dışı araştırma şartını tamamlamak için mezun olur olmaz bu programa başvuru yapıyorlar. Deneyimli kadro ise genelde yurt dışında yürüyen başka projelere dahil olmak, Türkiye'deki çalışmasına ortak bulmak ya da alanda yeni gelişmelere dair bilgi edinmek için programa başvuru yapıyor. Ayrıca ders saatlerinin fazla olması gibi nedenlerle araştırmaya fırsat bulamadığından bir yıl akademik çalışmalarına ağırlık vermek için bu programı tercih ediyorlar. Üniversiteler de yurt dışındaki araştırmaları tercih ediyor. Özellikle yurt içi araştırmalar yerine yurt dışı araştırmalar için çalışanlarına izin verme konusunda daha istekliler. Üniversite için prestijli çalışmalar yurt dışındakiler. Yayın sayısı artabiliyor. Uluslararası işbirliği potansiyeli var giden hocalar sayesinde.

Araştırmanın önceki bölümlerinde, üniversitelerin öğretim üyesi kadrolarına atanmada yurt dışı araştırma yapmış olma zorunluluğu getirmelerinin ve öğretim üyelerinin fakültelerindeki ağır işyükü altında araştırma yapamadıklarından yurt dışında geçirecekleri bir yılı araştırma yapabilmek için bir fırsat olarak görmelerinin, 2219 kodlu programı ön plana çıkaran ve Türkiye'deki bilim insanlarının ağırlıklı olarak yurt dışında doktora sonrası araştırma yapmasının önünü açan hatta onları buna iten nedenler olabileceği belirtilmişti. Ayrıca araştırmanın birinci çalışma grubundaki katılımcılarla görüşmelerden elde edilen bulguların da araştırmanın TÜBİTAK yetkilisiyle gerçekleştirilen görüşmeden elde edilen bulgularla aynı yönde olduğu anlaşılmaktadır. TÜBİTAK yetkilisinin ifadeleri incelendiğinde, Yetkilinin de tam olarak aynı nedenlerle bilim insanlarının 2219 kodlu programı tercih ettiklerini düşündüğü görülmektedir. Yani doktora sonrası araştırma alanının farklı yerlerinde konumlanmış kişiler aynı gerçekliği betimlemektedirler. Üniversiteler öğretim üyesi kadrolarına atanmada yurt dışı araştırma yapmış olma koşulunu dayatmaya devam ettikçe,

YÖK üniversitelere yeterli sayıda öğretim elemanı atamadıkça ve yukarıda sözü edilen 2218 kodlu programa ilişkin sorunlar çözülmedikçe yurt dışı doktora sonrası araştırma yapan kişi sayısı artarken, 2218 kodlu programa başvuran ve bundan yararlanan kişi sayısı giderek azalacaktır.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Örgütlerinin Doktora Sonrası Araştırmaların İşleyişindeki Rolleri Konusundaki Görüşleri

TÜBA ve TÜBİTAK yetkilileriyle yapılan görüşmelerden, bilim örgütlerinin doktora sonrası araştırma süreçlerinde, araştırmalara finansman sağlama dışında birtakım rollerinin olduğu anlaşılmaktadır. Yetkililerin ifadelerinden örgütlerin, yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve burs/destek hakkı kazanan araştırma ve araştırmacıların izlenmesi ve denetlenmesi görevlerini yürüttükleri anlaşılmaktadır.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Başvuru ve Değerlendirme Kategorisi Konusundaki Görüşleri. GEBİP Ödülleri Esasları ve TÜBA ile TÜBİTAK yetkililerinin ifadeleri incelendiğinde, GEBİP Ödülleri ve TÜBİTAK doktora sonrası araştırma bursları için yapılan başvuruların her iki örgütte oluşturulan çeşitli kurul ve komisyonlarca çeşitli değerlendirme aşamalarından geçirildiği görülmektedir. Örneğin TÜBA'da GEBİP Ödülü için yapılan başvuruları değerlendiren komiteler ve hakemler bulunmaktadır. Öncelikle Ödüle başvuran her aday için üç asil, iki yedek hakem atanmaktadır. Ayrıca başvuruların değerlendirilmesinde başvuru yapılan bilim dallarından olmak üzere TÜBA üyeleri, geçmiş yıllarda GEBİP ödülü almış ve alanında uzman bilim insanlarından oluşan "GEBİP Alan Değerlendirme Komiteleri" ile bu komitelerin başkanları ve TÜBA Başkanından oluşan "GEBİP Ana Komitesi" görev almaktadır. Son değerlendirmeyi yaparak ödülü kazanan kişileriyse, bu kurullardan gelen önerileri değerlendiren Akademi Konseyi belirlemektedir (md. 8 ve 9). TÜBİTAK yetkilisinin ifadelerinden, TÜBİTAK'ta, TÜBA'dakine benzer bir işleyişle aday başvurularının değerlendirildiği anlaşılmaktadır. TÜBA ve TÜBİTAK yetkilileri örgütlerinin başvuru değerlendirme süreçleriyle ilgili şu ifadeleri kullanmaktadırlar:

> Bu kapsamda 500'e yakın kişi destekleniyor. Bu kişiler hem TÜBİTAK'ın burslarını da almış kişiler oluyor zaten. Yani GEBİP başarıyla yürütülen hakkıyla yürütülen bir program. Bu kapsamda her yıl 30 kişiye bu ödülü veriyoruz. Hakem değerlendirmeleri, komitelerin değerlendirmeleri, mülakatlar ve çeşitli değerlendirmeler. Bu aşamalardan geçen ve başarılı olan kişilere veriyoruz bu ödülü (TÜBA Yetkilisi).

> Başvurular bilimsel değerlendirme sonrası başvurulara ait panel puanları ve raporları BİDEB'in karar organı "Grup Yürütme Kurulunda" değerlendiriliyor ve Başkanlık Makamına desteklenmesi uygun görülen başvurular için bir puan sınırı önerisinde bulunuyor. Örneğin 2219'da panelde 20 puan üzerinden 16 ve üzeri alanlar desteklensin gibi öneride bulunuyor. Başkanlık Makamı onaylarsa 16 üzerinde olan kaç kişi varsa destekleniyor (TÜBİTAK Yetkilisi).

GEBİP Ödülleri Esaslarının ilgili maddeleri ve TÜBİTAK yetkilisinin anlatımlarından, TÜBA ve TÜBİTAK'a yapılan doktora sonrası araştırma desteği başvuruları değerlendirilirken adayın nitelikleri, araştırma önerisinin niteliği, araştırmanın yürütüleceği üniversitenin özellikleri, adaya danışmanlık yapacak öğretim üyesinin sahip olduğu nitelikler gibi ölçütler kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak iki örgütün değerlendirme ölçütleri arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. TÜBA'nın GEBİP Ödüllerine yapılan başvuruları değerlendirirken kullandığı ölçütler ağırlıklı olarak aday araştırmacıya ve taşıdığı niteliklere ilişkinken, yani öncelikle araştırmacı değerlendirme ve elemeden geçirilirken, TÜBİTAK'ın değerlendirme ölçütlerinin araştırma önerisinde tanımlanan araştırmaya ilişkin olduğu görülmektedir. Bu durum TÜBA yetkilisinin yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılabileceği gibi GEBİP Ödüllerinin bir ödül şeklinde sunuluyor olmasından kaynaklanmaktadır. GEBİP Ödülleri yapı ve uygulanış biçimi olarak bir burs olsa da adaylara uygulanan eleme ölçütleri bir ödüldeki gibi oldukça yüksek ve eleyicidir.

TÜBA GEBİP Ödülü başvurularını, ikisi doğrudan adayın niteliklerine ilişkin olan ve altında bir dizi ilişkili alt ölçütlerin bulunduğu toplam üç temel ölçüt üzerinden değerlendirmektedir. Bunlar "adayın akademik özgeçmişi", "adayın bağımsız bilimsel araştırmacı niteliği" ve "adayın önerdiği projedir". İlk iki başlık altında adayın yurt içi adresli yayınları ve uluslararası yayınlarının nicelik ve niteliği ile bunların yayınlandığı dergilerin etki faktörleri, aldıkları yollama sayıları ve yazıldıkları alan ve konunun "uluslararası bilim çevrelerindeki önemi" gibi alt ölçütler yer almaktadır. Üçüncü başlık altında ise adayın araştırma konusunun özgünlüğü, yöntemi, yapılabilirliği ve yaygın etkisi gibi araştırmanın içeriğine dönük ölçütler bulunmaktadır (md. 7).

TÜBİTAK yurt içinde ve yurt dışında doktora sonrası araştırma yapmak ya da Türkiye'de kendi araştırma gruplarını kurarak yönetmek için farklı programlara başvuran bilim insanlarının başvurularını, genel değerlendirme ölçütlerinin yanında başvuru yapılan program özelindeki ölçütlere göre de değerlendirmektedir. Ancak TÜBİTAK yetkilisi, TÜBİTAK'ın araştırmada ayrıntılı biçimde ele alınan 2218 ve 2219 kodlu programların değerlendirmesinde kullandığı ölçütlerin benzer nitelikte olduğunu belirtmekte ve söz konusu ölçütlere ilişkin bilgi vermektedir. Yetkilinin ifadelerinden değerlendirme aşamasında

araştırmanın yürütüleceği üniversitenin kurumsal kapasitesi ve araştırmacıya danışmanlık yapacak öğretim üyesinin akademik yeterliklerinin ayrıntılı biçimde irdelendiği anlaşılmaktadır. Araştırma yürütülecek üniversitenin araştırmanın gerektirdiği altyapı olanaklarına sahip olduğunu araştırmacıdan ilgili üniversiteden alacağı resmi belgelerle kanıtlamasının istendiğini söyleyen Yetkili, başvurularda araştırmacının danışmanlığını yürütecek öğretim üyesinin yayınlarının değerlendirme sırasında ayrıntılı biçimde incelendiğini vurgulamaktadır. TÜBİTAK yetkilisi, 2219 kodlu programa başvurarak araştırmasını yurt dışında yapmak isteyen adaylardan, araştırmanın yurt dışında yapılma nedenini açıklamalarının beklendiğini eklemektedir. TÜBİTAK yetkilisinin sözü edilen ölçütlerin bazılarının değerlendirme sırasında nasıl kullanıldığını anlatan ifadeleri aşağıda verilmektedir.

> Kişilerden araştırma yaptığı kurumun altyapı ve kurumun kişiye sağlayacağı olanakları gösteren bir onay yazısı istenmektedir. Bu onay yazısında örneğin kişilere kullandırılacak laboratuvarlar, kütüphane erişimi, derslere katılım, bilgisayar ya da özellikle fizik ve tıp gibi alanlarda bazı özel makine teçhizatlar oluyor, onların kullanımı gibi olanaklar anlatılıyor. Üniversitenin o alandaki etkinliğine göre de değerlendirme yapılıyor. Örneğin kişi Wisconsin Madison'da pedagoji alanında araştırmaya gidiyorsa o üniversitenin o alandaki başarısına da bakılıyor. Danışmanın da makaleleri, kitapları ve özellikle kişinin araştırma yapmak istediği konudaki uzmanlığına bakılıyor. Web of Science, Scopus gibi veritabanlarından danışmanın makalelerine ulaşılıyor ve inceleniyor. Ayrıca 2219 için, kişiden araştırmasını neden Türkiye'de değil de yurt dışında yapmak istediğini açıklaması isteniyor.

Yetkilinin ifadelerinden ve TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programa ait 2020 çağrı duyurusundan (TÜBİTAK, 2020d) bu adayların araştırmalarını yurt dışında yapmaktan bekledikleri yararları tutarlı ve ikna edici biçimde açıklamalarının beklendiği anlaşılmaktadır. Ancak, bir araştırmanın yurt dışında yürütülmek istenmesinin gerekçelerini sorgulamanın ötesinde, söz konusu araştırmanın Türkiye'deki bir üniversitede bir Türk danışmanla yapılmasının olanaklı olup olmadığının da sorgulanması gerektiği düşünülmektedir. Böylelikle, 2020 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununda görüldüğü gibi bütçesinin neredeyse tamamı kamu kaynaklarından oluşan TÜBİTAK fonları daha verimli ve tasarruflu biçimde kullanılabilir.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin İzleme ve Denetleme Kategorisi Konusundaki Görüşleri. TÜBA GEBİP Ödülleri Esasları, 2218 ve 2219 kodlu TÜBİTAK programlarının yönergeleri ile TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerinin ifadelerinden, TÜBİTAK ve TÜBA'nın farklı programlarla desteklediği doktora sonrası araştırmacıların yürüttükleri araştırmaların gelişimini ve yapılan harcamaların uygunluğunu çeşitli şekillerde denetlediği anlaşılmaktadır. TÜBA ve TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırmaları izleme ve denetleme süreçleri çeşitli

benzerlikler göstermektedir. TÜBA GEBİP Ödülleri Esaslarında GEBİP bursiyeri araştırmacıların, araştırma süresince her yıl bir kez araştırma önerisindeki planlamaya ne derece uydukları, hangi etkinlikleri gerçekleştirdikleri ve bunların nasıl sonuçlandığı ile yürütülen etkinliklerde karşılaşılan sorunlara ve bunların aşılması için alınan/alınacak önlemlere ilişkin TÜBA'ya rapor sunmaları gerekmektedir. Ayrıca araştırmacıdan, yapılan harcamaların faturalar ile birlikte raporlanması da istenmektedir (md. 12). TÜBA yetkilisi devam eden araştırmaların değerlendirme süreçlerinden söz etmekte ve gerekli incelemelerin ardından araştırmanın sonucuyla ilgili karar verildiğini belirtmektedir. "Yılda bir kez değerlendirme toplantıları yapılıyor. TÜBİTAK gibi mutlak çıktılar istemiyoruz. Bir denetim söz konusu tabii ki. İlerleme raporlarına göre bu. Devam ediyor ya da kesiliyor. Ya da askıya alınıyor."

TÜBİTAK bursiyerlerinin yürüttükleri araştırmalara ilişkin ilerleme ve sonuç raporlarını, belirli tarihlerde TÜBİTAK'a sunmaları beklenmektedir. Söz konusu raporların, araştırmaya danışmanlık yapan öğretim üyeleriyle birlikte hazırlanması ve onlarca da onaylanması gerekmektedir (TÜBİTAK, 2017b). TÜBİTAK yetkilisi bu raporların harcama belgeleriyle birlikte sunulduğunu ve çeşitli değerlendirmelerden geçtiğini anlatmaktadır.

> Gelişim ve izleme raporları üzerinden yapılıyor bu (izleme ve denetleme) TÜBİTAK'ta. Belirli dönemlerde araştırmacılar harcama belgeleriyle birlikte raporlar sunuyorlar. Uzmanlarca değerlendiriliyor bunlar. Gelmezse raporlar, mevzuatta bir karşılığı oluyor araştırmacı açısından.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Türkiye'de Sosyal Bilimler Alanında Doktora Sonrası Araştırmaların Yaygınlaştırılması ve Kurumsallaştırılmasına İlişkin Önerileri

Bu bölümde, araştırmanın üçüncü çalışma grubunu oluşturan TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerinin Türkiye'de sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmaların yaygınlaştırılması üzerine önerileri, iki kategori ve iki kod olarak ele alınmaktadır. Kategori ve kodlar aşağıdaki başlıklar altında verilmektedir.

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Sosyal Bilimlerin Gelişmesi İçin Temel Koşulların Oluşturulması Kategorisi Konusundaki Görüşleri. TÜBA ve TÜBİTAK yetkilileri, sosyal bilimler alanında yürütülen doktora sonrası araştırmaların yaygınlaştırılabilmesi için öncelikli olarak bazı temel koşulların oluşturulması gerektiğini belirtmektedirler. Yetkililerin üzerinde durduğu iki koşul olan sosyal bilimler farkındalığı oluşturmak ve sosyal bilimlerde yürütülen doktora sonrası araştırmalara daha fazla kaynak ayırmak iki kod olarak incelenmektedir.

Sosyal Bilimler Farkındalığı. Yetkililer, sosyal bilimler alanında gelişim katedilebilmesi için toplumun çeşitli kesimlerinde sosyal bilimlerin öneminin kavranması gerektiğini belirtmektedirler. Günlük yaşamda insana ve topluma ilişkin yaşanılan sorunlara çözümler getirilebilmesi ve bir bütün olarak toplumsal gelişimin sağlanabilmesi için sosyal bilim alanlarında üretilecek bilginin gerekli olduğunun politika yapıcılar, bilim örgütleri, üniversiteler ve toplumun diğer kesimlerince kabul edilmesinin öneminin altını çizen yetkililer, bütüncül bir kalkınma gerçekleşebilmesinde sosyal bilimlere duyulan ihtiyacı vurgulamaktadırlar. TÜBA yetkilisi, sosyal bilimlerin bireyi ve toplumu geliştiren yönlerini ön planda tutarak, diğer bilim dallarında sağlanacak başarıların ancak sosyal bilimler temelinde gerçekleşebileceğini söylemektedir. Yetkililerin sosyal bilimler farkındalığı koduna ilişkin ifadeleri aşağıda görülmektedir.

> İlk olarak sosyal bilimlerin de meşruiyeti kabul edilecek diğer bilimler gibi. Sosyal bilimler bakışı bilinci geliştirmek gerekir. Gerekli olduğu bunların, mühendislik kadar ihtiyaç duyulduğu kavranacak öncelikle. Siyaset ve diğer alanlarda alınan kararların sosyal bilimlerin ürettiği bilgiye dayalı olması lazım. Ayrıca sosyal bilimler, fen doğa bilimlerinin ilerlemesi için gerekli inanç ve motivasyonun gelişmesi için de temel oluşturuyor. Küresel şirketler, başat olanlar, sosyal bilimler alanında da çok yetkin olanlardır. Yönetim için söyleyelim örneğin, insan kaynakları yönetiminde başarılı olanlar diğer alanlarda da başarılı oluyor. Yeniliği yapan insan sonuçta (TÜBA Yetkilisi).

> Bütün olarak sosyal bilimler algısı geliştirilmeye muhtaçtır. Bu alana her kesimde ilginin daha az olduğu çok açıktır. Sosyal bilim alanları üzerinden gelişimin ya da kalkınmanın sağlanamayacağı düşüncesi var sanki. Doktora sonrası araştırma bursu başvurularına bakıldığında tablo çok görünür. Fen doğa ve mühendislik bilimleri sosyal bilimlere göre ezici bir üstünlüğe sahip (TÜBİTAK Yetkilisi).

Kaynak Artırılması. Her iki bilim örgütünün yetkilisi de, sosyal bilimler alanında yürütülen araştırmaların nitelik ve nicelik olarak artış göstermesi için öncelikle bu alanlara daha fazla kaynak ayrılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bugüne kadar sosyal bilimlere görece yetersiz kaynak ayrılmasının önemli bir nedeninin, eldeki kaynakların ağırlıklı olarak fen doğa ve mühendislik alanlarına aktarılması olduğunu belirten TÜBİTAK yetkilisi, bu eğilimi de özellikle gelişmekte olan ülkelerin teknoloji alanında ivme kazanma çabasında olmalarına bağlamaktadır. TÜBA yetkilisi, Türkiye'de sosyal bilim alanlarında yürütülen doktora sonrası araştırmaların yaygınlaştırılmasına yönelik getirdiği önerilerin yaşama geçirilebilmesi için kaynak gerektiğini belirtmektedir.

> Öncelikle daha fazla kaynak ayrılması gerekiyor yenilikler için. Var evet. TÜBİTAK başta olmak üzere pek çok program, yürütüyoruz ancak yenilikler için daha fazla kaynak gerekecektir, yeni teşvikler, belki bazı vergi muafiyetleri… (TÜBA Yetkilisi)

> Doktora sonrası araştırma bakımından sosyal bilimler alanı Türkiye başta olmak üzere birçok gelişmekte ve az gelişmiş ülkenin en az fon ayırdığı alandır. Dünya ile rekabet edilebilmesi ve mevcut teknolojik ve bilimsel gelişmelerin yakalanabilmesi için ülkeler genel olarak kimya, mühendislik, nanoteknoloji, kanser, genel anlamda tıp gibi alanlara fonlarını yoğunlaştırmakta ve TÜBİTAK gibi fonlayıcı kuruluşlarda bu alanlara daha fazla destek vermektedir. Sosyal bilimlere şimdikinden çok daha fazla pay ayrılmalıdır. Mühendislik ve fen bilimlerine özel ayrılan fonlar gibi yalnızca sosyal bilimlere özel programlar yürütülebilir örneğin (TÜBİTAK Yetkilisi).

Bilim Örgütleri Yetkililerinin Yapısal Değişiklikler Kategorisi Konusundaki Görüşleri. Yetkililerin Türkiye'de sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmanın yaygınlaştırılması için getirdikleri yapısal değişiklik önerilerinin temel olarak, bu alanda yürütülecek araştırmaların fen doğa ve mühendislik alanlarındaki olumlu sonuç alınan uygulamaların sosyal bilim alanlarına uyarlanarak yaşama geçirilmesi şeklinde olduğu söylenebilir. Hem TÜBA hem de TÜBİTAK yetkilisi, araştırmaların daha yapılandırılmış biçimde, araştırma grupları içerisinde ve proje temelli yürütülmesi gerektiğini düşünmektedirler. İnovasyonun, sosyal bilimler içerisinde peşinden gidilmesi gereken bir olgu şeklinde görülmesi gerektiğini belirten TÜBA yetkilisi, bunun sağlanabilmesinin fen doğa bilimleri ve mühendislik alanlarında TÜBİTAK destekleriyle kurulan üniversite-sanayi işbirliğinin, sosyal bilim alanlarında yaşama geçirilmesiyle gerçekleştirilebileceğini düşünmektedir. Yetkili, bu noktada "sosyopark" kavramını ortaya atmaktadır. Sosyoparkları, sosyal bilimlerin özellikle çok disiplinli alanlarında çalışan bilim insanlarının sivil toplum ve özel sektör örgütleriyle işbirliği içerisinde göç, çevre sorunları ve sosyal boyutu olan diğer konularda sosyal sorumluluk projeleri yürüttükleri platformlar şeklinde tanımlamak olanaklıdır (Yılmaz, 2019). Bu oluşumlar Türkiye'deki üniversitelerde görece yeni yapılanmakta ve birkaç devlet ve vakıf üniversitesinde bulunmaktadır (Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, 2020; Medeniyet Üniversitesi, 2020; Yıldız Teknik Üniversitesi, 2020). TÜBA ve TÜBİTAK yetkililerinin konuya ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

> Son zamanlarda sıkça adı geçen inovasyon kavramı sanki sadece fen doğa ya da mühendislikle ilişkiliymiş gibi düşünülüyor. Böyle olmamalı. Sosyal bilimler alanlarında proje bazlı çalışmaların artırılması gerekiyor. Bunun için de sosyokent sosyopark gibi merkezlerin sayısının üniversitelerde ve diğer araştırma merkezlerinde çoğaltılması gerekiyor. Bunların kamu tarafından ve imkan dahilinde özel sektör tarafında desteklenmesi gerekiyor. Üniversite sanayi işbirliğini gerçekleştiren olgular oldu bu teknoparklar. Bu konuyu sosyal bilim alanları bakımından da değerlendirmek gerekiyor. Bunlar sayesinde, sosyal bilimler alanındaki bilim insanları sanayi kuruluşlarıyla işbirliği içerisine girebilir ve belki motivasyon için ticari kazanç elde etmeleri sağlanabilir (TÜBA Yetkilisi).

> Mevcut durumda sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırma tamamen bireysel çabalarla yürütülür durumdadır. Yani üniversiteler ya da araştırmacılar arası işbirliği

> yerine daha çok, kişilerin danışmanlarıyla yürüttüğü araştırmalar söz konusudur. Araştırmada bir sorun varsa ikisi arasında gideriliyor. Fakat başka araştırmacılar ve üniversiteler olsa proje mantığıyla yürütülebilir araştırma. Böylelikle farklı bakış açıları geliştirilebilir. Sonuç olarak sosyal bilimlerde araştırma grupları içerisinde, proje formatında yazılıp yürütülen araştırmalar yapılmalı. Fonlayıcı kuruluşlar artık bireysel araştırmalardan çok bunları desteklemeli (TÜBİTAK Yetkilisi).

TÜBİTAK yetkilisi sosyal bilim alanlarındaki doktora sonrası araştırmalarda proje temelli bir araştırma anlayışı oturtulabilmesi için, araştırmacı grubu içerisindeki iletişim kadar farklı üniversitelerin öğretim üyeleri ve araştırma grupları arasında da etkileşim olması gerektiğini düşünmektedir. Yetkili, oluşturulacak platformlarla görece daha genç ve yapılanmasını sürdüren üniversitelerin doktora sonrası araştırmacı gruplarının ve danışmanlarının, köklü üniversitelerin birikiminden yararlanabilmeleri için ulusal değişim programları oluşturulabileceğini eklemektedir.

> Araştırmacılar için ise en önemli şey hareketliliktir. Sosyal bilimlerde genel anlamda tek bir hoca ya da ekibe bağlı kalıp doktora sonrası da araştırmalar belli bir hoca, ya da üniversite ile devam ettiriliyor. Bu kapsamda doktora sonrası araştırma için başka kurum/üniversitelerin kapısı çalınmalı ve olabildiği kadar farklı hocalardan faydalanılmalıdır. Mevlana, Farabi gibi programlar var fakat bu genelde düşük bütçeli ve lisansta tercih edilen programlar. Bu anlamda üniversiteler araştırmalarda hareketliliği destekleyici iyi bütçeli programları geliştirmeli hatta gerekirse zorunlu tutmalıdır.

Türkiye'de Sosyal Bilimlerdeki Doktora Sonrası Araştırma Alanı için Bir Model Önerisi

Bu araştırmanın bulgularından hareketle amaç, yapı ve işleyiş bütünlüğü içerisinde Türkiye'de uygulanabilir bir doktora sonrası araştırma modeli önerilmektedir. Söz konusu model Şekil 1'de verilmektedir.

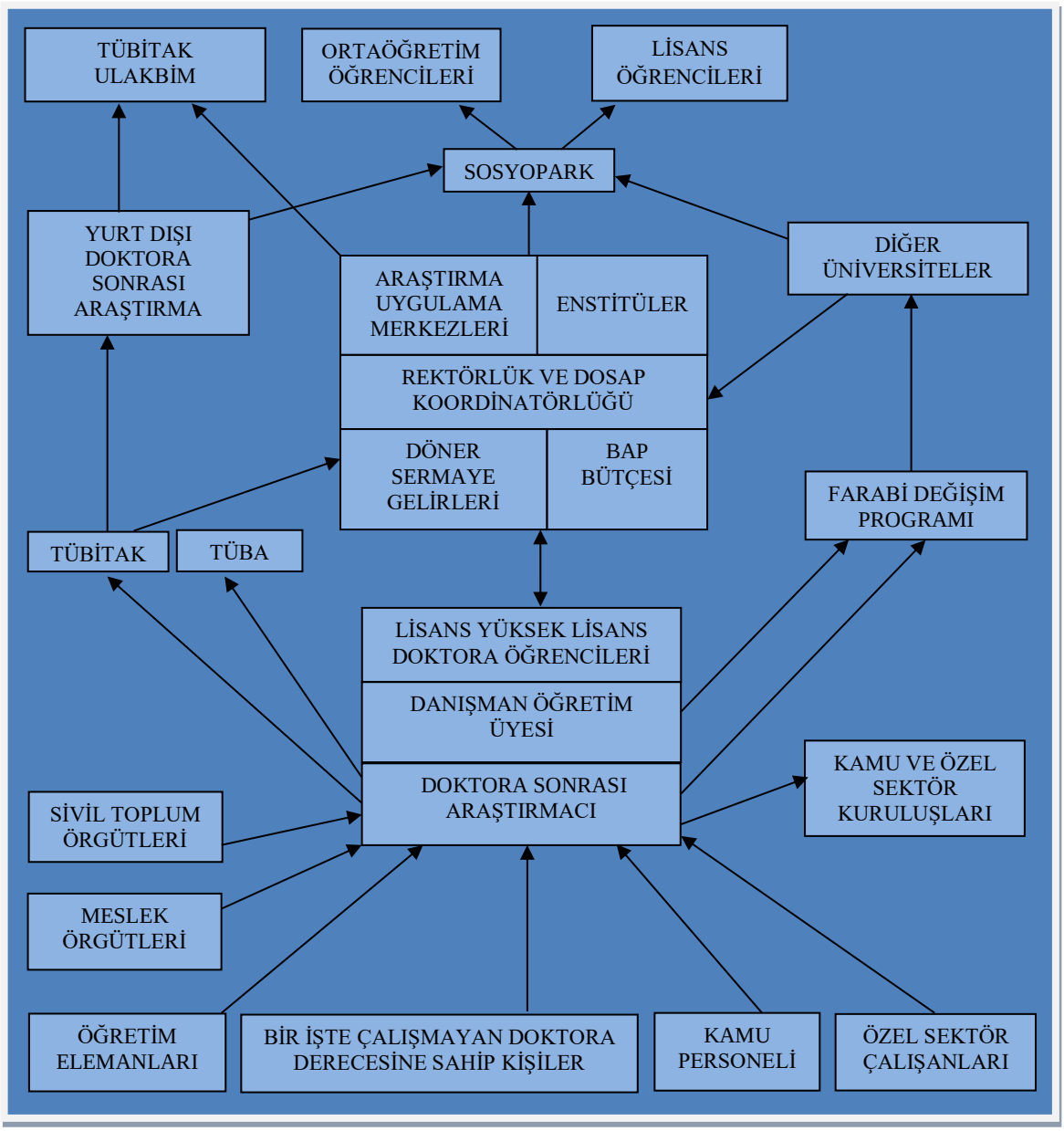

Şekil 1. Doktora Sonrası Araştırma Modeli

Amaç. Doktora sonrası araştırmalardan beklentiler şunlar olmalıdır:

- Göç, toplumsal cinsiyet algısı ve eğitim gibi ön plana çıkanları başta olmak üzere sosyal olguların kapsamlı araştırmalarla çözümlenmesi,
- Kuramsal ve uygulamalı bilim eğitimi biçiminde kurgulanan doktora sonrası araştırma sürecinde araştırmacıların/öğretim üyelerinin bilimsel araştırma becerilerini ve öğretim yeterliklerini pekiştirmeleri,
- Doktora mezunları için bilim alanındaki iş gücü piyasasında güvenceli istihdam olanakları yaratarak nitelikli insangücünün üretkenliğini sağlaması ve beyin göçünün engellenmesine katkı sunması.

Yapı. Doktora sonrası araştırmalar öğretim elemanları, bir işte çalışmayan doktora derecesine sahip kişiler, kamu personeli ve özel sektör çalışanları gibi farklı kesimlerden yararlanıcılara açık olmalıdır. Doktora sonrası araştırmaların başlatılması araştırma yürütmek isteyen kişilerin öğretim üyelerine, bilim örgütlerine ya da üniversitelere başvurmalarıyla olabileceği gibi öğretim üyelerinin üniversite yönetiminden doktora sonrası araştırmacı isteminde bulunmalarıyla da olabilir. Doktora sonrası araştırmalar araştırma üniversiteleri, tematik üniversiteler ve kurumsal kapasiteleri ile altyapıları yeterli ve uygun olan diğer üniversiteler merkeze alınarak yaygınlaştırılmalıdır. Bu üniversiteler araştırma odaklı yapılarıyla, sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırmaların yürütüldüğü ve yenilikçiliğin desteklendiği merkezler konumunda olmalıdır. Doktora sonrası araştırmalar olanaklı olduğu ölçüde verimliliği akademik ziyaret türüne göre daha yüksek olabilen postdoctoral associateship ve fellowship türlerinde yürütülmelidir. Postdoctoral associateship biçiminde yürütülecek doktora sonrası araştırmalarda lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri de bulunmalı, bu araştırmacı grubu bir danışman öğretim üyesi kılavuzluğunda araştırma yürütmelidir. Araştırmalar, üniversitelerin araştırma merkezlerinde ve enstitülerinde yürütülebilir. Doktora sonrası araştırmalar "Farabi Değişim Programı" kapsamına alınarak, üniversiteler arasındaki etkileşim ve deneyim paylaşımının önü açılmalıdır. Doktora sonrası araştırmacılar araştırmalarının belirli bir bölümünü farklı bir üniversitede, farklı bir danışman öğretim üyesi ve/veya araştırma grubu ile sürdürebilir. Danışman öğretim üyeleri de, diğer üniversitelerde doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapabilir ve bu konudaki deneyimini oradaki öğretim üyeleriyle paylaşabilir.

Türkiye'de sosyal bilim araştırmalarının üniversite dışına taşarak kamu örgütleri sivil toplum örgütleri ve özel sektör örgütleri ile işbirliği içerisinde yürütülmesinin, sosyal bilimler alanındaki doktora sonrası araştırmaların yaygınlaştırılmasına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu nedenle doktora sonrası araştırmalar her ne kadar üniversite merkezli yürütülse de özellikle işletme yönetimi, iktisat ve iletişim bilimleri gibi işgücü piyasasında karşılığı olan alanlarda, kamu ve özel sektör örgütleri üniversitelere ve doktora sonrası araştırmalara maddi destek sağlamaya özendirilmelidir. Söz konusu destek, özellikle araştırmacılara sağlayacağı koşullar yeterli olmayan üniversitelerin altyapı eksikliklerini tamamlamalarını sağlayabilir ve Batılı ülkelerde olduğu gibi üniversite dışındaki kamu ve özel sektör örgütlerinin sosyal bilim araştırmaları yürütmek üzere doktora derecesine sahip kişileri istihdam etmeye başlamalarında önemli bir adım olabilir.

TÜBA, GEBİP Ödüllerini kapsamını genişleterek vermeye devam etmeli, TÜBİTAK ise bilimsel araştırmaların planlanması ve finansman yönetimindeki bilgi birikimi ve

deneyimiyle, Türkiye'deki doktora sonrası araştırma alanına finansman sağlamayı sürdürmelidir. Ancak söz konusu kaynaklar, TÜBİTAK'ın 3501 ve 2218 kodlu programları üzerinden hem bireysel hem de araştırma grubuyla yürütülecek doktora sonrası araştırmalar için araştırmacılara değil, üniversitelere verilmelidir. Alınan kaynağın hangi bilim dallarında, hangi öğretim üyeleri ve doktora sonrası araştırmacılarca kullanılacağına üniversiteler kendi içlerindeki isteme göre karar vermelidir. Böylelikle TÜBİTAK'ın 2218 kodlu programının başvuru koşullarında araştırmacıları kısıtlayıcı maddelerin ortadan kaldırılması olanaklı olacaktır.

TÜBİTAK, doktora sonrası araştırma desteğini üniversitelere üç yıllık dönemleri kapsayacak biçimde sunmalıdır. Üniversiteler bu kaynağı almak için TÜBİTAK'a başvuruda bulunmalı, kaynağın verilip verilmeyeceğinin ve miktarının belirlenmesinde üniversitelerin sahip oldukları lisansüstü programlar, araştırma merkezlerinin yürütmekte olduğu ya da geçmiş yıllarda yürütmüş olduğu araştırmalar ile örgütlerin doktora sonrası araştırma yürütülmesi için yeterli sayıda ve nitelikte öğretim üyesine ve altyapıya sahip olup olmadığına bakılmalıdır. Böylelikle üniversiteler araştırma yürütebilme potansiyelini geliştirme çabasında olacak, akademik yapılanmalarına uygun olan bilim dallarında araştırma yürütme kararlarını kendileri vererek belirli bir ölçüde finansal özerkliğe sahip olabileceklerdir.

Bir işte çalışmayan doktora sonrası araştırmacıların devlet üniversitelerinde ve kamu örgütlerinde yürütecekleri araştırmalar için TÜBİTAK'ın 3501 ve 2218 kodlu programlarından üniversiteye aktarılan kaynaklar, eğer varsa üniversitenin döner sermaye gelirleri ve BAP bütçesi kullanılmalıdır. Devlet ve vakıf üniversitelerindeki öğretim elemanları ODTÜ DOSAP modelinde olduğu gibi araştırma yürütecekleri üniversite, kamu ya da özel sektör örgütünde geçici görevlendirme ile bulunmalı ve kadrolarının bulunduğu üniversitedeki özlük haklarına sahip olmaya devam etmelidir. Bu işleyiş, üniversiteler dışındaki kamu örgütlerinde çalışan araştırmacılar için de olanaklı duruma getirilmelidir. Bu araştırmacılar doktora sonrası araştırma yapabilmek için ücretsiz izin almak zorunda bırakılmamalı, yürütecekleri doktora sonrası araştırmanın çalıştıkları kamu örgütündeki görevleriyle ilişkili olması koşulu aranmaksızın öğretim elemanları gibi geçici görevlendirmelerle araştırmalarını yürütebilmelidir.

Barınma gereksinimini karşılamak hem yurt dışında hem de Türkiye'de doktora sonrası araştırma yürüten araştırmacılar için araştırma sürecinde yaşadıkları en büyük zorluklar arasındadır. Bu nedenle araştırmacıların çevreye hızla uyum sağlayarak araştırmalarına odaklanabilmeleri için barınma gereksinimi karşılamada doğrudan destek almaları oldukça önemlidir. Bu konuda kamu ve özel sektör örgütleri ile devlet ve vakıf

üniversiteleri doktora sonrası araştırmacılara yardımcı olmalıdır. Vakıf üniversiteleri doktora sonrası araştırmacılara lojman ayırarak, konukevinde kalma olanağı sunarak, ev kiralayarak ya da kira yardımı sağlayarak araştırmacıların barınma gereksinimlerini karşılamalıdır. Araştırmalarını yaşadıkları şehir dışındaki devlet üniversitelerinde yürüten ve bir işte çalışmayan doktora sonrası araştırmacılar için ise kamunun tüm barınma olanakları seferber edilmeli; medeni durumlarına, beraberinde aile üyeleri bulunup bulunmamasına ve barınmaya ilişkin diğer özel gereksinimlerine uygun bir konukevi, otel ya da yurt ücretsiz olarak sağlanmalıdır. Devlet üniversitelerinin yerleşkelerindeki lojman, konukevi ve oteller, öğretmenevleri, TÜBİTAK'ın Ankara'daki ve Ar-Ger Birimlerinin bulunduğu diğer şehirlerdeki konukevleri, bakanlıkların merkez ve taşta teşkilatlarındaki lojmanları ve konukevleri, Kredi Yurtlar Kurumu öğrenci yurtları ile tüm diğer sivil kamu örgütlerinin lojman ve konukevleri, doktora sonrası araştırmacının ve eğer araştırma boyunca yanında bulunacaksa ailesinin hizmetine sunulmalıdır. Böylelikle araştırmacıya verilen burs/ödenek içerisindeki en büyük payı oluşturan barınma giderinden tasarruf sağlanmış olacaktır. Söz konusu kalemin belirli bir miktarı araştırmaya ilişkin diğer kalemlere eklenerek araştırmacıya fazladan destek sağlanabilir.

TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programının kapsamı programa başvuru koşulları sıkılaştırılarak daraltılmalıdır. Yurt dışı doktora sonrası araştırma desteği başvurularının değerlendirilmesinde ilk ölçüt araştırmanın Türkiye'deki bir üniversite, bilim örgütü ya da özel sektör örgütünde yürütülememesi olmalıdır. Ayrıca aday araştırmacının TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programından yararlanarak yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütebilmesi için, Humboldt Vakfı, Max Weber, Jean Monnet, Türkiye Fullbright Eğitim Komisyonu, yabancı hükümet bursları ve diğer yabancı kaynaklı burs ve desteklerden, yürütmek istediği araştırmanın koşullarına uyanlarına başvuru yapmış ve bu başvurun reddedilmiş olması koşulu aranmalıdır. Eğer, araştırmanın kesinlikle yurt dışında yaşayan bir bilim insanının danışmanlığında yürütülmesi gerektiği belirtiliyorsa, başvuran adayın söz konusu alan/konu üzerinde çalıştığını ilgili öğretim üyesinin yayınlarına yollamada bulunduğu kendi yayınlarıyla ortaya koyması istenmeli, ayrıca danışman araştırma süresince yedinci yıl izni gibi uzun süreli çalışmalar için üniversiteden ayrılmayacağı ve olanaklı olduğu ölçüde araştırmanın yürütüleceği üniversitede bulunacağı konusunda güvence vermelidir.

İşleyiş. Bu başlık altında önerilen modeldeki doktora sonrası araştırmacı ve danışman öğretim üyesi olabilmenin koşulları, doktora sonrası araştırma programlarına başvuru, değerlendirme ve kabul süreci, araştırmaların içerdiği etkinlikler, araştırmaların izlenmesi ve

denetlenmesi ile araştırma sonuçlarının yaygınlaştırılması başlıklar biçiminde ele alınmaktadır.

Doktora Sonrası Araştırmacıların Nitelikleri. Doktora ve dengi derecelere sahip olmak ya da doktora sonrası araştırmanın başlayacağı tarihe kadar bu derecelerin alınmış olacağını belgelemek, belirli sayıda ve belirli tür dergilerde makale yayınlamış olmak ve bilimsel toplantılara katılmış olmak Türkiye'deki bir üniversite, bilim örgütü veya kamu ya da özel sektör örgütünde doktora sonrası araştırma yürütebilmek için aranan temel koşullar olmalıdır. Aday araştırmacının doktora derecesini aldığı tarih ile doktora sonrası araştırma yürütmek için bir üniversite ya da bilim örgütüne başvuruda bulunduğu tarih arasında bir üst sınır bulunmamalıdır. Aday araştırmacıların başvuruları, öncelikle araştırma önerileri dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Doktora sonrası araştırma yürütmek isteyen kişiler, alanlarına ilişkin araştırma becerilerini kabul edilebilir bir düzeyde taşıdıklarını ortaya koymalıdırlar. Doktora sonrası araştırma yürütmek isteyen kişilerin belirli bir düzeyde İngilizce ve ilgili araştırma için gerekli olan diğer yabancı dil ya da dilleri bilmeleri gereklidir. Aday araştırmacının yabancı dil yeterliğinin ne düzeyde olması gerektiğine, araştırmada yabancı alanyazına ne kadar başvurulacağı ve (eğer araştırma bir ekiple yürütülecekse) araştırma ekibinde yabancı öğretim üyeleri ya da araştırmacıların bulunup bulunmamasına göre karar verilebilir. Söz konusu düzey enuygun biçiminde, "Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinin (ÖSYM) gerçekleştirdiği Yabancı Dil Seviye Tespit Sınavından (YDS) en az 70 puan alınması" olabilir. TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programından yararlanarak yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmek isteyen kişiler ise yabancı dil yeterliklerini, araştırma sürecinde gereksinim duyulan temel iletişim becerilerinden olan konuşma ve dinlemenin ölçülmediği YDS ya da dengi sınavlarla değil, İngilizce için Test of English as a Foreign Language (TOEFL) veya International English Language Testing System (IELTS), diğer yabancı diller için ise söz konusu becerileri ölçen bunların dengi sınavlarla ortaya koymalıdır.

Danışman Öğretim Üyesinin Nitelikleri. Doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapacak öğretim üyelerine yönelik birtakım ölçütler getirilmelidir. Bireysel araştırmalarını yürütecek araştırmacılara ve araştırma gruplarına danışmanlık yapacak öğretim üyeleri doçentliğini almış ve doktor öğretim üyesi, doçent veya profesör kadrolarında görev yapıyor olmalıdır. Danışman öğretim üyeleri, Türkiye'de ya da yurt dışında herhangi türde bir doktora sonrası araştırma yürütmüş olma koşulunu yerine getirmelidir. Ayrıca (Hukuk ve İlahiyat gibi SSCI'de dizinlenen dergilerde yayın yapma olanağının sınırlı olduğu bilim dallarında çalışanlar hariç) danışmanların SSCI'de dizinlenen dergilerde yayın yapmış olması ya da doktora tezi yazdırmış olması beklenmelidir. Doktora sonrası araştırmalarda danışman

olarak görev yapan öğretim üyelerine olanaklıysa proje bütçeleri içerisinden, değil ise genel bütçeden ek ders ücreti verilmelidir.

Başvuruların Değerlendirilmesi. Aday araştırmacıların başvuruları değerlendirilirken, akademik özgeçmişleri kadar sundukları araştırma önerisi de göz önünde bulundurulmalı, araştırma önerileri öncelikle uygulanabilirlik, özgünlük, alana sunacağı katkı ve maliyet boyutlarıyla değerlendirilmelidir. Başvurular konu ve içerikleri bakımından değerlendirilirken, sosyal bilimlerde yürütülen kimi doktora sonrası araştırmaların çokdisiplinli, deneysel denilebilecek düzeyde yeni ve birbirine uzak görünen bilim dallarını bir araya getirebilen bir yapısı olabildiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle TÜBİTAK başta olmak üzere bilim örgütlerinin, üniversitelerin ve diğer ilgili örgütlerin başvuru değerlendirme kurullarında, başvuru yapılan alandaki birkaç uzmanın yanı sıra başvuru yapılacak araştırmanın çokdisiplinli özellik taşıyıp taşımamasına bağlı olarak sosyal bilimlerin ilgili alanlarından uzmanlar da bulunmalıdır.

Araştırma Etkinlikleri. Doktora sonrası araştırmanın türü, yürütüldüğü bilim dalı, yürütüldüğü örgüt ve bireysel olarak ya da bir araştırma grubuyla birlikte yürütülmesi araştırmanın etkinliklerini farklılaştırabilir. Ancak Türkiye'de yürütülecek tüm doktora sonrası araştırmalarda söz konusu ayrımlar gözetilmeden araştırmacının;

- Bir araştırma ekibiyle çalışıyorsa bu ekipteki, bireysel olarak çalışıyorsa araştırmasını yürüttüğü üniversitedeki kendi alanındaki lisans ve lisansüstü öğrenim gören öğrencilere danışmanı ile birlikte ders vermesi ya da tez ile diğer araştırmalarına kılavuzluk ederek onlara katkı sağlaması,
- Dergi hakemliği veya editörlüğü konusunda deneyimi olan öğretim üyeleriyle makale değerlendirme üzerine çalışması,
- Seminerler vermesi,
- Yurt içi ya da yurt dışı bilimsel toplantılarda özet ya da tam metin bildiriler sunması,
- SSCI dizinlerinde listelenen dergilerdeki makaleleri danışmanıyla birlikte takip ederek öğretim üyeleriyle kuramsal tartışmalar yürütmesi beklenmelidir.

İzleme ve Denetleme. Üniversitelerde, bilim örgütlerinde, kamu ve özel sektör örgütlerinde yürütülen doktora sonrası araştırmaların, yapılan harcamaların uygunluğu ile araştırma önerisinde belirtilen araştırma etkinliklerinin verilen takvime uygun olarak planlandığı biçimde yürütülüp yürütülmediği üniversite ve bilim örgütlerinin denetim mekanizmaları içerisinde denetlenmelidir. Doktora sonrası araştırmacılar belirli aralıklarla üniversite ve bilim örgütlerinin ilgili birimlerine ilerleme raporu sunmalı, bu raporların

sonuçlarına göre araştırmalar desteklenmeye devam edilmeli, araştırma desteği askıya alınmalı ya da sonlandırılmalıdır.

TÜBİTAK'ın doktora sonrası araştırma burslarındaki zorunlu hizmet uygulamasına, içeriği kısmen değiştirilip kapsamı genişletilerek devam edilmelidir. TÜBİTAK, TÜBA ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve devlet üniversitelerinin döner sermaye olanakları gibi kamu kaynaklarını kullanarak Türkiye'de veya yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmüş tüm öğretim elemanları ve araştırmacılara kapsamı, süresi ve içeriği bakımından farklılıklar gösterse de kamu örgütlerinde zorunlu hizmet yaptırılmalı, eğer kişi bir işte çalışmıyorsa yarı zamanlı öğretim elemanı ya da araştırmacı olarak belirli bir süre devlet üniversitelerinde çalıştırılmalıdır. Böylelikle doktora sonrası araştırma yürütmüş kişilerin bilgi birikimi ve deneyiminden devlet üniversitelerinin daha fazla yararlanması olanaklı olabilir. Bir işte çalışmayan doktora sonrası araştırmacılar, araştırma yürütürken aldıkları desteğin karşılığı olarak yapacakları zorunlu hizmeti yine bu üniversitelerde ve yarı zamanlı öğretim elemanı veya araştırmacı olarak belirli özlük haklarına sahip olarak tamamlamalıdırlar.

Yaygınlaştırma. Bilimsel üretimin zirve noktası olan doktora sonrası araştırmalar, sosyal bilimlerin toplumsal sorunlara çözümler üretme potansiyeli bulunduğunu ve toplum ve insanı daha iyi anlamak için gerekli olduğunu ortaya koymanın en dikkat çekici yollarındandır. Doktora sonrası araştırmaların çıktılarından daha çok bilim insanının yararlanması ve sosyal bilim araştırmalarının daha çok ilgi ve dikkat çekmesi için, bu araştırmaların sonuçlarının kolayca erişilebilir olması gerekmektedir. Üniversitelerdeki sosyokentler, doktora sonrası araştırma yürütülen araştırma merkezleri ve enstitülerde yapılan araştırmaların sonuçlarının sadeleştirilerek yaygınlaştırıldığı bağlantı noktaları işlevini görebilir. Sosyoparkları ziyaret etmek, ortaöğretim öğrencilerinin sosyal bilim alanlarına ilgi duymalarına yardımcı olabilir. Bu etkileşimin sağlanması için YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında protokol imzalanabileceği gibi, valilikler ile rektörlükler arasında yerel düzeyde işbirliği sağlanabilir. Lisans öğrencileri sosyokentler sayesinde ileri düzeydeki sosyal bilim araştırmalarını tanıyarak bilimsel araştırmalara yönelebilir.

Türkiye'de ya da yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı araştırmacılar ile Türkiye'deki üniversitelerde yabancı araştırmacılarca yürütülmüş doktora sonrası araştırmaların ürünü olarak ortaya çıkan tüm yayınlar, TÜBİTAK ULAKBİM'de oluşturulacak doktora sonrası araştırmalara özel bir çevrimiçi sisteme yüklenebilir. İlerleyen zamanlarda söz konusu araştırmalara dayanan yeni yayınlar ortaya çıkarsa, bunlar da sisteme eklenebilir.

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma amaçları doğrultusunda ulaşılan sonuçlar ile bu sonuçlara yönelik geliştirilen önerilere yer verilmektedir.

Sonuçlar

Doktora sonrası araştırma alanının Türkiye'deki durumuna ve Türkiye'de veya yurt dışında doktora sonrası araştırma yapmış kişilerin, Türkiye'de yürütülen doktora sonrası araştırmaların planlanmasında ve finansmanında rol alan örgüt yetkililerinin/çalışanlarının ve doktora sonrası araştırma yürütülen üniversitelerin yetkililerinin deneyimlerine ilişkin sonuçlar, alt araştırma amaçlarına uygun başlıklar altında sunulmaktadır.

Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Kavramı Türleri ve Doktora Sonrası Araştırmanın Yükseköğretim Sistemi İçerisindeki Yeri ile Bilimsel ve Teknolojik Gelişimdeki Payına İlişkin Sonuçlar

Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın üç temel işlevi vardır: Bunlar öğretim üyesi yetiştirmede lisansüstü öğretimin dolaylı bir uzantısı olarak akademik dönüşüm sağlamak, bilim alanındaki iş gücü piyasası içerisinde istihdam sağlamak ve kalkınma amaçlı bilimsel ve teknolojik gelişim çabalarının üniversiteler üzerinden yürütülen bölümü olmaktır. Doktora sonrası araştırmanın işlevleri arasında en ön plana çıkanı, akademik dönüşüm sağlama işlevidir. Doktora sonrası araştırma yürütmüş olmak, doktora derecesine sahip kişilerin üniversitelerdeki öğretim üyeliği kadrolarına atanma şanslarını artırmaktadır. Yurt dışında doktora sonrası araştırma yapanlar üniversitelerin öğretim üyesi kadrolarına atanmadaki yurt dışı araştırma yapmış olmak koşulunu yerine getirirken, Türkiye'de doktora sonrası araştırma yapanlar ise atanmak istedikleri üniversiteye öğretim üyesi olarak olmasa da araştırmacı olarak bir "ilk giriş" yapıp kendilerini tanıtmakta ya da araştırmaları boyunca yayın yapmak, seminerler vermek ve özgeçmişlerini güçlendirecek diğer akademik etkinlikleri yürüterek görünürlüklerini ve üniversitelerde kadro bulma olasılıklarını artırmaktadırlar. Türkiye'de

doktora sonrası araştırmanın ikinci işlevi doktora derecesine sahip kişilere iş olanağı sağlamasıdır. Doktora derecesine sahip ve bir işte çalışmayan kişiler yurt dışındaki ya da Türkiye'deki üniversitelerde araştırma yürüterek geçimini sağlamaktadırlar. Pazarlanabilir bilimsel ve teknolojik ürünler ve bilgi birikimi elde etmek de ülkede özellikle mühendislik alanlarında yürütülen doktora sonrası araştırmalardan beklenen bir kazanımdır ve Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın üçüncü işlevi olarak gösterilebilir.

Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütülen tüm türleri görülmektedir. Ancak bu ülkelerdeki, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gibi bir sınıflandırma yapılmadan tüm türlerine doktora sonrası araştırma genel adı verilmektedir. Söz konusu doktora sonrası araştırmalar finansman biçimleri ve işleyişleri ile araştırmacıların özellikleri bakımından farklılık göstermektedir.

Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi Türkiye'de de doktora sonrası araştırma lisansüstü öğretim kapsamında değildir ancak birbiriyle ilişkili birkaç nedene bağlı olarak ondan ayrı düşünülmesi de olanaksızdır. Öncelikle doktora sonrası araştırmanın girdisi, doktora öğretiminin çıktısı olan doktora derecesine sahip kişilerdir. Öğretim üyesi kadrolarına atanmanın doğrudan koşulu olmasa da yurt dışında araştırma yürütmüş olmak ile SSCI'de dizinlenen dergilerde belirli sayıda yayın yapmış olmak koşullarının yerine getirilmesinde işlevseldir. Türkiye'de doktora sonrası araştırmaların yürütüldüğü yerler ağırlıklı olarak üniversitelerdir. Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden farklı olarak Türkiye'de özel sektör örgütlerinde doktora sonrası araştırmacı istihdamı neredeyse hiç yoktur ve kamu bilim örgütlerinde yürütülen doktora sonrası araştırmalar TÜBİTAK'ın araştırma enstitülerinde yürütülenler ve TÜBA üyelerinin yürüttüğü araştırmalardır. Türkiye'deki üniversitelerde doktora sonrası araştırmaların yürütüldüğü akademik birimler ağırlıklı olarak, özellikle vakıf üniversitelerinde ve doktora sonrası araştırma etkinliklerini görece uzun süredir yürüten devlet üniversitelerinde araştırma merkezleridir. Doktora sonrası araştırmalara görece yeni başlayan ve az sayıda araştırmacısı olan üniversitelerde etkinlikler fen fakültelerinde ve mühendislik fakültelerinde yürütülmektedir. Bu duruma koşut olarak söz konusu üniversitelerde yalnızca fen doğa bilimlerinde ve mühendislik alanlarında doktora sonrası araştırmalar vardır.

Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde doktora sonrası araştırmaların başladığı dönem olarak kabul edilebilecek 1990'lı yılların ortalarından, Türkiye'de özellikle görece yeni yapılanan üniversitelerde doktora sonrası araştırmanın yaygınlaşmasının temel nedeni olarak gösterilebilecek Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun

yürürlüğe girdiği yıl olan 2017 yılına kadar geçen 30 yıla yakın sürede doktora sonrası araştırmalar az sayıda üniversitede yürütülmüştür. Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Koç Üniversitesi, ODTÜ ve Sabancı Üniversitesi bu araştırmaları Türkiye'de ilk yürütmüş olan üniversitelerdir. Bu üniversiteler dışında, Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanundan önce doktora sonrası araştırmalar yürüten ya da yürütmek için yönerge, yönetmelik ve esaslar hazırlayarak akademik yapılanma içerisine giren üniversiteler de bulunmaktadır. Fırat Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Gebze Teknoloji Üniversitesi bunlardandır.

Türkiye'de fen doğa bilimleri ve mühendislik alanlarında yürütülen doktora sonrası araştırmaların, bilimsel ve teknolojik gelişim sağlamanın bir yolu olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. ODTÜ başta olmak üzere devlet üniversiteleri ve vakıf üniversitelerinden Bilkent Üniversitesi ve Koç Üniversitesi, ağırlıklı olarak TÜBİTAK destekleriyle ve kimi zaman da ASELSAN ve HAVELSAN gibi kamu bilim araştırma örgütlerinin desteklediği ve ortağı olduğu teknolojik ürün ve bilgi birikimi elde etmeye odaklanan araştırma projeleri yürütmektedirler.

Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Yürütmekte Olan Örgütler Araştırmacılar Araştırmaların Bilim Dalları ile Finansmanına İlişkin Sonuçlar

Türkiye'de 129'u devlet 75'i vakıf olmak üzere toplam 204 üniversite bulunmaktadır. Araştırma bulguları, bunların 13'ünde doktora sonrası araştırma etkinliği yürütüldüğünü ya da yürütülmek üzere hazırlıklar yapıldığını ortaya koymaktadır. Yani doktora sonrası araştırma Türkiye'deki üniversitelerde yaygın değildir. Bu durum bir sonuçtur ve Türkiye'deki üniversitelerin geliştirilmesi gereken yönlerini vurgulamaktadır. Çünkü araştırmanın bulguları doktora sonrası araştırmanın finansal ve hukuksal altyapı, ileri düzeyde bir araştırma kültürü ve üniversitedeki diğer gerekli koşullar oluştuğunda, kendiliğinden ortaya çıkan bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Batılı ülkelerde ve de Türkiye'de ilk yürütülmeye başlandığı üniversitelerdeki ortaya çıkışı ve gelişimi dikkate alındığında, doktora sonrası araştırmanın bu üniversitelerde ulusal yükseköğretim politikalarından çok üniversitelerin kendi içlerinde oluşan bilgi birikimi ve akademik genişleme gereksiniminin bir sonucu olarak doğduğu görülmektedir. Araştırmada, doktora sonrası araştırmanın doğasına ve yapısına ilişkin ortaya çıkan özellikler ile katılımcıların deneyim ve gözlemlerinden ulaşılan bulgular, doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yalnızca yukarıda belirtilen niteliklere sahip olan

üniversitelerde yürütülmesi gerektiğini işaret etmektedir. Çünkü doktora sonrası araştırma, araştırmacının yalnızca danışmanıyla çalıştığı yalıtılmış bir bireysel etkinlik değildir. Araştırmacı, görev yaptığı bölümün diğer öğretim elemanlarıyla ve (eğer varsa) diğer araştırmacılarla etkileşim içerisindedir. Araştırmacıya gerekli altyapı olanaklarını sunmanın yanı sıra, bir üniversite en azından çalıştay ya da seminer gibi küçük çaplı bilimsel toplantı ve etkinlikler düzenlemeli ve araştırmacıya çok yönlü gelişim fırsatları sağlamalıdır. Bir üniversitenin, bu özellikleri taşır duruma gelebilmesi için zaman, hukuksal altyapı ve yeterli kaynağa gereksinim duyduğu görüşüne ulaşılmıştır.

Ancak Türkiye'de, doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinleri olmasına karşın doktora sonrası araştırma yürütülmeyen üniversiteler bulunmaktadır ve bu da doktora sonrası araştırmaların yürütülmesini bazı üniversitelerin öğretim üyelerinden önce yönetiminin istediğini göstermektedir. Doktora sonrası araştırmacılara kılavuzluk etmenin gerektirdiği fedakarlıklar ile Türkiye'de öğretim üyelerinin ağır işyükleri göz önünde bulundurulduğunda, doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapmanın fakülte ya da üniversite yönetiminin bir öğretim üyesine isteği dışında yükleyebileceği türden bir sorumluluk olmadığı açıktır. Doktora sonrası araştırma Bilkent Üniversitesi, Koç Üniversitesi ve ODTÜ'de görüldüğü gibi tabandan yukarıya doğru, öğretim üyelerinin üniversite yönetiminden istemde bulunmasıyla başlaması gereken ve ancak böyle olursa yararlı olabilecek bir akademik etkinliktir.

Türkiye'de doktora sonrası araştırmalara ayrılan kaynağın miktarının genel olarak yeterli olduğu, yıllar içerisinde artış gösterdiği ve özellikle TÜBİTAK programlarının çeşitlenerek daha fazla araştırmacıya destek sağladığı görülmektedir. Ancak bu durum, Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın finansmanına ilişkin hiçbir sorun yaşanmadığı anlamına gelmemektedir. Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın finansmanına ilişkin ön plana çıkan sorunların ilki, doktora sonrası araştırmada yurt içi burs programları ile yurt dışı burs programlarına aktarılan kaynağın miktarındaki dengesizliktir. Türkiye'de bireysel yurt dışı doktora sonrası araştırma için desteklenen araştırmacı sayısı ve buna ayrılan kaynak miktarı, tüm dönemlerde bireysel yurt içi doktora sonrası araştırma için desteklenen araştırmacı sayısı ve buna ayrılan kaynak miktarından fazla olmaktadır. Bu durum, büyük ölçüde yurt dışına bağımlılıkla ilişkilidir. Türkiye'de doktora sonrası araştırmada görülen yurt dışına bağımlılığın ise, çeşitli nedenleri vardır. Doktora sonrası araştırmanın kimi öğretim üyelerinin algısında kesinlikle yurt dışında yürütülmesi gereken bir etkinlik olarak yer alması, Türkiye'de bu akademik etkinliği yürüten örgütlerin yaygın olmaması ve yurt içi doktora sonrası araştırma burslarının sayısının yurt dışı burslara göre daha az olması, giderek artan

sayıda üniversitenin öğretim üyeliğine atama ve yükseltme ölçütleri arasına yurt dışında araştırma yapmış olma koşulunu eklemesi, üniversitelerin doktora sonrası araştırmaları da içeren yurt dışı etkinlikleri uluslararasılaşma düzeylerini artırmak için bir fırsat olarak görmesi, söz konusu nedenlerin başlıcalarıdır. Türkiye'de doktora sonrası araştırma etkinliklerinin finansmanına ilişkin ikinci önemli sorun ise, doktora sonrası araştırmaların büyük ölçüde kamu kaynaklarına dayalı olarak yürütülmesidir. Türkiye'de hem vakıf üniversitelerinde yürütülen doktora sonrası araştırmalarda hem de üniversite-sanayi işbirliği kapsamındaki projelerde kamu kaynakları ön plandadır.

Türkiye'de Sosyal Bilimlerde Yürütülen Doktora Sonrası Araştırmalardaki Olumlu İşleyişler ve Sorunlu Yönlere İlişkin Sonuçlar

Doktora sonrası araştırmalarını Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde yürütmüş olan katılımcıların, söz konusu üniversitelerde doktora sonrası araştırma yürütmüş olmaktan dolayı memnun oldukları görülmektedir. TÜBİTAK ve doktora sonrası araştırma yürüten Türkiye'deki vakıf üniversiteleri, doktora sonrası araştırmacılara görece yeterli maddi olanaklar sağlamaktadırlar. TÜBİTAK'ın Türkiye'de ve yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütenlere sağladığı bursların, doktora sonrası araştırmacıların tüm ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilecekleri miktarda olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'de doktora sonrası araştırmacı istihdam eden vakıf üniversitelerinin sağladığı olanaklar, Türkiye'deki öğretim üyesi aylıkları ile karşılaştırıldığında doyurucu düzeydedir. Ayrıca vakıf üniversitelerinin (eğer burslarının/sözleşmelerinin içeriğinde varsa) doktora sonrası araştırmacılara sağladıkları, konukevinde ücretsiz kalma ve dönemsel araştırma destekleri gibi yan haklar, araştırmacıların finansal bakımdan rahat etmelerine yardımcı olmaktadır.

Türkiye'de kamu ve özel sektör örgütleri, doktora sonrası araştırmacıları destekleyerek uzun dönemli olmasa da sosyal bilim alanlarında doktora derecesine sahip kişilere iş olanağı sunmaktadır. Araştırmada, Türkiye'de doktora derecesine sahip kişiler arasında işsizlik görüldüğü çeşitli verilerle ortaya konmaktadır ve bunlar arasında sosyal bilim alanlarında bu dereceye sahip kişilerin ağırlıklı olarak bulunduğu söylenebilir. Birinci çalışma grubunda, bir üniversitede görev yapmayan ve hem TÜBİTAK burslarıyla devlet veya vakıf üniversitelerinde ve vakıf üniversitelerinin istihdam etmesiyle Türkiye'de, hem de TÜBİTAK burslarıyla yurt dışında doktora sonrası araştırma yürütmüş olan katılımcılar bulunmaktadır. Yürüttükleri doktora sonrası araştırmalar, diğer getirilerinin yanı sıra o dönemde bu kişiler için geçimlerini sağlamanın bir yolu olmuştur. TÜBİTAK'ın 2219 kodlu programında,

bursiyerin araştırmasını tamamladıktan sonra yurda dönüşünü en azından belirli oranda güvenceye almak için getirilen zorunlu hizmet koşulu ve bu koşulun yerine getirilmemesi durumunda bursiyerin çeşitli parasal yükümlülüklerle karşılaşması, araştırmacılar için harcanan kamu kaynaklarının Türkiye'nin bilimsel gelişiminde bir karşılık bulması ve beyin göçünün belirli ölçüde önüne geçilmesinde işlevseldir.

Son yıllarda araştırmanın önceki bölümlerinde belirtilen eksiklikleri olsa da, Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun gibi ulusal çapta devlet üniversitelerinin önünü açan kolaylaştırıcı hukuksal düzenlemeler ve giderek daha çok sayıda üniversitenin TÜBİTAK destekleri ve BAP projeleriyle doktora sonrası araştırmacılara kapılarını açmaya başlaması, Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın kalkınma politikalarıyla ve yükseköğretimle daha çok ilişkilendirildiğini göstermektedir. Söz konusu gelişmeler, üniversitelerin sosyal bilimleri araştırma etkinlikleri içerisine daha fazla katarak ve kendi akademik kültürlerine ve gerekli altyapıya sahip olarak doktora sonrası araştırma yürütebilir duruma gelmeleriyle, Türkiye'de doktora sonrası araştırmanın kurumsallaşması konusunda umut vericidir. Ancak burada kurumsallaşmayla anlatılmak istenen bilim dallarının, üniversitelerin ve fakültelerin yapısal farklılıkları ile öğretim üyelerinin koşullarını yok sayan katı bir merkeziyetçilik değil, doktora sonrası araştırma etkinliklerinin niteliğini belirli bir düzeyde tutacak, üniversitelere destek olup kolaylıklar sağlayacak ve doktora sonrası araştırmayı üniversitelerle bütünleştirecek türden devlet ve vakıf üniversitelerinin tümünde geçerliği olan kurallar bütünü ve işleyiş birliğidir.

Türkiye'de doktora sonrası araştırma alanına ilişkin çeşitli sorunların bulunduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de doktora sonrası araştırmaya verilen önem, bilim insanı ve öğretim üyesi yetiştirmedeki işlevi bakımından yetersizdir. Öncelikle doktora sonrası araştırmalar, araştırma önerisindeki çoğu zaman uzun soluklu bir araştırmanın yürütülmesi ile içerdiği seminer verme, ders izleme/verme ve bilimsel toplantılara katılma gibi akademik etkinlikler göz önünde bulundurulmadan yalnızca çıktıları olan yayınlara indirgenmektedir.

Birinci çalışma grubundaki, üniversitelerde öğretim elemanı olarak görev yapmakta olan ve doktora sonrası araştırmalarını akademik ziyaretçi olarak yürütmüş katılımcıların bazıları, araştırmanın başvuru sürecinde görev yaptıkları örgütlerden izin alma konusunda sorun yaşamışlardır. Devlet üniversitelerindeki katılımcılar, başvuru sırasında araştırma görevlisi ve doktor öğretim üyesi kadrolarında görev yapmaktadırlar ve katılımcıların izin almada yaşadıkları zorluk temel olarak bu kadronun özlük haklarındaki bazı belirsizlikler ve bunların üniversite yönetimlerince yorumlanma biçiminden kaynaklanabilmektedir. Vakıf

üniversitelerinin yönetimlerinin ise, öğretim üyelerinin ders görevlerini uzun süreli olarak yapmalarına engel olacak doktora sonrası araştırma gibi etkinlikleri hoş karşılamayabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

TÜBİTAK 2219 kodlu programla yürütülen akademik ziyaret türü yurt dışı doktora sonrası araştırmalarda, araştırmacıların danışmanlarıyla ve diğer öğretim üyeleriyle kurabildikleri ilişkinin verimli olmayabildiği ve araştırmacının ev sahibi üniversitenin olanaklarından yeterince faydalanamayabildiği anlaşılmaktadır ki bu durum sosyal bilim araştırmalarının özellikleri göz önünde bulundurulduğunda araştırmanın yurt dışında yürütülmesinin gereğini sorgulanabilir bir duruma getirmektedir. Doktora sonrası araştırmanın bilim alanındaki iş gücü piyasasındaki diğer işlerle karşılaştırıldığında güvencesiz bir istihdam biçimi olduğu söylenebilir. Birinci çalışma grubundaki fellow ve postdoctoral associateship araştırmacısı olarak araştırma yürütmüş ve bir işte çalışmayan katılımcılar yeniden doktora sonrası araştırma yapmak istememekte, öğretim üyesi kadrolarına atanmak istemektedirler.

Araştırmanın bulguları, Türkiye'de araştırma olanaklarında ve kültüründe birtakım eksiklikler ve sorunlar bulunduğu işaret etmektedir. Devlet üniversitelerindeki öğretim üyelerinin işyüklerinde araştırmanın payı az, ders görevi ve yönetsel görevlerin payı ise fazladır. Fakülte yönetimleri bir öğretim üyesinin asıl görevini, ders vermek ve yönetsel görevler olarak tanımlayabilmekte, bilimsel araştırmayı öğretim üyesinin öncelikle kendisi için yaptığı bir iş olarak nitelendirebilmektedir. Vakıf üniversitelerinde ise öğretim üyelerinden hem çok sayıda ders vermeleri ve yönetsel görevler üstlenmeleri hem de nitelikli araştırmalar yürütmeleri beklenmektedir. Devlet ve vakıf üniversitelerindeki bu durum doktora sonrası araştırma gibi uzun zaman ve yoğunlaşma gerektiren bir etkinliği yürütebilmeyi zorlaştırabilmektedir. Bu koşullarda öğretim üyelerinin hem kendilerinin doktora sonrası araştırma yürütmelerinin hem de doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapmalarının zorlaşabileceği görüşüne ulaşılmıştır.

Türkiye'de bilimsel araştırma alanında yaşanan ve doktora sonrası araştırmayı da etkileyen öğretim üyelerinin işyükü gibi genel sorunların yanı sıra, sosyal bilimlere özgü bazı sıkıntıların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunların başlıcaları, Türkiye'de sosyal bilimlere ilgi duyulmaması, sosyal bilim araştırmalarının sonuçlarının dikkat çekmemesi ve genel olarak sosyal bilim alanlarının herkesçe belirli ölçüde bilinen konuları kapsadığı düşünülerek bilim olarak nitelendirilmemesidir. Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi Türkiye'de de doktora sonrası araştırmalar ağırlıklı olarak mühendislik alanlarındadır. Türkiye'de hangi bilim dalında yürütüldüğü tespit edilebilen doktora sonrası araştırmaların

üçte birinden daha azı sosyal bilim dallarındadır. TÜBİTAK istatistiklerine göre, sosyal bilimlerin burs ve destek başvurusu sayılarındaki durumu da aynıdır.

Türkiye'de sosyal bilimler alanında ilgi sorununun yanı sıra, algı sorunu da olduğu görülmektedir. Türkiye'de üniversitelerin ve TÜBİTAK'ın sosyal bilimleri algılayış biçimlerinde sorunlu noktalar bulunduğu, bu durumun hem üniversitelerin iç işleyişlerinde hem de TÜBİTAK'ın değerlendirmelerinde olumsuzluklara yol açabildiği görülmektedir. Bunların en ön plana çıkanı, sosyal bilimlere fen doğa bilimleri işlemi yapılmasıdır. Bilim örgütlerince yapılan değerlendirmelerde sosyal bilimlerin çokdisiplinli ve disiplinler arası olma özelliklerine yeterince dikkat edilmeyebilmekte, bu da bazı başvuruların değerlendirme ölçütlerine göre yetersiz sayılıp reddedilmesine yol açabilmektedir.

Türkiye'de sosyal bilim dallarının kimilerinde doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapabilecek nitelikte öğretim üyesi sayısının sınırlı olabildiği ve bu durumun sosyal bilimlerde doktora sonrası araştırma yürütülmesinin önünde engel oluşturabildiği anlaşılmaktadır. Uluslararası yayınlar yapmış ve bu konuda araştırmacıya kılavuzluk edebilecek yeterlikte olmak, söz konusu yeterliklerin en ön plana çıkanıdır.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarından yola çıkılarak getirilen politika yapıcılar ile araştırmacılara yönelik öneriler, başlıklar biçiminde sunulmaktadır.

Politika Yapıcılara Yönelik Öneriler

Araştırma sonuçlarının işaret ettiği doğrultuda politika yapıcılara getirilen öneriler maddeler biçiminde verilmektedir:

- Doktora sonrası araştırma türündekiler başta olmak üzere, sosyal bilim araştırmalarının kalkınmaya katkısı ve toplumsal sorunlara çözüm getirilebilmesindeki önemine ilişkin toplumsal bir kavrayış oluşturulmalıdır. Bu kavrayışın oluşturulmasında, araştırmada ortaya konulan model önerisinin yaygınlaştırma konusunda getirdiği öneriler dikkate alınmalıdır. İnsan ve insan davranışlarının ürünü olan her olgu ve olayın bilimsel olarak incelendiği ve bu araştırmaların sonuçlarının tüm eğitim kademelerinde sosyal bilim alanlarındaki derslerin temelini oluşturduğu temel eğitim ve ortaöğretim düzeyindeki öğrencilere kavratılmalı, ayrıca bilim eğitiminin salt pozitivist bir anlayışla yürütülmesinden vazgeçilmelidir. Yalnızca

teknoloji üretimi üzerine değil, çok boyutlu ve bütüncül bir ulusal kalkınma anlayışı ile bunu destekleyecek bilim politikaları benimsenmelidir. Bunları sağlayacak atılımlara ilişkin somut maddeler, kalkınma planlarında ve hükümet programlarında yer almalıdır.

- YÖK üniversite edim değerlendirme uygulamasındaki ölçütleri yeniden gözden geçirmeli, uluslararasılaşma gibi bilimsel etkinlikleri araçsallaştıracak türde olanlarını elemelidir. Böylelikle üniversiteler doktora sonrası araştırmayı uluslararasılaşmak için bir araç olarak değil, bilime katkısı nedeniyle yürütülen bir etkinlik, uluslararasılaşmayı da amaç olarak değil, yurt dışında yürütülen araştırmaların dışsallığı olarak algılayabilirler.
- Türkiye'deki üniversitelerin, genç öğretim elemanlarını ve doktora derecesine sahip kişileri akademik gelişimi ikinci planda tutarak, aceleyle yurt dışındaki herhangi bir üniversitede, herhangi bir danışmanla ve herhangi bir konuda doktora sonrası araştırma yapmak zorunda bırakan, öğretim üyesi kadrolarına atanmadaki yurt dışı araştırma yapmış olma koşulunu kaldırmaları gerekmektedir. Bu koşulun Türkiye'de yürütülmüş araştırmaları dahil ederek "doktora sonrası araştırma yapmış olmak" şeklinde yeniden düzenlenmesi ve doktor öğretim üyeliği için değil doçentlik için gerekli görülen bir ölçüt olarak ortaya konmasının daha anlamlı olduğu düşünülmektedir. Böylelikle hem doçentlik ölçütleri arasına nesnel bir ölçüt eklenmiş olacak hem de doktora sonrası araştırma yapacak kişiler araştırmalarına ilişkin karar vermek ve bunu uygulamak konusunda yeterli zamana sahip olacaklardır.
- Üniversitelerde görev yapan ve bir işte çalışmayan doktora sonrası araştırmacıların ücretlerinin ödenmesinde kullanılacak kaynak yalnızca döner sermaye gelirleri olmamalıdır. Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna ve üniversitelerin DOSAP yönergelerine "doktora sonrası araştırmacı ücretlerinin ödenmesinde üniversitenin (varsa) döner sermaye gelirleri ve BAP bütçesi kullanılır" maddesi eklenmelidir.
- Doktorasını bitiren araştırma görevlilerine öğretim üyesi kadrolarına atanma konusunda tanınan öncelik, doktora sonrası araştırmasını o üniversitelerde yürütmüş kişilere de tanınmalıdır. "Üniversitede yürüttükleri projeyi/araştırmayı tamamlayan araştırmacıların, araştırma yürüttükleri üniversitede ya da (eğer varsa) projenin/araştırmanın ortağı olan diğer üniversitelerde, öğretim üyeliği kadrolarına

öncelikli olarak atanmaları" maddesi Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna ve üniversitelerin öğretim üyesi atama yönetmeliklerine eklenmelidir.

- Devlet ve vakıf üniversitelerindeki öğretim üyesi açığı kapatılarak öğretim üyelerinin ders yükü azaltılmalı, onlara doktora sonrası araştırma yürütebilecekleri ve doktora sonrası araştırmacılara danışmanlık yapabilecekleri yeterli zaman verilmelidir. Doktora sonrası araştırmacılara, özellikle bir işte çalışmayanlarına, üniversitelerde daha çok yer açarak onları öğretim ve ölçme değerlendirme etkinliklerinde görevlendirmek, öğretim üyesi açığının kapatılmasında önemli ölçüde etkili olacaktır.
- Araştırmada ortaya konulan model önerisi, doktora sonrası araştırma alanındaki örgütlerce eşgüdümlü bir biçimde uygulanmalıdır.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Doktora sonrası araştırma, fen doğa bilimleri ve mühendislik alanlarında doğmuştur ve bu alanlar bugün Batılı ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de doktora sonrası araştırma alanının büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle fen doğa ve bilimleri ile mühendislik alanlarında doktora sonrası araştırma yürütmüş kişilerin görüşlerine dayanan araştırmalar yürütülmesinin alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, M. ve Gülmez, A. (2006). Türkiye'nin Uluslararası Yayın Performansının Analizi. *Akademik İncelemeler Dergisi* (*AID*), *1* (1), 22-49.

Akdeniz Üniversitesi. (2019). Akdeniz Üniversitesi Akademik Yükseltme ve Atama Kriterleri. Erişim adresi: http://www.akdeniz.edu.tr/duyuru/bhim/a%C3%BC2020akdmk-kriter.pdf

Ankara Üniversitesi. (2019). Öğretim Üyeliği Kadrolarına Atama ve Yükseltme Asgari Koşulları. Erişim adresi: http://personeldb.ankara.edu.tr/?p=12424

Ankara Üniversitesi. (2020). Ankara Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP) Uygulama Yönergesi. http://dosap.ankara.edu.tr/yonerge/

Assmus, A. (1993). The creation of postdoctoral fellowships and the siting of American scientific research. *Minerva 31(2),* 151-83.

Association of American Medical Colleges. (2017). *Compact between postdoctoral appointees and their mentors: A framework for aligning the postdoctoral apointee mentor-mentee realtionship*. Washington, DC: Association of American Medical Colleges.

Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. (2013). Burs İlanı. Erişim adresi:

http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/BURS_%C4%B0LANI_11.10.2013.pdf

Atılım Üniversitesi. (2017). Misafir ve Doktora Sonrası Araştırmacılarla İlgili Uygulama Yönergesi. Erişim adresi: https://www.atilim.edu.tr/files/yonergeler/M%C4%B0SAF%C4%B0R%20VE%20DOKTORA%20SONRASI%20ARA%C5%9ETIRMACILAR%20Y%C3%96NERGES%C4%B0.pdf

Atila, M. E., Özeken, Ö. F. ve Sözbilir, M. (2015). Akademisyenlerin Yurt Dışı Burs ve Destek Programları Hakkındaki Görüşleri. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *5(1),* 68-79.

Aufderheide, E., Sheldon, B. (2013). Central points of discussion, a subjective summary by Enno Aufderheide and Barbara Sheldon. *Postdoctoral Career Paths 2.0:The Golden Triangle of Competitive Junior Investigators, Adequate Academic Systems, and Successful Careers Proceedings of the 7th Forum on the Internationalization of Sciences and Humanities* November 15–16, 2013, Berlin.

Avcı, M. (2009). Doçentlik Sınavı ve Doçentlik Kadrosuna Atanma. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *17(1),* 11-42.

Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018). Resmî Gazete (15/7/2018). Sayı: 30479.

Balcı, A. (1989). Örgütlerde Personel Seçimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *22(1),* 421-434.

Bilkent Üniversitesi. (2020). Araştırma Merkezleri. Erişim adresi: https://w3.bilkent.edu.tr/www/arastirma/arastirma-merkezleri/

Boğaziçi Üniversitesi. (2019a). Doktora sonrası araştırmacılar. Erişim adresi: http://byzantinestudies.boun.edu.tr/?page=38

Boğaziçi Üniversitesi. (2019b). Bap Projeleri Çerçevesinde Araştırmacı Personel ve Bursiyer Tanımları. Erişim adresi: https://arastirma.boun.edu.tr/sites/arastirma.boun.edu.tr/files/users/bapik/bap_arastirmaci_personel_ve_bursiyer.pdf

Boğaziçi Üniversitesi. (2020). UYGAR Merkezleri. Erişim adresi: https://arastirma.boun.edu.tr/tr/uygar-merkezleri

Bulut, K. ve Soylu, B. (2009). Öğretim Üyelerinin İş Yükü Seviyelerinin Bir Analitik Ağ Modeli İle Değerlendirilmesi: Mühendislik Fakültesinde Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, *25(1),* 150-167.

Burroughs Wellcome Fund and Howard Hughes Medical Institute. (2006). Making the right moves a practical guide to scientific management for postdocs and new faculty. Retrieved from https://www.hhmi.org/sites/default/files/Educational%20Materials/Lab%20Management/Making%20the%20Right%20Moves/moves2_ch5.pdf#page=3

Camacho, S. C. (2017). *Postdoctoral scholars at the University of California: Constructing a migrant identity within the workplace* (Unpublished doctoral dissertation). University of California, Los Angeles, USA.

Cantwell, B. (2009). *International postdocs: Educational migration and academic production in a global market* (Unpublished doctoral dissertation). The University of Arizona, Tucson, USA.

Cantwell, B. (2011). Transnational mobility and international academic employment: gatekeeping in an academic competition arena. *Minerva, 49(4),* 425-445.

Cohen, L. ve Manison, L. (1988). *Research method in education*. (Fourth Edition). London: Routledge.

Columbia University. (2019a). Definition of a Postdoc. Retrieved from https://research.columbia.edu/content/definition-postdoc

Columbia University. (2019b). Visiting scholars/scientists and seminar associates. Retrieved from http://www.columbia.edu/cu/vpaa/handbook/visiting.html

Creswell, J. W. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ee Araştırma Deseni*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Ed.). (2. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Demir, E., Demir, C. G. ve Özdemir, M. Ç. (2017). Akademik Yükseltme ve Atama Sürecine Yönelik Öğretim Üyesi Görüşleri. *Journal of Higher Education & Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, *7(1),* 12-23.

Demircioğlu, M. Y. (2016). Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Doçentlik Sınavı. *Ankara Barosu Dergisi*, *(3),* 363-415.

Demirel, İ.H., Saraç, C., Akıllı, E., Büyükçınar, Ö., Yetgin, S. ve Gürses, E.A.

(ed.). (2008). *Türkiye'nin Bilimsel Yayın Haritası*. Ankara: TÜBİTAK.

Deutsche Forschungsgemeinschaft. (2018). History of the DFG. Retrieved from https://www.dfg.de/en/dfg_profile/history/index.html

Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD). (2018). Wissenschaft weltoffen 2019 figures. Retrieved from http://www.wissenschaftweltoffen.de/wwo2019/index_html?lang=en

Deutscher Akademischer Austauschdienst (DAAD). (2019). From the very beginning. Retrieved from https://www.daad.de/der-daad/ueber-den-daad/portrait/en/32996-from-the-very-beginning/

Devlet Planlama Teşkilatı. (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Erişim adresi: http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_Yuksekogretim.pdf

Devlet Planlama Teşkilatı. (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı Yüksek Öğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Erişim adresi: http://bologna.akdeniz.edu.tr/_dinamik/141/49.pdf

Doğan, O. (2001). Doçentlik Sınavı Düzenlemesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 2(4),* 243-246.

Doğan, M. (1998). Yurt Dışında Doktora Eğitim Politikası ve Ülkeye Maliyeti. *Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi,* 586, 15.

Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP) Uygulama Yönergesi. Erişim adresi: http://www.gtu.edu.tr/kategori/1758/0/display.aspx?languageId=1

Düzce Üniversitesi. (2016). Düzce Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP) Uygulama Yönergesi. http://www.duzce.edu.tr/4393-sayfa-yonetmelikle

Düzce Üniversitesi. (2019). Üniversitemizin İlk Doktora Sonrası Araştırmacısı Çalışmalarını Tamamladı. Erişim adresi: https://www.duzce.edu.tr/11555-duyurus-universitemizin-ilk-doktora-sonrasi-arastirmacisi-calismalarini-tamamladi

Ege Üniversitesi. (2018). Ege Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Kriterleri Yönergesi. Erişim adresi: https://ege.edu.tr/files/ege.edu.tr/icerik/E_U-Atama-Yukseltme-Kriterleri03_08_2018.pdf

Eke, E., Kocabaş, D. ve M, Demir. (2019). Türk Yükseköğretim Sisteminde Doçentlik Süreci. R. Erdem (Editör), *Akademide Arka Sokaklar-Türkiye'deki Üniversitelerin İnformal Yüzü*. (ss. 191-214). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Enders, J. (2001). A chair system in transition: Appointments, promotions, and gate-keeping in German higher education. *Higher Education, 41(1-2),* 3-25.

Esgin, A. ve Arslan, F. (2011). Türkiye'de Sosyal Bilim Algısının Negatifliği ve Üniversitenin Misyonu Üzerine. *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi*, 1.

European University Institute. (2018a). Research proposal. Retrieved from https://www.eui.eu/ServicesAndAdmin/AcademicService/Fellowships/OtherFellowships/Marie-Sklodowska-Curie-Individual-Fellowships-IF#MarieCurie

European University Institute. (2018b). Programme description. Retrieved from https://www.eui.eu/ProgrammesAndFellowships/MaxWeberProgramme/Activities/programmedescription

European University Institute. (2019a). Fernand Braudel Senior Fellowships. Retrieved from https://www.eui.eu/ServicesAndAdmin/AcademicService/Fellowships/FernandBraudelSeniorFellowships

European University Institute. (2019b). Policy Leader Fellowship. Retrieved from https://www.eui.eu/ServicesAndAdmin/AcademicService/Fellowships/Policy-Leaders-Fellowships

European University Institute. (2019c). Jean Monnet Fellowships eligibility. Retrieved from https://www.eui.eu/ServicesAndAdmin/AcademicService/Fellowships/JeanMonnetFellowships/Eligibility

European University Institute. (2019d). Max Weber Programme eligibility. Retrieved from https://www.eui.eu/ProgrammesAndFellowships/MaxWeberProgramme/ApplytotheMWP/Eligibility

European University Institute. (2019e). Max Weber Fellows. Retrieved from https://www.eui.eu/ProgrammesAndFellowships/MaxWeberProgramme/People/MaxWeberFellows#former

Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi. (2020). Sosyopark. Erişim adresi: http://sosyopark.fsm.edu.tr/

Federal Ministry of Education and Research. (2018). Funding organisations. Retrieved from http://www.research-in-germany.org/en/research-funding/funding-organisations.html

Federal Ministry of Education and Research. (2019a). Career options for postdocs. Retrieved from https://www.research-in-germany.org/en/jobs-and-careers/info-for-postdocs-and-junior-researchers/career-paths.html

Federal Ministry of Education and Research. (2019b). Humboldt Research Fellowship for postdoctoral researchers. Retrieved from http://www.research-in-germany.org/en/research-funding/funding-programmes/avh-humboldt-research-fellowship-for-postdoctoral-researchers.html

Federal Ministry of Education and Research. (2019c). Research funding system. Retrieved from https://www.research-in-germany.org/en/research-funding/research-funding-system.html

Federal Ministry of Education and Research. (2019d). Postdoc at a non-university research institute. Retrieved from https://www.research-in-germany.org/en/jobs-and-careers/info-for-postdocs-and-junior-researchers/career-paths/jobs-for-postdocs-/postdoc-at-a-non-university-research-institute.html

Federal Ministry of Education Research. (2020). Junior research group leader. Retrieved from https://www.research-in-germany.org/en/jobs-and-careers/info-for-postdocs-and-junior-researchers/career-paths/junior-research-group-leader.html

Fırat Üniversitesi. (2014). Fırat Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırma Programı Yönergesi. Erişim adresi: http://www.firat.edu.tr/documents/general-documents/doktora-sonrasi-arastirma-programi-yonergesi.pdf

Fischer, J. (2013). Challenges for postdocs in Germany and beyond: A personal perspective. *Postdoctoral Career Paths 2.0: The Golden Triangle of Competitive Junior Investigators, Adequate Academic Systems, and Successful Careers Proceedings of the 7th Forum on the Internationalization of Sciences and Humanities* November 15–16, 2013, Berlin.

Flexner, A. (1910). Medical Education in the United States and Canadll, Bulletin No. 4. The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching, p. 56. Retrieved from http://archive.carnegiefoundation.org/pdfs/elibrary/Carnegie_Flexner_Report.pdf

Frankael, J. R. ve Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (sixth edition). New York: McGraw-Hill International Edition.

Fulbright United States - Israel Educational Foundation. (2018). Fulbright Postdoctoral Fellowships. Retrieved from https://fulbright.org.il/program/2/23

Gallagher, M. (2013). Postdocs and changing career paths. *Postdoctoral Career Paths 2.0: The Golden Triangle of Competitive Junior Investigators, Adequate Academic Systems, and Successful Careers Proceedings of the 7th Forum on the Internationalization of Sciences and Humanities* November 15–16, 2013, Berlin.

Gazi Üniversitesi. (2016). Gazi Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP) Uygulama Yönergesi. Erişim adresi: http://mf-bm.gazi.edu.tr/posts/view/title/doktora-sonrasi-arastirma-programi-%28dosap%29-uygulama-yonergesi-154967

Gebze Teknoloji Üniversitesi. (2012). Gebze Teknik Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırma Programı (DOSAP) Uygulama Yönergesi. Erişim adresi: http://www.gtu.edu.tr/kategori/1758/0/display.aspx?languageId=1

Grinstein, A. and Treister, R. (2017). The unhappy postdoc: a survey based study. *F1000Research*, 6.

Gürüz, K., Erdoğan, Ş., Şengör, C., Türker K. ve Yurtsever, E. (1994). *Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

Hacettepe Üniversitesi. (2018). Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Kriterleri. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Akademik/AtanmaKriterleri/hacettepe_kriter.pdf

Herrmann, W., A. (2013). Tapping the postdoc talent pool: Tenure track and alternative career channels. *Postdoctoral Career Paths 2.0: The Golden Triangle of Competitive Junior Investigators, Adequate Academic Systems, and Successful Careers Proceedings of the 7th Forum on the Internationalization of Sciences and Humanities*, November 15–16, 2013, Berlin.

Homan, R. (1991). *The ethics of social research*. London: Longman.

Humboldt Foundation. (2014). Rules of good scientific practice, procedures, and penalties in the event of malpractice. Retrieved from http://www.humboldtfoundation.de/web/docs/F25752/rules_scientific_practice.pdf

Humboldt Foundation. (2018a). Georg Forster Research Fellowships for postdoctoral researchers.
Retrieved from https://www.humboldt-foundation.de/pls/web/docs/F885/programme_information_p.pdf

Humboldt Foundation. (2018b). Research Fellowships and Research Awards 2014-2018. Retrieved from http://www.humboldt-foundation.de/web/statistics.html

Humboldt Foundation. (2019a). Humboldt Research Fellowships

for Experienced Researchers. Retrieved from https://www.humboldt-foundation.de/pls/web/docs/text_id_1803/F-1393298370/programme_information_e.pdf

Humboldt Foundation. (2019b). A to z of all programmes. Retrieved from

https://www.humboldt-foundation.de/web/programmes.html

Humboldt Foundation. (2020). About the Foundation. Retrieved from http://www.humboldt-foundation.de/web/history.html

IBM. (2019). Careers. Retrieved from https://www.zurich.ibm.com/careers/

2020 Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu (21.12.2019, 7197 SY). *Resmi Gazete*, Sayı: 30995, 31.12.2019.

İnce, M. L., Korkusuz, F. (2006). Lisansüstü Eğitim Hedeflerini Geliştirmede Öğrenci Öğretim Üyesi Etkileşimi: Bir Disiplinin Farklı Üniversitelerde ve Farklı Disiplinlerin Bir Üniversitedeki Durumu Proje Raporu. *TUBİTAK Projesi*, (104K093).

İstanbul Teknik Üniversitesi. (2018). İTÜ Akademik Yükseltme ve Atama Ölçütleri İle İlgili Senato Esasları. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Akademik/AtanmaKriterleri/itu_kriter.pdf

İstanbul Üniversitesi. (2020). Doktora Sonrası Araştırmacı Projesi (DOSAP). Erişim adresi: https://bap.istanbul.edu.tr/tr/content/proje-turleri/doktora-sonrasi-arastirmaci-projesi-(dosap)

İş ve İşçi Bulma Kurumuna (İŞKUR). (2020). İstatistikler. Erişim adresi: https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/

Jacob, B. A. and Lefgren, L. (2011). The impact of NIH postdoctoral training grants on scientific productivity. *Research Policy*, 40(6), 864-874.

Jahn, R. (2013). Postdocs – A neglected group in the German academic system. *Postdoctoral Career Paths 2.0: The Golden Triangle of Competitive Junior Investigators, Adequate Academic Systems, and Successful Careers Proceedings of the 7th Forum on the Internationalization of Sciences and Humanities* November 15–16, 2013, Berlin.

Japan Society for the Promotion of Science. (2010). Retrieved from http://www.jsps.go.jp/english/aboutus/index2.html

Japan Society for the Promotion of Science. (2018a). Postdoctoral Fellowships for Research in Japan JSPS Summer Program 2018. Retrieved from https://www.jsps.go.jp/english/esummer/pro2018/data/sp2018_english_guidelines.pdf

Japan Society for the Promotion of Science. (2018b). List of host institutes. Retrieved from https://www.jsps.go.jp/english/e-fellow/list_univ.html

Kadir Has Üniversitesi. (2020). Araştırma Merkezleri. Erişim adresi: https://khas.edu.tr/tr/arastirma/arastirma-merkezleri

Kahn, S. and Donna K. G. (2011). Postdocs and career outcomes of biomedical ph.d.'s. *Presentation to COSEPUP Ad-Hoc Committee on Postdocs*, December 13, 2011.

Kamu Görevlilerinin Geneline ve Hizmet Kollarına Yönelik Mali ve Sosyal Haklara İlişkin 2018 ve 2019 Yıllarını Kapsayan 4. Dönem Toplu Sözleşme. *Resmi Gazete*, Sayı: 301655, 25.08.2017.

Karadeniz Teknik Üniversitesi. (2018). Karadeniz Teknik Üniversitesi Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Yönergesi. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Akademik/AtanmaKriterleri/karadeniz_teknik_kriter.pdf

Karakütük, K. (2002). *Öğretim Üyesi ve Bilim İnsanı Yetiştirme: Lisansüstü Öğretimin Planlanması.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Karakütük, K. (2020). *Eğitim planlaması.* (Beşinci baskı). Ankara: PEGEMA.

Karaman, S., ve Bakırcı, F. (2010). Türkiye'de Lisansüstü Eğitim: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *2*, 94-114.

Karasar, N. (1979). Bireysel ve Toplumsal Gerginliklerin Giderilmesinde Problem Çözme Alışkanlığı. *Çağdaş Eğitim*, 39: 15-20 Kasım 1979.

Karolinska İntitutet. (2019). KI Postdoc Association. Retrieved from https://staff.ki.se/ki-postdoc-association

Koç Üniversitesi. (2012). Doktora Sonrası Araştırma Görevlisi Destek Programı Prosedürü. Erişim adresi: https://vprd.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/12/PostDoc_Proseduru_rev13_10082012.pdf

Koç Üniversitesi. (2016). Doktora sonrası araştırmacı ilanı https://vekam.ku.edu.tr/tr/content/doktora-sonrasi-arastirmaci-ilani

Koç Üniversitesi. (2018). Koç Üniversitesi Doktora Sonrası Araştırmacı Lojman Yönergesi. Erişim adresi: https://dorms.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2019/10/Ko%C3%A7-%C3%9Cniversitesi-Doktora-Sonras%C4%B1-Ara%C5%9Ft%C4%B1rmac%C4%B1-Lojman-Y%C3%B6nergesi-2019-2020-g%C3%BCncel.pdf

Koç Üniversitesi. (2019a). Araştırma Merkezleri. Erişim adresi: https://www.ku.edu.tr/arastirma/arastirma-merkezleri-ve-laboratuvarlar/arastirma-merkezleri/arastirma-merkezleri/

Koç Üniversitesi. (2019b). Koç üniversitesi translasyonel tıp araştırma merkezi Post-doc Araştırmacılar. Erişim adresi: https://kuttam.ku.edu.tr/post-doc-arastirmacilar/

Koç Üniversitesi. (2020a). Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi Başvuru Koşulları. https://anamed.ku.edu.tr/burslar/basvuru-kosullari/#tab_html_7d7c86e016e4d78b48ec8dd6190200df

Koç Üniversitesi. (2020b) . Suna & İnan Kıraç Akmed Doktora Sonrası Araştırma Bursu. Erişim adresi: https://akmed.ku.edu.tr/burslar-ve-destekler/doktora-sonrasi-bursu/

Koç Üniversitesi. (2020c). Postdoc Position in Computational Biophysics. Erişim adresi: https://science.ku.edu.tr/kadromuz/acik-pozisyonlar/

Koç Üniversitesi. (2020d). Doktora öğrencileri ve doktora-sonrası araştırmacılar. Erişim adresi: https://mirekoc.ku.edu.tr/tr/mirekoc/is-duyurulari/

Krempkow, R. (2016). Wieviele postdocs gibt es in Deutschland? Drei berechnungs-ansätze und erste ergebnisse. *Das Hochschulwesen*, 5+6/2016, S. 177-181.

Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Lam, A. (2007). Knowledge networks and careers: Academic scientists in industry–University links. *Journal of Management Studies, 44(6)*, 993–1016.

Lambert, W. M. L. (2018). *Staying the course: Factors that affect postdoctoral trainee persistence in academia* (Unpublished doctoral dissertation). Weill Medical College of Cornell University, New York, USA.

Li, Q. (2008). *Problems and suggestions of postdoctoral fund policies in China* (Unpublished doctoral dissertation). Northeastern University, Shenyang, People's Republic of China.

Max-Planck Gesellschaft. (2019). History of the Kaiser Wilhelm Society. Retrieved from https://www.mpg.de/195494/Kaiser_Wilhelm_Society

Max-Planck-Institut für Bildungsforschung. (1983). Between elite and mass education: Education in the Federal Republic of Germany. SUNY Press, New York.

McConnell, S. C., Westerman, E. L., Pierre, J. F., Heckler, E. J., and Schwartz, N. B. (2018). United States National Postdoc Survey results and the interaction of gender, career choice and mentor impact. *Elife*, 7, e40189.

Medeniyet Üniversitesi. (2020). Sosyopark. Erişim adresi: https://sosyopark.medeniyet.edu.tr/tr

Miller, J. M. (2012). *Postdoctoral appointments: Motivations, markets, and experiences* (Unpublished doctoral dissertation). North Carolina, Chapel Hill, USA.

Moguerou, P. (2005). Doctoral and postdoctoral education in science and engineering: Europe in the international competition. *European Journal of Education*, *40(4),* 367-392.

Moorhouse, E. A. (2007). *Federal research and development expenditures in science and engineering: Implıcations for men and women seeking employment and postdoctoral study* (Unpublished doctoral dissertation). The University of Nebraska, Lincoln, Nebraska.

National Academy of Sciences. (2000). *Enhancing the postdoctoral experience for scientists and engineers.* Washington, DC: National Academies Press.

National Academy of Sciences. (2014). *The postdoctoral experience revisited*. The Washington, DC: National Academies Press.

National Institutes of Health (NIH). (2019a). NINDS Ruth L. Kirschstein National Research Service Award (NRSA) for Training of Postdoctoral Fellows. Retrieved from https://grants.nih.gov/grants/guide/pa-files/PAR-20-021.html#_Section_I._Funding

National Institutes of Health (NIH). (2019b). Paul Calabresi Career Development Award for Clinical Oncology, Overview Information. Retrieved from https://grants.nih.gov/grants/guide/pa-files/PAR-19-242.html#_Section_I._Funding

National Postdoctoral Association (2019b). Salary and stipends. Retrieved from https://www.nationalpostdoc.org/page/stipends

National Postdoctoral Association. (2018). What is a postdoc? Retrieved from https://www.nationalpostdoc.org/page/What_is_a_postdoc

National Postdoctoral Association. (2019a). Providing benefits for postdocs. Retrieved from https://cdn.ymaws.com/www.nationalpostdoc.org/resource/resmgr/2019_launch/resources/policy/providing_benefits_for_postd.pdf

National Postdoctoral Association. (2019c). Mastering the art of mentorship. Retrieved from Training.https://cdn.ymaws.com/www.nationalpostdoc.org/resource/resmgr/2019_launch/resources/pdmentoring/mastering_the_art_of_mentors.pdf

National Postdoctoral Association. (2007). Postdocs. Retrieved from http://www.nationalpostdoc.org/social-media-terms

National Postdoctoral Association. (2009). National Postdoctoral Association (NPA) core competencies self-assessment checklist. Retrieved from

https://cdn.ymaws.com/www.nationalpostdoc.org/resource/resmgr/Docs/competency-checklist.pdf

National Research Council. (1969) *Invisible university: Postdoctoral education in the United States*. Report of a study conducted under the auspices of the National Research Council, Washington D.C.

National Research Council. (1981). *Postdoctoral appointments and disappointments*. Washington, DC: National Academies Press.

National Science Foundation (NSF) . (2017a). Graduate students, postdoctoral appointees, and doctorate-holding nonfaculty researchers in science, engineering, and health fields, by institutional control: 2017. Retrieved from https://ncsesdata.nsf.gov/gradpostdoc/2017/html/gss17-dt-tab005-1.html

National Science Foundation (NSF). (2017b). Graduate students, postdoctoral appointees, and doctorate-holding nonfaculty researchers in science, engineering, and health at HBCUs: 2017. Retrieved from https://ncsesdata.nsf.gov/gradpostdoc/2017/html/gss17-dt-tab005-2.html

Nerad, M. and Cerny, J. (1999). Postdoctoral patterns, career advancement, and problems. *Science*, 285(5433), 1533-1535.

New York University. (2019). Visiting scholars program. Retrieved from https://www.nyu.edu/faculty/governance-policies-and-procedures/faculty-handbook/the-faculty/selected-university-resources-for-faculty/visiting-scholars-program.html

OECD. (2018). *Education at a glance 2018: OECD indicators*. Paris: OECD Publishing. Retrieved from http://dx.doi.org/10.1787/eag-2018-en

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ). (2018). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü Doktora Sonrası Araştırmacı Programı (BAP-DOSAP) 2019 Yılı Çağrı Esasları. Erişim adresi: https://bapsis.metu.edu.tr/ASDuyuruDetay.aspx?ID=41

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ). (2018). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Uygulama Yönergesi. Erişim adresi: https://bap.metu.edu.tr/tr/system/files/dokumanlar/odtu-bapyonergesi-2018.pdf

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ). (2010). DOSAP ve DSA Uygulama Yönergeleri. Erişim adresi: http://dosap.metu.edu.tr/yonerge-1

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ). (2018). Dünden Bugüne Fen Bilimleri Enstitüsü. Erişim adresi: http://fbe.metu.edu.tr/tr/tarihce

Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ). (2019). Doktor Öğretim Üyeliği İlk Atama - Sosyal ve İdari Bilimler. Erişim adresi: https://pdb.metu.edu.tr/doktor-ogretim-uyeligi-ilk-atama-sosyal-ve-idari-bilimler

Ortaş, İ. (2004). Öğretim Üyesi ya da Bilim Adamı Kimdir? *Pivolka*, *3(12),* 11-16.

Öztürk, T. (2013). Araştırma-Doktora sonrası Araştırmacı Desteği. Erişim adresi: https://blog.metu.edu.tr/ozturk/5-arastirma-doktorasonrasi-arastirmaci-destegi/

Pamukkale Üniversitesi. (2018). Pamukkale Üniversitesi (DOSAP) Uygulama Yönergesi. Erişim adresi: http://www.pau.edu.tr/dosap/tr/sayfa/yonerge-8

Powell, S. & Green, H. (2007). *The doctorate worldwide*. UK: McGraw-Hill Education.

Sabancı Üniversitesi. (2019). Doktora Üstü Araştırmacılar. Erişim adresi: https://mat.sabanciuniv.edu/tr/kisiler/doktoraustu-arastirmacilar

Sakarya Üniversitesi. (2018). Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Ölçütleri. Erişim adresi:

http://apers.sakarya.edu.tr/tr/icerik/12908/60805/ogretim-uyesi-atanma-kriterleri

Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (18.06.2017, 7033 SY). *Resmi Gazete,* Sayı: 30111, 01.07.2017.

Scaffidi, A. K., Berman, J. E. (2011). A positive postdoctoral experience is related to quality supervision and career mentoring, collaborations, networking and a nurturing research environment. *Higher Education, 62(6),* 685.

Science Careers. (2019). Postdoctoral researcher in metagenomics. Retrieved from https://jobs.sciencecareers.org/job/506289/postdoctoral-researcher-f-div-m-in-metagenomics/?LinkSource=PremiumListing

Schwatt, H. (1914). Cooperatively conducted local hospitals. *Journal of the American Medical Association,* Vol. 63, p. 1049. Retrieved from https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.31158001844694;view=1up;seq=54

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2011). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma

Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2004). Türkiye'den Yurt Dışına Beyin Göçü: Ampirik bir Uygulama. *ERC (Economic Research Center) Working Papers in Economics*, 4(02), 1-10.

The British Academy. (2019). Visiting fellowships. Retrieved from https://www.thebritishacademy.ac.uk/programmes/visiting-fellowships-2018

Tuncer, M., Dikmen, M., Tanaş, R., Bahadır, F., Temur, M. ve Hikmet, U. (2018). Doçentlik Süreci ve Bazı Akademik Kadrolardaki Düzenlemelere Yönelik Öğretim Elemanlarının Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Journal of Turkish Studies*.1311-1335. http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13638

Türk Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Derneği. (2016). Turk Kbb ve Bbc Derneği Yurtdışı Eğitim Bursları Yönergesi. Erişim adresi: https://www.kbb.org.tr/Custom/Upload/Document/Turk-KBB-ve-BBC%20Dernegi-Yurtdisi-Egitim-Burslari-Yonerges%C4%B1%CC%87.pdf

Türker, R., K. (1997). *Dünyada ve Türkiye'de Lisansüstü Eğitim*. Ankara: TÜBA Yayınları.

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). (2009). Doktora Sonrası Araştırma Programı Esasları. Erişim adresi: http://www.tuba.gov.tr/files/PDF/TUBA-DSAP.pdf

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). (2018). TÜBA-Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülleri (GEBİP). Erişim adresi: http://www.tuba.gov.tr/tr/tuba-odulleri/tuba-ustun-basarili-genc-bilim-insani-odulleri-gebip

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA). (2019). 2010-2018 Yılları İdare Faaliyet Raporları. Erişim adresi: http://www.tuba.gov.tr/tr/kurumsal/stratejik-yonetim-araclari-ve-mali-tablolar

Türkiye Bilimler Akademisi Araştırma Desteği Esasları Yönetmeliği. (1994). Resmî Gazete (05.05.1994). Sayısı: 21925.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (1975). *V. Bilim Kongresi Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Tebliğleri*. 29 Eylül-1 Ekim 1975, Ankara.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2011). TÜBİTAK 2010 Faaliyet Raporu. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/KGB/FR2010_BK.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2012). 2006 - 2011 Yılları Arasında Lisans Lisansüstü Öğrencileri ve Doktora Sonrası Araştırmacılara Yönelik TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleri. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BIDEB/istatistikler/genel/33.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2017a). Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı 2232-Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı 2018 Yılı Çağrı Duyurusu. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/4000/2232_cagri_duyurusu_08_02_2019_0.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2017b). TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı 2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı 2018 Yılı Çağrı Duyurusu. Erişim adresi: https://tug.tubitak.gov.tr/sites/images/tug/2218_2018_cagri_metni_12_02_2018.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2018a). TUBİTAK Department of Science Fellowships and Grant Programs 2216 Research Fellowship Program for International Researchers The Call Announcement for 2018. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/4000/2216_cagri_metni_ingilizce_olur.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2019a). TÜBİTAK BİDEB Başvuru Sonuçları. Erişim adresi: https://e-bideb.tubitak.gov.tr/basvurususonaerenprogramlar.htm

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2019b). Yetenek Çekmekte Başarılı Olan Ülke Örneklerini Belirleme Çalışması. Erişim adresi: http://www.medicine.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/121/2019/01/2232-Sunum-Ankara-%C3%9Cniversitesi.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020a). Faaliyet Raporları. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tr/icerik-faaliyet-raporlari

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020b). TÜBİTAK-2218 Yurt İçi doktora sonrası araştırma Programı burs miktarı ve ödeme koşulları. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/doktora-sonrasi/arastirma-burs-programlari/2218/icerik-burs-miktari-ve-odeme-kosullari

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020c). TÜBİTAK-2219 Yurt dışı doktora sonrası araştırma programı burs miktarı ve ödeme koşulları. Erişim adresi: http://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/doktora-sonrasi/arastirma-burs-programlari/2219-a/icerik-burs-miktari-ve-odeme-kosullari

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020d). Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı Çağrı Duyurusu. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/3835/2219_2020_1_cagri_duyurusu.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020e). TÜBİTAK Araştırma Burs Programları. Erişim adresi: http://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/doktora-sonrasi/arastirma-burs-programlari

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020f). Ar-Ge Birimleri. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/icerik-protokol

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020g). Ulusal Destek Programları. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/akademik/ulusal-destek-programlari

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020h). Ardeb Genel Destek Verileri (2009-2018). Erişim adresi: https://tubitak.gov.tr/sites/default/files/18842/1_ardeb_genel_destek_verileri_2009-2018.pdf

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK). (2020i). Türkiye'nin Bilimsel Yayın Sayısı Bakımından Dünya Sıralamasındaki Yeri. Erişim adresi: https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/289/70_makalede_dunya_siralamasi.pdf

Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu. (2018). Fulbright Doktora Sonrası Araştırma Bursu. Erişim adresi: https://fulbright.org.tr/burs/6/Fulbright-Doktora-Sonrası-Araştırma-Bursu

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Göç İstatistikleri. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067)

University of Copenhagen. (2019). Two postdocs for plant immunity studies. Retrieved from https://scholarshipdb.net/jobs-in-Denmark/Two-Postdocs-For-Plant-Immunity-Studies-University-Of-Copenhagen-Ucph=ywVriVj96RGUWgAlkGUTnw.html

University of Missouri. (2019). Grievance process for postdoctoral scholars. Retrieved from https://gradschool.missouri.edu/policy/grievances/

University of Pittsburgh. (2019). Academic visitors. Retrieved from https://visitor.pitt.edu/for-visitors/your-visit-to-the-university/

University of San Diego. (2019). Visiting scholars. Retrieved from https://www.sandiego.edu/international/oiss/scholars/

Ünal, L. I. (1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.

Varış, F. (1984). *Lisansüstü Düzeyde Eğitim Elemanı Yetiştirme*. Eğitim Bilimleri Sempozyumu: 5-6 Nisan 1984. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, No: 136, 49-54.

Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi. (2018). 1 Ocak – 30 Haziran 2018 Dönemi Faaliyet Raporu. Erişim adresi: http://www.vestelyatirimciiliskileri.com/_assets/pdf/ara-donem-faliyet-raporlari/haziran-2018.pdf

Wöhrer, V. (2014). Introduction: Early career researchers and changing working conditions in academia. *Higher Education Policy*, 27(4), 431–434.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldız Teknik Üniversitesi. (2020). Sosyopark. Erişim adresi: http://www.sosyopark.yildiz.edu.tr/

Yılmaz, F. (2019). Nasıl bir Üniversite, Hangi Sorumluluklar? *Mimar ve Mühendis*,105: 64-68.

Yuret, T. (2016). Interfield Equality: Journals Versus Researchers. *Journal of Informetrics, 10,* 1196-1206. DOI: 10.1016/j.joi.2016.09.004

Yurtsever, E., Gülgöz, S., Yedekçioğlu, Ö.A. ve Tonta, M. (2001). *Sosyal Bilimler Atıf Dizini'nde (SSCI) Türkiye 1970-1999*. Ankara: Türkiye Bilimler

Akademisi.

Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. (2020). Öğrenci ve öğretim elemanı istatistikleri. Erişim adresi: https://istatistik.yok.gov.tr/

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği. *Resmi Gazete*, Sayısı: 29690, 20.04.2016.

Yükseköğretim Kurulu Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği. *Resmi Gazete*, Sayı: 29935, 31.12.2018.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2019). Değerlendirme Ölçütleri. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/yok-universitelere-karne-verecek.aspx

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2020a). 2018 Yılı Üniversite İzleme ve Değerlendirme Raporları. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Universiteler/izleme-ve-degerlendirme-kriterleri.aspx

Yükseköğretim Kurulu (YÖK). (2020b). Öğrenim Düzeyine Göre Öğrenci Sayısı. Erişim adresi: https://istatistik.yok.gov.tr/

EKLER

EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları ve Bilgi Formunun İlk Biçimi

Doktora Sonrası Araştırmacılarla Görüşme Formu

1. Doktora sonrası araştırma yapmaktaki amaç ve beklentilerinizden söz eder misiniz?
1.1. Söz konusu amaçlara ulaştığınızı düşünüyor musunuz? Doktora sonrası araştırmanızdan beklentileriniz gerçekleşti mi?
1.2. Doktora sonrası eğitimden en büyük kazanımınız nedir?
2. Tamamladığınız/devam ettiğiniz programa başvuru ve kabul sürecinden söz eder misiniz?
2.1.Tamamladığınız/devam ettiğiniz programdan/projeden nasıl haberdar oldunuz?
2.2. Danışmanınız ve projelerinden nasıl haberdar oldunuz?
2.3. (Program/proje ve burs için ayrı iki başvuru yapılmışsa) Bu programı/projeyi/danışmanı bulma konusunda, burs aldığınız kuruluştan yardım aldınız mı?
2.4. Programa/projeye/bursa başvuru için adaylardan hangi genel ve özel koşulları taşımaları isteniyordu? Uygun Düzeltilmeli Çıkarılmalı
2.5. Programa/projeye/bursa başvuru için hangi akademik yeterlikler isteniyordu? (Yayınlar ve araştırmalar, dil yeterliği, deneyim vb.)
2.6. Postayla mı yoksa kişisel olarak mı başvuru yaptınız? Yazılı sınav veya mülakat yapıldı mı? Mülakat yapıldıysa, mülakatı yapan kurul kimlerden oluşuyordu? Burs/program için kaç kişi başvuruda bulunmuştu? Kaç kişi alındı?
2.7. Tamamladığınız/devam ettiğiniz program/proje bir kuruluş tarafından destekleniyor mu/desteklendi mi yoksa siz program ve burs için iki ayrı başvuru mu yaptınız?
3. Programa devam ettiğiniz ülkeye/şehre gidiş ve oraya yerleşme sürecinizden söz eder misiniz?
3.1. Programa başlamadan önce üniversitenizden, (Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı araştırmacılar için Yüksek Öğretim Kurulu'ndan) veya işyerinizden izin alma süreçlerinden bahseder misiniz? Zorluk yaşadınız mı?
3.2. İlgili ülkeye/şehre ailenizle mi yoksa yalnız mı gittiniz?
3.3. (Ailenizle gittiyseniz) Eşinizin işi ve çocuğunuzun okulu ile ilgili nasıl düzenlemeler yaptınız? Bu konularda ne tür zorluklar yaşadınız?
3.4. Söz konusu programa/projeye araştırmacı olarak kabul edildiğinize dair üniversite/işletme/kuruluş veya burs veren kuruluştan bir belge (kabul mektubu vb.) aldınız mı? Burs veren kuruluş veya araştırmanızı yaptığınız üniversite/kuruluş ile bir sözleşme imzaladınız mı? İmzaladıysanız sözleşmenin bir örneğini verir misiniz?
3.5. Vize ve diğer yurtdışı çıkış izin süreçlerinden söz ediniz. Zorluk yaşadınız mı?
3.6. Gittiğiniz ülkede/şehirde (Türkiye'de) barınma ihtiyacınızı nasıl karşılıyorsunuz/karşıladınız? Zorluk yaşadınız mı?
3.7. Bu süreçlerde size burs veren kuruluş araştırma yapacağınız üniversite veya danışmanınızdan destek gördünüz mü?
4. Doktora sonrası araştırmanız boyunca kullandığınız burstan, varsa diğer gelirlerinizden ve sosyal güvencenizden söz eder misiniz?
4.1. Koşulları, miktarı, veriliş şekli nasıldı? Hangi harcama kalemlerinden oluşuyordu? Dil eğitimi için verilen bir kalem var mıydı?
4.2. Bu burs, gereksinimlerinizi karşılamada yeterli oldu mu? Burs dışında başka kaynak kullandınız mı? Kullandıysanız bunlar nelerdir?
4.3. Doktora sonrası araştırmanız sürecince sosyal güvencenizi nasıl sağlıyorsunuz/sağladınız? (Çalıştığınız kuruluşun sağladığı sosyal güvence, burs sağlayan kuruluşun sağladığı sosyal güvence, araştırmacı olarak bulunduğunuz kuruluşun sağladığı sosyal güvence, anne-babanın sosyal güvencesi, eşin sosyal güvencesi).
5. Doktora sonrası araştırmanızdan söz eder misiniz?
5.1. Doktora sonrası çalışmanızın konusu/adı nedir?

5.2. Doktora sonrası çalışmanız hangi etkinliklerden oluşmaktaydı/oluşuyor? (Danışmanla birlikte ders işlemek, sunumlar yapmak ve kuramsal tartışmalar yürütmek, alanda çalışmalar ve ölçümler yapmak, laboratuvar araştırmaları yapmak, klinikte hastalarla çalışmak vb.)
5.3. Bu etkinliklerin planlanması ne şekilde yapılıyor/yapıldı? (Üniversite/burs veren kuruluş tarafından önceden mi belirleniyordu? Danışmanınızla yürüttüğünüz tartışmalar doğrultusunda mı karar veriliyordu?) Doktora sonrası araştırmanızı yürüttüğünüz kuruluşta doktora sonrası araştırmalara ilişkin yazılı ilkeler, düzenlemeler var mı/var mıydı? Varsa bunlardan söz eder misiniz?
5.4. Bu araştırmadaki tek araştırmacı siz misiniz/siz miydiniz yoksa bir araştırma ekibi ile mi çalışıyorsunuz/çalıştınız?
5.5. (Bir araştırma ekibi ile çalışıyorsanız/çalıştıysanız) Araştırma ekibi içerisinde bir görev dağılımı var mı/var mıydı? Bu dağılım neye göre (deneyim, sahip olunan nitelik ve beceriler, İngilizceye hakimiyet vb.) ve kim tarafından (danışman veya araştırmacıların kendileri) yapıldı?
5.6. (Bir araştırma ekibiyle çalışılmışsa/çalışılıyorsa) Araştırma ekibindeki diğer araştırmacılarla ilişkileriniz nasıl/nasıldı? (Bu araştırmacılar hangi ülkeden/ülkelerdendi? Kültürel ve akademik çalışma ve araştırma gelenekleri arasındaki farklılıklar çalışma ortamını nasıl etkiliyor/etkiledi?)
5.7. Türkiye'deki/kendi ülkenizdeki akademik kültür ve araştırma gelenekleri ile doktora sonrası araştırmanızı yürüttüğünüz ülkenin/araştırma grubununkiler arasında farklılıklar var mı/var mıydı?
5.8 (Bir araştırma ekibi ile çalışılmışsa/çalışılıyorsa) Araştırma ekibiyle ilişkilerinizin, araştırma performansınıza olumlu/olumsuz bir etkisi var mı/var mıydı?
6. Danışmanızın doktora sonrası araştırmanızdaki rolünden ve danışmanınızla ilişkilerinizden söz eder misiniz?
6.1. Araştırmanın çeşitli aşamalarında, danışmanınızla istediğiniz zaman görüşebiliyor musunuz/görüşebiliyor muydunuz? Danışmanınızla nasıl görüşüyorsunuz/görüşüyordunuz? (Yüz yüze, telefonla, ileti yoluyla vb.) Yoksa iletişiminiz önceden belirlenen çalışma/danışma saatleriyle mi sınırlı/sınırlı mıydı?
6.2. Danışmanınızla ilişkilerinizin, araştırma performansınıza olumlu/olumsuz bir etkisi var mı/var mıydı?
7. Doktora sonrası çalışmanız sonunda ortaya çıkan/çıkacak olan sonuç ürünlerden söz eder misiniz? (Makale, kitap bölümü, kitap, patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi (know-how) vb.)
7.1. Patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi gibi pazarlanabilir olan ürünlerle ilgili ne tür hukuksal hak/yetki ve sorumluluklarınız bulunmaktadır? Bunlardan, araştırma yaptığınız üniversite/kuruluş adına ya da araştırma grubu veya kendi adınıza gelir elde etme olanağınız söz konusu mu?
7.2. Araştırmanızı tamamladıktan sonra burs sağlayan kuruluş ya da araştırmanızı yürüttüğünüz üniversite/kuruluş tarafından size bir diploma, sertifika ya da katılım belgesi verilecek mi/verildi mi?
8. Doktora sonrası eğitim süreciniz boyunca sizi en çok motive eden ya da olumlu yönde etkileyen durum nedir/neydi?
9. Doktora sonrası eğitim süreciniz boyunca çeşitli zorluklarla karşılaşıyor musunuz/karşılaştınız mı? Bu süreçte sizi en çok etkileyen sorun neyle ilgili/ilgiliydi? (Burs veren kuruluş, işyeriniz ve araştırmanızı yürüttüğünüz kuruluştan kaynaklanan sorunlar)
10. (Başka yurtdışı/yurtiçi akademik araştırmalar yürüttüyseniz) Doktora sonrası araştırmanın, yürüttüğünüz diğer çalışmalarla benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

11. Kendi ülkenizdeki/Türkiye'deki doktora sonrası eğitim etkinlikleri ile doktora sonrası araştırmanızı yürüttüğünüz ülkedeki/Türkiye'deki etkinlikleri sistemin işleyişi, araştırmacılara sunulan çalışma ve yaşam olanakları ile diğer ölçütler bakımından karşılaştırır mısınız?
12. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi kurumsallaşma düzeyi doktora sonrası araştırma yaptığınız bilim dalı bağlamında, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel-teknolojik gelişmedeki yeri ve önemi, doktora sonrası araştırmacıların ve danışmanlarının sahip olduğu finansal olanaklar bakımından değerlendir misiniz?
13. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi/araştırmayı yaygınlaştırmak ve kurumsallaştırmak konusunda önerileriniz nelerdir? Nasıl bir model kurulmalıdır?
14. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Doktora Sonrası Eğitim Kuruluşları Yetkilileriyle Görüşme Formu
Kuruluşların Amaçlarına İlişkin Sorular
1. Üniversitenizde doktora sonrası eğitim programları ne zaman ve nasıl başlatılmıştır? Bu programları açma gerekliliği hangi ihtiyaçlardan doğmuştur?
2. Bu programlardan üniversiteniz adına akademik (ve varsa diğer türden) beklentileriniz nelerdir?
3.Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırmaların, öğretim üyelerinin akademik çalışmaları içerisindeki yeri ve önemi nedir?
4. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi kurumsallaşma düzeyi, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel-teknolojik gelişmedeki yeri ve önemi bakımından değerlendirir misiniz? Kuruluşların Yapılarına İlişkin Sorular
5. Üniversitenizde, doktora sonrası araştırma etkinliklerini planlayan ve yürüten birimlerin akademik ve idari yapılanmalarından söz eder misiniz? (Bunlar hangi akademik birimler, planlama ve uygulama aşamasında kimler sorumlu?)
6. Söz konusu birimlerin üniversitenizdeki doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yürütülmesindeki görev ve sorumluluklarından söz eder misiniz?
Kuruluşlarının Program Yürütme Süreçlerine İlişkin Sorular
7. Üniversitenizde doktora sonrası araştırma programı başlatma ve yürütme süreçlerinden söz eder misiniz?
7.1. Danışman öğretim üyeleri doktora sonrası araştırma/proje başlatmak için hangi proje desteği ve burslardan yararlanıyorlar? (AB,TÜBİTAK, TÜBA, YÖK, TDK, Humbold Vakfı, Fullbright Vakfı) Üniversiteniz doktora sonrası araştırma için tüm finansal kaynakları kabul ediyor mu yoksa bunları belirli ölçütlere göre mi değerlendiriyor?
7.2. Başka kuruluşlardan destek olmaksızın doğrudan üniversitenizin rektörlüğü tarafından finanse edilen araştırmalar var mı?
7.3. Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırma projelerinde hangi kamu/özel sektör kuruluşları (ASELSAN, HAVELSAN, TÜBİTAK, Arçelik A.Ş, vb.) ve yurtiçindeki veya yurtdışındaki üniversitelerle ile işbirliği yapılıyor? Bu araştırmalarda nasıl bir görev paylaşımı söz konusu?
7.4. Yürütülecek araştırma ve projeleri için araştırmacıların seçilmesindeki genel ve özel koşullar nelerdir? Bunlar bilim veya anabilim dallarına göre değişiklik gösteriyor mu?
7.5. Üniversitenizde istihdam edilen doktora sonrası araştırmacılar hangi statüde çalışmaktadırlar? (Geçici görevlendirme ile gelen öğretim elemanları, kurumlarından aylıklı/aylıksız izin özel sektör ve kamu kuruluşu çalışanları, herhangi bir işte çalışmayan doktora mezunları, yabancı uyruklu araştırmacılar)
7.6. Üniversitenizde DOSAP ve DOSAP kapsamı dışında olmak üzere iki farklı statüde doktora sonrası araştırma programı yürütülüyor. Bunun nedeni nedir? (ODTÜ'ye sorulacak)
7.7. Bu iki program/proje kapsamında yürütülen araştırmalar ne gibi farklılıklar gösteriyor? (Bilim dalı, finansman kaynağı vb.) (ODTÜ'ye sorulacak)

8. Üniversitenizdeki doktora sonrası araştırmalar hangi etkinliklerden oluşmaktadır? (Danışmanla birlikte ders işlemek, sunumlar yapmak ve kuramsal tartışmalar yürütmek, alanda çalışmalar/ölçümler yapmak, laboratuvar araştırmaları yapmak, klinikte hastalarla çalışmak vb.)
8.1. Üniversiteniz 7033 sayılı "Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" uyarınca da doktora sonrası araştırmacı kabul ediyor mu?
9. Üniversiteniz rektörlüğü/mütevelli heyeti, yurtdışından gelen doktora sonrası araştırmacılara sağladığı olanaklardan söz eder misiniz? (Laboratuvar, makine ve teçhizat, ofis, konaklama olanakları vb.)
10. Üniversitenizde doktora sonrası araştırmaların planlanması ve yürütülmesine ilişkin esaslar, hangi hukuksal metinlere göre belirleniyor? (Araştırmacıların istihdamına ilişkin esaslar, program ilkeleri, araştırmacı ve üniversitenin hak yetki ve sorumlulukları vb.)
11.Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırmaları çıktıları/ürünleri bakımından değerlendirir misiniz?
11.1. Patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi gibi pazarlanabilir olan ürünlerle ilgili üniversiteniz rektörlüğünün, danışmanların ve araştırmacıların ne tür hak/yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır? Bunlardan, üniversite, danışmanlar ve araştırmacılar adına gelir elde etme olanağı söz konusu mu?
12. Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırma programlarının yürütülmesinde herhangi bir güçlükle karşılaşıyor musunuz? Bunlar nelerdir?
13. Bunların çözümü için önerileriniz nelerdir?
14. Üniversitenizdeki doktora sonrası eğitim/araştırma etkinliklerinin planlanması ve yürütülmesi konusunda kişisel olarak dikkatinizi çeken durumlar var mı?
15. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi/araştırmayı yaygınlaştırmak ve kurumsallaştırmak konusunda önerileriniz nelerdir? Nasıl bir model kurulmalıdır?
16. Üniversitenizde yürütülmüş/yürütülen doktora sonrası araştırmacıların çalıştığı araştırmalara/projelere ait bilgileri (Proje, danışman ve araştırmacı isimleri, danışman ve araştırmacıların iletişim bilgileri, bu projelere ait çıktı ve ürünlerle ilgili bilgiler) ve üniversitenizin öğretim elemanlarından doktora sonrası araştırma yapmış olanlarının isim ve iletişim bilgilerini verir misiniz?
17. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Bilim Kuruluşları Yetkilileriyle Görüşme Formu
Kuruluşların Amaçlarına İlişkin Sorular
1. Kuruluşunuz doktora sonrası araştırmaları hangi amaçlarla desteklemektedir? Bu araştırmalardan kuruluş olarak beklentileriniz nelerdir?
2. Kuruluşunuzun Türkiye'de doktora sonrası eğitimin planlanması ve yürütülmesindeki sorumluluklarından söz eder misiniz?
2.1. TÜBİTAK'a bağlı enstitüler, Ar-Ge birimleri ve merkezlerde doktora sonrası araştırma projeleri yürütülüyor mu? TÜBİTAK tarafından üretilen yeni bilgi ve teknolojilerde doktora sonrası araştırmaların ve araştırmacıların katkısı var mı? (TÜBİTAK'a sorulacak)
2.2. TÜBA'ya bağlı araştırmalar yürüten çalışma gruplarında doktora sonrası araştırma projeleri yürütülüyor mu? TÜBA tarafından üretilen yeni bilgi ve teknolojilerde doktora sonrası araştırmaların ve araştırmacıların katkısı var mı?
3. Doktora sonrası eğitimi, öğretim üyesi yetiştirme bakımından değerlendirir misiniz? (YÖK'e sorulacak)
3.1. 29.03.2017 tarihinde Anadolu Ajansına YÖK'ün yaptığı "post-doktora" konulu açıklama göz önünde bulundurulduğunda, doktora sonrası araştırma yapmış olmanın öğretim üyeliğine atamada farklı ve daha belirgin bir konumda olması ve doçentlik başvurularında doçent adayı

doktor öğretim üyelerine puan getirecek çalışmalar arasında ayrı bir madde olarak yer alması biçiminde uygulamalar YÖK'ün gündeminde mi? (YÖK'e sorulacak)
4. Doktora sonrası araştırmalara danışmanlık yapmayı bir öğretim üyesinin görev ve sorumlulukları bağlamında değerlendirir misiniz? Kuruluşların Yapılarına İlişkin Sorular
5. Kuruluşunuzun doktora sonrası eğitimden sorumlu birimlerinden söz eder misiniz?
6. Türkiye'de devlet ve vakıf üniversiteleri ile bilim kuruluşları dışında, özel sektör kuruluşları tarafından yürütülen doktora sonrası araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmaların Türkiye'de doktora sonrası eğitim içerisindeki yeri ve önemi nedir? 7. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi kurumsallaşma düzeyi, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel-teknolojik gelişmedeki yeri ve önemi, doktora sonrası araştırmacıların ve danışmanlarının sahip olduğu finansal olanaklar bakımından değerlendirir misiniz?
7.1. 2218 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı ve 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı'nı yürütmeye hangi yıl başladı? (TÜBİTAK'a sorulacak)
Kuruluşların Planlama ve Uygulama Süreçlerine İlişkin Sorular
8. Kuruluşunuzun doktora sonrası araştırma burs başvurularını değerlendirme süreçlerinden söz eder misiniz?
8.1.Yurtiçinde ve yurtdışında yürütülecek doktora sonrası araştırmalarda, her üniversite kabul ediliyor mu? Kuruluşunuzun bu konuda nasıl bir uygulaması var? (Araştırma için gidilmesi özellikle desteklenmeyen belirli üniversiteler var mı? Varsa nedenleri nelerdir?)
8.2. Kuruluşunuz ev sahibi kuruluşun projeyi yürütecek kurumsal kapasiteye sahip olup olmadığı konusunda nasıl bilgi sahibi oluyor? (Üniversitedeki laboratuvarlar, deneylerin ve araştırmaların yapılacağı diğer tesislerin kullanım durumu, araştırma için gerekli ve üniversite tarafından sağlanması gereken makine, teçhizat, bilgisayar, yazıcı, fotokopi gibi araçların yeterliği ile kütüphane ve dokümantasyon merkezinin olanakları, araştırmacılara sağlanacak çalışma, barınma ve diğer olanaklar) 8.3. Kuruluşunuz bir başvuruyu değerlendirirken hangi ölçütlere göre hareket ediyor? Bu ölçütler arasında ön planda tutulanlar hangileridir?
8.4. (Eğer bu madde ilgili ölçütler arasında belirtilmezse) kuruluşunuz bir başvuruyu değerlendirirken bilim dalına bağlı olarak, ilgili başvuru sonunda çıkacak patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi (know-how) gibi ürünlerin çıkıp çıkmayacağını da değerlendiriyor mu? Bir doktora sonrası araştırma başvurusunun bilimsel-teknolojik ilerlemeye katkı sunacak olması, başvuruları değerlendiren kurullar tarafından aranan bir özellik mi?
8.5. Kuruluşunuzun 2014-2018 stratejik planında, Bütünleştirilmiş Doktora Burs Programı ve Doktora Sonrası Araştırma Programında, bursiyer ve araştırıcı seçme ölçütlerinin bilimsel açıdan yüksek olduğu, bu nedenle de başvuru sayısı hiçbir dönem yüksek sayıda gerçekleşmediği ve kazanan sayısının da bu duruma koşut bir yapı sergileyerek çoğunlukla az sayıda gerçekleştiği gözleniyor. Kuruluşunuzun 2014-2018 stratejik planında yer alan ilgili çizelge incelendiğinde 2008-2012 yılları arasında bu iki program için her yıl toplam 30 kişinin desteklenmesinin planlandığı ancak en fazla 20 kişinin desteklendiği görülüyor. Bu durumun nedenleri nelerdir? (TÜBA'ya sorulacak)
8.6. 2006 - 2011 Yılları Arasında kuruluşunuzun doktora sonrası araştırmacılara sağladığı burslar için yapılan başvuru ve kabul sayıları incelendiğinde, her yıl hem yurtiçi hem de yurtdışı başvuruların yarıdan fazlasının kabul edildiği görülüyor. Reddedilen başvuruların kabul edilmeme nedeni, bu başvuruların başvuru/değerlendirme ölçütlerin 8.4 8.5 8.6 uygun olmamaları ya da yetersiz nitelikte oluşları mı yoksa bütçe yetersizliği mi? (TÜBİTAK'a sorulacak)
8.7. Yurtdışı doktora sonrası destek programında başvuru koşullarından biri adayın lisans ve lisansüstü diplomalarından en az birini projenin yürütüleceği dilde eğitim veren yurt içi ya da yurtdışındaki bir üniversiteden almış olmasıdır. Bu koşul, programdan sadece Türkiye'deki

belirli üniversitelerden mezun olanların ve yükseköğretiminin en azından bir bölümünü yurtdışında alanların yararlanabilmelerine neden olmuyor mu? (2000- 2011 yılları arasında BİDEP'ten en çok yararlanan ilk beş üniversite ODTÜ, Boğaziçi, İTÜ, Bilkent ve Hacettepe) Neden sadece, programa başvuru koşullarından bir diğeri olan YDS ve dengi sınavlardan 60 puan alınması yeterli görülmüyor? (TÜBİTAK'a sorulacak)
9. Kuruluşunuzun doktora sonrası çalışmaları desteklemeye başladığı yıldan bugüne kadar olan bütçelerinizde doktora sonrası çalışmalara ayrılmış miktarları belirtir misiniz?
10. Kuruluşunuza yapılan ve kuruluşunuzun kabul ettiği başvuruların bilim ve anabilim dallarına göre yıllık dağılımlarına ilişkin verileri paylaşır mısınız?
11. Doktora sonrası araştırma burslarının kuruluşunuz tarafından belirlenen esaslara uygun olarak kullandırılması konusunda sorunlarla karşılaşıyor musunuz? (Araştırmacılardan ya da yurtiçi ve yurtdışı ev sahiplerinden kaynaklı sorunlar).
12. Kuruluşunuzdaki doktora sonrası eğitim/araştırma etkinliklerinin planlanması ve yürütülmesi konusunda kişisel olarak dikkatinizi çeken durumlar var mı?
13. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi/araştırmayı yaygınlaştırmak ve kurumsallaştırmak konusunda önerileriniz nelerdir? Nasıl bir model kurulmalıdır?
14. Lütfen kuruluşunuzun burslarıyla yürütülmüş doktora sonrası araştırmalara ve bu burstan yararlanmış araştırmacılar ve yurtiçi ev sahiplerine ait bilgileri verir misiniz?
15. Kuruluşunuzun elinde, Türkiye'de doktora sonrası araştırmalara ayrılan yıllık toplam kaynağa ilişkin veri/göstergeler bulunmakta mıdır? Varsa lütfen paylaşır mısınız? 16. TÜBİTAK'ın "Uluslararası Gen Mühendisliği ve Biyoteknoloji Araştırma Merkezi" (ICGEP) ve " Avrupa Uzay Ajansı" (ESA) gibi kuruluşların yurtdışı kaynaklı bursları ve ikili işbirliği içerisinde yürüttüğü bazı destek programları kapsamında yürütülmüş doktora sonrası araştırmalara ve bu burslardan yararlanmış araştırmacılara ait bilgileri verir misiniz? (TÜBİTAK'a sorulacak) 17. Lütfen 2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı ve 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı' kapsamında yürütülmüş doktora sonrası araştırmalara ve bu burslardan yararlanmış araştırmacılara ait bilgileri verir misiniz? (TÜBİTAK'a sorulacak)
18. Lütfen kuruluşunuzun sağladığı doktora sonrası araştırma desteği kapsamında yürütülmüş doktora sonrası araştırmalara, bu burslardan yararlanmış araştırmacılara ve Türkiye'den diğer yerli ve yabancı doktora sonrası araştırma burslarını kullanarak yurtdışında araştırma yapmış/yapan üniversite öğretim elemanlarına ait bilgileri verir misiniz? (YÖK'e sorulacak)
19. Kuruluşunuzun yurtdışındaki üniversitelerle imzalanan protokol ve yapılan işbirlikli çalışmaların, Türk araştırmacılara Türkiye'de ve yurtdışında sağlanan burs ve istihdam olanakları üzerine etkilerinden söz eder misiniz?
20. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

EK 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları ve Bilgi Formundan Çıkarılan Maddeler ile Formlarda Değişiklik Yapılan Soru Maddeleri

Doktora Sonrası Araştırma Yapmış Kişilerle Görüşme Formunda Yapılan Değişiklikler

Soru Maddesinin İlk Biçimi	Soru Maddesinin Düzeltilmiş Biçimi
Doktora sonrası araştırma yapmaktaki amaç ve beklentilerinizden söz eder misiniz?	Doktora sonrası araştırma yapmaktaki amaç ve beklentileriniz nelerdi?
Söz konusu amaçlara ulaştığınızı düşünüyor musunuz? Doktora sonrası araştırmanızdan beklentileriniz gerçekleşti mi?	Söz konusu amaçlara ulaştığınızı düşünüyor musunuz? Beklentilerinizin gerçekleşen ve gerçekleşmeyen yönleri neler oldu?
Doktora sonrası araştırmadan en büyük kazanımınız nedir?	Çıkarıldı
Tamamladığınız/devam ettiğiniz programa başvuru ve kabul sürecinden söz eder misiniz?	Tamamladığınız/devam ettiğiniz programa başvuru ve kabul süreciniz nasıl oldu?
Danışmanınız ve projelerinden nasıl haberdar oldunuz?	(Araştırmada/projede bir danışman varsa) Danışmanınız ve çalışmalarından nasıl haberdar oldunuz?
Tamamladığınız/devam ettiğiniz program/proje bir örgütce destekleniyor mu/desteklendi mi yoksa siz program ve burs için iki ayrı başvuru mu yaptınız?	Çıkarıldı
Programa başlamadan önce üniversitenizden, (Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı araştırmacılar için Yükseköğretim Kurulundan) veya işyerinizden izin alma süreçlerinden söz eder misiniz? Zorluk yaşadınız mı?	Programa başlamadan önce üniversitenizden, (Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı araştırmacılar için Yükseköğretim Kurulundan) veya işyerinizden izin alma süreçlerinden söz eder misiniz? O süreçte neler yaşadınız?
(Ailenizle gittiyseniz) Eşinizin işi ve çocuğunuzun okulu ile ilgili nasıl düzenlemeler yaptınız? Bu konularda ne tür zorluklar yaşadınız?	(Ailenizle gittiyseniz) Eşinizin işi ve çocuğunuzun okulu ile ilgili nasıl düzenlemeler yaptınız? Bu konularda neler yaşadınız?
Söz konusu programa/projeye araştırmacı olarak kabul edildiğinize dair üniversite/işletme/örgüt veya burs veren örgütten bir belge (kabul mektubu vb.) aldınız mı? Burs veren örgüt veya araştırmanızı yaptığınız üniversite/örgüt ile bir sözleşme imzaladınız mı? İmzaladıysanız sözleşmenin bir örneğini verir misiniz?	Söz konusu programa/projeye araştırmacı olarak kabul edildiğinize dair üniversite/işletme/örgüt veya burs veren örgütten bir belge (kabul mektubu vb.) aldınız mı? Burs veren örgüt veya araştırmanızı yaptığınız üniversite/örgüt ile bir sözleşme imzaladınız mı? (İmzaladıysanız hükümleri nelerdi?)
Vize ve diğer yurt dışı çıkış izin süreçlerinden söz ediniz. Zorluk yaşadınız mı?	Vize ve diğer yurt dışı çıkış izin süreçlerinden söz ediniz. Neler yaşadınız?
Gittiğiniz ülkede/şehirde (Türkiye'de) barınma gereksiniminizi nasıl karşılıyorsunuz/karşıladınız? Zorluk yaşadınız mı?	Gittiğiniz ülkede/şehirde (Türkiye'de) barınma gereksiniminizi nasıl karşılıyorsunuz/karşıladınız? Bu süreçte neler yaşadınız/yaşıyorsunuz?
Bu süreçlerde size burs veren örgüt araştırma yapacağınız üniversite veya danışmanınızdan destek gördünüz mü?	Yerleşme uyum sürecinde size burs veren örgüt araştırma yapacağınız üniversite veya danışmanınızdan destek gördünüz mü?
Bursun koşulları, miktarı, veriliş şekli nasıldı?	Bursun koşulları, miktarı, veriliş şekli nasıldı?
Hangi harcama kalemlerinden oluşuyordu?	Hangi harcama kalemlerinden oluşuyordu?
Dil eğitimi için verilen bir kalem var mıydı?	Dil eğitimi için verilen bir kalem var mıydı?
Doktora sonrası araştırmanızdan söz eder misiniz?	Çıkarıldı

Doktora Sonrası Araştırma Örgütleri Yetkilileriyle Görüşme Formunda Yapılan Değişiklikler

Soru Maddesinin İlk Biçimi	Soru Maddesinin Düzeltilmiş Biçimi
Üniversitenizde doktora sonrası eğitim programları ne zaman ve nasıl başlatılmıştır? Bu programları açma gerekliliği hangi gereksinimlerden doğmuştur?	Üniversitenizde doktora sonrası araştırma programları/çalışmaları var mı? (Varsa) Ne zaman ve nasıl başlatılmıştır? Bu programları açma gereği neden kaynaklanmıştır?
Üniversitenizde doktora sonrası araştırma programı başlatma ve yürütme süreçlerinden söz eder misiniz?	Üniversitenizde doktora sonrası araştırma programı nasıl başlatılmıştır ve nasıl yürütülmektedir?
Üniversitenizde doktora sonrası araştırmaların planlanması ve yürütülmesine ilişkin esaslar, hangi hukuksal metinlere göre belirleniyor? (Araştırmacıların istihdamına ilişkin esaslar, program ilkeleri, araştırmacı ve üniversitenin hak yetki ve sorumlulukları vb.)	(Görüşme formundan çıkarılıp bilgi formuna eklendi)
Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırma programlarının yürütülmesinde herhangi bir güçlükle karşılaşıyor musunuz? Bunlar nelerdir?	Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırma programlarının yürütülmesinde ne gibi güçlüklerle karşılaşıyorsunuz? Bunlar nelerdir?
Üniversitenizdeki doktora sonrası eğitim/araştırma etkinliklerinin planlanması ve yürütülmesi konusunda kişisel olarak dikkatinizi çeken durumlar var mı?	Üniversitenizdeki doktora sonrası eğitim/araştırma etkinliklerinin planlanması ve yürütülmesi konusunda kişisel olarak önemli gördüğünüz durumlar var mı?
Üniversitenizde yürütülmüş/yürütülen doktora sonrası araştırmacıların çalıştığı araştırmalara/projelere ait bilgileri (Proje, danışman ve araştırmacı isimleri, danışman ve araştırmacıların iletişim bilgileri, bu projelere ait çıktı ve ürünlerle ilgili bilgiler) ve üniversitenizin öğretim elemanlarından doktora sonrası araştırma yapmış olanlarının isim ve iletişim bilgilerini verir misiniz?	Üniversitenizde yürütülmüş/yürütülen doktora sonrası araştırmacıların çalıştığı araştırmaların/projelerin sayısını, bilim dalına göre dağılımını, bu araştırmalara finansman sağlayan örgütlerin adlarını, ödenek kalemleri ve miktarlarıyla birlikte araştırmaya ve araştırmacılara verilen bu finansman desteğine ilişkin bilgileri ve varsa bu araştırmaların sonucunda ortaya çıkmış buluş veya patentli ürünlere ilişkin bilgileri verir misiniz? (Görüşme formundan çıkarılıp bilgi formuna eklendi)

Bilim Örgütleri Yetkilileriyle Görüşme Formu

Soru Maddesinin İlk Biçimi	Soru Maddesinin Düzeltilmiş Biçimi
Örgütünüzün Türkiye'de doktora sonrası eğitimin planlanması ve yürütülmesindeki sorumluluklarından söz eder misiniz?	Örgütünüzün Türkiye'de doktora sonrası eğitimin/araştırmaların planlanması ve yürütülmesindeki sorumluluklarından söz eder misiniz?
TÜBA'ya bağlı araştırmalar yürüten çalışma gruplarında doktora sonrası araştırma projeleri yürütülüyor mu? TÜBA'ca üretilen yeni bilgi ve teknolojilerde doktora sonrası araştırmaların ve araştırmacıların katkısı var mı?	TÜBA'ya bağlı çalışma gruplarında doktora sonrası araştırma projeleri yürütülüyor mu? TÜBA'ca üretilen yeni bilgi ve teknolojilerde doktora sonrası araştırmaların ve araştırmacıların katkısı var mı?
Türkiye'de doktora sonrası eğitimi; kurumsallaşma düzeyi, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel ve teknolojik gelişimdeki yeri ve önemi, doktora sonrası araştırmacıların ve danışmanlarının sahip olduğu finansal olanaklar bakımından değerlendirir misiniz?	Türkiye'de doktora sonrası eğitimi; kurumsallaşma düzeyi, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel-teknolojik gelişmedeki yeri ve önemi bakımından değerlendirir misiniz?
2218 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı ve 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı'nı yürütmeye hangi yıl başladı? (TÜBİTAK'a sorulacak)	Çıkarıldı
(Eğer bu madde ilgili ölçütler arasında belirtilmezse) örgütünüz bir başvuruyu değerlendirirken bilim dalına bağlı olarak, ilgili başvuru sonunda çıkacak patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi (know-how) gibi ürünlerin çıkıp çıkmayacağını da değerlendiriyor mu? Bir doktora sonrası araştırma başvurusunun bilimsel-teknolojik ilerlemeye katkı sunacak olması, başvuruları değerlendiren kurullarca aranan bir özellik mi?	Çıkarıldı
Örgütünüzün Türkiye'de doktora sonrası eğitimin planlanması ve yürütülmesindeki sorumluluklarından söz eder misiniz?	Örgütünüzün Türkiye'de doktora sonrası eğitimin/araştırmaların planlanması ve yürütülmesindeki sorumluluklarından söz eder misiniz?

EK 3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formları ve Bilgi Formunun Son Biçimi

Doktora Sonrası Araştırmacılar Bilgi Formu

Lütfen eğitiminiz, akademik özgeçmişiniz ve mesleğinizle ilgili aşağıdaki alanı doldurunuz.

1. Doktoranın yapıldığı ülke:
2. Doktoranın yapıldığı üniversite:
3. Doktora sonrası araştırmanın yapıldığı ülke:
4. Doktora sonrası araştırmanın yapıldığı yer (devlet üniversitesi, vakıf üniversitesi, özel sektör kuruluşu ya da bilim kuruluşu):
5.Doktora sonrası araştırmanın türü (fellowship, traineeship, project associateship/researcher):
5. Doktora sonrası araştırmanın yapıldığı bilim dalı:
6. Doktora sonrası araştırmanın yapıldığı anabilim dalı ve program:
7. (Doktora sonrası eğitim tamamlanmışsa) Doktora sonrası araştırmanın yapıldığı dönemdeki meslek ve akademik unvan:
8. Şu anki mesleki ve akademik unvan:
9. Doktora sonrası araştırma için burs veren kuruluş:
10. Akademik çalışmalar için (varsa) gidilen diğer yurtdışı programlar (Sabbatical, vb.):

Doktora Sonrası Araştırmacılarla Görüşme Formu

Başvuru

1. Doktora sonrası araştırma yapmaktaki amaç ve beklentileriniz nelerdi?
1.1.Tamamladığınız/devam ettiğiniz programdan/projeden nasıl haberdar oldunuz?
1.2 Tamamladığınız/devam ettiğiniz programa başvuru ve kabul süreciniz nasıl oldu?
1.3 (Araştırmada/projede bir danışman varsa) Danışmanınız ve projelerinden nasıl haberdar oldunuz?
1.4 Söz konusu amaçlara ulaştığınızı düşünüyor musunuz? Beklentilerinizin gerçekleşen ve gerçekleşmeyen yönleri neler oldu?
2. (Program/proje ve burs için ayrı iki başvuru yapılmışsa) Bu programı/projeyi/danışmanı bulma konusunda, burs aldığınız kuruluştan yardım aldınız mı?
2.1. Programa/projeye/bursa başvuru için adaylardan hangi genel ve özel koşulları taşımaları isteniyordu?
2.2. Programa/projeye/bursa başvuru için hangi akademik yeterlikler isteniyordu? (Yayınlar ve araştırmalar, dil yeterliği, deneyim vb.)
2.3. Postayla mı yoksa kişisel olarak mı başvuru yaptınız? Yazılı sınav veya mülakat yapıldı mı? Mülakat yapıldıysa, mülakatı yapan kurul kimlerden oluşuyordu? Burs/program için kaç kişi başvuruda bulunmuştu? Kaç kişi alındı?
2.4. Programa/projeye/bursa başvuru için adaylardan hangi genel ve özel koşulları taşımaları isteniyordu?
2.5. Programa/projeye/bursa başvuru için hangi akademik yeterlikler isteniyordu? (Yayınlar ve araştırmalar, dil yeterliği, deneyim vb.)

Kabul ve Kayıt

3. Programa devam ettiğiniz ülkeye/şehre gidiş ve oraya yerleşme sürecinizden söz eder misiniz?
3.1. Programa başlamadan önce üniversitenizden, (Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı araştırmacılar için Yüksek Öğretim Kurulu'ndan) veya işyerinizden izin alma süreçlerinden bahseder misiniz? O süreçte neler yaşadınız?
3.2. İlgili ülkeye/şehre ailenizle mi yoksa yalnız mı gittiniz?
3.3. (Ailenizle gittiyseniz) Eşinizin işi ve çocuğunuzun okulu ile ilgili nasıl düzenlemeler yaptınız? Bu konularda neler yaşadınız?

3.4. Söz konusu programa/projeye araştırmacı olarak kabul edildiğinize dair üniversite/işletme/kuruluş veya burs veren kuruluştan bir belge (kabul mektubu vb.) aldınız mı? Burs veren kuruluş veya araştırmanızı yaptığınız üniversite/kuruluş ile bir sözleşme imzaladınız mı? (İmzaladıysanız hükümleri nelerdi?)
3.5. Vize ve diğer yurtdışı çıkış izin süreçlerinden söz ediniz. Neler yaşadınız?

Uyum

3.6. Gittiğiniz ülkede/şehirde (Türkiye'de) barınma gereksiniminizi nasıl karşılıyorsunuz/karşıladınız? Bu süreçte neler yaşadınız/yaşıyorsunuz?
3.7. Yerleşme uyum sürecinde size burs veren kuruluş araştırma yapacağınız üniversite veya danışmanınızdan destek gördünüz mü?

Burs ve Finansman

4. Doktora sonrası araştırmanız boyunca kullandığınız burstan, varsa diğer gelirlerinizden ve sosyal güvencenizden söz eder misiniz?
4.1. Bursun koşulları, miktarı, veriliş şekli nasıldı? Hangi harcama kalemlerinden oluşuyordu? Dil eğitimi için verilen bir kalem var mıydı?
4.2. Bu burs, gereksinimlerinizi karşılamada yeterli oldu mu? Burs dışında başka kaynak kullandınız mı? Kullandıysanız bunlar nelerdir?
4.3. Doktora sonrası araştırmanız sürecince sosyal güvencenizi nasıl sağlıyorsunuz/sağladınız? (Çalıştığınız kuruluşun sağladığı sosyal güvence, burs sağlayan kuruluşun sağladığı sosyal güvence, araştırmacı olarak bulunduğunuz kuruluşun sağladığı sosyal güvence, anne-babanın sosyal güvencesi, eşin sosyal güvencesi).

Doktora Sonrası Araştırma

5. Doktora sonrası çalışmanız hangi etkinliklerden oluşmaktaydı/oluşuyor? Lütfen açıklar mısınız? (Danışmanla birlikte ders işlemek, sunumlar yapmak ve kuramsal tartışmalar yürütmek, alanda çalışmalar ve ölçümler yapmak, laboratuvar araştırmaları yapmak, klinikte hastalarla çalışmak vb.)
5.1. Bu etkinliklerin planlanması ne şekilde yapılıyor/yapıldı? (Üniversite/burs veren kuruluş tarafından önceden mi belirleniyordu? Danışmanınızla yürüttüğünüz tartışmalar doğrultusunda mı karar veriliyordu?) Doktora sonrası araştırmanızı yürüttüğünüz kuruluşta doktora sonrası araştırmalara ilişkin yazılı ilkeler, düzenlemeler var mı/var mıydı? Varsa bunlardan söz eder misiniz?
5.2 Bu araştırmadaki tek araştırmacı siz misiniz/siz miydiniz yoksa bir araştırma ekibi ile mi çalışıyorsunuz/çalıştınız?
5.3. (Bir araştırma ekibi ile çalışıyorsanız/çalıştıysanız) Araştırma ekibi içerisinde bir görev dağılımı var mı/var mıydı? Bu dağılım neye göre (deneyim, sahip olunan nitelik ve beceriler, İngilizceye hakimiyet vb.) ve kim tarafından (danışman veya araştırmacıların kendileri) yapıldı?
5.4. (Bir araştırma ekibiyle çalışılmışsa/çalışılıyorsa) Araştırma ekibindeki diğer araştırmacılarla ilişkileriniz nasıl/nasıldı? (Bu araştırmacılar hangi ülkeden/ülkelerdendi? Kültürel ve akademik çalışma ve araştırma gelenekleri arasındaki farklılıklar çalışma ortamını nasıl etkiliyor/etkiledi?)
5.5. Türkiye'deki/kendi ülkenizdeki akademik kültür ve araştırma gelenekleri ile doktora sonrası araştırmanızı yürüttüğünüz ülkenin/araştırma grubununkiler arasında farklılıklar var mı/var mıydı? Lütfen açıklar mısınız?
5.6 (Bir araştırma ekibi ile çalışılmışsa/çalışılıyorsa) Araştırma ekibiyle ilişkilerinizin, araştırma performansınıza olumlu/olumsuz bir etkisi var mı/var mıydı?
6. Danışmanızın doktora sonrası araştırmanızdaki rolünden ve danışmanınızla ilişkilerinizden söz eder misiniz?
6.1. Araştırmanın çeşitli aşamalarında, danışmanınızla istediğiniz zaman görüşebiliyor musunuz/görüşebiliyor muydunuz? Danışmanınızla nasıl görüşüyorsunuz/görüşüyordunuz? (Yüz

yüze, telefonla, ileti yoluyla vb.) Yoksa iletişiminiz önceden belirlenen çalışma/danışma saatleriyle mi sınırlı/sınırlı mıydı?
6.2. Danışmanınızla ilişkilerinizin, araştırma performansınıza olumlu/olumsuz bir etkisi var mı/var mıydı?
7. Doktora sonrası çalışmanız sonunda ortaya çıkan/çıkacak olan ürünlerden söz eder misiniz? (Makale, kitap bölümü, kitap, patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi (know-how) vb.)
7.1. Patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi gibi pazarlanabilir olan ürünlerle ilgili ne tür hukuksal hak/yetki ve sorumluluklarınız bulunmaktadır? Bunlardan, araştırma yaptığınız üniversite/kuruluş adına ya da araştırma grubu veya kendi adınıza gelir elde etme olanağınız söz konusu mu?
7.2. Araştırmanızı tamamladıktan sonra burs sağlayan kuruluş ya da araştırmanızı yürüttüğünüz üniversite/kuruluş tarafından size bir diploma, sertifika ya da katılım belgesi verilecek mi/verildi mi?
8. Doktora sonrası eğitim süreciniz boyunca sizi görece en çok güdüleyen ya da olumlu yönde etkileyen durum nedir/neydi?
9. Doktora sonrası eğitim süreciniz boyunca ne gibi zorluklarla karşılaştınız? Bu süreçte sizi en çok etkileyen sorunlar neyle ilgili/ilgiliydi? (Burs veren kuruluş, işyeriniz ve araştırmanızı yürüttüğünüz kuruluştan kaynaklanan sorunlar)
10. (Başka yurtdışı/yurtiçi akademik araştırmalar yürüttüyseniz) Doktora sonrası araştırmanın, yürüttüğünüz diğer çalışmalarla benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
11. Kendi ülkenizdeki/Türkiye'deki doktora sonrası eğitim etkinlikleri ile doktora sonrası araştırmanızı yürüttüğünüz ülkedeki/Türkiye'deki etkinlikleri sistemin işleyişi, araştırmacılara sunulan çalışma ve yaşam olanakları ile diğer ölçütler bakımından karşılaştırır mısınız?

Öneriler

12. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi; doktora sonrası araştırma yaptığınız bilim dalı bağlamında kurumsallaşma düzeyi, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel-teknolojik gelişmedeki yeri ve önemi, doktora sonrası araştırmacıların ve danışmanlarının sahip olduğu finansal olanaklar bakımından değerlendir misiniz?
13. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi/araştırmayı yaygınlaştırma ve kurumsallaştırma konusunda önerileriniz nelerdir? Nasıl bir model kurulmalıdır?
14. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Doktora Sonrası Eğitim Kuruluşları Yetkilileriyle Görüşme Formu

Kuruluşların Amaçlarına İlişkin Sorular

1. Üniversitenizde doktora sonrası araştırma programları/çalışmaları var mı? (Varsa) Ne zaman ve nasıl başlatılmıştır? Bu programları açma gereği neden kaynaklanmıştır?
2. Bu programlardan üniversiteniz adına akademik (ve varsa diğer türden) beklentileriniz nelerdir?
3. Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırmaların, öğretim üyelerinin akademik çalışmaları içerisindeki yeri ve önemi nedir?
4. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi kurumsallaşma düzeyi, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel-teknolojik gelişmedeki yeri ve önemi bakımından değerlendirir misiniz?

Kuruluşların Yapılarına İlişkin Sorular

5. Üniversitenizde, doktora sonrası araştırma etkinliklerini planlayan ve yürüten birimlerin akademik ve idari yapılanmalarından söz eder misiniz? (Bunlar hangi akademik birimler, planlama ve uygulama aşamasında kimler sorumlu?)
6. Söz konusu birimlerin üniversitenizdeki doktora sonrası araştırma etkinliklerinin yürütülmesindeki görev ve sorumluluklarından söz eder misiniz?

Kuruluşlarının Program Yürütme Süreçlerine İlişkin Sorular
7. Üniversitenizde doktora sonrası araştırma programı nasıl başlatılmıştır ve nasıl yürütülmektedir?
7.1. Danışman öğretim üyeleri doktora sonrası araştırma/proje başlatmak için hangi proje desteği ve burslardan yararlanıyorlar? (AB, TÜBİTAK, TÜBA, YÖK, TDK, Humboldt Vakfı, Fullbright Vakfı) Üniversiteniz doktora sonrası araştırma için tüm finansal kaynakları kabul ediyor mu yoksa bunları belirli ölçütlere göre mi değerlendiriyor?
7.2. Başka kuruluşlardan destek olmaksızın doğrudan üniversitenizin rektörlüğü tarafından finanse edilen araştırmalar var mı?
7.3. Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırma projelerinde hangi kamu/özel sektör kuruluşları (ASELSAN, HAVELSAN, TÜBİTAK, Arçelik A.Ş, vb.) ve yurtiçindeki veya yurtdışındaki üniversitelerle ile işbirliği yapılıyor? Bu araştırmalarda nasıl bir görev paylaşımı söz konusu?
7.4. Yürütülecek araştırma ve projeleri için araştırmacıların seçilmesindeki genel ve özel koşullar nelerdir? Bunlar bilim veya anabilim dallarına göre değişiklik gösteriyor mu?
7.5. Üniversitenizde istihdam edilen doktora sonrası araştırmacılar hangi statüde çalışmaktadırlar? (Geçici görevlendirme ile gelen öğretim elemanları, kurumlarından aylıklı/aylıksız izin özel sektör ve kamu kuruluşu çalışanları, herhangi bir işte çalışmayan doktora mezunları, yabancı uyruklu araştırmacılar)
7.6. Üniversitenizde DOSAP ve DOSAP kapsamı dışında olmak üzere iki farklı statüde doktora sonrası araştırma programı yürütülüyor. Bunun nedeni nedir? (ODTÜ'ye sorulacak)
7.7. Bu iki program/proje kapsamında yürütülen araştırmalar ne gibi farklılıklar gösteriyor? (Bilim dalı, finansman kaynağı vb.) (ODTÜ'ye sorulacak)
8. Üniversitenizdeki doktora sonrası araştırmalar hangi etkinliklerden oluşmaktadır? (Danışmanla birlikte ders işlemek, sunumlar yapmak ve kuramsal tartışmalar yürütmek, alanda çalışmalar/ölçümler yapmak, laboratuvar araştırmaları yapmak, klinikte hastalarla çalışmak vb.)
8.1. Üniversiteniz 7033 sayılı "Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair
Kanun" uyarınca da doktora sonrası araştırmacı kabul ediyor mu?
9. Üniversiteniz rektörlüğü/mütevelli heyeti, yurtdışından
gelen doktora sonrası araştırmacılara sağladığı olanaklardan söz eder misiniz? (Laboratuvar, makine ve teçhizat, ofis, konaklama olanakları vb.)
10.Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırmaları çıktıları/ürünleri bakımından değerlendirir misiniz?
10.1. Patentli buluş, tedavi yöntemi, ilaç, sektörel bilgi birikimi gibi pazarlanabilir olan ürünlerle ilgili üniversiteniz rektörlüğünün, danışmanların ve araştırmacıların ne tür hak/yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır? Bunlardan, üniversite, danışmanlar ve araştırmacılar adına gelir elde etme olanağı söz konusu mu?
11. Üniversitenizde yürütülen doktora sonrası araştırma programlarının yürütülmesinde ne gibi güçlüklerle karşılaşıyorsunuz?
12. Bunların çözümü için önerileriniz nelerdir?
13. Üniversitenizdeki doktora sonrası eğitim/araştırma etkinliklerinin planlanması ve yürütülmesi konusunda kişisel olarak önemli gördüğünüz durumlar var mı?
14. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi/araştırmayı yaygınlaştırmak ve kurumsallaştırmak konusunda önerileriniz nelerdir? Nasıl bir model kurulmalıdır?
15. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Bilim Kuruluşları Yetkilileriyle Görüşme Formu

Kuruluşların Amaçlarına İlişkin Sorular

1. Kuruluşunuz doktora sonrası araştırmaları hangi amaçlarla desteklemektedir? Bu araştırmalardan kuruluş olarak beklentileriniz nelerdir?

2. Kuruluşunuzun Türkiye'de doktora sonrası eğitimin/araştırmaların planlanması ve yürütülmesindeki sorumluluklarından söz eder misiniz?

2.1. TÜBİTAK'a bağlı enstitüler, Ar-Ge birimleri ve merkezlerde doktora sonrası araştırma projeleri yürütülüyor mu? TÜBİTAK tarafından üretilen yeni bilgi ve teknolojilerde doktora sonrası araştırmaların ve araştırmacıların katkısı var mı? (TÜBİTAK'a sorulacak)

2.2.TÜBA'ya bağlı çalışma gruplarında doktora sonrası araştırma projeleri yürütülüyor mu? TÜBA tarafından üretilen yeni bilgi ve teknolojilerde doktora sonrası araştırmaların ve araştırmacıların katkısı var mı?

3. Doktora sonrası eğitimi/araştırmayı, öğretim üyesi yetiştirme bakımından değerlendirir misiniz? (YÖK'e sorulacak)

3.1. Doktora sonrası araştırma yapmayı öğretim üyeleri için özendirici bir duruma getirmek konusunda çalışmalarınız ya da planlarınız var mı?

4. Doktora sonrası araştırmalara danışmanlık yapmayı bir öğretim üyesinin görev ve sorumlulukları bağlamında değerlendirir misiniz?

Kuruluşların Yapılarına İlişkin Sorular

5. Kuruluşunuzun doktora sonrası eğitimden sorumlu birimlerinden söz eder misiniz?

6. Türkiye'de devlet ve vakıf üniversiteleri ile bilim kuruluşları dışında, özel sektör kuruluşları tarafından yürütülen doktora sonrası araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmaların Türkiye'de doktora sonrası eğitim içerisindeki yeri ve önemi nedir?

7. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi; kurumsallaşma düzeyi, üniversitelerdeki yeri ve önemi, sanayileşme ve bilimsel-teknolojik gelişmedeki yeri ve önemi bakımından değerlendirir misiniz?

Kuruluşların Planlama ve Uygulama Süreçlerine İlişkin Sorular

8. Kuruluşunuzun doktora sonrası araştırma burs başvurularını değerlendirme süreçlerinden söz eder misiniz?

8.1.Yurtiçinde ve yurtdışında yürütülecek doktora sonrası araştırmalarda, ülke ve üniversiteler için seçim ölçütleri var mı? Kuruluşunuzun bu konuda nasıl bir uygulaması var? (Araştırma için gidilmesi özellikle desteklenmeyen belirli üniversiteler var mı? Varsa nedenleri nelerdir?) (Araştırma için gidilmesi özellikle desteklenmeyen belirli üniversiteler var mı? Varsa nedenleri nelerdir?)

8.2. Kuruluşunuz ev sahibi kuruluşun projeyi yürütecek kurumsal kapasiteye sahip olup olmadığı konusunda nasıl bilgi sahibi oluyor? (Üniversitedeki laboratuvarlar, deneylerin ve araştırmaların yapılacağı diğer tesislerin kullanım durumu, araştırma için gerekli ve üniversite tarafından sağlanması gereken makine, teçhizat, bilgisayar, yazıcı, fotokopi gibi araçların yeterliği ile kütüphane ve dokümantasyon merkezinin olanakları, araştırmacılara sağlanacak çalışma, barınma ve diğer olanaklar)

8.3. Kuruluşunuz bir başvuruyu değerlendirirken hangi ölçütlere göre hareket ediyor? Bu ölçütler arasında ön planda tutulanlar hangileridir?

8.4. Kuruluşunuzun 2014-2018 stratejik planında, Bütünleştirilmiş Doktora Burs Programı ve Doktora Sonrası Araştırma Programında, bursiyer ve araştırıcı seçme ölçütlerinin bilimsel açıdan yüksek olduğu, bu nedenle de başvuru sayısı hiçbir dönem yüksek sayıda gerçekleşmediği ve kazanan sayısının da bu duruma koşut bir yapı sergileyerek çoğunlukla az sayıda gerçekleştiği gözleniyor. Kuruluşunuzun 2014-2018 stratejik planında yer alan ilgili çizelge incelendiğinde 2008-2012 yılları arasında bu iki program için her yıl toplam 30 kişinin desteklenmesinin planlandığı ancak en fazla 20 kişinin desteklendiği görülüyor. Bu durumun nedenleri nelerdir? (TÜBA'ya sorulacak)

8.5. 2006 - 2011 yılları arasında kuruluşunuzun doktora sonrası araştırmacılara sağladığı burslar için yapılan başvuru ve kabul sayıları incelendiğinde, her yıl hem yurtiçi hem de yurtdışı başvuruların yarıdan fazlasının kabul edildiği görülüyor. Reddedilen başvuruların kabul edilmeme nedenlerini sıralar mısınız? (TÜBİTAK'a sorulacak)
8.6. Yurtdışı doktora sonrası destek programında başvuru koşullarından biri adayın lisans ve lisansüstü diplomalarından en az birini projenin yürütüleceği dilde eğitim veren yurt içi ya da yurtdışındaki bir üniversiteden almış olmasıdır. Bu koşul, programdan sadece Türkiye'deki belirli üniversitelerden mezun olanların ve yükseköğretiminin en azından bir bölümünü yurtdışında alanların yararlanabilmelerine neden olmuyor mu? (2000-2011 yılları arasında BİDEP'ten en çok yararlanan ilk beş üniversite ODTÜ, Boğaziçi, İTÜ, Bilkent ve Hacettepe) Neden sadece, programa başvuru koşullarından bir diğeri olan YDS ve dengi sınavlardan belirli bir puan alınması yeterli görülmüyor? (TÜBİTAK'a sorulacak)
9. Doktora sonrası araştırma burslarının kuruluşunuz tarafından belirlenen esaslara uygun olarak kullandırılması konusunda sorunlarla karşılaşıyor musunuz? (Araştırmacılardan ya da yurtiçi ve yurtdışı ev sahiplerinden kaynaklı sorunlar).
10. Kuruluşunuzdaki doktora sonrası eğitim/araştırma etkinliklerinin planlanması ve yürütülmesi konusunda önemli bulduğunuz durumlar var mı?
11. Türkiye'de doktora sonrası eğitimi/araştırmayı yaygınlaştırmak ve kurumsallaştırmak konusunda önerileriniz nedir? Nasıl bir model kurulmalıdır?
12. Kuruluşunuzun yurtdışındaki üniversitelerle imzaladığı protokol ve yapılan işbirliği çalışmalarının, Türk araştırmacılara Türkiye'de ve yurtdışında sağlanan burs ve istihdam olanakları sağlamanıza etkilerinden söz eder misiniz?
13. Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

EK 4. Ankara Üniversitesi Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : **22/04/2019**
Toplantı Sayısı : **05**
Karar Sayısı : **155**

155- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Artun Kerem Canaz'**ın "Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi" başlıklı tezi ile ilgili 20/03/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı doktora öğrencisi **Artun Kerem Canaz'**ın "Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

EK 5. Çalışma Grubundaki Örgütlerden Veri Toplamak Amacıyla İzin İstemek İçin Gönderilen Belgeler

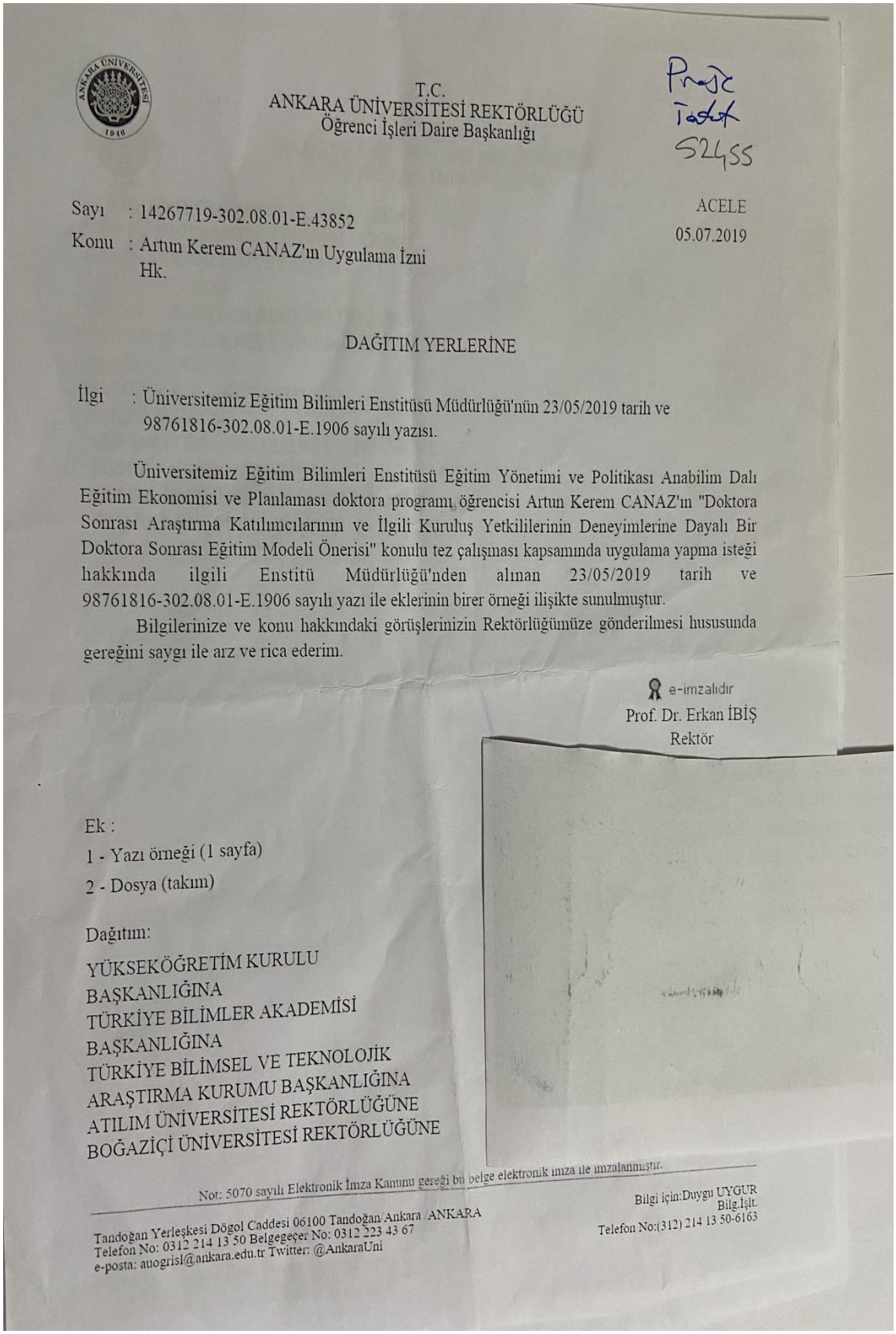

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Proje
Tadık
52455

Sayı : 14267719-302.08.01-E.43852
Konu : Artun Kerem CANAZ'ın Uygulama İzni Hk.

ACELE
05.07.2019

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nün 23/05/2019 tarih ve 98761816-302.08.01-E.1906 sayılı yazısı.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı Eğitim Ekonomisi ve Planlaması doktora programı öğrencisi Artun Kerem CANAZ'ın "Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi" konulu tez çalışması kapsamında uygulama yapma isteği hakkında ilgili Enstitü Müdürlüğü'nden alınan 23/05/2019 tarih ve 98761816-302.08.01-E.1906 sayılı yazı ile eklerinin birer örneği ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerinize ve konu hakkındaki görüşlerinizin Rektörlüğümüze gönderilmesi hususunda gereğini saygı ile arz ve rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Erkan İBİŞ
Rektör

Ek :
1 - Yazı örneği (1 sayfa)
2 - Dosya (takım)

Dağıtım:
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BAŞKANLIĞINA
TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ
BAŞKANLIĞINA
TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK
ARAŞTIRMA KURUMU BAŞKANLIĞINA
ATILIM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Tandoğan Yerleşkesi Dögol Caddesi 06100 Tandoğan/Ankara /ANKARA
Telefon No: 0312 214 13 50 Belgegeçer No: 0312 223 43 67
e-posta: auogrisl@ankara.edu.tr Twitter: @AnkaraUni

Bilgi için:Duygu UYGUR
Bilg.İşlt.
Telefon No:(312) 214 13 50-6163

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
FIRAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜNE
KOÇ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜNE
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜNE
SABANCI ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
BOSCH ANONİM ŞİRKETİNE
VESTEL ELEKTRONİK SANAYİ VE
TİCARET ANONİM ŞİRKETİNE

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

Tandoğan Yerleşkesi Dögol Caddesi 06100 Tandoğan/Ankara /ANKARA
Telefon No: 0312 214 13 50 Belgegeçer No: 0312 223 43 67
e-posta: auogrisl@ankara.edu.tr Twitter: @AnkaraUni

Bilgi için:Duygu UYGUR
Bilg.İşlt.
Telefon No:(312) 214 13 50-6163

EK 6. Çalışma Grubundaki Örgütlerin Veri Toplama İstemine Yanıt Olarak Gelen Belgeler

KOÇ ÜNİVERSİTESİ

Rumelifeneri Yolu
Sarıyer 34450 İstanbul
T: 0212 338 10 00
F: 0212 338 12 05
www.ku.edu.tr

22.07.2019

T.C. ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı'na

Sayı : 96049356-302.08.01-92
Konu : 14267719-302.08.01-E.43852 sayılı Artun Kerem Canaz'ın Uygulama İzni hk.

05.07.2019 tarihli 14267719-302.08.01.E.43852 sayılı Öğrenciniz Artun Kerem Canaz'ın Üniversitemizde "Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkilerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi" konulu tez çalışması kapsamında uygulama yapma isteği uygun görülmüştür. Öğrencinin ilgili kişiler ile görüşmesi okulumuz idari personeli Pelin Beşler ile irtibata geçilerek organize edilecektir.

T.C.
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞI
Eğitim-Öğretim Dairesi Başkanlığı

Sayı : 75850160-104.01.04.01-E.52455
Konu : Artun Kerem CANAZ'ın Uygulama İzni hk.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 05.07.2019 tarih ve 14267719-302.08.01- E. 43852 sayılı yazınız.

İlgi yazınızda adıgeçen Artun Kerem CANAZ'ın isteği ile ilgili olarak ilgili yükseköğretim kurumlarına başvurması gerekmektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Süleyman Necati AKÇEŞME
Başkan a.
Genel Sekreter

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu çerçevesinde güvenli elektronik imzalı zeh ile ayrıntı

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı :93282220-302.08.01/
Konu :Tez Çalışması İzni - Artun Kerem CANAZ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi :05/07/2019 tarih ve 302.08.01-E.43852 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Programı öğrencisi Artun Kerem CANAZ'ın, "Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi" başlıklı tez çalışması kapsamında Üniversitemizde uygulama yapma talebi uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rafet KILINÇARSLAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Evrakı Doğrulamak İçin : http://dys.pau.edu.tr/enVision/Dogrula/NDK62UC

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

BENF8CTVV

Sayı : 17311665-044-
Konu : Anketler (Artun Kerem CANAZ)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 11.01.2020 tarihli ve 1381 sayılı yazı.

Üniversiteniz, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı, Eğitim Ekonomisi ve Planlaması, doktora programı öğrencisi Artun Kerem CANAZ'ın "Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi" konulu tez çalışması kapsamındaki ilgi yazınız Üniversitemiz ilgili birimlerine iletilmiş olup alınan cevabi yazılar ekte gönderilmektedir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: 12 Adet cevap yazısı (takım)

İTAK

T.C.
TÜRKİYE BİLİMSEL VE TEKNOLOJİK ARAŞTIRMA KURUMU BAŞKANLIĞI
Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı

Sayı : 21514107-115.99-E.227374
Konu : Artun Kerem CANAZ'ın Uygulama İzni Hk.

06/12/2019

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : a) 05/07/2019 tarihli ve 43852 sayılı yazı.
b) 11/07/2019 tarihli ve 133700 sayılı yazı.
c) 16/07/2019 tarihli ve 136006 sayılı yazı.
d) 22/08/2019 tarihli ve 155842 sayılı yazı.
e) 18/09/2019 tarihli ve 172666 sayılı yazı.

İlgi (a)'da kayıtlı yazı ile Artun Kerem CANAZ'ın "Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi" başlıklı doktora tezi için Başkanlığımızdan bilgi talep edilmiş, ilgi (b), (c), (d) ve (e)'de kayıtlı yazılarda aktarıldığı üzere bilgi paylaşımı yapılamamıştır.

6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununun 3/d maddesinde "kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi" kişisel veri olarak tanımlanmıştır. 6698 sayılı Kanunun 12/c maddesindeki hükümlere göre veri sorumlusu, "kişisel verilerin muhafazasını sağlamak, amacıyla uygun güvenlik düzeyini temin etmeye yönelik gerekli her türlü teknik ve idari tedbirleri almak zorundadır." Söz konusu maddenin alt bentlerinde;

(2) Veri sorumlusu, kişisel verilerin kendi adına başka bir gerçek veya tüzel kişi tarafından işlenmesi hâlinde, birinci fıkrada belirtilen tedbirlerin alınması hususunda bu kişilerle birlikte müştereken sorumludur.

(3) Veri sorumlusu, kendi kurum veya kuruluşunda, bu Kanun hükümlerinin uygulanmasını sağlamak amacıyla gerekli denetimleri yapmak veya yaptırmak zorundadır.

(4) Veri sorumluları ile veri işleyen kişiler, öğrendikleri kişisel verileri bu Kanun hükümlerine aykırı olarak başkasına açıklayamaz ve işleme amacı dışında kullanamazlar. Bu yükümlülük görevden ayrılmalarından sonra da devam eder.

hükümleri yer almaktadır.

Ayrıca, yine 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununun ikinci bölümünde yer alan *Kişisel Verilerin İşlenme Şartları, Özel Nitelikli Kişisel Verilerin İşlenme Şartları ve Kişisel Verilerin Aktarılması* başlıklarının 5, 6 ve 8. Maddelerinin alt bentlerinde yer alan;

5(1) Kişisel veriler ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenemez.

6(2) Özel nitelikli kişisel verilerin, ilgilinin açık rızası olmaksızın işlenmesi yasaktır.

8(1) Kişisel veriler, ilgili kişinin açık rızası olmaksızın aktarılamaz.

hükümler uyarınca, Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı (BİDEB) uhdesinde yürütülen Burs ve Destek Programları kapsamında desteklenen kişilere ait bilgilerin üçüncü kişilerle paylaşılmasının mümkün olmadığı değerlendirilmiştir.

Bilgilerine arz ederim.

Prof. Dr. Hasan MANDAL
Başkan

EK 7. Gönüllü Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Araştırmanın Adı: Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi

"Sayın Gönüllü,
Ankara Üniversitesi Eğitim Yönetimi ve Politikası Anabilim Dalı Eğitim Ekonomisi ve Planlaması Doktora Programında yürütülen Doktora Sonrası Araştırma Katılımcılarının ve İlgili Kuruluş Yetkililerinin Deneyimlerine Dayalı Bir Doktora Sonrası Eğitim Modeli Önerisi isimli doktora tezi kapsamındaki araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz."

Tezin amacı, gelişmiş ülkelerdeki doktora sonrası eğitim uygulamaları ile Türkiye'deki durumu karşılaştırmak, Türkiye'de doktora sonrası eğitimini tamamlayanların ve devam edenlerin karşılaştıkları sorunları saptamak ve Türkiye'de doktora sonrası araştırma için uygulanabilecek bir model önerisinde bulunmaktır. Gönüllü olmanız durumunda araştırmaya dahil edileceksiniz. Araştırma kapsamında sizinle aldığınız/almakta olduğunuz doktora sonrası eğitim, kuruluşunuzdaki/üniversitenizde yürütülen doktora sonrası eğitim etkinliklerine ilişkin soruların yönlendirileceği bir görüşme yapılması planlanmaktadır. Araştırmaya toplamda 30 katılımcı dahil edilecektir. Bu çalışma için ortalama bir saat süre ayırmanız gerekmektedir.

"Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız durumunda, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez toplulaştırıldıktan sonra araştırmadan çekilmeniz olanaklı olmayacaktır. Sizden elde edilen tüm bilgiler gizli tutulacak, araştırma yayınlandığında da varsa kimlik bilgilerinizin gizliliği korunacaktır."

Onay:

"Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce gönüllülere verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacılara sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak bana sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığım kanısındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı. Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen benimle ilgili bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, gizlilik kurallarına uyulmak koşuluyla sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi ve ses kaydı alınmasına izin verdiğimi onaylarım."

İmza/Tarih	İmza/Tarih
Katılımcının adı/Soyadı	Araştırmacının adı/Soyadı

EK 8. Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Yürütülen Doktora Sonrası Araştırmaya İlişkin Hukuksal Metinler veya Akademik Birimleri Olan Örgütler ve 2020 Yılında Bu Örgütlerdeki Doktora Sonrası Araştırmacı Sayıları

Örgütün Adı	Doktora Sonrası Araştırma Yönergesi ve Koordinatörlük Bulunma Durumu	Erkek Doktora Sonrası Araştırmacı Sayısı	Kadın Doktora Sonrası Araştırmacı Sayısı	Toplam Doktora Sonrası Araştırmacı Sayısı	Araştırmaların Yapıldığı Bilim Dalı
Ankara Üniversitesi	Var	-	-	-	-
Atılım Üniversitesi	Var	-	-	-	-
Bilkent Üniversitesi*	Yok	14	11	25	Biyomedikal 2, Ekonomi ve Politika 4, Mühendislik 19
Boğaziçi Üniversitesi*	Var	5	4	9	Asya Araştırmaları Merkezinde 1, Bizans Araştırmaları Merkezinde 2, Polimer Araştırmaları Merkezinde 1, Teleiletişim ve Enformatik Teknolojileri Uygulama ve Araştırma Merkezinde 1
Düzce Üniversitesi	Var	1	-	1	Fizik 1
Fırat Üniversitesi	Var	2	-	2	Fizik 2
Gazi Üniversitesi	Var	-	-	-	Diş Hekimliği, Eczacılık, İstatistik, Kimya, Matematik, Biyoloji, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Özel Eğitim, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, Yabancı Diller Eğitimi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Eğitim Bilimleri, Temel Eğitim, Mühendislik Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Teknoloji Fakültesi, Tıp Fakültesi.

(Devam ediyor)

Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Yürütülen Doktora Sonrası Araştırmaya İlişkin Hukuksal Metinler veya Akademik Birimleri Olan Örgütler ve 2020 Yılında Bu Örgütlerdeki Doktora Sonrası Araştırmacı Sayıları (Devam)

Örgütün Adı	Doktora Sonrası Araştırma Yönergesi ve Koordinatörlük Bulunma Durumu	Erkek Doktora Sonrası Araştırmacı Sayısı	Kadın Doktora Sonrası Araştırmacı Sayısı	Toplam Doktora Sonrası Araştırmacı Sayısı	Araştırmaların Yapıldığı Bilim Dalı
Gebze Teknik Üniversitesi	Var	-	-	-	-
İstanbul Üniversitesi	Var	-	-	-	-
Kadir Has Üniversitesi*	Yok	4	3	7	İstanbul Araştırmaları Merkezinde 1, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezinde 2, Türkiye Çalışmaları Merkezinde 2, Siber Güvenlik ve Kritik Altyapı Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezinde 2
Koç Üniversitesi	Var	10	15	25	Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezinde 6, Küreselleşme ve Demokratik Yönetişim Araştırma Merkezinde 2, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezinde 3, Göç Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinde 4, Yüzey Araştırmaları Merkezinde 5, Hukuk 1, Psikoloji 2, Uluslararası İlişkiler 1, Tıp 1
ODTÜ	Var	17	27	44	Biyoloji 7, Ekonomi 1, Enformatik Enstitüsü 2, Felsefe 1, Fizik 6, Kimya 8, Matematik 1, Mimarlık 3, Mühendislik 13, Tarih 1, Sağlık Bilişimi 1

(Devam ediyor)

Türkiye'de Doktora Sonrası Araştırma Yürütülen Doktora Sonrası Araştırmaya İlişkin Hukuksal Metinler veya Akademik Birimleri Olan Örgütler ve 2020 Yılında Bu Örgütlerdeki Doktora Sonrası Araştırmacı Sayıları (Devam)

Pamukkale Üniversitesi	Var	3	-	3	Kimya 2, Fizik 1	
Sabancı Üniversitesi	Yok	4	2	6	Elektronik Mühendisliği 1, Endüstri Mühendisliği 1, Malzeme Bilimi ve Nano Mühendislik 2, Moleküler Biyoloji, Genetik ve Biyomühendislik 2	
TÜBA Gebip Ödülü[**] Sahiplerinin Araştırmalarını Yürüttükleri Üniversiteler	-	65	39	104	Biyoloji 2, Biyoteknoloji 1, Biyotıp ve Genom 3, Deniz Bilimleri 1, Elektronik ve Haberleşme 1, Eczacılık 1, Eski Türk Dili 1, Fizik 5, Fotonik 1, Histoloji ve Embrioyoloji 1, Hukuk 4, İlahiyat 1, İşletme 1, Jeofizik 1, Kimya 10, Matematik 2, Mikroakışkanlar Mekaniği 1, Mimarlık 1, Moleküler Biyoloji ve Genetik 2, Mühendislik 40, Oral Patoloji 1, Pazarlama 1, Polimer 1, Psikoloji 2, Sosyoloji 1, Tarih 2, Tıp 5, Türk Dili Edebiyatı 2, Uluslar Arası İlişkiler 2, Veterinerlik 1, Yer Bilimleri 1, Yönetim Bilimi1	
TÜBİTAK- 2218[***] Kodlu Program Bursiyerlerinin Araştırmalarını Yürüttükleri Üniversiteler	-	-	-	139		-
TÜBİTAK-2232[***] Kodlu Program Bursiyerlerinin Araştırmalarını Yürüttükleri Üniversiteler	-	-	-	192		-
TÜBİTAK-3501[***] Kodlu Program Bursiyerlerinin Araştırmalarını Yürüttükleri Üniversiteler	-	-	-	151		-
Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi	-	-	-	-		-
Toplam		125	94	702		

[*]Bilkent Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesinden elde edilen verilerin niteliği ve bu üniversitelere ait adı geçen araştırma ve uygulama merkezlerinin çok disiplinli çalışmalar yürütmeleri nedeniyle yalnızca araştırma merkezlerinin adları ve buralardaki araştırmacıların sayıları verilmektedir.

[**]TÜBA GEBİP Ödülü sahipleri, hem verili 14 üniversiteden bazılarında, hem de 24'ü devlet, dokuzu vakıf olmak üzere toplam 33 farklı üniversitede doktora sonrası araştırmalarını sürdürmektedirler. Ancak bu üniversitelerde GEBİP Ödülü sahiplerinin yürüttükleri dışında doktora sonrası araştırma etkinliği, doktora sonrası araştırmaya ilişkin hukuksal metinler ve akademik birimler bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu üniversiteler, doktora sonrası araştırma yürütüldüğü varsayılan 14 üniversite arasında sayılmamakta ve yalnızca ödül sahiplerinin sayıları ve araştırma yürüttükleri bilim dalları verilmektedir. Üniversitelerin isimleri http://www.tuba.gov.tr/files/oduller/gebip/T%C3%9CBA-GEB%C4%B0P%20%C3%96d%C3%BCl%C3%BC%20Sahipleri%202001-2019.pdf adresinden edinilmiştir.

[***]TÜBİTAK-2218 Yurt İçi Doktora Sonrası Araştırma Bursu, TÜBİTAK 3501-Kariyer Geliştirme Programı ve TÜBİTAK-2232 Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı kapsamında araştırma yürüten araştırmacıların cinsiyeti, araştırma yürüttükleri üniversiteler ve bilim dalları bilinmemektedir.

BENZERLİK BİLDİRİMİ

"Doktora Sonrası Araştırma Uygulamalarına İlişkin Deneyimlere ve Yansımalarına Dayalı Bir Model Önerisi" başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) "Beş sözcükten daha az olan benzeşmeler" (2) "Kaynaklar" (3) "Doğrudan Alıntılar" dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 17.12.2020
Gönderi Numarası	: 1477664484
Sayfa sayısı	: 238
Sözcük Sayısı	: 65831
Karakter Sayısı	: 502218
Benzerlik Oranı	: %4
Savunma Tarihi	: 04.02.2021

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu beyanım ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrenicinin Adı Soyadı: Artun Kerem Canaz

Tarih: 17.12.2020

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler
Adı ve Soyadı **:** Artun Kerem CANAZ
E-posta adresi **:**

İş Deneyimi

Unvan	Görev Yeri	Yıl
Öğretmen	Havza 25 Mayıs PİO	2005-2006
Öğretmen	Tokat Merkez Gaziosmanpaşa Ortaokulu	2006-2021

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İngilizce Öğretmenliği	Anadolu Üniversitesi	2000-2004
Yüksek Lisans	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	2012-2015
Doktora	Eğitim Ekonomisi ve Planlaması	Ankara Üniversitesi	2015-2021

Yayınlar

Canaz, A. K. ve Aslan, G. (2015). An Analysis on the Neoliberal Transformation Created by Flexible Work in Public Schools. *International Review of Social Sciences*, 3(1), 1-15.

Canaz, A. K. ve Küçüker, E. (2019). Türkiye'deki Suriyeli Çocuklara Eğitim Hizmeti Sunmada Kültürel Duyarlılık ve Bütçe Planlaması: Avustralya'dan Bir Örnek Olay İncelemesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, (12), 128-141.